

המקור: 1951: Geschichte des Dorfes Buendheim-Bad Harzburg

Dr. Robert Multhoff, 6.8.

סימון איזאקס מכונה Grosskaufmann, דהיינו סוחר סימוןאי.
על פי החוקר מ. מרקרייך נולד סימון איזאקס באמזן בשנת 1634 לערך, כבנו של R. ISAAC שבא מהולנד. הנחתי הבסיסית היתה, כי R=Rodrigues, הוא יצחק רודריגס שנקרא באמזן יצחק כ. הנריקס, אך לא רצה להזדהות בשם זה, מחשש שיכירו בו את הנאבק על זכויותיו נגד קבוצת הסוחרים של אמזן מלפני 17 שנים.

ב 1993 אושרה הנחתי הזו בדרך מפליאה: אהרון דה סקרה, החי עתה בחיפה, התגלה לי כצאצא של אותו יצחק ישראל דה סקירה מאשתו השנייה רבקה מנדס בלונדון, אותה נשא כנראה בשנת 1650 (או שנה מוקדם יותר) ואשר בנם המשותף הראשון, יעקב רודריגס סקירה-R. RODRIGUES SEQUEIRAS, שנולד בלונדון בשנת 1651, הינו אביו הקדמון... וסימון איזאקס, חצי-האח שנולד 17 שנים מוקדם יותר ליצחק בהן רודריגס-הנריקס באמזן, לאשתו הראשונה לאה דה קסרס, הוא אבי משפחות שונות שהתפתחו אחריו בישובי פריזיה המזרחית וביניהם משפחת BUNDHEIM - בונדהיים.

אהרון סקרה הביא מלונדון העתק הצוואה של יצחק ישראל דה סקירה, גם ALPHONSO RODRIGUES בלונדון כסוחר בין-לאומי. בצוואה מצוה הנ"ל לבניו ובנותיו שנולדו מאשתו רבקה, להעביר חלק שווה מירושתו שהוא מוריש לצאצאיו, לסימון איזאק אחיהם, באמצעות שליח נאמן. בצוואה תיאור מרגש על מות אשתו הראשונה לאה, בלידתה וההלם שנגרם לו אז, בהיותו עד ראיה למות אשתו הצעירה. בהמשך אכתוב את תוכן הצוואה כלשונה, מתורגמת מפורטוגזית לעברית.

באשר לגילו הצעיר של סימון בעת רכישת זכות הישיבה בבונדה, עלינו להבין, כי צעירי הפורטוגזים חונכו אז לתפקידים העתידי בגיל מוקדם; ליוו את אביהם במסעות ים ומסחר מגיל 13-14 ונחשבו בוגרים מאז. על כך נוכל ללמוד מצוואתו של יצחק הקשיש בלונדון, קרוב למותו. לא היתה אז תקופת לימוד כללית כהיום, כי אם לימוד המקצוע המורש מאב לבן, פרט למקרים הבודדים, שכן מסוים הוקדש ללימוד רבני והוראתי.

יתכן איפוא, כי אביו הושיב את סימון יצחק-איזאקס כבר כבן 16-17 באחוזה בונדה. הוא עצמו היה כבן 19, כאשר אביו גומז רודריגס שיגר אותו ואת אחיו יעקב לאמזן, לנהל שם את נציגות אביו המסחרית כעצמאי. בית היה לו כבר אז בקרבת הנמל.

על פי הערכתי היגר גומז רודריגס בשנות השלושים ללונדון עם משפחתו, הן מסיבות מסחריות, אך גם מחשש המרגלים של האינקוויזיציה שריגלו אחריו בימים ובמרכזים היהודיים דאז. הרי הוא ברח מפורטוגאל ונחשב לפושע שם, כי היה צריך להשאר בה לנצח כאסיר שנפדה אמנם מעבודת כפיה וממאסר, אך חויב להיות תחת השגחת הכנסייה הקטולית כל ימי חייו. עדות מרומזת לכך, הוא שמו החלקי ABRAHAM ISRAEL de..., ואלה של בניו ABRAHAM ISRAEL ו-ISHAC... , ברשימת חברי הקהילה המאוחדת באמסטרדם, משנת 1639, בפורטוגזית.

ראה מקור (678)-2, עמ' 165.

הם רצו עוד להשתייך לקהילה היהודית באמסטרדם באין כזו בלונדון, אך שמרו על זהותם החדשה בסוד, לכן נרשמו שלושת הנקודות במקום שמם החדש, רק אצלם !! בלונדון היו מחוץ לתחום הריגול הקטולי. עוינות ולא קשרים מדיניים היתה בין אנגליה לאימפריה הספרדית-פורטוגאלית. זו היתה סיבה מספקת להגירה לשם. שנה מאוחר יותר מרדה פורטוגאל בתלותה בספרד ונוצר שוב מצב מדיני חדש. מכאן והלאה נראה לי, כי משפחות הפורטוגזים בלונדון סחרו שוב עם מושבות ספרד, אך לא עם פורטוגאל, מפאת הסכנה ליפול שוב בשביה.

גילוי בלעדי אחר שלי היא העובדה, כי אלווארו דיאונזיס לא נפטר בגלוקסטאט
בשנים 1644 או 1645 !!
ב 29 בדצמבר 1650 חותם ALBERTUS DEONYS כעד נישואין לפני הרשם האזרחי של
אמסטרדם. הזוג לו הוא משמש כעד הם ABRAHAM DO VALE ו RACHEL d'AGUILAR,
הראשון מפורטו והשניה מהמבורג.

המקור הראשון: ספר הנישואין של קהילת אמסטרדם Trowen in Mokum, 26.12.1650
שנמצא במחלקה ההולנדית בגבעת-רם בירושלים;

והשני: הארכיון הכללי של אמסטרדם - Gemeentearchief Amsterdam

ובו ההסכמים המקוריים. במסמך המקורי חתם הנ"ל A.D. בשילוב האותיות.
לא מצאתי עד כה רישום כל-שהוא על פטירתו וקבורתו של קדמון משפחת
גלוקסטאט זה; לא באמסטרדם, לא בהמבורג ולא בלונדון. מותו לוט בערפל
עד היום. - האם היגר בזקנתו ללונדון ומת שם, טרם יסדו שם את בית הקברות
היהודי הראשון בסוף שנת 1657 ??
-או האם נקבר באמסטרדם, אך מצבתו התפוררה או הכתב לא נשאר קריא, כאשר לפני
כמאה שנה ויותר העתיק החוקר ד"ר.ה.דה קאסטרו את הרישום עליהן ??
בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים, בית שפרינצק- 2/4495a+b
לי בראת תיזה זו כמתאימה יותר, כי הרי עשיר כבר לא היה, לא הוא ולא בנו
ראובן הנריקס בגלוקסטאט. כן ידוע, כי חלק מן המצבות שקעו באדמה הרכה ליד
נהר האמסטל; -או אולי היגר בסוף ימיו לעיר הוריו אנטוורפן, הגם ששם לא
היה אז בית-קברות יהודי ??
אין לי לצערי תשובה עדכנית על שאלה זו - ואולי עוד אגלה דבר-מה ??

בכל אופן ראוי איש רב-פעלים זה לזכירה ולהנצחה מצד צאצאיו. לכן מקוה
אנוכי לגאול את עבודתו הספרותית-הגותית-יהודית Trinto Discursos =
שלושים הדרשות מן השכחה, ויימצא משהו יודע פורטוגזית, עברית ויהדות,
כדי לתרגם מפעל פרשני ודרשני זה לעברית, לנו ולדורות אחרינו ...

עקב חשיבותו בשבילנו, להלן המחקרים בהם נזכר פעלו ברשימת מקורות המידע :
Kellenbenz(1*) עמ.31-40, 49-50, 58-70, 80-85, 116-119, 174-175, 214-263,
363-370, 476-477, 486-487, 561.
Koehn(49*) עמ.39, 53, 127-150. - Grunwald(40*) עמ.132.
A.Cassuto(40*) עמ.3+4. - Salomon(3*) עמ.47-50.
Kayserling(24*) עמ.53. - Avotaynu(45*) עמ.15. - Roth(1\32*) עמ.231.
(11*) פיינגולד: עמ.235-259. - דברי הימים לבני יחייא: כרמולי: עמ.43.
ועוד: Bibl"Esp.-Port.Judaica p.54 + The Jew"Encycl", V1.4 p.520-521.
מצבת קבורת אביגיל אשת שמואל יחייא, מ 1632 בבית העלמין באלטונה-המבורג.
צילום כל ספרו TRINTO DISCURSOS... משנת 1629, ובו 321 עמודים.
עדותו באמסטרדם בארכיון המרכזי הכללי-Gemeentearchief, משנת 1650, מצורפת.

57
1650
Abraham Lissle
Rachael Aguilera
15.12.1650

COMMUNICATIVE ARCHIVOLOGIST
AMSTERDAM 67
1074 HZ / AMSTERDAM
Reproductie van:
UTB 68/34
publication of the bans 29 December 1650
מאת: 29.12.1650
באמסטרדם

סימון-יעקב דה קסרס וגומז רודריגס, אבות משפחת בונדהיים.
כפי שכתבתי כבר, היו שני האישים האלה שותפים במסחרם ושותפים בחיתון זה
את בתו לאה לבנו של זה, יצחק.
ענה ברצוני לשרטט את מוצאם המשפחתי המשותף :
ע"פ לוח גניאלוגי של H.P. Salomon, מקור (38)

MANUEL LOPES + LEONOR DE CACERES

!

ANRRIQUE DIAS MILAO	- אחות ואח -	BRANCA GOMES
+ GUIOMAR GOMES		+ GABRIEL GOMES
!		!
GOMES RODRIGUES		FRANCISCO DE CACERES
+ BEATRIZ RODRIGUES COHEN		+ ANA NUNES
!		!
!		'SIMAO DE CACERES
!		+ ? ?
ISHAC COHEN HENRIQUES		!
+ LEA DE CACERES		!

- סברים: 1. סלומון לא מפרט ילדים לסימון דה קסרס, כי לא עסק בו ובמשפחתו.
לסימון היתה אחות צעירה בשם LEONOR, אודותיה אינו מפרט יותר.
יתכן, כי אחות זו היתה ליצחק לאשה. - לדעתי היתה לו בת בכורה בשם
זה, והיא כלת יצחק שנפטרה בלידתה את סימון איזאק, שנקרא לדעתי על
שם סימון דה קסרס, באמצעו לו אותו לבן ביחד עם אשתו הלא ידועה לי.
2. גומז רודריגס התחתן רק בגיל 36\37 בהמבורג, בו בזמן שפרנסיסקו
ובנו סימון חתנו בגיל צעיר באמסטרדם, על פי גזירת חכמיה שם.
מכאן ההפרש של דור אחד בין הצד של גומז לצד של סימון דה קסרס.
כך נהגו גם עם יצחק ולאה בקהילה זו. לכן מתה לאה בלידתה, היותה
רכה מדי לאירוע כזה.
 3. סימון דה-קסרס נולד באמסטרדם בערך ב 95-1598 והיה צעיר מגומז
בכ 25 שנים. כהולנדי מלידה, הועיל הקשר עמו לגומז, שהיה מנוסה
יותר אך זר, בבואו מהמבורג לאמסטרדם בערך ב 1614.
השותפות הכלכלית ביניהם פרחו. ניכר הדבר בשם הפירמה האמסטרדמית
הרווחית בשנים 1619-1629 SIMON-RODRIGUES GOMES, שצוינה על ידי
קלנבנץ. כן היו אלה שני הסוחרים SIMON + HENRIQUE DE CACERES
ששטו בחסות מלכת שבדיה ומלך דניה במחצית הראשונה של המאה ה 17.
שותפות כלכלית זו הולידה את השותפות המשפחתית ביניהם, לדעתי.
לי ברור, שגומז השתמש בשם אביו המנוח, מסיבות רגשיות או פוליטיות.
פשוט: אין בנמצא סוחר בשם זה בכתובים דאז.
 4. פרנסיסקו דה קסרס הוליד עם אנה נונס ששה בנים, פעלתני-מסחר וים
כולם; קודם מאמסטרדם, משנות השלושים והלאה מהמבורג וגלוקסמאט.
כאמור לעיל היתה בתם הקטנה ליאנור. (אחות צעירה לסימון ואחיו)
ע"פ Biblioteca Espaniola Portuguesa Judaica, 45.55
- "היה פרנסיסקו, גם יעקב דה קסרס, כנראה בנו של משה דה קסרס, שהיה
אחד ממיסדי הקהילה החשובה של אמסטרדם". (הכיתוב בצרפתית)
ניתוחי מעלים, כי לא ידעו להפריד בין שמות האבות והבנים, מכיון
שלא התייחסו לנוהג היהודי לציין את שם האב כשם השני של הבן.
מכאן הטעות לכרוך שני שמות כאלה כ alias (=כשמות חילופיים), ולא

היא !!
להבנתי פרנסיסקו הוא משה האב, אנה היא שרה האם, ויעקב הוא סימון
דה-קסרס הבן. - (ראה (67% במקורות המידע שלי, עמ' 157))
בשנת 1650 נחתם חוזה התישבות מחודש בין הסנט ליהודי המבורג, אחרי תום
הסכמי-ישיבה קודמים, כל אחד מהם לזמן קצוב, כנהוג לגבי המיעוט היהודי.
בשנת 1652 נוסדה לראשונה קהילה יהודית, הגם שהשלטונות לא אשרו ככזו.
אך הסנט התעלם ממוסדות של העדה הפורטוגזית, שהתפתחו לתפארת.
(כתב על כך בפירוט ובן-ציון אורנן מרמז-גן, ו-התשמ"ג.)

כל המתעניין, יוכל לקרא בנפרד את חלקי התזפיש, אשר בידי
זה כלל מוסדות יהודיים ומכאן מתחיל רישום הפטירות של הפורטוגזים, אשר
קיימים עד ליום הזה בארכיון המרכזי של העיר. התרגומי מרישומי הפטירות
נכתב ענדי מסולסל בכרך Livro dos Defuntos K'K Hamburgo.
ב 1985, כאשר עיינתי בו, חיפשתי בו את ראובן הנריקס, אך לא מצאתיו שם.
עוד לא העליתי אז על דעתי שמות אישים חשובים אחרים, שכיום מענייננו.
בכ"ג אייר התנ"ב, נבחרו שבעה אדונים לנהל את ענייני הקהילה. אחרון חברי
הקהילה מתוך 21, הוא משה דה קסרס. מצאתי בבית הקברות באלטונה-המבורג
את מצבת אשתו שרה וזו שלו לידה, מבוקעת על ידי גזע-עץ שצמח מתוכה.
קסוטו מציין, כי המיקום בתחילת שורה 23, ליד החומה.
ברישום הפטירות בעמ' 94, מספר קברו הוא 1044 ושלה 1045.
תאריך פטירת שרה אשת משה דה קסרס = כ"ב חשוון 5413. (תואם: 24.10.1652)
תאריך פטירת משה דה קסרס = י"א כסלו 5414. (תואם: 1.12.1653)

בכרומס המכון Institut fuer die Geschichte der deutschen Juden
7 Rothenbaumchaussee בהמבורג מצאתי כתב המצבה של שני קדמונינו אל-
Negativ 15-2 : מצבת קבורת הצנועה - מרת שרה אשת היקר - משה דה קשיריש
שנפטרה לבית עולמה - יום ה' כ"ב לחודש חשוון
שנת ה'תיג ליצירה
Negativ 11-3 : מצבת -
קבורת היקר והנכבד - נשא ונעלה כר"ר - משה די קינסיריש
הוא משה עלה אל - האל'הים יום ב' יא - לחודש כסלו שנת ה'תיד

(ע"פ סלומון נולד בפורטו ב 1572, אי-לכך נפטר בגיל 81 שנים)
אלה שתי המצבות הקדומות ביותר של צד זה של אבות משפחת בונדהיים, שגיליתיה!

ב 1655 מוצאים את סימון דה קסרס מהמבורג בלונדון. ביחד עם ראשי הקהל
של היהודים הבלתי-ליגאליים והחכם האמסטרדמי מנשה בן ישראל בראשם,
מתווך סימון בין שליטה הרפובליקאני החדש של אנגליה Oliver CROMWELL,
לבין הסוחרים הפורטוגזיים בלונדון, כדי שאלה יוכרו רשמית כיהודים.
ב 1649 כבש הגנרל קרומבל את השלטון מבית סטוארט המלכותי והוא נטה יותר
מקודמיו להכיר בזכויות לאזרחים שלא מן האצולה האנגלית.
עתה ב 1655 נראה לפעילי היהודים מן הצד השני של תעלת למאנש, שהגיעה העת
לכוון גם בלונדון קהילה יהודית גלויה, אחרי שבאמסטרדם, גלוקסמאט והמבורג
הפכו אלה לעובדה, שהביאה רווח גם לעיר בה פעלו היהודים לפיתוח המסחר.
היה זה בפרוץ מלחמה בין אנגליה לבין ספרד ופורטוגאל על השליטה בימים:
לאחד מסוחריו לונדון הפורטוגזים הוחרמו אוניותיו ובאוויר עמדה הסכנה, כי
רכושם של עשרים וכמה המשפחות הפורטוגזיות בלונדון יוחרם, "היותם אויבי
אנגליה". עתה נאלצו לגלות, כי הם יהודים-אנוסים נרדפים וכי הם תורמים
לכלכלת אנגליה וימשיכו להיות לצידה. בשם יותר מ 20 משפחות בלונדון,

כתבו נציגיהם פטיציה שהוקראה לקרומבל, והם : מנשה בן ישראל, דוד אברבנאל, אנטוניו קרואחאל, אברהם כהן גונזלס, יעקב-סימון דה קסרס, אברהם ישראל דה בריטו והמזכיר יצחק לופז שילון.

המקור: Bevis Marks Records, page 4 + 6

CARVAJAL וסימון דה קסרס רכשו בפברואר 1657 חלקת אדמה מחוץ לעיר באחוזה Stepney, שהוקדשה לשמש כבית קברות ליהודי העיר הנפטרים. באותה שנה החל לפעול גם בית הכנסת "שער הרחמים". (בידי העמודים 4, 6, 7 וצילום הפטיציה החתומה). הרב מנשה בן ישראל חזר אמנם מאוכזב לאמסטרדם, מאחר וקרומבל לא היה מוכן לשנות רשמית את מעמדם של היהודים. הרב נפטר שנה לאחר חזרו לאמסטרדם, "מרוב אכזבה". (1657). אך בניגוד לתפיסתו יכלו מעתה הפורטוגזים בלונדון לפעול ביתר חופשיות, כי הבינו, בודאי גם מנסיונו של סימון דה קסרס מהמבורג, כי בפועל אין סעיפי חוק האוסרים זאת עליהם !! סימון דה קסרס התפרסם עוד כיועץ אסטרטגי לגנרל קרומבל, בהציעו לו אחרי כיבוש ג'מייקה לכבוש גם את צ'ילי עבור אנגליה.

(קלנבנץ + אנציקלופדיה יודאיקה)

Bevis Marks records מציין, כי סימון היה סוחר בין לאומי בלתי תלוי ובעל אוניות, שבא מן הקהילה הפורטוגזית-יהודית אשר בהמבורג והיה מעוניין בקניית סוכר באיי ברבדוס...

Encyclopedia Judaica מגדירה אותו כסוחר אנגלי שנוכח באמסטרדם, אשר היגר ללונדון לפני 1656, כאשר נאסרה שם עדיין יהדות גלויה. - הוא היה אחד המיסדים של הקהילה היהודית שם...

Jewish Encyclopedia מגדירה אותה כאחד הסוחרים המובילים בהמבורג, לונדון, דרום אמריקה והודו המערבית... אסטרטג צבאי וראש הנהלת הקהילה, שהיה יהודי במודעות שהיה גא מאוד על שורשיו היהודיים... שהכין מפה צבאית, כיצד לכבוש את צ'ילי בעזרת פורטוגזים צעירים, אשר הוא יכין את רשימתם ואשר הוא יעמוד בראשם באופן אישי...

השותף שלו CARVAJAL נפטר ב 1659 והיה אחד מראשונה הקבורים היהודים שם.

באשר לפטירתו וקבורתו של סימון דה קסרס יש מחלוקת בין החוקרים : Bevis Marks records כותב, כי שרד עד לשנת 1704 ונקבר בקבר מס. 35, שורה 7. כמו יהודים נתמכים אחרים על ידי קרומבל, חזר דה קסרס לאלמוניות אחר מהפכת הנגד של המלוכנים ונפילת שלטון קרומבל והרפובליקנים ב 1660. בזאת מוסברת העדרותו מרשימות הקהילה, אשר החלו בשנת 1663. (על פי דעה זו, היה סימון דה קסרס לפחות בן 106 שנים במותו.)

החוקר A.S Diamond, The Cemetery of the Resettlement 1

בית הקברות של המושבה החדשה בלונדון - 1959, כותב בעמ' 173 :

...ב 1669 היו שני פעילי הקניין Carvajal ו De Caceres כבר בין המתים. הטענה, כי דה-קסרס הוא הקבור ב 1704 בשורה 7 מעלה את השאלה, הכיצד לא הוזכר איש פעיל זה אפילו פעם אחת בכל השנים מאז ? Simon, אשר שמו העברי היה יעקב אינו מופיע ברישומי המיסים ויתר התרומות של קהילת "שערי-שמים" ! כל יתר הפעילים עמו בשנים 56-1657 מתו עוד באותו עשור. האחרון ביניהם בשנת 1672. (החוקר מציין תאריכים ומקומות לכל אחד מהם - ראה שם) מאחר ולסימון דה קסרס היו אינטרסים כלכליים בהודו המערבית, יש להניח שנפטר אי-שם באותה תקופה שלאחרי 1657. הקבור ב 1704 הינו בודאי אחד מנכדיו...

ברישומי המבורג מצאתי את קברו בקרבת משה דה קסרס, אביו :

הלך לדרכו דרך כל הארץ - הוא היקר ונעלה כ'ר יעקב - די קאסיריס -
נפטר בשם טוב - לעולם שכולו טוב - בעשתי עשר חודש - עשרים לחודש -
5420 - והיתה מנוחתו כבוד. (תואם ל 28.7.1660)

את קבורת אשתו לא גיליתי עד כה, אך יתכן ואמצאה בעתיד.

גומז רודריגס מוזכר כבר על ידי קלנבנץ, מקור (1*), ואחריו סלומון, מקור (3*)
כאברהם ישראל דה סקייירה בקהילה היהודית בלונדון, שם השיג השגים כלכליים
מפליגים. כבר ב 1639 הוא ובניו מוזכרים בשם העברי ברשימת האיחוד של ק"ק
אמסטרדם, בלי ציון שמם המשפחתי, אלא במקומו שלוש נקודות...
לדעתי רצו אז להסוות את זהותם החדשה. בכל אופן נהגו כמצוות חכמי אמסטרדם
בצינם את אביהם הקדוש (הנריק) ישראל, כי אין לקרא משהו לתורה, בשם
הטבילה הנוצרי.

השם אברהם מעיד על טקס התייחדות של הנטבל כגומז רודריגס, כנראה רק היותו
באמסטרדם. זאת על אף שקרא לבכורו, שנולד בהמבורג אברהם דו פורטו. שם זה
נשא גם באמסטרדם וגם בלונדון בהופיעו כסוחר וברישומים הקהילתיים.

הבן שני הינו יצחק ישראל דה סקייירה בקהילה, ALPHONSO/AFFONSO RODRIGUES,
במסחר, הוא אביו של סימון איזאקס בבונדה.

את הבן השלישי יוסף הנריקס, יש לזהות לדעתי עם JACOB GOMES DE SERRA,
שהיה ממנהיגי הקהילה בסוף המאה. על הבנים להלן.

אברהם ישראל דה סקייירה לא היה מעורב בגלוי בנסיון הליגאליזציה של זקני
העדה, הגם שהיה בעצמו בעת ההיא קשיש בן 82, שהיה בודאי חשוב גם לו להקבר
כיהודי. אך נראה, שהיו לו שיקולים כבדי משקל, לא להתבלט במו"מ הגלוי.
זהירות זו של ותיקי המתישבים בלונדון אכזבה את החכם ישראל בן מנשה, שבא
מאמסטרדם תוך התלהבות להשיג חופש פולחן דתי-יהודי בעבור האנוסים. אלה
נזהרו שלא לעורר זעם מתנגדיהם הנוצריים האוונגליים באנגליה.

El Libro de los Acuerdos, by Lionel David Barnett-Oxford, 1931: 7901

= "ההסכמות" של הקהילה הספרדית-פורטוגזית החדשה בלונדון, שתחילתה שוחזרה
לשנים 1663-1681 מפרט החוקר ליאונל-דוד ברנט במבוא:

"מתגלה מן הרישומים הקהילתיים, שהחלו ב 1663 באופן מסודר, כי הנ"ל היה
מעשירי הקהילה, שתרם סכומים גבוהים יחסית לאחרים כמס חצי-שנתי למימון
פעולות בית הכנסת והקהילה. המס מעיד על הכנסותיו הגבוהות, כי הוא הוטל
בהתאם לאלה. הוא שילם תמיד יותר מיתר חברי הקהילה ומבניו.

בחסות אוליבר קרומבל ואחריו המלך שארל ה-2 התפתחה קהילת "קהל קדוש
שער השמים", וקבלה דפוסים קבועים בחיי היהודים באנגליה.

הרבה לפני 1664 היתה הקהילה מאורגנת היטב, בהחזיקם בית כנסת כבר ב 1657
ב Crechurch Lane, אותו יסד ANTONIO CARVAJAL ושותפיו למפעל...

... ב 18 חשון 5424 (18.11.1663) נבחרו שלשה גבאים חדשים ועליהם הוטל
לכתוב קודקס של הסכמות לניהולם את עניני הקהילה (שמות השלושה מפורטים).

הרשימה החצי-שנתית המפורטת של המסים מראה, כי בתחילה היו בין 11 ל 20
חברי קהילה; בשנת 1674 שלמו 41; ב 1675 שוב רק 20 ובמחצית השניה 25;

ב 1676 וכו'. היו אם כן תנודות בנוכחות חברי הקהילה, דבר שניתן

להסביר בנסיעות ארוכות-זמן לעסקים מעבר לים.

אברהם ישראל דה סקירה מוזכר ברוב שנות אלה ביחד עם בנו :
 בניו בנפרד, Sr ABRAHAM ISSRAEL DE SEQUEIRA and son
 ,Sres JACOB GOMES SIERRA and company ו Sr ABRAHAM do PORTO, ברור לי, כי Sr ISHACK ISRAEL DE SEQUEIRA שמוזכר רק בשנת 1675 בשמו
 המפורש כחתן בראשית, היה שותפו לעסק עם אביו ונרשם "ובנו" במיסוי.
 וכך מציין יצחק זה בצוואתו, כי "החל מגיל 14 עבדתי עם אבי". (להלן הצוואה)

במחקרו של The Sephardim of England - A.M. Hyamson, בעמ' 68, הערה 1, כתוב:
 "...אברהם ישראל דה סקירה וקרובי משפחתו... היו בעלי זכויות רבות בשדות
 את החברה המזרח-הודית. עקב התערבותם הורשו לראשונה יהודים להתישב בהודו
 ב Madras. שלושת בניו היו כולם חברים עצמאיים בחברה זו והצעיר מביניהם -
 יעקב, היה מן המיסדים העקריים של קהילת מדרס בשנת 1688."

במחקר אחר: The Diamond and Coral Trade 1660-1800, ע"י יוג' גוסיה
 משנת 1676 כותב המחבר אודות הקשיים שנערמו בדרכי היהודים על ידי
 מתנגדיהם הנוצריים באנגליה בסחר החופשי עם הודו, "...זה היה כנראה בהקשר
 זה, שגומז רודריגס = אברהם ישראל דה סקירה ודיאגו רודריגס קרובו,
 בקשו ב 1674 רשות מן החברה לשגר שלשה אנשים להודו, כדי לכסות שם את
 השקעותיהם ב Goa..."

ע"פ הערה 7 בנוגע לאברהם-גומז, גר הנ"ל ב Bury-Street בלונדון דאז.
 (Libro de los Acuerdos - במנוא, עמ' 11.)
 בשנת 1673=5433 משמש האב אברהם ישראל כפרנס, במקום בנו יוסף הנריקס שנבחר.
 בשנת 1674=5434 הוא חתום כפרנס עם עוד שני נבחרים.
 בשנת 1675=5435 הוא פרנס התלמוד-תורה.

בניו ABRAHAM DO PORTO ו JACOB GOMEZ SERRA משמשים פרנסים וגבאים במשך
 שנים רבות, זה ליד זה. מדי פעם חותם JOSEPH HENRIQUES על פרטי-כל או
 על דין וחשבון כספי, כאשר כתורם-מס הוא רשום כ JACOB GOMEZ SERRA and
 Company, כאשר שותפיו הם ABRAHAM ROIZ PINHEL + POLICARPO DE OLIVEIRA.

ע"פ כל החוקרים נפטר אברהם ישראל דה סקירה ב 1678. כיליד 1574 הגיע
 אם כן לגיל הגבוה של 104 שנים. (שותפו ומחותנו סימון דה קרס מת כבן 62)
 Burial Register of the Spanish and Portuguese Jews, London 1657-1735

The Velho Cemetery behind the Beth Molim, 243 Mile End Road, E.1

= רשימה כרונולוגית של כל נפטרי הקהילה שנקברו בחלקה הישנה אחרי בית
 החולים ברחוב מיל אנד 243, שהוכנה על ידי R.D. Barnett - רשום אבי-אבותינו
אברהם-ישראל דה-סקירה במשבצת החלקה השלישית כקבור מס. 84 בתאריך 21 כסלו
 5439 = ה'ת"ט, יום ג' 6.12.1678.

מי היתה אשתו, -והיכן היא קבורה ?? שלוש השערות או אפשרויות:

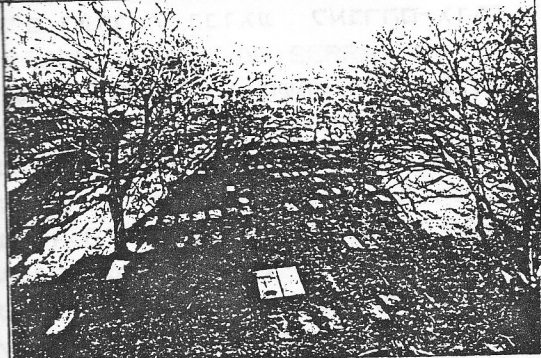
1.) לא רחוק מקברו נקברה כמספר 69 - RAHEL GOMEZ SERRA ב 4 חשוון 5439.
 האם היא אשתו BEATRIZ RODRIGUES COHEN שנפטרה חודש וחצי לפני
 בעלה הקשיש. היא יכלה להיות צעירה ממנו 10-14 שנים, כי הרי ב 1606 הוגשה
 בקשה אצל האפיפיור לאפשר לזוג זה נישואי בני-דוד. בודאי היתה אז לפחות
 בת 18-20, בו-בזמן שגומז היה אז בן 32 שנים. הפרשי גיל בין חתן לכלתו היו
 אז בנורמה. אם הנחתי נכונה, נפטרה רחל גומז סרה = (קיצור של ס- (קויי)-רה
 שמופיע גם ברשימות הלטיניות בצורה S'iqERRA, בת כ 90-92 שנים.

אם השערה זו נכונה: אחרי שנפטרה אשת נעוריו שטיפלה בו בנאמנות, לא החזיק הקשיש מעמד יותר ונפשו, שהיתה קשורה בנפשה, התחבר אליה מחד בעולם האמת. יום הפטירה של רחל גומז סרה ד" חשון ה'תל"ט תואם ל 20.10.1678 - יום ה"

2. באמסטרדם נקברה SARA ROIZ RODRIGUES ב ט"ו באב 5387 = 28.7.1627 יתכן כי היא באמריז אשת נעוריו שנפטרה בעודם באמסטרדם, היותה צעירה יחסית, כבת 45-47 ?? - אם-כך היה, נישא גומז שנית, אחרי הגירתו ללונדון לרחל גומז דה סרה הנ"ל והיא היתה אשתו השניה ??
3. באמסטרדם קבורה SARA RODRYGUES ב י"א תשרי 5425 = 30.9.1664 האם היא באמריז אשת-נעוריו, שהועברה לקבורה באמסטרדם, באין עדיין בית-עלמין יהודי בלונדון בשנת 1664 ?? אם כן-הוא, היתה במותה כבת 82-84. אפשרות זו סבירה בהחלט.

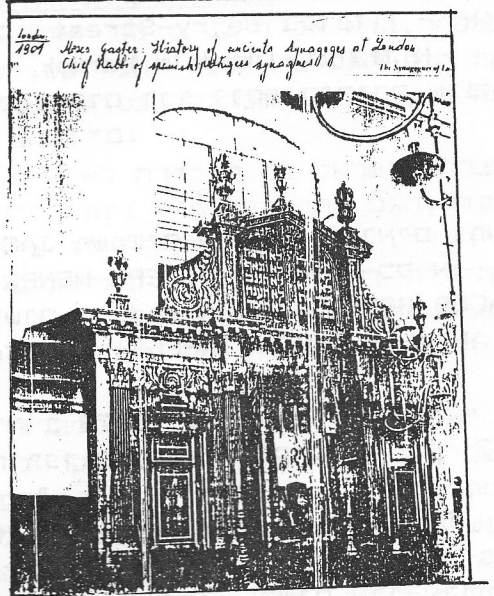
עתה תנסה בת דודי HILDE BUNDHEIM לצלם את מצבות אבותינו בלונדון לזכרון. כאשר יהיו בידי ממצאים ודאיים, אודיע על-כך לכל מקבלי מחקרי זה, בע"ה.

בית רקבות הפורטוגזי העתיק

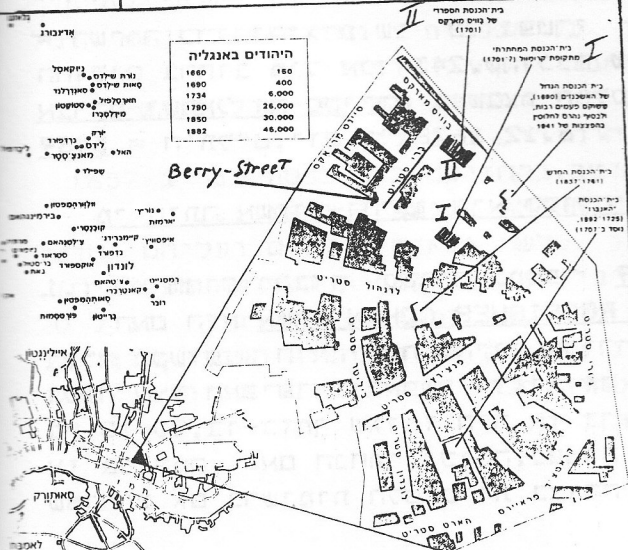

Photograph by Robert Friedberg
GENERAL VIEW OF THE CEMETERY BEHIND THE BETH HOLEM

בית הכנסת ה II - הרשמי הראשון

ביהמ"ד הפורטוגזי ה I וה II

The Annual Register of the Spanish & Portuguese Jews. London 1657-1735
R.D. Barnett

MISCELLANIES VI				
83. H. H. = J. Joshua da Silva	17 Yiar	5439.		
84. Abm. Israel de Sequeira	21 Kislev	5439	1678	
85. Ab. Israel Senior	21 Nisan	5443		
483. Sarah Silveira	6 Sebat	5477		
484. Ester Rodrig ^o Mogadouro	7 Sebat	5477		
485. J. Israel de Sequeira	7 Sebat	5476		
486. Ribea Jsl. de Sequeira	5 fra 12 Adar	5497	1737	
68. Abm. Ascanasi	1 Elul	5438		
69. Rahel Gomes Serra	4 Heavan	5439	1681	

אבותינו ברישמת הנפטרים

דובץ קהילת הפורטוגזים בלונדון

דור רביעי - בני אברהם ישראל דה סקירה (= גומז רודריגס) :

אהרון סקרה מחיפה לא הורשה לצלם או להעתיק את צוואתו של גומז רודריגס, המורה ב Anglo Jewish Notabilities בלונדון,

אך קראו לפניו שמות הבנים והבנות. בהסכמות הקהילה משנת 1677 חתום ABRAHAM DE SIQ-ra במקום הרביעי.

ואלה צאצאיו שהוקראו לפניו והוא רשם את פרטיהם מפי הפקיד:

1. ANTONIO MILAO alias ABRAHAM DO PORTO. הנ"ל היה שותף עם אביו ופתח סניף באיים הקנריים. חזר ללונדון והתחתן עם SARAH LOBATT. לבסוף נסע למדרס בהודו, לעסוק במסחר בזהב, אלמוגים ויהלומים. הוא חתום עם אביו על "הסכמות" הקהילה של שנת 1677. (הסכמות=תקנון)

2. ALPHONSO RODRIGUE alias ISAAC ISRAEL SEQUEIRA

השתמש גם בשם ISAAC HENRIQUES. נולד ב 1612 בהמבורג או בהולנד. מגיל 14 עבד עם אביו באמסטרדם.

בגיל 19 התחתן עם LEA CACERES, כנראה בת SIMEON CACERES.

לאחר שנה נולד הבן LEA. SIMEON ISAAC. מתה בלידה.

סוכם שהתינוק מאומץ על ידי הסבא CACERES.

באותו זמן נמצא GOMES RODRIGUES כבר בלונדון. ISAAC בנו מצטרף אליו אחרי מות אשתו לעבוד עמו.

לאחר שנים מתחתן שוב עם RIBCA MENDES. הוא מפתח את עסקי המשפחה ומגיע לממדים גדולים מאוד. היה שותף עם אחיו בעסקים בהודו.

בשנת 1699 הוא ועוד 5 יהודים נוספים קונים את המגרש לבניית בית הכנסת ב Bevis Marks, הקיים עד היום.

מנישואיו השניים נולדו לו 2 בנים ו 2 בנות: יעקב, יוסף, מרים ושרה. נפטר בלונדון בשנת 1716. צוואתו רשומה ושמורה עד היום בארכיון

Principal Probate Registry, Court of Canterbury בתיק הנוטריון Fox

דף 36. לא נתנו לצלם, אך לקרא ולרשום פרטיו. ואה להן

הוא כתוב בפורטוגזית וכולל את קורות חייו, בניו ונכדיו.

בעזרתו יכולתי (כותב אהרון סקרה) לחבר חמידע הקודם שהיה לי, דרך נכדיו עד אליו ולהשלים את עץ היוחסים עד אלי.

ALPHONSO הקשיש מצוה לחלק את רכושו בשווה בין ילדיו של שתי נשיו. הוא כותב שיש להמנע מעסקים עם "השטן" ורק להוציא יהודים משם.

הוא נותן 10% מכספו לקהילה לצורך "פדיון שבויים" מפורטוגאל. אתם בני יצחק מאשתו הראשונה לאה, ואנו צאצאיו מאשתו השניה רבקה ויעקב בנה.

3. SIMEON RODRIGUES alias JOSEPH HENRIQUES. התחתן עם SIFORA.

4. HANNA SEQUEIRA התחתנה עם MOSES ALVARES MACHADO וניה באמסטרדם. בעלה שותף בחברה PEREIRA/MACHADO שנתנה אשראי לבית הנסיכים ORANGE מהולנד ולבית STUART מאנגליה במלחמה על כיבוש אירלנד.

5. ABIGAIL SEQUEIRA התחתנה עם JACOB SAMUDA בלונדון.

אהרון סקרה מוסיף: משפחתי מתפתחת בלונדון עד 1770, ומהגרת מכאן לגיברלטר ומשם לפורטוגאל ב 1830, לאחר ביטול צו האינקוויזיציה.

אבי JOEL SEQUEIRA ז"ל נולד בדרום פורטוגאל. במלחמת העולם השניה עבד עם דודי Dr. SAMUEL SEQUEIRA בספרד. שם פגשת אותם.

ואני מסביר: אחרי בריחת קבוצתי מצרפת לספרד בשנת 1944 נאסרנו בבית סוהר בעיר Lerida, בגלל כניסה בלתי ליגאלית למדינה.

דד. שמואל סקירה, כנציג הג'וינט העולמי שחרר אותנו ודאג לנו לכל צרכינו

מצבת קבורתו של GOMES RODRIGUES, הוא אברהם ישראל די סקירא בלונדון.

רשומים מסביר חרוט בשפה האנגלית:

HERE LIETH ENTERED THE BODY OF ABRAHAM YSRAEL SIQUEIRA
MS GOMES RODRIGUES WHO DEPARTED HIS LIFE THE 30 NOVEMB 1878

מצבת

קבורת איש ה" רב שנים ונשוא
פנים תם וישר ירא אלק' הנכבד
אברהם ישראל די סקירא ז"ל
נפטר להע"ב בשלישי בשבת באחד
ועשרים יום לחדש כסלו שנת
ה'תל"ט

SEPULTOR A DO
BEMAVENTURA DO FUIR
TUOSO VARAO ABRAHAM
ISRAEL DE SIQUEIRA PARTIO
D SIA PARA ADAT SAMAIM
21 KISLEV 5439
SUA ALMA GOZE DA GLORIA

איש ה' אשר יבער כהרי הברזל
יזכור ה' יענהו כבשנים
רמה ותולעה הבל הבליים
יראה ה' בעין שכרו תמורתו
ת.נ.צ.ב.ה

הסברי לקט "יבער כהרי הברזל"

א: כמו שהרי הברזל לא נשרפים באש, כך הוא, גומז בלונדון לא נשרף באש
האינקוויזיציה, אלא התחשל, ונחשב בק"ק "שערי השמים" בלונדון כקדוש
מעונה, כאיש ה".

ב: שמותיו באמסטרדם אבן-צור ו De la Piedra וכאן בלונדון Di SIQUEIRA
כבר רמזו והעידו על עמידתו האיתנה בעינוויי האינקוויזיציה כאבני-צור.
על עמידה זו, ראה בעמ" 89-90, מתיק האינקוויזיציה.
ג: הרי SI-erra de- QUEIRA בגבול צפון פורטוגל-ספרד, הם הרי גרניט קשים.
האזור ידוע כנראה כמסתור של רבים מן האנוסים הנרדפים.
באחת המפות קראתי אף כינוי SERRA DE MARRAOS = הרי המראנים.

עד לעלייתנו ארצה, חצי שנה מאוחר יותר. מלאו 50 שנה לעלייתנו זו.

אהרון מפרש את השם DE SEQUEIRA שהם מן המקום SEQUEROS, מזרחית לעיר Ciudad Rodrigo, או ליחילופין כשם צמח מאזור הררי גבוה. מרדכי ארבל מירושלים סובר כי הפירוש הוא מאזור יבש = 'secca-seque' אני חושב שיש כאן קשר עם הרר Serra de Queira, בספרד המערבית, מעט צפונית מפורטוגאל. באזור הררי זה מצויה העיר La Vega והעיר Teixeira, שתיהן מקור לשמות משפחה מקרובינו הקדומים. השם SEQUEIRA מ- SE(rra)QUEIRA. לכן גם הן JACOB GOMES SERRA. לדעתי בחרו באיזכור מקור מחצבתם.

אהרון סקרה מסכם: אנו בני גומז רודריגס זבנו השני יצחק ישראל דה סקירה, שנקרא גם יצחק הנריקס. אתם מאשתו הראשונה לאה ואנו מאשתו השנייה רבקה. רשימת היוחסין של אהרון סקרה תובא בנספח נפרד.

יצחק הנריקס = יצחק ישראל דה סקירה ופעלו על פי מחקרים מלונדון.

- בספר ההסכמות, עמ' 75 רשומה בחירת יצחק ישראל דה סקירה כחתן בראשית אחרי חתן החוריה יצחק לופז פריירה, לפי החלטת שלושת הסניידים של המעמד = הנהלת הקהילה ב"א" תשרי 5435 (1675). חברי המעמד היו בשנה זו יצחק ישראל כונס, אברהם דו פורטו ויעקב גומז סרה. שני האחרונים הם אחיו של יצחק.

האב אברהם ישראל דה סקירה בן ה' 101, היה פרנס הת"ת באותה שנה. ביתר רישומי הקהילה מן השנים 1663-1681, רק בשנת 5434 (1674) מופיע השם ISHACK BAR ABRAHAM עם תשלום זעיר של 0.12 שילינג בנפרד מאביו. החוקר מניח שמדובר באשכנזי שחי בין הספרדים.

ברור, כי יצחק היה ברוב שנות פעילותו במסעות מעבר לימים. - בספר Judeos de Amsterdam של פרופ. Mendes dos Remedios (בירושלים) ברשימת חברי הקהילה רשום ב-167? YSHAC RODRIGUES בעמ' 201 ובסיון 5435=1675 YSHAC RODRIGUES de ABRAHAM בעמ' 207. יתכן ובסיסו המסחרי המשני היה איפה באמסטרדם.

- בספר אוזות הסחר באנשי חן וקוללים בשנים 1660-1800, בעמ' 88 נכתב:

"בשנת 1684 היה ייבוא היהלומים מגואה שגדתי עד כדי כך שהמסוים Mr. RODRIGUES (כנראה ISAAC ISRAEL DE SEQUEIRA alias ALFONSO RODRIGUES) בנו של GOMES RODRIGUES שנפטר ב' 1678) בקש מן החברה המזרח-הודית בשמו הוא ובשם סוחרים אחרים, להתישב אחת לתמיד בכל מחיר בגואה בשביל ייבוא דיאמנטן (= יהלומים) וכגון אלה.

זאת אומרת, כי השם RODRIGUES בקו ההולנדי-הודי והאנגלי-הודי מזוהה עם אלפונסו רודריגס הוא יצחק ישראל דה סקירה.

- בספר אוזות הספרדים באנגליה, בעמ' 63, מדובר אודות הנסיך WILLIAM מהולנד, אשר בא ב' 1688 עם אשתו MARY לאנגליה ועמו גל של מהגרים יהודיים שבאו מהולנד, ספרדים אך גם הרבה אשכנזים. נוצר שיתוף אינטרסים בין שתי הממלכות, אחרי נישואי שני יורשי הכתר. הושם קץ למאבק בין שתי הממלכות, והסוחרים הפורטוגזים משני עברי התעלה יכלו מעתה לעבוד בשותפות גלויה. ערך רב היה אז לפירמה MACHADO and PEREIRA (ראה אחות יצחק = 4 בעמוד הקודם, שנישאה למשה אלוארס משאדו מן השותפות משאדו-פריירה)

שצידה את המשלחת הצבאית לכיבוש אירלנד. ויליאם פנה לעזרת הספרדים האנגליים. יצחק פריירה, נציג החברה ההולנדית בא עם צבאו וביוזמותיו החדשות שיתפו עמו פעולה שלמה דה מדינה ו ISAAC AFFONSO RODRIGUES (ISRAEL DE SEQUEIRA), אחד מבניו של אברהם ישראל דה סקירה או גומז

רוזריגס, האמנוס לשעבר, אשר מזמן היה לאחד המנהיגים של יהדות לונדון. כדי לקדם את האינטרסים שלהם, שלחו לאירלנד את DAVID MACHADO DE SEQUEIRA, קרוב משפחה של אברהם ישראל דה סקירה (אני מוסיף: נכדו). ויעקב דה פורטו נכדו של אברהם ישראל דה סקירה ובנו של אברהם דו פורטו, שכיהן כגבאי וכפרנס בלונדון. שניים אלה ועוד דוד פנסו היו ממיסדי קהילת Dublin באירלנד, אשר חכרו את אדמת בית הקברות היהודי הראשון שם ב 1718.

- בהסכמות 17 de Roshodes Tebeth ano 5454 (= 1693) Saar asale

אשר צילום המקור נמצא בידו, יש 49 חתימות. מביניהן אני מזהה זו של ITSHAK ISRAEL DE SIQ' וזו של JOSEPH HENRIQUES.

- בדף מתוך 5460 Ascamot (1700) אשר לפענח חתימותיהם של

JSHAK JISRAEL DO SIQ', JACOB YSRAEL SERRAQ' ושל בני הדור הצעיר יותר יצחק ישראל הנריקס ויוסף ישראל הנריקס. ז.א. שבדור השלישי שוב השתמשו בשם ישראל-הנריקס לאיזכור הקדוש הנריק מליסבון. בדור משינויי הכתיב של השמות וגם של שם הקהילה, שלא הקפידו אז על כתיב קבוע. שים לב לשיבוש 17 של "ראשחודש" במקום של חודש. גם במצבתה של אביגיל אשת שמואל יחיא בהמבורג רשמו ש"ו Reshods Okislev, במקום בחודש כסלו.

- 1901 History of ancient Synagogues at London,

שחובר על ידי הרב הספרדי הראשי MOSES GASTER ב 1901, נמצא צילום מוקטן והטקסט המפורט של הסכם הבניה של בית הכנסת הפורטוגזי החדש של לונדון, שנערך ב 12 פברואר 1699 (י"ג אדר 5459). קבלן הבנין היה אזרח לונדון, סוחר הבדים JOSEPH AVIS. התוכנית כללה קומת קרקע וגלריה מודמת מסביב. (=עזרת נשים); גודל הבנין 80 רגל אורך, 50 רגל רוחב ו 32 רגל מן הרצפה עד לתקרה.

היזמים והחותמים מן הקהילה היו : ANTONIO GOMES SERRA (= לדעתי יעקב) ANDREAS LOPES, MANUEL NUNES MIRANDA, ALPHONSO RODRIGUEZ, MENDES MENASSEH ו PANTALEON RODRIGUEZ. האחרון הוא כנראה בנה בכורה של אשתו השניה של אלפונסו, BARTOLOMEO alias JACOB RODRIGUEZ SEQUEIRAS, יליד 1651.

הקבוצה היתה מיזוגת על ידי זקני העדה ומן הצעירים יותר. בהסכם נכתב, כי על הבנין להמסר לקהילה הכי מאוחר ב 25.3.1701. (=ט"ו אדר ב" 5461)

(עלי לציין, כי אברהם דו פורטו נפטר ב Madras שבהודו בשנות ה 90)

מכל הנתונים המפורזים במחקרים שונים, בעלי מגמות יחודיות של כל אחד מהם עולה, כי ALPHONSO RODRIGUEZ, הוא יצחק ישראל דה סקירה ומקודם יצחק כ. הנריקס, היה נייד מאוד בחייו. בשלב השני של חייו היה בלונדון, באמסטרדם,

באיי הים האטלנטי ובמערב הודו (Goa) כמו גם במזרחה (Madras).

אני מניח, כי סחר גם בפריזיה המזרחית, כאשר המקום Bunde עם נמלה הקטן והעצמאי שימש לו כמרכז לסחורותיו. ב 1671 רשום שם בנו SIMON ISAACS כסוחר סיטונאי (Grosskaufmann) הגם שלא נודע במה סחר ועסק שם. כנראה היה חלק מן האגודה המסחרית המשפחתית, שיצר שם מוקד להפצת סחורות אוריינטליות בין נסיכיה העצמאיים של חבל ארץ זה. יצחק היה אז בסוף שנות החמישים שלו. השימוש המאוחר יותר בשם המקום הקטן הזה כציון שם המשפחה, קשור לדעתי בידע ברור, כי מקום זה נתן לבני הדור הזה ולזה אחריו מקלט והתפתחות מכוונת, כפי שניתן זאת להקיש משימוש שם המקום גלוקסטאט לענף השני של בני הנריקס ונכדיו. הרי BUNDHEIM מציון: בונדה הוא ביתי. !!

צוואתו של ALPHONSO RODRIGUEZ, אשר אני משער שזמנה בערך 1700, כי אז היה כבר בן 88, בנו סימון בן 66 ובני אשתו השניה בני 40-49, מרגשת בחוכמה. העתקת הצוואה ממקורה בשפה הפורטוגזית אופשרה לאהרון סקרה מחיפה.

הוא נתן לי הן את התעתיק המדויק בפורטוגזית והן תרגומו לעברית.

ALPHONSO RODRIGUES - ISAAC ISRAEL SEQUEIRA

Conforme esta Arquivado do Principal Prostate Register

Court of Canterbury do Notario FOX .anno 1716 .Page 36 .LONDON

"תחת כנפי השמים וברשות האדון מלך העולם, אני מביע במלים את רצוני המקודש, בצוואה אותה ימלאו בני אחריה לאחר מותי, כן יהי רצון, אמן. מבורך יהיה כל אחד, אשר בעזרת האלוקים - ברוך שמו - יקים לו משפחה טובה. אני יצחק, אלפונסו רודריגס מלונדון, מצווה ומבקש : שמרו על משפחותיכם והיו מכובדים וישרים.

מרכושי בעולם הזה, לא-ניידי וניידי, תוקדש עשירית "לפדיון שבויים" ולהצלת יהודים מציפורני השטן. אתם בני, התרחקו מאדמת פורטוגאל, כי הסכנה גדולה היא וסמויה.

שאר רכושי בבתיים, בתכשיטים, במטבעות זהב ובספרים יחולק בין כולכם שווה בשווה וביושר; תוך מחשבה, כי שופט העולמים צופה בכם. היו חברים ואחים איתנים לפני החלוקה ולאחריה.

ל SIMEON ISAAC בכורי, בנה של LEA CACERES - שתנוח על משכבה בשלום -, תדאגו להעביר לו חלקו באמצעות שליח נאמן.

מגיל 14 עבדתי עם אבי - ינוח על משכבו בשלום -, והתחתנתי היותי צעיר, כרצון הורי עם LEA CACERES - שהאלוקים לקחה לגן העדן -, כאשר הביאה לעולם את בננו.

זו היתה הפעם הראשונה שראיתי את המוות לנגד עיני והזדעזעתי מאוד : כרגע עוד לחיות ולמות בשניה לאחר מכן... האלוקים נתן והאלוקים לקח... יהי שמו מבורך.

מרבקה מנדס - שתנוח בשלום - רעיה קדושה -, שהאלוקים ישמרנה בחיקו, היא היתה אהבת חיי, נולדו יעקב, יוסף, מרים ושרה.

לכולכם אני מצווה, שתשלחו צוואה זו לאחיכם SIMEON ISAAC. דעו את מידותיכם, בלי התנשאות על אחרים. האמינו באדוננו אדוני, מלך העולם. היו ישרים ותזכרו את אחינו מכל שבטי ישראל. חיתנו את בניכם ובנותיכם עם יהודים מאמינים ועשו צדקה בקהילותיכם. שמרו את מסורתנו, אתם, ובניכם, נכדיכם ובני נכדיכם, ללא כל שינוי והתחתנו בין חברינו ואל תביאו אי-סדר לתוך משפחותינו.

תנחמו באביכם בנתינת צדקה - ומעל לכל - שמרו על משפחותיכם מן הדע."

לו לא ראיתי, קשה היה לי להאמין : יצחק הנריקס-דה סקירה הגיע אף הוא לזקנה המופלגת של 104 שנים. יהא זכרו ברוך.

עובדה מדהימה נוספת : רעייתו השניה רבקה מנדס, הגם שבעלה מתבטא כלפיה "תנוח בשלום" (אך מחסיר "על משכבה") ואשר הוא מאחל לה "האלוקים ישמרנה בחיקו", כנראה ביטוי מתאים לחיים עדיין ;

היא חיתה עד לשנת 1737, דהיינו עוד 21 שנים לאחריו. אם התחתן עמה, בשנת 1650 כשהיתה "רק" בת 18, והוא גבר בשל בן 38, הרי הגיעה אף היא לזקנה מופלגת של 105 שנים. קבורתה לידו ממש ואין אפשרות לטעות !!

יצחק ישראל דה סקירה נפטר ב ז' שבט 5476 (= 31.1.1716) מס. קברו=485.
רבקה ישראל דה סקירה נפטרה ב י"ב אדר 5497 (= 13.2.1737) מס. קברה=486

מאין שאבו בני הדורות האלה כוחות חיים אדירים כאלה ?
לולא כל הרישומים המצטלבים, לא הייתי מגיע למחשבה לחפש קדמונינו אלה

ראובן הנריקס

קהילת העיר גלוקסטאט בשנים 1690-1650 :

ראובן הנריקס קיבל אזרחות העיר גלוקסטאט ב 1646, כאזרח חדש יחיד בשנה זו כמורה היהודי, חיבר ראובן פרודיה חינוכית לקראת פורים של שנת ה'ת"י=1650. ניתוח התוכן הממוקד בשאלה, על איזה מעצי ארץ ישראל יש לתלות את המן הרשע, מראה, כי ראובן מתח ביקורת נוקבת על הווכחנות ללא תועלת ממשיה של תלמידיו. בודאי התכוון למבוגדים, ההודים, אשר לפנייהם מדקלמים בניהם את חרוזי המחזה, ההיתולי "כביכול". תפילת המלמד בסוף הפואמה מבהירה היטב את משאלות לבו של המורה : שיפסיקו ריב ומדון בין יהודה ואפרים, שיעלו כולם באחדות לירושלים, - והיתה לה המלוכה.

ראה שחזרו הפואמה "שמת פורים נעיר הנצורה ומהוללה גלוקסטאט" - ה'ת"י.

- ברישומים אזרחיים אין כמובן כל איזכור לחיבור זה. ראה (82%)+(83%)
- בחקר ספרות יהודית עתיקה, אין יודעים את המחבר. קסטר מקור (49%) מייחס לבנימין מוספיה, אך כבר הוכחתי את חוסר הקשר בין איש זה, שחי החל מ 1646 באמסטרדם ולא עסק בחינוך, בודאי לא בגלוקסטאט בשנת 1650.
- ב 1652 מנתה הקהילה 29 משפחות, מספר שיא בכל שנות קיומה.
- רישום אזרחי מ 1657 מעיד, כי ראובן ה. קנה את ביתו של MALCIOR JUEDO ברחוב Koenigstrasse ליד ה Gifthaus (בית חומרי-הדברה ?). המקור (49%)
- ב 1659 בדיון "המעמד" של חכמי המבורג מ ד" באייר ה'ת"ט (= 27.4.1659) כאשר דנו על הסמכת השוחטים באלטונה ובגלוקסטאט, קהילות שהיו כפופות לבית הדין הרבני בהמבורג, נחשב השוחט בגלוקסטאט, ראובן בר יחיאל כמהימן, לעומת אחרים שלא אושרו.

המקור מ. גרונולד (49%), עמ. 134. המסתמך על ספר קהילת המבורג.

- יהושע בר משה הפרנס זומן ב 1655 לפני בית דין זה, כדי לישב את הסכסוכים בינו לבין חברי הקהילה. (חוקרים לא גילו, כי אביו היה משה אבנצור=פאולו) מצוין בפרטיכול, כי יהושע התבטא לפני הועד בגסות בעניני רכוש הקהילה. בעקבות הפרשיה שוגרה אף משלחת בת שלושה נכבדי המבורג, להסדרת המריבות. בסיכום הבטיחו חברי הקהילה לקבל מרותם של הפרנס והגבאי.
- ב 1660 היגר יהושע להמבורג ומעמדו בעיר ובקהילת גלוקסטאט הועבר לבנו משה הנריקס, יליד 1635. אשת יהושע רחל מתה באמסטרדם ב 1668 והוא ב 1675. המקור וישוטי הקבוצה בקי אמסטרדם - b 4495 HH

- פרנסי גלוקסטאט חויבו ב כ"ב תמוז 5426 (= 25.7.1666) לשלם לראובן בר יחיאל 40 טלר כשוחט ושמש בית הכנסת ועוד 8 טלר כבלן המקוה והשכרתה לו עד סוף שנת 5427, דהיינו ל 14 חודשים.
- ב 1679 צוטט אותו שוחט ראובן בר יחיאל על ידי הרב הפורטוגזי בהמבורג. החכם משה חיים ישורון, כי בזמנו התלונן הנ"ל על פרנסי ק"ק גלוקסטאט, על כי אלה לא עומדים בדיבורם ולא משלמים לפקידי הקהילה את שכרם. המקורות: הפרטיכולים העתיקים של קי ק הפורטוגזים בהמבורג.

וגרונולד (1149%), עמ. 134.

J 9414 HH- עמ. 131

- ב 1673 רשום ראובן הנריקס ברשימת בעלי-הבתים החייבים לאסון מצלם מחיילי המשמר האזרחי של העיר, אך לבסוף פטרו אותו מן החובה תמורת תשלום.

המקור (49%)

- יתר האיזכורים שלו הם בהקשר לבניו מיכאל ואליעזר-לזרוס ופעילותם המסחרית. קלנבנץ (1%) עוסק גם בנישואיו של מיכאל עם בת יהושע, שמחה, אחות לזרזור המעמדי של יהושע, משה בר יהושע הנריקס.
- קלנבנץ מדגיש, כי מוצאו של ראובן מוזר ומעורפל, ואף סובר, כי ראובן הנריקס לא היה פורטוגזי אמיתי, אלא רק למען קידום כלכלי של בניו, הפיננץ תחת חסות

בני ראובן הנריקס, ילידי גלוקסטאט, 1650-1730

א. הבכור מיכאל קבל אזרחות העיר ב 7.4.1671. מכאן הנחתו שנולד הכי מאוחר בשנת 1650, והיה בן 21 כאשר אושרה אזרחותו. מצבו הכלכלי של אביו לא היה משופר, וחשוב היה לרתום את הבן לכלכלת המשפחה, שחיה בשכר מצומצם ובלתי יציב. מיכאל השתדך לשמחה, אחותו של מנהיג הקהילה באותה עת, משה בר יהושע הנריקס, שמעמדו הכלכלי היה מבוסס. נולדו להם שני בנים. הצעיר מת כילד, הבכור התנצר בבגרותו, אחרי גירושי הוריו. ראה פרטים ב "נספחים".

- ב 1674 התגרש מיכאל מאשתו שמחה וב 1677 עזב את עיר הולדתו גלוקסטאט. נוצר קרע בינו לבין בית משה הנריקס, אולי עקב ההתנשאות של האחרון. יתכן ומיכאל סלד מדרכו הבלתי מוסרית של גיסו משה הנריקס, גביר הקהילה : משכורתו של אביו ראובן לא שולמה לו בזמן מקופת הקהילה. יתכן ונאלץ לחפש לעצמו מקור הכנסה נוסף ובטוח יותר, כפי שמרמז פסוק בתפלת המלמד שמחה לפורים, בו הוא מבקש : "מי יתן עין כל איש חוטא ידלוף - לכרות כל אשר חרבו ישלוף - והאלילים כליל יחלוף..." (ראה פתרון התעלומה מאוחר יותר). יתכן שגם סלד מנסיון השוד הימי נגד ספינת מסחר המבורגית, בה היה גיסו משה מעורב כמארגן ראשי ב 1668. הנסיון נכשל אמנם, אך הוטל עליו חרם מחכמי ועד הפורטוגזים בהמבורג ורוב חברי קהילתו מרדו נגד סמכותו כפרנס ראשי.

- מחוץ לגבולות העיר, תפס מיכאל מאז מקום נכבד כסוכן וספק בנסיכות Gottorf השכנה ועוד יותר ב Schwerin, באפון-מזרחו של מחוז מקלנבורג, קרוב לפרוסיה. בן דודו וגיסו משה הנריקס בר יהושע חידש אז אף את השותפות המסחרית עמו. כינויים שונים הודבקו למיכאל : מיכאל האמן (Meister), מ. יצרן-הטבק, מ. הפורטוגזי וגלוקסטאט. ב 1686 רכש מיכאל מונופול על המסחר בטבק באזורו. המקור (שם), עמ. 440, הערה 61.

זו הפעם הראשונה שכינוי המוצא מגלוקסטאט מלווה יליד העיר הזו בנכר. אחרי התבססותו מחדש מחוץ לעיר הולדתו התחתן שנית, והפעם עם אשכנזיה מאלטונה, ססיל בת יעקב חזן. גם מסחרו מתנהל מעתה עם סוחרים אשכנזיים בדוכסות מקלנבורג, כמו השותפות "גולדשמידט-פורסט". מכאן הסיק קלנבנץ, כי מיכאל היה מיסודו ממשפחה אשכנזית וחזר מחוץ לגלוקסטאט למקור מחצבתו. מקור (שם) מפרט ונות אוזותיו בעמ. 436-446 בפרק "Die HINRICHSSEN".

לזוג מיכאל וסיסל נולד בן אחד - ראובן מיכאלס הנריקסן וארבע בנות : GUETELE (טובה), FREUDCHE (שמחה), CLAIRE (בהירה), ו HANNA (חנה). שתיים מנכדות אלה של ראובן, חותנו לנכדיו - ישראל בן מרדכי הינריקס וראובן בן לזר-אלעזר הינריקסן. ברור, שאלה המשיכו את מסורת החיתון התוך-משפחתי. חנה הצעירה חתנה לרב המחוזי האשכנזי ירמיהו ישראל.

מיכאל מת בשנת 1710, כבן 60 בלבד. אשתו ססיל המשיכה בעסקיו בהצלחה. ב. בן בלתי מתועד היה משה, קרוב לגילו של מיכאל. אוזותיו ראה ב "נספחים" ג. לזרוס-לעזר הינריקסן, יליד גלוקסטאט קבל אזרחותו בעיר רק ב 25.1.1693. שמו זה וכן "לעזר בר ראובן, בנו של ראובן בר יחיאל", מופיע ברישומים ארכיוניים של מחוז שלזויג-הולשטיין מן השנים 1705-1711 ומאוחר יותר בענייני ריב קהילתי בין קבוצת בני ראובן נגד משה בר יהושע הנריקס המתנשא.

36135.55 MM-2 1064a,b, Landesarchiv Schleswig-Holstein, R3-79

בענייני מסחר מוזכר רבות בנו ראובן לזרוס שווערין, בכינויו ALT-RUBEN. על יד קלנבנץ מקור (שם) בעמ. 436-446 בפרק "Die HINRICHSSEN".

ד. על פי מצבה בגלוקסטאט, היתה לראובן ואשתו בת בשם Friedche (שלומית). היא היתה אשת ישראל סגל ונפטרה בשנת תע"ג לפ"ק. = 1713. (לפ"ק=פרק קטן) זו המצבה הראשונה במשפחה, אשר האלפים אינם ביוזכרים בה, כמנהג האשכנזים.

בני ראובן הנריקס, ילידי גלוקסמאט, 1650-1730

א. הבכור מיכאל קבל אזרחות העיר ב 7.4.1671. מכאן הנחתו שנולד הכי מאוחר בשנת 1650, והיה בן 21 כאשר אושרה אזרחותו. מצבו הכלכלי של אביו לא היה משופר, וחשוב היה לרתום את הבן לכלכלת המשפחה, שחיה בשכר מצומצם ובלתי יציב. מיכאל השתדך לשמחה, אחותו של מנהיג הקהילה באותה עת, משה בר יהושע הנריקס, שמעמדו הכלכלי היה מבוסס. נולדו להם שני בנים. הצעיר מת כילד, הבכור התנצר בגרותו, אחרי גירושי הוריו. ראה פרטים ב"נספחים".

- ב 1674 התגרש מיכאל מאשתו שמחה וב 1677 עזב את עיר הולדתו גלוקסמאט. נוצר קרע בינו לבין בית משה הנריקס, אולי עקב ההתנשאות של האחרון.

יתכן ומיכאל סלד מזדככו הבלתי מוסרית של גיסו משה הנריקס, גביר הקהילה : משכורתו של אביו ראובן לא שולמה לו בזמן מקופת הקהילה. יתכן ונאלץ לחפש לעצמו מקור הכנסה נוסף ובטוח יותר, כפי שמרמז פסוק בתפלת המלמד שמחזה לפורים, בו הוא מבקש : "מי יתן עין כל איש חוטא ידלוף - לכרות כל אשר חרבו ישלוף - והאלילים כליל יחלוף..." (ראה פתרון התעלומה מאוחר יותר). יתכן שגם סלד מנסיון השוד הימי נגד ספינת מסחר המבורגית, בה היה גיסו משה מעורב כמארגן ראשי ב 1668. הנסיון נכשל אמנם, אך הוטל עליו חרם מחכמי ועד הפורטוגזים בהמבורג ורוב חברי קהילתו מרדו נגד סמכותו כפרנס ראשי.

- מחוץ לגבולות העיר, תפס מיכאל מאז מקום נכבד כסוכן וספק בנסיכות Gottorf השכנה ועוד יותר ב Schwerin, באפון-מזרחו של מחוז מקלנבורג, קרוב לפרוסיה. בן דודו וגיסו משה הנריקס בר יהושע חידש אז אף את השותפות המסחרית עמו. כינויים שונים הודבקו למיכאל : מיכאל האמן (Meister), מ. יצרן-הטבק, מ. הפורטוגזי וגלוקסמאט. ב 1686 רכש מיכאל מונופול על המסחר בטבק באזורו.

המקור (38), עמ. 440, הערה 61.

זו הפעם הראשונה שכינוי המוצא מגלוקסמאט מלווה יליד העיר הזו בנכר. אחרי התבססותו מחדש מחוץ לעיר הולדתו התחתן שנית, והפעם עם אשכנזיה מאלטונה, ססיל בת יעקב חזן. גם מסחרו מתנהל מעתה עם סוחרים אשכנזיים בדוכסות מקלנבורג, כמו השותפות "גולדשמידט-פורסט". מכאן הסיק קלנבנץ, כי מיכאל היה מיסודו ממשפחה אשכנזית וחזר מחוץ לגלוקסמאט למקור מחצבתו. מקור (38) מפרט רבות אודותיו בעמ. 436-446 בפרק "Die HINRICHSSEN".

לזוג מיכאל וסיסל נולד בן אחד - ראובן מיכאלס הנריקסן וארבע בנות: GUETELE (טובה), FREUDCHE (שמחה), CLAIRE (בהירה), ו HANNA (חנה). שתיים מנכדות אלה של ראובן, חותנו לנכדיו - ישראל בן מרדכי הינריקס וראובן בן לזר-אלעזר הינריקסן. ברור, שאלה המשיכו את מסורת החיתון התוך-משפחתי. חנה הצעירה חתנה לרב המחוזי האשכנזי ירמיהו ישראל.

מיכאל מת בשנת 1710, כבן 60 בלבד. אשתו ססיל המשיכה בעסקיו בהצלחה. ב. בן בלתי מתועד היה משה, קרוב לגילו של מיכאל. אודותיו ראה ב "נספחים" ג. לזרוס-לעזר הינריקסן, יליד גלוקסמאט קבל אזרחותו בעיר רק ב 25.1.1693. שמו זה וכן "לעזר בר ראובן, בנו של ראובן בר יחיאל", מופיע ברשומים ארכיוניים של מחוז שלזויג-הולשטיין מן השנים 1705-1711 ומאוחר יותר בענייני ריב קהילתי בין קבוצת בני ראובן נגד משה בר יהושע הנריקס המתנשא.

36135 HM-2 1064a,b., Landesarchiv Schleswig-Holstein, R3-79

בענייני מסחר מוזכר רבות בנו ראובן לזרוס שווערין, בכינויו ALT-RUBEN. על ידי קלנבנץ מקור (38) בעמ. 446-436 בפרק Die HINRICHSSEN.

ד. על פי מצבה בגלוקסמאט, היתה לראובן ואשתו בת בשם Friedche (שלומית). היא היתה אשת ישראל סגל ונפטרה בשנת תע"ג לפ"ק. = 1713. (לפ"ק=פרק שטן) זו המצבה הראשונה במשפחה, אשר האלפים אינם מזכירים בר, כמנהג האשכנזים.

מרדכי הינריךס - HINRICHS

בנישואי הארכיון באירת Sottorf, במחוז שלזוויג-הולשטיין כתוב:

ה. מרדכי בר ראובן הינריךס, יליד גלוקסטאט, פורטוגזי, נשבע שבועת אזהרה ב 6 ביוני 1694, על פי הנוהג של הפורטוגזים. (קטע זה מודגש במקורו.)
קסטור, מקור (21408) ועם ערפס אלה נחקרו בנמ. 27.

אני מניח, כי נולד בערך ב 1660, אחרי אחיו לעזר שנוולד בערך ב 1653,
ואולי אחיו משה שנוולד בערך ב 1655.

- בספר אזרחי גלוקסטאט (הכתיב היה מעתה גרמני GLUECKSTADT ולא יותר GLUECKSTADT בכתב הדני בעבר.)

ב 1717 וב 1720, נקרא מרדכי ראובן "פרנס הקהילה היהודית המקומית".
במקור הגרמני Parnass der hiesigen juedischen Nation = הלאום היהודי.
בעבר קראו הפורטוגזים לעצמם בני הלאום הפורטוגזי, עתה שונה הנוסח.

נחקרו של גונוולד, מקור (11408),

מסופר על "אשכנז" הקהילה, עקב השפעתו של משה יוסף WESSLEY ותלונת החזן,
השוחט והמורה נגד המנהל המסחרי המלכותי מ.י. ווסלי, ששכרו כפקיד הקהילה
היה אז 200 מרק לשנה ודירה ללא תשלום משעם הקהילה.
עדויות רבות נרשמו על מצבה העגום של הקהילה והמדיבות התמידיות בין מעט
חבריה.

- ב 1719 מכריע הרב משה מאיר כהן את המחלוקת הפנימית על נוסח התפילה בכך,
כי התפילה תתקיים מעתה על פי מנהג אשכנז-פולין, פרט להוצאה ולהכנסה של
ספר התורה. (כנראה היה המנהג הספרדי למכזר מצוות אלה למרבה במחיר, חשוב
דיו לקופת הקהילה, כדי להחזיק לפחות במנהג זה.)
לא שעו לדרישת ארבע משפחות "אשכנזיות", לקיים גם להבא את מנהגי ספרד.
(האשכנזים האלה היו בודאי בני הפורטוגזים, אשר עתה נהגו כמנהג הרוב.)
עקב שינוי זה מפטרים את החזן משה אבנצור (כנראה נכד או ניין של פאולו-
משה אבנצור, בן יעקב א.).

על החלטה קהילתית זו חתומים MARX bar RUBEN -הוא מרדכי-מרכוס בר ראובן
הינריךס, יהודה ליאון גלוקסטאט, בנימין-וולף קנטור, פיליפ אברהם STIVEL,
משה גולדשמידט, יהודה הרץ, RUBEN MARX -הוא ראובן בר מרדכי-מרכוס הינריךס,
משה גרשון, זיסמן יעקבס, JOS. -ישראל יעקב, -ווליגמן משה הכהן.
כחותם ראשון מופיע כמוכן הפרנס עצמו. החותם השביעי הינו בודאי בנו.
אודות האחרון מאוחר יותר, כאשר אפרט את בני הדור החמישי.
מכאן והלאה ניתן לקבוע בודאות, כי המסורת הספרדית-פורטוגזית בענף זה של
משפחת אמר פסקה ובמקומה בא נוסח אשכנז ומנהגיו, פרט לכמה רמזים שנשתמרו.

כאשר מצאתי מצבתו של ראובן בר יחיאל, עם חרב שלופה ביד כסמל בלתי מובן,
מצאתי גם את מצבתו של מרדכי בר ראובן. הפעם התלווה לחרב המובלטת עליה
בתוך ריבוע שקוע, כינוי חדש, - ש א ב ל י. אסביר שם תמוה זה, מאוחר יותר.

עתה נעקוב אחרי ההתפתחויות השליליות בכלכלת העיר גלוקסטאט בסוף המאה
ה 17 ובראשית המאה 18, ונבין את פשר הסמל המקצועי החדש בידי אישיות
מרכזית בקהילה לעת הזאת, שמלאה תפקיד דתי וחברתי בין היהודים ומקצוע
חילוני בהחלט לפרנסת משפחתו.

התדידות כלכלת העיר Glueckstadt מתוארת בחוברת סנט-העיר לרגל חגיגות-
היובל ל 350 שנות קיום העיר משנת 1967.

27-26. xvi, Festschrift 350 Jahre Glueckstadt

נחקרו המקיף של קלננץ, מקור (33), 1968-67.

חלק מן המצב החדש היה המהפך המקצועי של יהודי העיר המעטים, שנשארו בה עתה.
 "במאה ה-17, היתה העיר גלוקסטאדט לא רק מבצר צבאי ומרכז שלטון אזרחי של המלוכה, אלא בראש וראשונה עיר נמל למסחר בין-לאומי. מעמדה זה יש ליחס בעבר לאוכלוסיה משתי קבוצות לאומיות, שעזבו את מולדתם מסיבות דת ומדיניות: היהודים-הפורטוגזים וההולנדים-הרפורמים. הם באו לגלוקסטאדט עם הונם, עם אוניותיהם ועם קשרי המסחר העולמי שלהם, שיסדו חברות למסחר עם גינאה וצפון אירופה במיוחד. לקראת סוף המאה ה-17, כאשר התברר, שגלוקסטאדט לא יכולה לפרוח כדוגמת המבורג, עזבו הזרים את העיר. מסיבה זו קבלה העיר מעתה תדמית של מרכז צבאי ושלטוני. 2000 חיילי המשמר המלכותי, קציניהם ופקידי הממשל היו לבסיס הכלכלה של תושבי העיר, אשר יכלו להתפרנס בעיקר כאכסניות ושרותים לחיילים; בעלי מלאכה, רוכלים וחנוונים, ספני-מעבורות לאדם ולסחורות. אתגדים אחרים לא עמדו יותר לרשותם..."

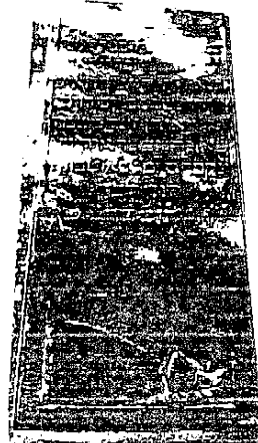
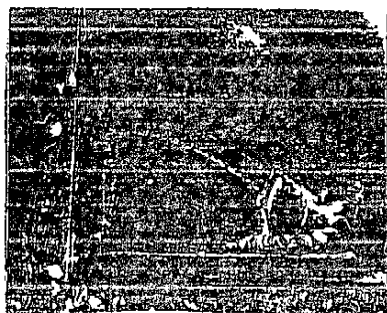
חונת הסנט לחיגות הינול ל 350 של העיר.

במצבות היהודים בבית העלמין מתקופה זו מצאתי שני סמלי מקצוע ושם משפחתי התואם את הסמל: הראשון הוא תבליט של מגף צבאי והשם שטיבל, בגרמנית צפונית STIVEL, דהיינו מגף או נעל גבוהה.

השני, הנוגע לנו הוא סמל החרב והשם שאבל S A B E L E I = דהיינו מפעל לאותיות לטיניות מפרש שם לא מובן זה. לחידוש חרבות !!

ראובן הנריקס, בנו מרדכי בר ראובן הינריקס ואף בנו השני של האחרון, ישראל בר מרדכי החזיקו במקצוע הנפחות לייצור חרבות בעיר. היותם שוחטים, (ראובן ונכדו ישראל, האחרון היה גם מוהל!) ידעו ממקצועם היהודי והדתי להשחית חלפיהם וכאשר נאלצו למצוא פרנסה מועילה ומכניסה, אשר גם זיכתה אותם בחסות השלטונות הצבאיים המלכותיים של דניה, באה לעזרתם מיומנותם המקצועית והם נהפכו לנפחי חרבות ולמשחיתים מקצועיים ופתחו מפעל בתחום חילוני זה.

מצבותיהם מעידות על הכינוי המקצועי שהודבק להם, או שבחרו בעצמם להיקרא בו. אין ברישומים האזרחיים הידועים לי, לא זה ולא תאריכי פטירותיהם. לכן היתה נסיעתי לגלוקסטאדט גולת הכותרת של חיפושי האישיים אחרי עבר משפחתי אמי ג'ורג'ס אדמ: וכך כתוב באותיות מובלטות וקריאות היטב על מצבת מרדכי בר ראובן:

פ"נ
 מתגבר כארי דן כצבי קל
 כנשר דרך שמים כל מעשיו
 לשם שמים יזכה לראות
 פני אלו-הי חיים האיש
 ישר וכשר כמ"ר מרדכי
 בר ראובן זצ"ל משפחה
 שאבלי נפטר אור יום ג'
 ונקבר ביום ג' כ"א טבת
 ת"צ לפ"ק
 ת.נ.צ.ב.ה.

מרדכי זנח את השם הינריקס, אחרי שהמוצא הפורטוגזי לא היתה בו יותר תועלת, וברח בשם המקצועי משפחת שאבל ל י. הבנים הם אלה אשר העמידו לו מצבה. אך הוא בעצמו הניח כבר על קבר אביו מצבה עם הסמל המקצועי של חרב. מכאן שזכר אביו אחז במקצוע זה, בודאי מחוץ מצבת הפרנסה.

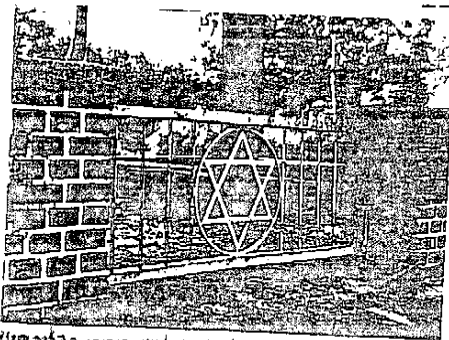
את שמו הנריקס, אותו קיבל מאמו, לזכר סבו הקדוש הנריק דיאס מילאן. לא המיר אביו, ונשויך פטירה מרדכי הנריקס-שאנל תואם ל 10.1.1730. יהא זכרו ברוך. - לצערי לא גילית את אשתו של מרדכי. סביר שהיתה בת לישראל או התייחסו לשמו העברי של הנריק הקדוש, סבו של אביו ראובן; על כן קראו כך לבנם השני. הבכור נקרא ראובן, כפי שיתבהר לקורא להלן.

אך ענין נוסף הוא בעל משמעות בשבילנו: הסמל והשם שא ב ל י, הגם שלא הועבר לדורות הבאים של משפחת אמי בהמבורג, לא אבד מזכרון הדורות.

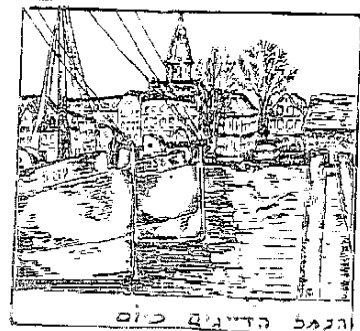
נכתב התת לגניאולוגיה יהודית, "אנונינו", פיוצא לאור באה"נ (45),
כותבת הגניאולוגיה האקדמאית שושנה שרמן (SUSAN C. SHERMAN, C.B.) מאמר על התישבות יהודים ספרדים בפולין.
בהתייחסה לצאצאיו של אלברט דיאוניס, היא מדגישה כי היה לו מנופול על ייבוא וייצוא של מלח ממפרץ ביסקיה (Biscay) אשר בצפונה של ספרד המערבית. במאה ה 18 חיו מבני משפחה זו בלודז' "יה ובקלרצבו-Bakalarzewo+Lozdzieje במחוז סובלקי-Suwalki gubernia. כמה מהם סחרו במלח-ים והיו ידועים בשם הכינוי שהפך לאחר מכן לשם משפחה BEYM מלשון bay וכן DON BAJEMA. מסורת המשפחה מספרת, כי הם צאצאי MUMMA DINA, אשר ברחו מספרד. כתבתי על כך בעמ. 9 + 10, כאשר פרמתי את שושלת דון יחיא. ג"ים סרבר מקורפטינו בקליפורניה - JIM SERVER of Cupertino העיד לפני, כי משפחת SABLUDOWSKY אליה הוא שייך, היו בעבר משפחה ספרדית בשם SABEL בהתייחסם לסמלם המשפחתי.

התנועה הגרמנית ae לא נשתמרה אלא רק הצורה היהודית-גרמנית a בלבד. כך חיתה שם משפחת פורטוגאל וזעמן = Seemann, דהיינו ימאי ממקור ספרדי. כבר כתבתי על כך, כי משפחת חדל"פ, המפרשת את ראשי התיבות חיא-באש-לגולי-פולין טועה, וכי יש לאמר חיא-באש-לגולי-פורטוגאל. הרי שמואל יחיא הופיע גם בשם HIAE ו HYAC. - כך קבלתי אני עדות אישית של בת משפחת דון יחיא מליטא, כי הם צאצאי משפחה ספרדית אצילה זו. מקום מגוריהם נקרא בדומה לשם זה, Dorgin או Dongin. מסורות אלה הן תשובה ניצחת לדעתו המוטעית של פרופ. קלנבנץ (*), שסבר, כי אלברט דיאוניס נפטר בגלוקסטאדט עירי. (פשוט, אין תיעוד רשום בענין זה.) משפחות אלה היו ענפים מאוחרים של מיכאל שהתגורר והתרבה במקלנבורג, של לזרוס שגם הוא היגר לאזור צפונה ומזרחה משלזו-יג-הולשטיין ולבסוף של מרדכי בר ראובן שאבלי ובניו.

בניו וניניו נהגו כבר כאשכנזים, החל מן הרבע הראשון של המאה ה 18. - כאן עלי לצטט עוד ממחקר הסותר את קלנבנץ והוא המחקר של סטיל דות- Cecil Roth על ההסטוריה של האנוסים: The Marrano Diaspora
... "צאצאיו של ALVARO DINIZ-DIONIS alias SAMUEL JACHIA היו הסוכנים הכלכליים של הדוקס של Gottorf ושל הכתר הדני".
זהו עוד מידע המעיד על המשך לשושלת דון יחיא וביאטריז הנריקס...

שער הכניסה לבית העלמין היהודי בגלוקסטאדט

הנמל הדייגים כיום

שם הודש ג' לדורות הנאים בצורה מרכוס-111 ומגנס-111 בשם משפחה.
רכמנדלי-מרקס ששם לגומסל ולגוסטל בשם שותף עד לדורות - דהא שמורים
 196-199, 290-291.

פרק ט. הדור הרביעי
סימון איזאקס בברנדט, 1671-1720

פריזיה המזרחית-Friesland. מחקר ממוסד מול מסורות ואנליזה.
לא קיים תיעוד על חייו של סימון איזאקס מיום לידתו ב 1634, לבין ידיעה רשמית ראשונה אודותיו כיהודי חסות באחוזה משפחת BOMEKA ב BUNDE ב 1671. יש רק רמז מסוים, אולי חי זמן-מה בלונדון, או מבנותיו גרו שם. (ראה להלן.) אך קודם בעיית האסמכתאות החסרות, אשר מקשים על הסטוריונים להגיע למסקנות מדעיות, ובעיקר לגבי התישבות של פורטוגזים באזור.
ההסטוריון היהודי הרב הד"ר ברנהרד ברילינג - BERNHARD BRILLING, חקר את תולדות קהילת אמדן לאחר מלחמת העולם השנייה, מאוחר מחוקרי האזור היהודיים, קודמיו. אין לו מסורות משפחתיות אישיות משם, לא מחשיב כאלה וכופר באופן אובססיבי ב"אגדות" ו"מסורות" שאינן מבוססות על מסמכים שנשתמרו. עליו מסתמכים ההסטוריונים הלא-יהודים בני זמננו. אני חושד בו, כי הוא השאפילו עלבון, על כי יש הטוענים, כי הישוב היהודי באזור נוסד על ידי אנוסים פורטוגזים. אני מבסס את ביקורתי הקשה עליו על נימתו המזלזלת והיומרבית של מי שיודע הכל יותר טוב מאחרים, בבטלו מסורות יהודיות פנימיות, בהם השתמשו חוקרים מקומיים לפניו.
מחקרו בענין התהוות קהילה יהודית באמדן (17*) מסתמך רק (!) על רישומים אזרחיים השמורים בארכיונים האזוריים באמדן ובאוריק.

בתי העלמין העתיקים באזור ומסמכים שאבדו:

מ.מרקריין (167*), כחוקר היהודים בפריזיה המזרחית, מבכה את אי-האכפתיות של יהודי האזור והנהגת הקהילה באמדן בדורות המאוחרים יותר, על כי לא התענינו לשמר את התיעוד ואת הממצאים בשטח, שנוגעים לראשית הישוב היהודי באזור וביניהם צאצאי הפורטוגזים. הוא מצטט בענין זה אף את החוקר היהודי אלפונסו קסטרו (240*). "...כך הופקר בית הקברות העתיק ביותר באזור של Smaarlingen, בו נקברו על פי מסורות שבעל פה, יהודי המקומות Weener, Bunde, Jemgum ו Stappelmoor מ 1670 עד 1730. על פי השמועה, הונחו אבני המצבה על הקברים באופן אופקי, כמנהג הספרדים. אך רובן נשדדו למטרות בניה וכיום רועים עדרי בקר על אדמת בית העלמין. לו לפחות היו מעתיקים את הכתוב עליהן..." כך כתב החוקר המאוכזב ב 1920.
"כך קרה גם לבית הקברות הפורטוגזי ב Tholenweerstrasse באמדן. המצבות נשדדו שם על ידי ספני ספינות הנהר שהשימו שפינותיהם בתעלת השייט שמובילה מאמדן לאוריק. כך אבדו הממצאים אודות המתישבים הפורטוגזים הקדמונים של האזור...רק כתיסר אבני-מצבה מתקופה מאוחרת יותר, מ 1705-1709, הועברו משם לכניסתו של בית הקברות האשכנזי המאוחר יותר באמדן, ומונחים עד היום."
(ביקורתי בשני האתרים: בדאשון גן ציבורי ואנדרטה קטנה המזכירה,)
(כי כאן היה בעבר בית עלמין יהודי עתיק; בשני צילמתי מספר אבנים,)
(שכוסו על ידי צמחיה עבותה. רק את השם VAS DIAS יכולתי לזהות.)
"כך הוזנחו גם הרישומים הרשמיים של קהילת אמדן. פעמיים, ב 1803 וב 1851 הושמדו תיקי המסמכים הקהילתיים במתכוון, באין חוש הסטורי במנהלת הקהילה והעיר אמדן..." כך מבכה Max Markreich מן העיר Weener.
מחקרו בן 300 העמודים הודפס במקונת כתיבה בקליפורניה ב 1962, שם נפטר ב 1975.

המחקר נעזר בארכיון הפרנצי להקילות יהודיות בעולם, גירושלים.

גם וולף פלק, יליד קהילת אמדן וחוקרה מתלונן על שברדה מצעדה זו.
הוא חי אחרי השואה בכפר הרא"ה אצל בנו נפתלי פלק ונפטר ב 1960.

... "גם ה-Memoirbuch, "ספר הזכרונות", ובו מאות רבות של שמות ותאריכים
בנוסף לתפילות אשכנז מסורתיות בעלמם מאוחר יותר. אולי נשרף בליל-הבדולח,
עם שהיפת בית-הכנסת על ידי הנאצים הגרמנים, ימ"ש.

כאשר החלתי לשאול על כהילת אמדן, כבלתי צדור של מסמכים אשר היו שמורים
בבית בנו, והתכתבות אישית בינו לבין מרקריין, בענין שיחזור פרטים בעזרת
ניירות שהצליחו שניהם להציל משם. מרקריין שיכתב תולדות יהודי פריזלנד
המזרחית בארה"ב.

על פי קביעתם אבדו 1344 תיקי מסמכים על חיי היהודים של האזור, לפני 1750.
למעשה, רק כאשר נכבש האזור על ידי שלטון פרוסיה ב 1744, הוחלה חובת רישום
מנהלי ודיווח לשלטונות. לכן רק החל מתקופה זו אפשר לעקוב אחרי משפחות
יהודיות באמדן וסביבותיה. ושוב אבד חלק מן החומר הארכיוני, קודם ב 1803
ושוב ב 1851, כאשר התחלפו השליטים והממשל.

ב 1811 רשמו הצרפתים השליטים את המשפחות בשמות קבועים, דבר שלא היה קיים
עד אז. בידי רשימותיו המודפסות של וולף פלק, אשר העתיקם בהיותו עדיין
באמדן, לפני הגירתו משם. מסמך נדיר וחשוב !!!

מחקרים עדכניים נעשו על ידי צבי מזזיה, רב אזורי במשך 15 שנה לאחר הפואה

ועל ידי Jan Lookers הנא-יהודי ב 1990.

כן הוצאה לאור אסופה של מאמרים, שעוסקים בחקר יהודים בישובים פריזיים
Frisia Judaica, מענת 1988.

למזלי הטוב, צילם בעבורי מכרי הטוב ALKE JANSSEN מ Uttum את תיק כל
המסמכים שנשתמרו בעניני היהודים הפורטוגזים באמדן, בשם :

ST.E. I 418 - Acta Portugisische Judenschaft

בין 10 המסמכים, הסכם המשפט בין הפורטוגזים JSAQUE COHEN HENRIQUES
ו JACOB COHEN HENRIQUES לבין איגוד הסוחרים המקומיים של ה Cruidenierer
מן התאריך 6.9.1633. כך הם חתמו את שמותיהם.

הכתיב של רשם המסמך העירוני הוא ISAAK KONS PORTUGIS.

כן הפריבילגיות שעיבד ALBERTUS DYONIS ב 1630 בגלוקסטאט ואשר הובאו
לאמדן על ידי JOSUA HENRIQUES השני (נין של פאולו מילאן) ב 1702 כאב-
טיפוס; וההסכם בינו לבין סנט אמדן ב 5.12.1702, כאשר ניסה לחדש התישבות
של פורטוגזים בעיר נמל זו, אחרי מפולת המסחר הבין-לאומי בגלוקסטאט.

כל אלה שמשו לי ללמוד את ההסטוריה שלנו באזור.

באמצעות הממצאים האלה יכולתי לגלות עבר משפחת בונדהיים ולהתחבר אל
מקורות מתקופת קודמות, אותם זכיתי לגלות.

תיאורי זה בא כדי להבהיר את עבודת ההרכבה, -Puzzles-, אשר בעזרתה חדרתי
אל תוך נבכי עברנו, שאיננו מתועד בצורה סדירה, קטע אחרי קטע.

קלננץ (31) כותב בעמוד 119 ובעמוד 166 :

כי אחד מנכדי ה TEIXEIRA מהמבורג, יעקב, היגר ללונדון והתחתן שם עם צאצאי
גומז רודריגס, עם בנות של ALPHONSO RODRIGUES ו SIMAO DE SEQUEIRA

בלונדון. האם השם האחרון הוא של סימון איזאקס בונדה, בשמו הלונדוני ??
הרי יתכן מאוד, כי בלונדון היה סימון ידוע גם בשם המשפחה, אך בפריזלנד

נהג כדרך כל הארץ, ונקרא רק בשמו האישי ובשם אביו !!!

אין להתפלא על שינוי שם של אדם אחד במקומות שונים, דבר זה היה מקובל.

עד כאן רמזים על סימוני בשני המקומות.

מכאן והלאה תוצאות מחקרי הבלשי :

טבעי בעיניו. כי חי בין 1650 ל 1670 לסירוגין בלונדון ובבונדה, ואולי גם בים. - חמש פעמים מזכיר סימון איזאקס כיהודי הסות מורשה באחוזה בונדה : ב 1671, ב 1690, ב 1692, ב 1708 וב 1719. באותן שנים היו הוא ומשפחתו היהודים היחידים בבונדה. - על פי חוקי השלטון העצמי לנסיכי המחוז מ 1595, חידשו ראשי האחוזה השבטיות אישורי החסות ליהודיהם כל 12-15 או 20 שנים. על כן מתאימה קביעתו של מרקרייך, כי כבר ב 1650 היה לסימון איזאק כתב-הרשאה בבונדה, בה הוא דשום כסוחר סימוןאי-Grosskaufmann.

ב 1671 שילם תמורתו 1 גולדן הולנדי; ב 1690 שלושה דייכסטלר ואנוז אחד. על פי סקירה חיו בפריזיה המזרחית 24 משפחות יהודיות באחוזה השבטיות ב 1645. ב 1655 היו אלה כבר 32 משפחות חסות; ב 1671, - 59 יהודים. ב 1690 חיו שם 74 משפחות יהודיות וב 1708 היו 111 סוכנים יהודים בשרות הנסיכים המקומיים. רובם פעלו כ Faktor, דהיינו סוכנים מסחריים שסיפקו למקומיים סחורות יקרות וכספים שהובאו לשם מחוץ לאזור.

מכאן נראה בעליל, כי סימון איזאקס, שהיה מראשוני הספקים באזור לאחוזה, שנזקקה לאספקה באמצעות בעלי קשרים כלכליים ויכולת כספית, היו לו קשרים עם אביו בלונדון וזה הוביל באוניות המשפחה את המצרכים הדרושים אל תוך מפרץ ה Dollart, בלי לעגון באמזן. היה זה המשכו של קו "דיאוניס-סקיירה".

מרקרייך מעריך, כי ב 1680 נולד HARTOG-HERZ SIMONS; ב 1685 ISAAC SIMONS משום-מה אינו מזכיר את הבכור NATHAN SIMONS. אך בדיקותי בדישומים נוספים העלו, כי זה ואף בנו של זה, -SIMON NATHANS-, בעברית שמחה בר נתן מבונדה, נולדו באחוזה בונדה : הראשון בערך ב 1676-1677 והנכד ב 1718.

אם נולדה לו בת ראשונה, זו שחותנה מאוחר יותר בלונדון למשפחת טשייירה, התחתן כנראה כבר ב 1671 ומאז קיבל כתב הרשאה רשמי כבעל משפחה בבונדה. אשתו היתה כנראה ילידת 1650 בערך, כי עוד ב 1685 היא ילדה בן, היותה בת 35 בערך. אשת סימון לא נודעה לי בשמה, כי נשים לא הוזכרו אז ולא נרשמו.

אך בהתחשב בנוהגי קריאת שמות לבנים, היה אביה יהודי בשם נתן, כי כך קראו לראשון הבנים, על פי מנהג הספרדים. שם זה מתקשר לנתן בר משה מנורדן, שבא לאמזן וקיבל שם ב 9 אוגוסט 1620 רשיון מגורים לשנה אחת.

לכן טבעי הוא להניח, כי הוא אבי-אשת סימון איזאקס. לכן היגר נתן סימוןס בנם בבגרותו לנורדן, כנראה כדי לרשת שם את נכסי סבו, אב-אמו, כפי שאתאר בהמשך.

הבן השני נקרא הרטוג, כנראה על שם בעל האחוזה הפריזי, אותו רצו לכבד.

הבן האחרון היה יצחק, על שם הסבא יצחק הנריקס-דה סקוויירה בלונדון.

אודות שני הבנים האלה, פרטים נוספים בתיאור הדור הבא.

על פי הנתונים נפטר סימון איזאק בבונדה ב 1720, כבן 86. יהא זכרו ברוך.

לא נודע לי, אם אחיו בלונדון שלחו לו את הצוואה וחלקו בירושה, כפי שצויה זאת להם אביהם, שנפטר ב 1716, כאשר סימון איזאק היה בעצמו כבר בן 82.

אני מניח, כי הוא ואשתו נקברו בבית העלמין הקרוב ביותר, ב Smaarlingen

בין Bunde לבין Weener. יתכן וסימון בעצמו היה מן היהודים הפעילים

להקים בית קברות זה ב 1670-1671. (ראה מפת האתרים בעמוד 135)

על פי המחקרים, היתה בעיירה השכנה לבונדה, ב Nieuschânz קהילה יהודית

זעירה עם בית כנסת מעץ. ישוב קטן זה הוקם על סוללת אדמה שנשפכה החל

משנת 1628, כדי ליבש את האדמות מוצפות דמים משנים קודמות ומאין "ימיה

"סוללה חדשה" בעברית.

בידי מאתר כמפה הולנדית על קהילת ניו-שנץ ובית הכנסת שלו.

נתן סימון

המורה הקמ"ש בפריזלנד:

נתן בן סימון שנולד בערך ב 1676-1677 בבונדה, התחתן כנראה היותו אף הוא כבר קרוב לגיל 40, כאביו. בתחילה התבגר כיהודי חסות בבונדה. אשתו היתה בתו של סלומון היימנס (HEYMANNS = בן חיים), שרשום כבר ב 1671 כתושב Jemgum. ישוב זה, לא רחוק מבונדה, מצויד בנמל קטן ליד הנהר Ems שמשמש להובלת סחורות חקלאיות מן האזור החקלאי לאספקה לעיר אמדן. אך גם לייצוא משם. חיתון זה שימש בודאי את עסקי המשפחות המחותנות, הן לייבוא והן לייצוא.

מ.מרקוויץ (1678) עוסק ביהודי בונדה בעמ' 309-304 של מחקרו.

אחרי מות אביו סימון, היגר בכורו נתן ל Norden, שם היתה קיימת קהילה יהודית קטנה, בניגוד למושב המשפחה בבונדה, שחיו בה כיהודים יחידים. מרקוויץ מציין, כי בנורדן, עיר-נמל קטנה בקשת הצפונית של חוף חצי-האי פריזלנד המזרחית, חיו ב 1645 עשר משפחות יהודיות; ב 1671 רק 4, אך ב 1690 כבר 18 משפחות. פרט לעיר אמדן, היתה זו הקהילה היהודית השניה בעת הזאת. כך היה הנוהג אז: הבנים המבוגרים יותר היגרו למושב משפחת האם. כנראה ירש נתן את זכות הישיבה של סבו, אבי-אמו. הרי זה, נתן בר משה (MOISES) בא משם לאמדן וקיבל רשיון לגור באמדן רק לשנה אחת. יתכן ולא היו לו בנים משלו. זכות המושב של אביו סימון איזאקס עבר לצעיר הבנים, איזאק-יצחק סימוןס. הבן השני הרמוג-הרץ היגר למושב אבי-אשתו, Wittmund, גם היא בחלק הצפוני של חצי-האי, כדי לרשת את מקום חותנו, שמת עוד לפני נישואי הרמוג עם בתו. חותנתו האלמנה היתה BELA COSMES והרמוג הצטרף עם כלתו למקום מושבה. הבן השלישי, יצחק-איזאק סימוןס הוא זה שירש את המושב של אביו באחוזה בונדה, שם התחתן עם אלמנתו הצעירה של היימן סלומונס מ Jemgum. הנפטר היימן היה גיסו של נתן, -אח אשתו. עתה השתדך ~~הצאצא~~ לאחות גיסתו, ונוצר קשר חיתון כפול בין בני סימון איזאקס מבונדה ומשפחת סלומון בימגום.

בני סימון איזאקס התישבו אף כן בישובי מפתח שונים באזור הפריזי, בודאי כדי לשפז את קשרי המסחר של המשפחה, אך גם כדי לבסס כל אחד את עצמו בנפרד.

נתן סימוןס רשום במפקד התושבים של 1736 בנורדן ועמו בנו סימון נתנס. בו-זמנית רשום סלומון נתנס בימגום, בודאי בנם בכורם של נתן ואשתו, שהתישב במקום מושב סבו סלומון היימן, אבי-אמו. באותו מפקד מחוזי של 1736, רשום אחיו הצעיר של נתן, איזאק-יצחק בבונדה. אך במפקד 1745 רשום נתן סימוןס כתושב יהודי מס' 40 באמדן, ולא יותר בנורדן.

כדי שנבין, מה גרם להגירת נתן ומשפחתו מנורדן לאמדן, עלינו לדעת, כי מהפך שלטוני משמעותי פקד את כל האזור הפריזי ועמו חלו שינויים מפליגים במעמד היהודים, ששמשו עד כה את נסיכי האחוזה כיהודי חסות מועילים: ב 1744 מת CARL EDZART, ראש הנסיכים הפריזיים, בלי להשאיר יורש-זכר להמשך שלטונו הנסיכותי על מחוז הפריזים העצמאיים ואחוזהיהם. על סמך הסכם הדדיות בין בית נסיכי פריזלנד לבין קיסרות פרוסיה מ 1694, סופחה עתה פריזיה המזרחית לפרוסיה. שלטון עצמאי בן 100 שנה של מחוז זה בא עתה לקיצו. ראשי האחוזה איבדו את עצמאותם, כולל זכויות החסות שלהם על יהודי החצר שלהם, כמו גם את מעמדם המיוחד. אלו היו סוכנים מוגנים באחוזה באחוזת משפחת אדונו, איבדו את הפריבילגיות שלהם, את תמיכת בית האדון. את מעמדם ואת פרנסתם. עתה היה עליהם למצוא מקום אחר שיקלוט אותם ועיסוק אחר שיפרנס אותם ואת משפחתם!

אפשרות אחת בשביל יהודי האחוזהות היתה לקבל רשות מגורים בעיר אמדן, עיר המחוז המרכזית עתה. הפרוסים הקימו בה את המינהל השלטוני. כדי לקבל כתב הרשאה להתקבל כתושב העיר, היה על היהודי שבא מן החוץ, לשלם סך של 300 מלך-פריזי. (על פי מדקרייך) אם רצה בהמשך לדכוש בעבור בן ראשון זכות ישיבה ועיסוק בעיר, היה עליו להוכיח, כי הבן הינו בעל רכוש בערך של לפחות 1000 רייכסמלך. מאוחר יותר הועלה הסכום ל 2000 רייכסמלך. בימי שלטון הולנד באזור, היה הגולדן המשבע העובר לסוחר. המלך הפרוסי החליף מטבע זה.

- 1 גולדן-פריזי שווה 10 כבשים; 1 מלך-פריזי שווה 15 כבשים ;
- 1 רייכסמלך פרוסי שווה 27 כבשים.

לשם קבלת רשוי לנישואים, היה על הזוג לשלם סך של 60-80 רייכסמלך. מי שלא היה יכול לעמוד בתנאים חמורים אלה נאלץ להגר מן הארץ. ואמנם היו רבים שהיגרו ל Groningen בהולנד, לאמסטרדם או לארצות אחרות. על-פי לוקס (21718), עמ' 118 + 159

הפרנסים של קהילת אמדן ניסו להשפיע על המצב הגדוע, בפנותם ב 1749 בכתב לראשי העיר ובציננס, כי על פי גזרות מלך, יאלצו בנים שניים ושלישיים להגר כדי להתחתן או נידונים להשאר ברוקותם. אך זה לא עזר. החוקים הפרוסים החדשים החמירו מאוד עם היהודים באזורי שליטתם, אנטי-שמיות גסה כבר אז. יש לציין שמדיניות זו השפיעה רבות על השארותם של חלק בולט מיהודי אמדן בדורות הבאים, כרווקים ורווקות לצמיתות. חלקם נשארו בבית הוריהם או אצל קרובים אחרים כמשרתים. גם במשפחתנו ניכר הדבר, כפי שיתברר להלן.

סוכני הייבוא של הנסיכים בעבר, הפכו עתה עקב קשריהם עם האחוזהות החקלאיות לסוחר ייבוא של תבואה מן המרחב הבלטי, בו היו להם קשרי משפחה בריגה, דנציג וקניגסברג. כן ייבאו מלח, צימוקים, זרעי פשתן, יין וקפה וסיפקו את מלך לפנים-הארץ, לאולדנבורג, לאמסטרדם, להמבורג ולווסטפליה. כמוכר הסחורות יובאו ממרחב המסחר של ההנריקס בבלטיקום. האם נשמר הקשר מאז? יש כאלה שסחרו בבהמות והביאו את מלה בכמויות מן האחוזהות השכנות לאמדן. אחרים נאלצו לבחור במקצוע הקצבות שהיה פתוח לפני היהודים כעיסוק מאורגן יחידי. כי בשר מכל הסוגים, -בקר, כבשים, סוסים ואווזים-, היה מסחורת הייצוא החשובה של עיר נמל זה. אפילו לאנגליה ייצאו מאלה.

מחקר מפורט על פי הסמכים הקיימים, כתב לוקס (11718) בפרק

היהודים תחת שלטון הפרוסים באמדן; 1744-1866; בעמ' 122, 130-131, 152-207.

מקצוע הקצבות הפך תוך שנים למקצוע כמעט יהודי, כי הקצבים היהודים התחרו בהצלחה בקצבים הנוצרים. הם שחטו בכשרות ומכרו את החלקים האחוריים של של הבהמות במחיר זול לגויים, בו-בזמן ששיווקו את החלק הקדמי שלא הצריך ניקור, לקהילות יהודיות במחיר גבוה יותר; לא רק באמדן אלא גם החוצה. לוקס (21718), עמ' 129 + 188.

גם מקצועות "לא נקיים" מתלווים, כגון פשיטת עורות, עיבוד עורות והמסחר באלה, כמו גם מילוי מעיים, הפכו למקצוע יהודי באמדן.

אחרון בני משפחת בונדהיים המאוחרת יותר באמדן, כונה על סמך עיסוקו בממכר סחורות ואביזרים עשויים עור "LEDER-BUNDHEIM" = בונדהיים של העור.

המידע מנפילי פלך נכרך הראיה.

נראה לי, כי החל מתקופה זו, הפרוסית, זנחו בני משפחה זו את יחסם הפורטוגזי שלא הועיל להם. להיפך, מעתה היה חשוב "להוכיח", כי מבני המקום הם, ותיקים ומושרשים. הצורך להשתלב בקהילה האשכנזית באמדן כבני האזור, שינתה את תדמיתם הקודמת, כמעט בו-בזמן. ההנריקס בגלדיקסאדט המראשכבה, עשו כך. הם ציינו כמקום מושבם השורשי את האחוזה בונדה.

ב 1756 וב 1761 רשום נתן סימון עדיין במפקד התושבים. כנראה נפטר שנים מעטות לאחר מכן באמון, בהיותו בערך בן 83-85 במותו. גם אשתו, בת סלומון - שלא ידועה לי בשמה הפרטי- נפטרה. לא גיליתי מצבותיהם ולא רישום פטירה. יהא זכרם ברוך.

הדור השני בפריזלנד - עתה באמון :

פרט לשני הבנים סלומון נתנס וסימון נתנס לא גיליתי, אם היתה להם אולי בת או היו אף בנות מספר ?
סלומון נתנס, בכור שני הבנים, נולד ב 1715 בבונדה. צאצאיו התישבו אחרי ימגום באמון. עת הובת בחירת שמות משפחה קבועים ב 1811, קראו למשפחתם VAN KARSHEBAUM - ואן קרשבאום, שמשמעותו "מעץ הדודבון". (פרטים בהמשך)

סימון נתנס

סימון נתנס, יליד בונדה בשנת 1718, קצב, התחתן עם גיטלה מוזס, ילידת 1719 מימגום; Jemgum - GUETELE MOSES. (בעברית - טובה בת משה)
בן דודו של סימון נתן איזאקס, יורש המושב בונדה, התחתן עם אחותה, רבקה מוזס. ברור שנתן זה נקרא אף הוא על שם אבי-הסבתא, נתן בר משה מנורדן. על כן יתכן, כי הנישואין עם בנות של מישור בשם מוזס, מעלה על הדעת, כי לנתן משה מנורדן היה צאצא בשם משה הלא-ידוע לי, ואלה בנותיו.
הנחה זו טבעית ביותר, הגם שלא יכולתי לאשש אותה במסמכים. קיימת הנחה אחרת, מעט דמיונית אך אפשרית :

בגלוקסטאד הדנית ממחצית השנייה של המאה ה 17 נולד יהושע בר משה השני, (ראה בעמוד 186), שהביא לאמון את הפריבילגיות שהושגו על ידי ALBERTUS DYONISUS עבור יהודי גלוקסטאד ב 1630. יהושע זה, בן משה הגביר בעל המצבה המפוארת "משה מכה בסלע", המסמל "אבן-צור", היגר ב 1700 לאמון, באין עתיד לסחר בין-ימי בעיר המתדרדרת מחשיבותה. הוא הציע לסנט אמון להחיל את אותן ההטבות על יהודים פורטוגזים בעירם. כך יוכל הוא לשכנע סוחרים פורטוגזים מאמסטרדם להתישב באמון ולהעלות את היקף המסחר עיר-הנמל.
הסנט השתכנע ופרסם כתב פריבילגיות בן 29 סעיפים בהולנדית. ואמנם באו כמה משפחות פורטוגזיות מאמסטרדם ומהמבורג. - 11 המצבות המונחות בכניסה לבית העלמין האשכנזי באמון, הן אלה מהם שנפטרו בשנים 1706-1708. יהושע קבל הרשאה להדפיס 12 כרכי התלמוד בבית הדפוס שלו וכן לפתח בית-מלוות בתנאים מוכרים. יהושע היה בעל שני בתים ב Osterstrasse באמון.
אך ב 1709 עזב את העיר וחזר לעיר הולדתו.

לוקס (21718), עמ' 67-69

היגו יליד 1665 בערך ואולי היה לו בן, משה בר יהושע, יליד 1685-1690 בערך. מאחר ומצאתי ברישומי נורדן שני יהודים קרואים MOSES JOSUA, אחד חזן, השני סוחר; - יכול אחד מהם להיות בנו של יהושע משה הנריקס, שהתישב בנמל צפון-פריזלנדי זה, בו פעל פאולו דה מילאן, סב-אביו, כבר ב 1628.
אולי שמרו שני הענפים ממשפחת הנריקס זו על קשרי משפחה ועסק ??
עתה היה מתאים לניניהם לחדש את קשרי הנישואין ביניהם ?
במקרה זה התרבה לענף ההנריקס בגלוקסטאדט בדוד אחד יותר, היות והם התחתנו בגיל צעיר בגלל מצבם הטוב, בו בזמן שהענף הפריזי התחתן בגיל מבוגר בהרבה, היותם בני 40. - כבר החל סימון איזאקס בונדה.

מלידת גומז רודריגס ב 1574 עד ללידת סימון נתנס ב 1718 עברו 143 שנים; מלידת אחיו פאולו ב 1585 עד ללידת גיטל מוזס ב 1719 עברו 134 שנים. מגומז עד סימון נתנס = 6 דורות; מפאולו לגיטל מוזס = 6 דורות .

הקהילה באמזן

בשנת 1753 חיו באמזן 98 משפחות יהודיות ומספרם הכולל של יהודיה היה 408 נפשות. כדי לצמצם מספר המשפחות המוגנות, הפעילו השלטונות הפרוסיים לחצים בלתי פוסקים הן על הקהילה ועל הנהלת העיר. החל מ 1752 חל פיקוח חמור על רישומי כל פרט בקהילה: מספר בני משפחה אחת ושמו של כל אחד ואחת מהם, כולל המשרתים לסוגיהם; כמו כל הלידות, הנישואין והפטירות. הפרנסים היו אחראים לנכונות הרישומים, אך השלטונות פקפקו בנכונותם. מטרת הפרוסים היתה לצמצם לצמצם את מספר היהודים לרק 30 משפחות יהודיות. -

לוקס, עמ' 158.

סימון נתנס הודיע במפקד של 1756 על הולדת שני ילדים: הבת הבכורה פריקה-FREEKE, שנולדה ב 1752 והבן משה-MOSES, שנולד ב 1755. באותה הזדמנות הודיע, כי הוא עצמו נולד בבונדה בשנת 1718 ואשתו גיטל מרזס נולדה בימגוס בשנת 1719.

למעשה זהו הרישום הרשמי הראשון של קדמון משפחת בונדהיים המאוחרת יותר, ממנו יכולתי לקשר בינו לבין הוריו וסבו סימון איזאקס ליצחק הנריקס באמזן מחד; ולהמשך השושלת ממנו והלאה. במפקד מאוחר יותר הודיע על הולדת ילד שלישי: נתן בשנת 1758.

אחיו סלומון נתנס, יליד 1715 מבונדה, היה אף הוא חבר בקהילה היהודית באמזן. במפקד של 1756 רשום כי התחתן עם גלה לזרוס. ילדיהם היו נתן, אברהם, משה ופריקה. בן בכורו של הבן נתן, נקרא שוב ע"ש סבו סלומון נתנס. משפחה זו נקראה מאוחר יותר ואן קירשנבאום, וצאצאיה נשארו באמזן עד לשואה וניספו רובם.

אח שני היה כנראה יעקב נתנס, ייצואן בהמות בימגוס, אשר רכשו נאמד ב 1600 רייכסטלד, סכום כפול פי-ארבעה מרכושם של יתר יהודי המקום.

המקור Frisia Judaica, עמ' 87-88.

בתקופה מסוימת התפרנס סימון נתנס מאספקת זהב לעיר, שהיתה במצב פיננסי קשה. מספר ניכר של יהודים עסקו בכך בתקופה הראשונה של שלטון הפרוסים, כדי להוכיח למנהיגיה הפוליטיים, כי טובת העיר הם דורשים ומקדמים. אך בשלב מסוים הואשמו היהודים יוסף יונס וסימון נתנס על כי סיפקו לעיר מטבעות זהב של גולדן מטיב ירוד. השניים נענשו בהטלת קנס עליהם של 600 גולדן, סכום אשר היה גבוה פי-שלושה ממסי הקהילה לשנה אחת. לא ניתן היה לברר מן הרישומים, אם הוקל מעליהם עול כספי כבד זה אחרי שהתברר, כי שני קנייני-הזהב המקומיים רומזו אף הם מספקי החוץ שלהם.

לוקס, עמ' 122.

בודאי היתה זו מכה כלכלית קשה לסימון נתנס ולמשפחתו ולא פחות מוראלית. הוא נאלץ מעתה לפנות למקצוע פחות מכובד ופחות מפרנס, ומעמדו בקהילה ירד. במחקר הבודק את המבנה הסוציאלי של יהודי אמזן בשנת 1765, רשום סימון נתן במקום ה 48, מתוך 76 בעלי רכוש. מקצועו קצב ורכושו שווה 200 רייכסטלד. אין לו בית משלו. כנראה גר בשכירות. הוטל עליו מס-קהילה של 2 רייכסטלד. - אחיו סלומון נתן מוערך כבעל רכוש של 200 רייכסטלד, בית אין לו, ומס הקהילה שלו היה רק 1 רייכסטלד. היו לו 4 ילדים. (לסימון היו 3) סלומון רשום במקום ה 65 של הרשימה הסוציו-אקונומית.

לוקס, עמ' 234-236.

כדי להבין את מעמד הסוציאלי אוסף, כי היו בין יהודי אמזן עשירים עם רכוש מוערך של 1000, 2000, 3500, 4000, 8000 טלר; ופחות עשירים עם 800, 900 טלר. 100, 150, 200, 300, 400, 500, 600, 700 טלר. 12 אנשים לא בחשבו לבעלי-רכוש כל-שהוא, ביניהם אלמנות.

פרק י": הדור החמישי.

מגלוקסטאדט להמבורג

בערך ב 1730: וכן תפוצות אחרות של צאצאי ראובן הנריקס.

אך קודם לצאצאי פאולו דה מילאן ובני יהושע הנריקס:

משה בן יהושע הנריקס קבר את אשתו חנה-EVA בת יצחק פאלאחה, (ציר נודד של מרוקו באזור הים הבלטי) ב 1694 בגלוקסטאט. על מצבתה ציור לחרוט דמות "חנה הערומה והנחש". מצבה זו עוררה כמובן תשומת-לב דבה בין החוקרים. מנס גרונולד אף צייר אותה במחקרו בעמ. 131. צילום טון נדיר.

האשה הערומה מייצגת את סמל העיר גלוקסטאט-עיר המזל, -אלת המזל פורטונה Fortuna. סמל זה נהוג עד היום.

למרבה הפליאה הפך סמל זה גם לסמלה של הקהילה היהודית והאשה הערומה חרוטה הן על חותמת הקהילה והן על חותמת הרבנות.

ראה ב "שמחת פורים בעיר גלוקסטאט" שסוחרה על ידי, -בעמ. 2 + 12

משה בר יהושע נקבר ב 1717 ומצבתו ראוותנית לא פחות, עליה "משה ליד הסלע". גם מצבה זו צוירה וצולמה. אני הכרתי בסמל זה רמז למקור השם אבן-צור של סבו משה אבנצור=פאולו דה מילאן.

יהושע בר משה הנריקס חזר ב 1709 מאמזן לעיר הולדתו. הוא קבר את אשתו אסתר-רחל ב 1717. הוא עצמו נפטר ונקבר ב 1721, צעיר יחסית. אחד מאחיו, יהונתן, הוא אחרון ענף זה שנקבר בגלוקסטאט. הוא כבר לא היה עצמאי, אלא שימש כמנהל חשבונות של יהושע מוספיה, בנו היחיד של ד"ר בנימין ויאוניס. אפשר לקרוא יותר על פיענוח המצבות על ידי, וכתב ידי, גרן א", עמ. 95-102.

בכל אופן, היה נשנים אלה מרדכי בר ראובן הינריקס עדיין פרנס הקהילה הקטנה. יש להניח שואג גם לקבורת קרוביו אלה, בבית העלמין שהיה אחראי לו. בניו הם אלה שדאגו בודאי להנציח את מקום קבורתו במצבה עם סמל החרב.

לצערי לא מצאתי רישום, מי היתה אשת מרדכי בר ראובן הפרנס. יתאזכר ברוך. אני מניח, כי היתה בתם של ישראל סגל ואשתו פרידקה. (FRIEDCHE נקראה בודאי על שם Friedrich 3, שהומלך אחרי מות אביו קריסטיאן ה-4 ב 1648 על ממלכת דניה, ולא אחיו הבכור קריסטיאן ה-5).

על פי הנחתי נשא מרדכי לאשה את בת-אחותו, -פרידקה המוזכרת-. דבר שהיה נהוג בין הפורטוגזים. זו הסיבה, כי קרא לבכורו ראובן, כי הרי אשתו היתה נכדה לאביו; ורק לבנם הנוסף קראו ישראל, כשם אביה של פרידקה. כיצד הגעתי להנחתי זו ??

בגלוקסטאט מונחת מצבה משנת 1713 ועליה חרוט: המנוחה פרידקה בת ראובן, אשת סג"ל. מאחר ורק ראובן אחד מוכר בעיירה זו, הנני מניח, כי פרידקה היתה בתו של ראובן בר יחיאל הנריקס, -אחות ל מיכאל, לעזר ומרדכי.

שני בנים ידועים לי כבני מרדכי ורעייתו והם בני הדור החמישי.

א. ראובן בן מרכס-מרדכי, שחתם ב 1719 על ההחלטה לעבור מנוסח פורטוגאל-ספרד, לנוסח אשכנז-פולין, פרט לטכס הוצאה והכנסה של ספדי התורה.

אודותיו פרטים נוספים בהמשך.

ב. ישראל בר מרדכי ז"ל ממשפחת שאבלי. כיתוב-מצבתו מעיד עליו, שהיה איש עושה צדקה והיה מזהל הקהילה. בתחתית מצבתו חרב קטנה האחוזת ביד.

ישראל זה נפטר ב ה' אלול תקי"ד לפ"ק (הנוסח האשכנזי!) = 23.8.1754 בניו נשארו בגלוקסטאט או התפזרו לשובים אחרים במחוז שלזוויג-הולשטיין.

כמו Elmsborn ו Rendsburg. מרכס-מרדכי ישראל הנריקס סחר בקמעונות

נחה, קפה, צימוקים, כלי חרסינה וסחורות מספרד בגלוקסטאט, רק בזכות-אבות. חלק מצימאי ישראל קראו לעצמם בהמשך על שמו: ישראל. מהם נפוצה בכל המרחב משפחת ישראל יוועה, אשר לאחד מבניה, וילפריד נתן ישראל, היה בראשית המאה ה-20 בית מסחר גדול בברלין. אביהם של בנימין ואריה גלוקסטאט ועליזה קהאן, דוד בר מרדכי-אריה (GUMPEL-GUSTAV) גלוקסטאט, היה סוכן בית המסחר. לפי דברי בני דודי ידע אביהם, כי משפחת ישראל וגלוקסטאט קרובות-דם הן. וילפריד בן ישראל היגר בתקופת הנאצים מברלין לאנגליה והיה פעיל בנסיון להציל יהודים דרך ספרד. בטיסה סודית מאנגליה לספרד הופל מטוסו ע"י חיל האוויר הגרמני שחשב, כי במטוס נמצא הגנרל המפורסם מונטגומרי האנגלי.

ג. באלטונה וונדסבק, קרוב להמבורג, רשומים ב 1725 הינריך מרכוס, משה מרכוס ויוסף מרכוס כחברי הקהילה היהודית. הראשון היה בודאי בן מרדכי הינריכס מגלוקסטאט. שני האחרונים יכולים להיות בניו אף הם, אך יתכן והם אשכנזים.

הרבה מבני הינריקס עלו ל**קופנהגן**, שם רשומים עשרות מהם בדורות עד אלינו. ראה פרטים ב"נספחים"

עתה להמבורג: ב 1697 נטשו עשירי פורטוגזים עיר זו, כי הסנט הטיל על הקהילה מס בלתי נסבל מבחינה כלכלית. נטשו משפחות טישוידה, נונס-הנריקס, זו-אדן ובראון, שהיגרו לאמסטרדם. יעקב טישוידה היגר ללונדון ונשא מבנות משפ. סקירדה. ב 1703 עזבו 13 משפחות פחות עשירות את המבורג והתישבו באלטונה השכנה, שהיתה תחת שלטון דניה. ביניהם בני מוספיה, אבנצור ואחרים. ב 1705 ביקשו מעט הנשארים בהמבורג לזכות בפריבילגיות שהוענקו בדניה, אך הסנט דחה את הבקשה תוך טענה מרושעת, כי אלה הושגו במרמה. ב 1713 חדרו השבדים דרך מקלנבורג במזרח למחוז הולשטיין והרסו את העיר אלטונה עד היסוד.

(בהיותי נער לקח אבי ז"ל את אחי נתן ואותי לביקור בבית הכנסת מימי נעוריו באלטונה. לביהכ"נ צמודה חומת ביכ"נ פורטוגזי עתיק ושם הראה לנו אבי שבעה כדורי תותח שבדיים שנתקעו בחומה בעת הפגזת העיר. הגם שלא הבנתי אז את המשמעות ריגש אותי מחזה זה. עובדה היא שאני זוכר את המראה עד היום !)

ב 1714 מתאוששת קהילת המבורג, אחרי שכבר ב 7.9.1710 אישר הסנט הסדר חדש ליהודי המבורג. הקהילה המחודשת החשיבה את עצמה כקהילה אשכנזית ונקראה Deutsch-Israelitische Gemeinde. מכאן והלאה החל רישום מסודר של הפטירות והקבורות. חברי הקהילה היו פורטוגזים לשעבר שויתרו על מנהגיהם ואשכנזים שהחלו לזרום אליה יותר ויותר. האחרונים נהיו במשך הזמן רוב מנין הקהילה. באמצעות שמותיהם, יכולתי לעקוב אחרי נתיב בואם מישובים ומארצות שונים. הרישומים ב**מיקרופילם** HA.8528 ביוזשלים.

מצאתי בני משפחות שונות בשם GLUECKSTADT. אך בניהם של הבאים מעיריה זו נטשו אחרי דור את כינוי אביהם. רק משפחה אחת המשיכה לשמור על שם זה עד לדורנו ממשי: והיא משפחת האבות של אמי.

אבי משער, כי היתה מסורת בידם, כי אבי אבות משפחתם היה מייסד הקהילה היהודית ומכאן הגאווה להצמד לשם זה, לעומת משפחות אחרות, ששם זה לא אמר כלום לבניה.

ואולי בשמענו לצו-אביהם וסבם מקדם, שעליהם לשמר זכר קהילה זו בשם הכינוי שלהם ??

ראובן מרכס-מרדכי

רבות חפשתי את ראובן מרכס-מרדכי ברישומי הפטירות בקהילות שלזוויג-הולשטיין ולא מצאתיו. רק ברישום קהילת גלוקסשטאדט מצאתי אותו כחתום על ההסכמה משנת 1719 לעבור לנוסח משכנז.

במחקרו של מ. גרונולד Deutsche Juden in Hamburg גרמנים בהמבורג

מנת 1904, עמ' 189 (CI.Vil.Lit.H.f Nr 5 Vol),

ברישומים של מהגרים חדשים באלטונה ובוונדסבק Altona-Wandsbek, -עירות שכנות להמבורג, אחרי שאלטונה נבנתה מחדש מהריסותיה-, מפורטים שמות של תושבים חדשים שנבדקים למצבם הפורמלי והכלכלי, ומה המס שעל כל אחד לשלם? באלטונה הדנית שילם מרכס ראובן ב 1716 3 מרק כמס קהילה. אני מניח שהוא מרדכי בר ראובן הפרנס, שלשם בטחון הצטרף גם לקהילה המתחדשת באלטונה, הגם שנשאר בגלוקסשטאדט כפרנס הקהילה. אולי הוא חשש מאיבוד מעמדו עקב התחזקות האשכנזים בעירו וביניהם במיוחד מ.י. וסלי WESSLEY, שתפס מקום ראשון בכלכלה בגלוקסשטאדט? ואולי רצה ליצור לאחד מבניו עתיד בקהילה זו!!

כקוריוז אספר, כי השם מרדכי בכתב גרמני -MORDECHEI-, מכיל כהברה ראשונה את המלה Mord = רצח. לכן השמיטו באזור דוברי הגרמנית את ה-D ונוצר השם מר-כ ומכאן השם מרכס-Marx ומרכוס כשם פרטי וגם כציון משפחתי. בעברית השמיטו את ה-ר ומכאן MOTTTEL-MOTTEL-MODCHE, מודכה, מודל, מוטל.

מצאתי פטירתם של אחדים המכונים ג"ש, קיצור של גלוקסשטאדט, אך רק אחד

היה בן מרדכי. וכך רשם פקיד החברה-קדישא בכתב עברי מסולסל:

! "ב" טבת תקי"א - מהור"ר זקן עוזר ב"ס בן מרדכי ג"ש. (= 30.12.1750) !
! "תקכ"ז - אשת עוזר ב"מ ג"ש. (= 1767-66 ?) !

התיעצות עם מנהל המכון לתולדות העם היהודי, מר דניאל כהן ז"ל העלתה, כי ראובן לא נקרא בקהילת המבורג בשמו הראשון, אלא בכינוי תפקידו כחזן שני בעל קול בס. בודאי התקבל כמלמד, לכן מהור"ר=מורנו הרב רבי בעל קול הבס. הציון "זקן" מצוין שהיה בשנות הששים שלו. ואמנם חישובי העלה כי נולד בערך בשנים 1685-1690 ומכאן שהיה כבן 61-66 במותו.

כפי שנוצרו בימים ההם שמות כינוי כגון חזן, שוחט, רבינר, שמש; כך אצל האיש המכובד מגלוקסשטאדט. אולי אף לא נרשם רשמית כתושב העיר המבורג מסיבות פוליטיות, -היותו נתין דני או מסיבה אחרת-. לכן כונה פשוט על שם תפקידו בין היהודים. כך הכירו במי מדובר וכך נרשם עם פטירתו.

אשתו הלא-מוזכרת בשמה, עקב מנהגי התקופה ההיא, נקראה פשוט "אשת עוזר ב"ס בן מרדכי". יתכן וההסוואה הזו היתה נחוצה ומכוננת.

ברור בכל אופן, כי שימש בהמבורג בקודש ובכך המשיך את מסורת סבו ראובן הנריקס ואביו מרדכי הפרנס. הציון ג"ש הפך מעתה לשם צאצאיו: גלוקסשטאדט. (מעתה אכתוב עם ש ולא עם ס)

הרישומים המועטים מכאן והלאה נבעו בודאי מכך, שאבותינו אלה חיו בצנעה יחסית, ולא בלטו יותר במסחרם. לכן לא נכללו ברישומים שעוסקים בעניינים אזרחיים-כלכליים כאבותיהם חובקי-עולם, - ואיש לא עסק באישיותם.

הרישום האדמיניסטרטיבי הכללי לא היה מפותח כלל ורק חובת הקהילה ברישומי נישואין, לידות ופטירות, הצילו בעבורנו את זכר אבותינו אלה.

זכיתי אני לחקור מעבודת האיסוף של המכון לתולדות העם היהודי, אשר מנהלו הראשון, דניאל כהן ז"ל מהמבורג, עשה רבות, כדי לצלם ולהציל את מרשמי הקהילה הזו משכחה.

הדור השני.

גומפל הארבר אליקשטאדט

עתה היה עלי למצוא בו אחד של הזוג האחרון. שנקרא שוב מרדכי או מרכוס בר האובן ג"ש. הרבה עמלתי על כך, בעבר על 10.135 רישומי פטירה שהחלד מחשורי ספטמבר 1714.

אך הפתרון הסופי בא לי מצילומי בית הקברות השני באלטונה בדובע אונטנסן - Ottensen. זאת מאחר ולא מצאתי אדם בשם זה בבית העלמין הותיק יותר בטוניג-שטראסה-Koenigstrasse ולא ברישומי הפטירה.

למזלנו צילם צלם גוי ב 1944 את בתי הקברות העתיקים לפי הוראת המועצה לעתיקות המבורג, מכיוון שהיה חשש מאבדן המצבות הן בגלל הפצצות בנות הברית והן בגלל הריסת בית הקברות באונטנסן על ידי השלטון הצבאי הגרמני-הנאצי, שבנה מקלטים לאוכלוסיה על שטחו והרס את המצבות וחילל את הקברות. רק ב 1992 מצאתי סוף-סוף את מבוקשי : צילום מצבת קבר של האיש שחיפשתי וגם של אשתו :

פ"ל

איש ישר וכשר

כ' גומפל ב'כ

ראובן אליקשט'

נפטר יו' א' ונקב'

ביו' ב' ה' מנחם

תקל"ז לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

מס. הצילום בארכיון 9033 בקופסה א', נשקית 9029-9037.

המצבה פשוטה, ללא קישוטים. האותיות חרוטות פנימה וקריאות מאוד בצילום.

תאריך הפטירה תואם את 8.8.1777 . המצבה מסומנת בגיר במס. 3165.

כמוכן אישרה מצבה זו את דעתי, כי בדור לפנינו נקרא אביו ראובן, גם אם לא מצאתי שם זה ברישום הפטירה של עוזר ב"ס בן מרדכי ג"ש.

לשט גומפל: כיום ידוע, כי השם גומפל הולך ביחד עם מרדכי = מרדכי-גומפל. חיפשתי הסבר לכך, אך אין כזה. לכן ניסיתי להסביר זאת בדרכי בענין שמות : GIMPEL הוא שם ציפור שידה, אשר שמו בגרמנית הוא Dompfaff. השם ניתן לציפור בגלל הכיפה השחורה הגדולה העוטרת את ראשה, ותרגומו הוא "כימד הכנסיה". - "מרדכי היהודי", ראש היהודים בפרס דאז, תואר כרב או חכם. מכאן שציפור השיר בעלת הכיפה השחורה התאימה לדימוי של חזן - רב - מלמד.

אני מניח איפה, באין לי כתובים על חיי גומפל בן ראובן, שאם הוא היה משמש בקודש ואולי מלמד, או חזן בקהילה. התאים כאן שם ציפור-השיר לחזן בקודש. אני מניח, כי נולד בערך ב 1715\12 עוד בגליקשטאדט ומת בגיל 60-65 בערך.

כתב מצבת אשתו מגלה לנו :

פ"ט

האשה הזקנה והצנוע'

מ' שרה בת כ' יוזפא

אשת כ'ה גומפל ג"ש

נפטר' ביו' ש"ק ונקבר'

ביו' א' ר"ח ניסן תקנ"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

מס. הצילום בארכיון 11267 נקופה ב"י, נשקית 11264-11263.

המצבה נאה אך ללא קישוטים. הכתב הרבלי ע"י סיתות הרקע והוא קריא בצילום.
תאריך הפטירה תואם את 17.4.1768. המצבה מסומנת בגיר במס. 1164.
16.4.1798

המצבה זו למדתי, כי שרה, אשת גומפל היתה בת יוסף-יוזפא וכי נפטרה כעשרים וחצי שנים אחרי בעלה. יתכן ונולדה באלטונה, בערך בשנים 1720\15 ומתה כבת 70-80 שנים. כמובן התענינתי לחפש את אביה יוסף-יוזפא בין הרישומים. מצאתי שתי אפשרויות :

א. יוסף מרכוס היה ב 1725 חבר הקהילה האשכנזית באלטונה, ששילם מס מ-6000 מרק. היה אם כן אדם עשיר. ב 1734 רשום כחבר בקהילת וואנדסבק השכנה.

פטר ב 1.8.1740 באלטונה, = ח"א אב ה'ת"ק.
גם 5. גרונולד (404, מזכיר אותו עם אחרים, ברישומי 189, ביהודים

אשכנזים משלמי מס בהמבורג כנר ב 1716.

שם אשתו VEILCHEN, שמשמעו פרח הסייפן. יתכן ושמה שובש ברישום, ומוסר השם אמר פייגלכה-VEIGELCHE שמשמעו ציפור. עובדה היא, כי 4 דורות אחריה נקראה ילדה-נינה בשם זה. אשת יוסף מרכוס נפטרה ב 8.5.1780 = ג"א איר ה'תק"מ. מזוג זה רשומים הילדים גומפל-, רייסכה-, אברהם-, ונתן. כולם נקראים על שם אביהם וסבם יוסף-גומפל. יתכן בהחלט, כי הסבא מרכוס היה מרדכי בן ראובן הינריכס-שאבל, -והצעירים המשיכו להתחתן בתוך המשפחה בישראי בני דודים. נכתב יזי-טן ב"י, נעמ. 10.8.1781 רישום גניאלוגי מתאים.

ב. יוסף הינריך שילם באלטונה ב 1725 מס מ-1500 מרק. למשה הנריקס, גביר גלוקסטאט הפורטוגזי, היה בן : יוסף סוחר הפנינים -Aljofareiro, שנפטר באלטונה ב 1696. - אשתו רחל נפטרה עוד בגלוקסטאט ב 1664 ומצבתה קיימת. יכול להיות שיוסף הינריך זה הוא נכדם. גם כאן המשיכו את מנהג ישראי הקרובים, תוך שמירה על עברם הפורטוגזי-משפחתי. מדגיש, כי אלה שתי הנחות, שלא יכולתי לאשש אותן.

בחזרה לגומפל בר ראובן גליקשטאדט ואשתו שרה בת יוסף :

הארכיון האזרחי של המבורג לא מצא רישום זוג זה, אך ענו לשאלתי, כי ברישומי הקהילה האשכנזית בהמבורג משנת 1838, מס. 13, נרשם ראובן גלוקשטאט כילד שנולד ב 25 יוני 1810, שאביו היה משה ראובן-לוי גלוקשטאט אשר נולד בערך ב 1764 בהמבורג ואשר היה בנו של גומפל ראובן. גלוקשטאט ואשתו שרה בת יוסף. פקיד הארכיון מציין עם זאת, כי אין פרטים על בני זוג זה ולא יודעים על מוצאם, לא על ישראיהם, לא על לידת בניהם ובנותיהם ולא תאריכי פטירתם !!

אם כן : התגלית שלי במציאת צילום מצבותיהם בבית העלמין של Ottensen, היא מזכותי הבלעדית, והיא שופכת אור על חסר מוחלט (!) של רישומים אזרחיים מתקופה זו, - בניגוד לאמון, שם הוחל מ 1750 רישום ע"פ סדר מינהלי פרוסי.

ראובן גליקשטאדט

מחקר בלשי

הדור השביעי : תעלומת צאצאי הזוג הדור הקודם היא מוחלטת כמעט. פשוט אין רישומים מאותה תקופה. לכן אין התיאור הבא מבוסס אלא משוער בלבד :
אך אם אני בוחן הנאמר לעיל, כי ראובן יליד 1810 היה בנו של משה בן ראובן-לוי, וזה האחרון היה בנו של גומפל בן ראובן - הרי צריכה להיות פה תעלומה : על פי מנהג העברת שם סב אל נכד אחד מכדיו, חסרה ברישומי חוליה אחת בשם ראובן !

סדר הדורות: (שנות הלידה המוערכות, עד משה-לוי, אשר שנת לידתו מתועדת).

1607	בערך:	ראובן הינריקס בר יחיאל-, שהוליד את מרדכי הינריקס-שאבלי;
1650	:"	מרדכי הינריקס-שאבלי-, שהוליד את ראובן מרכס-עוזר ב"ס ג"ש;
1680	:"	ראובן עוזר ב"ס-, שהוליד את גומפל ראובן גליקשט;
1715	:"	גומפל ראובן גליקשט -, שהוליד את משה לוי ?
1745	:"	??? :
1764	:"	משה-לוי גליקשטאט-, שהוליד את ראובן גליקשטאט ב 1810.

חישוב השנים בין דוד לדוד מראה, כי חסר בן דור אחד, יליד 1745 בערך. היכן נעלם ראובן ?-, דוד הביניים בין גומפל לבין משה-לוי ?? גיליתי באופן מפליא במקורותיו רישום משפטי: בפרוידור הארכיון המרכזי לתולדות היהודים בירושלים, היתה תצוגה של כתיב קהילות. בין המוצגים דף פתוח של ספר החלטות בית הדין של יהודי המבורג משנת 1799:

העתקתי מן הכתב המסולסל, שלא אושר לי לצלמו, כדלהלן :

" שמחה בר אברהם גאטעסבציהער ג'צ נגד ראובן גליקשטאט בדבר תביעת שמחה בר אברהם מלודבגסהידע (=Ludwigsheide). אקט ראובן גליקשטאט מס. 277\128 והנת' (=הנתבע) הודה שחייב לו להתפשר עמו לשבוע עבודה לסלק על חוב חלק הז' (=הסך) כל ??? שנה 5 ?? (ערך כספי) עד תשלום החוב יצא א"ג"ט (?) שהנת' ישבע שכטענתו כן הוא. יום הע? "

הגם שלא הכל מובן לי, הרי ידוע לי, כי בנו של הנתבע ראובן גליקשטאט, - משה ראובן-לוי גליקשטאט התחתן באותה שנה, ב 1799. מכאן שאולי שיפץ התובע גר-הצדק שמחה בר אברהם דירה עבור הזוג, לפי הזמנת אבי החתן, אך הנ"ל התחמק לשלם לתובע את שכרו. מכאן העדות היחידה על קיום ראובן גליקשטאט בשומות. !!!

מה או מי גרמו לחסר זה ? התקופה-, או ראובן גליקשטאט באישיותו ? מאחר וגם לא מצאתי את רישום פטירתו, מעלה אני על הדעת, כי ראובן לא הוכר כחבר הקהילה היהודית, מפני שלא נחשב כזה !! אך מדוע ??? על מצבת הנכד של ראובן זה מצאתי, כי משה ראובן-לוי, יליד 1764, נקרא בשמו המלא יוסף משה ארי גליקשטאט, מכאן שקבל שמו המלא של הסב לוי (=אבי היולדת), אריה-לב. מכאן הצורה הלועזית של היולדת בת לב = LEVIN. (ליודעי גרמנית = Loewe-Loewin)

ואם ברישומים הקהילתיים נחשבים הסב והסבתא גומפל ושרה גליקשטאט להורי משה ראובן-לוי, אולי מובן כאפשרוּפסים לילד, אולי אף אמצו אותו. למה ???

להלן השערתי א": ראובן לא נשא פורמלית את הבחורה שהרתה ממנו, והוא היה אז צעיר לימים, כבן 18. אולי אף היא היתה קטינה ממש ?? לכן ברישום האזרחי רשום בנו הלא חוקי כמשה לוי בלבד, על שם אבי היולדת ? רק ברישומים יהודיים רשמו את אביו ראובן כמולידו - משה ראובן-לוי וזאת בגלל חובת ציון האב הביולוגי, למניעת נישואי עריות לעתיד. בכך הסברתי את התעלומה של שווי בציון שם אביו של משה, ברישום האזרחי והיהודי. ובכך הבהרתי, כי ראובן גליקשטאט היה אביו מולידו של הבן משה. אך תתכן אפשרות נוספת, ב": אשתו הצעירה מתה בלידתה, לכן נקרא ע"ש הסב לוי אף אומץ כבן ע"י הורי אביו גומפל ושרה גליקשטאט.

לעזרת גרסה א" באה התבטאותה של סבתי רוזה לבית מינדן-קור. אמ-אמי :
כאשר ניסיתי לדלות מזכרונות הילדות של אמי מרע על הודיה וקודמיהם, יכלה
אמי רק לספר לי על סבה ראובן-צבי גליקשטאט, כי היה יהלומן במקצועו ויותר
לא סופר לה עליו ועל קודמיו : "... כנראה משהו לא היה בסדר במשפחת בעלי,
הגליקשטאטים, כי הם לא מדברים על עברם "... כך אמרה סבתי רוזה לאמי.
האם בעיית ראובן גליקשטאט, סבו של אותו יהלומן ראובן-צבי, סבה של אמי,
העיקה על בני הדור והדורות לאחר מכן ?

או האם השתקה זו הוא נוהג מסורתי עוד מתקופת האנוסים שהפך להרגל ?
אולי לא היה נוח לפורטוגזים לשעבר, להזכר ככאלה בין האשכנזים השולטים ?
שתי הסיבות יכולות להיות גורם לנוהגי משפחה זו.

ראובן. הדור השביעי היה אם כן בן גומפל ושרה גליקשטאט; והבחורה שילדה
לו בן ואשר שמה לא נודע לי, היתה בת אדיה-לב !! (ולכן לוין-ראה למעלה).

משבר המדר

בהנהגתה הרוחנית-דתית של ק"ס המבורג:

אחרי הסבר מצבה הירוד של הקהילה, אעלה סברה נוספת, פחות חריפה, היכולה
להסביר העדר רישום של ראובן גליקשטאט כחבר הקהילה באותו דור.
כי עלינו להכיר את הרקע לתקופה זו, כדי שנבין תסבוכות אנושיות שצמחו עקב
ריב השקפות וסמכויות חריף ומזיק, בין שני רבנים חשובים, שפילגו את הקהילה.

קהילת המבורג האשכנזית, אשר התבססה רשמית על הסדר חדש לזכויות יהודי
המבורג מיום 7.9.1710, ואשר רישומיה החלו מתשרי ה'תע"ה, (= סתיו 1714)
התפתחה תוך זמן מסוים לקהילה המשולשת א"ה"ו = אלטונה-המבורג-וונדסבק.

A.H.W = Altona-Hamburg-Wandsbek

רבה הראשי הראשון היה ר' יחזקאל כצנעלנבוגען = J. Katzenellenbogen
בעל "כנסת ישראל, אשר כיהן בשנים 1722-1750.

ב 1750 נבחר לרב ראשי חדש ר' יהונתן אייבשיץ = J. Eybeschuetz
הוא נולד בקראקוב ב 1690, כבן למשפחת מקובלים יהודית-פולנית.
היה בעל שכל חריף במיוחד, בעל זכרון כביר ושחה בים התלמוד בבקיות גדולה.
כמשפחתו נטה למיסטיקה, לקבלה ולזוהר. כנראה שהושפע מתלמידיו-ממשיכיו של
משיח העקר שבתאי-צבי, כגון נחמיה חיון מפראג ואברהם מיגואל קרדוזו.
הוא בא ממין אשר בצרפת הצפונית 1750 להמבורג-אלטונה.

"בבואו לאלטונה באה אתו רוח דעה אשר הציתה אש המחלוקת לא רק בשלוש
הקהילות המאוחדות האלה, כי אם גם בכל קהילות היהודים באשכנז ובפולין".
בתקופת בואו ואחרי התמנותו כרב ראשי בקהילות א"ה"ו, מתו הרבה נשים
יולדות-צעירות בלידתן. הרבה נשים הרות שחששו מאוד לגורלן, ביקשו קמיעות
והשבעות מאת רבי אייבשיץ, אשר תלמידיו-חסידיו הפיצו שמועה, כי הרבי הינו
בעל כוחות מיוחדים בתחום זה.

אך בין יהודי ק"ס א"ה"ו היו גם ספקנים וחדשנים ובראשם הרב יעקב אמדן,
בן "החכם-צבי", הוא רבי צבי אשכנזי. רבי יעקב אמדן לא הוכתר רשמית לרבנות
אך נחשב לרב-סמך. כאשר פתח מי-מן-החדשנים אחת מקמיעותיו של רבי יהונתן
אייבשיץ, כדי להתחקות אחרי "הסוד", נמצא כתוב :

"אלו-הי ישראל, השוכן בתפארת עזו (רמז קבלי), שלח בזכות עבדך שבתאי-צבי
רפואה לאשה זו, למען יתגדל ויתקדש שם אלו-הי ישראל ושם שבתאי-צבי בעולם".
---אמנם כתב הקמיע לא היה גלוי, כי אם נכתב בחילופי אותיות וסידור המלים.
אך מביני-דבר פיצחו את הצופן המוסתר וכו' התגלתה "נטייתו השבמאית" של רבי
אייבשיץ, שנחשד על כך גם קודם. הרב אייבשיץ כפר מכל וכל בפדשויות מתנגדיו.
באותה שנה, 1750, פרץ גם ריב על נוסח התפילות והמנהגים בקהילת א"ה"ו.

הדי המשבר התפשטו כאמור להרבה סהילות.

המקור: זבדי ימי ישראל-צני גוך (104), כרך ו', עמ' 89-108.
לא היה בכך פלא: יהודי המבורג החדשים באו והתקבצו מארבע כנפות אירופה, ומזאמם בשמות-כינוי גיאוגרפיים הונצח על ידי בני הקהילה הקולטת.
דוגמה למשבר סמכות הרבנות: ק"ק אלמסהורן-Elmsdorf במחוז הולשטיין, בהנהגת משה בן ישראל בן מרדכי הנריכס-שואבלי, התנגדה להוראות הרב אייבשיץ.
(אגב: ראובן מרכס = המהו"ר עוזר ב"ס ג"ש נפטר ב 1751 בראשית המשבר.)

הרב אייבשיץ נפטר בשנת 1764, כאישיות במחלוקת. הקהילה התפלגה.
(מתנגדו החריף, הרב אמדן, נקבר לידו בשנת 1776.)
אחריו כיהן כרב ראשי שנתיים בלבד, רבי יצחק הלוי הורביץ, 1765-1767.
אחריו כיהן רבי דוד ברלין שלוש שנים בלבד, 1768-1771.
אחריו נשארה משרת הרב הראשי פנויה במשך חמש שנים.
בתקופה-חלל זו, ב 1773 חובר "ספר המנהגים"-Minhagibuch לק"ק המבורג.
המקור: אוסף פרידנוולד-Friedenwald ad.Fr. 2178

בשנת 1776 נבחר לכהונת רב-ראשי רבי רפאל כהן, בעל "תורת יקותיאל", והוא כיהן עד 1799, אך נפטר רק ב 1804.
נראה בעליל, כי החילופים התכופים של רבנים אחרי הרב אייבשיץ ועד לכהונת הרב רפאל כהן, הם עדות לחוסר אחדות דעים וחוסר סמכותיות בהנהגת הקהילה.
וכך כותב פרופ. פטר פריימרק, חוקר לא יהודי בן תקופתנו, על המצב הרוחני בק"ק המבורג בתקופת המשבר 1750-1808 ובעקב אחרי מות הרב אייבשיץ ב 1764, "המחלוקת החריפה בין חשובי הרבנים גרמה לפילוג הקהילה ולהפניית עורף למסגרת המסורתית. בכך נפתח הפתח לבני הדור הצעיר לחפש לעצמם השקפות מודרניות יותר, לחקוק מתפישות שני הצדדים המתווכחים באי-סובלנות..."
(אגב: משה בן ראובן-לוין נולד בשנת מות הרב אייבשיץ.)

הייפלא, אם ראובן וצעירים אחרים יסלדו מעתה ממסד מעורער מבפנים ??
אך יתכן בהחלט, כי בגלל הפילוג התעדרו גם סדרי המינהל של הקהילה המפולגת למחנות. עובדה היא, כי תקופה זו "מצטיינת" בחוסר רישומים בכלל ומכאן שלא יכולתי לגלות פרטים נוספים על ראובן גליקשטאט ואשתו, אם אמנם הוא נשא אותה באופן רשמי ואם לא נפטרה בלידתה, כפי סברתי השניה.
מאחר ולא מצאתי בנים נוספים לזוג נעלם זה, נשארת גם הנחה זו כסבירה.

החוקר פטר פריימרק מציין את הרב הראשי, ר' רפאל כהן, כמחמיר במיוחד, שניסה לעגן מחדש את המסורת הקפדנית ששורשיה התעדרו קשות.
הוא כיהן 1776-1799, התפטר בגלל שלא הצליח במגמתו ונפטר ב 1804.
ב 1810, כאשר סופחה העיר המבורג לממלכה הצרפתית של נפוליאון, חל שינוי עוד יותר רדיקאלי בתפישת צעירי הקהילה. נפתחה לפניהם האסימילציה, והיינו ההשתלבות לתוך חוגי האזרחים הנוצריים, עקב הסיסמה "חופש-שיוון ואחווה".
הקהילה המשולשת א"ה"ו פורקה 1812, כי אלמונה נשארה בשליטה דנית, המבורג נשלטה מעתה לזמן קצר, 1810-1814 על ידי צרפת.

ראה מקור (263) הרבנות הראשית אלמונה-המבורג-וונדסבק

Das Oberrabbinat Altona-Hamburg-Handsbek-Peter Freimark, עמ' 177-185.

כמו המכוס לספר על צאצא אחר של משפחת הנריקס, אשר שבר ב 1799 מוסכמות חברתיות-מעמדיות ומקצועיות ומכרהו מצא ביתו בפרטי-כל הקהילה של שנה זו; מאיר מרדכי הנריקס - MEYER MORTJE HINRICUS יליד 1777. התקבל כצעיר יהודי ראשון באיגוד הצבעים העירוני, אחרי שלמד את המקצוע אצל הצבעי המוסמך Malermeister POMME. תעודה על כך קבל הצעיר בן ה 22 ב 1799. ב 1802 מתנגד האיגוד לקבל לשורותיו צעירי הקהילה הפורטוגזית. נציגי קהילה זו מתלוננים נגד האיגוד המקצועי באלטונה ושוענים, כי כבר התקבל באגודה יהודי גרמני. הקהילה האשכנזית לא ראתה בעין "פה" כי נער יהודי-אשכנזי יעסוק במלאכה כזו, דבר שנחשב לבלתי מכובד ועוד לא נשמע כדבר הזה. (במקור הגרמני: "was damals fuer einen deutschen Judenknabe etwas ganz unerhoertes und unstatthaftes gewesen seyn wuerde")

מקס גרונולד אשר כותב על מקרה נדיר זה, מציין "שהנער האשכנזי היה במקורו יהודי פורטוגזי, שהתחתן אמנם עם בתו של אברהם בן (BANN). מפרנסי הקהילה האשכנזית באלטונה. אך מאיר בן מרדכי הנריקס לא היה מוכן לשלם מס-חבר לקהילת חותנו, אף לא הצטרף אליה בנמקו, כי אביו מרכוס בן ישראל הנריקס מגלוקסטאדט, כמו גם סבו ישראל בן מרדכי הנריקס מגלוקסטאדט, היו חברי הקהילה הפורטוגזים באלטונה, אושרו כאלה עוד בשנת 1759, הגם שנשארו בעיר מולדתם ואף נקברו בה. (נושא מס-חבר עלה בדיון פרנסי הקהילה ב 1829). גם החוקר בן זמננו Guenter Marwedel, שהדריך אותי במכון להסטוריה יהודית אשכנזית ב Rothenbaumchaussee בהמבורג כותב על פרשיה יוצאת דופן זו 1901 Die Privilegien der Juden in Altona, פרינליגיות היהודים באלטונה, בעמ. 68, הערה 155.

מ. גרונולד מציין עוד, כי בקופנהגן חיים בני משפחה פורטוגזית זו נכבוד, והם מבני ראובן הנריקס, אבי שושלת דנית זו !!

מקור (408), עמ. 58-59.

הצלבת האינפורמציות מבהירה לי, כי סיבת אי-חתימתו של ישראל בר מרדכי הנריקס על העברת קהילת גלוקסטאדט מנוסח הפורטוגזים לנוסח אשכנז-פולין בשנת 1719, באה מתוך התנגדות עקרונית, בניגוד לאביו ולאחיו ראובן מרכוס. כנראה שהפתרון לצרכי נפשו להחשב גם להבא כפורטוגזי, היה בהצטרפותו "דה-יורה" לקהילת הפורטוגזים באלטונה. שנת נכדו מאיר בר מרדכי, כי סבו ישראל היה חבר קהילה זו עוד ב 1759 לא היתה מדויקת, כי הרי סבו נפטר ב 1753, כפי שיכולתי לזהות זאת על מצבתו בגלוקסטאדט.

אך היה עוד הבדל בין בני ראובן בר מרדכי שלנו, לבין בני ישראל בר מרדכי: בני ראובן התחתנו בגיל הממוצע של 30 שנה ולכן נולד נכדו ראובן ב 1745 בערך, בו בזמן שנכדו של ישראל בר מרדכי נולד רק ב 1777. אביו מרכוס הולידו אם כן רק בגיל מבוגר ממש. לולא מצאתי את ראובן גלוקסטאדט בדיון המשפטי-הרבני ב 1799, כמתחמק מלשלם לגר-הצדק את שכרו, הייתי מדלג עליו, כפי שעשו הפקידים האזרחיים; - ולא הייתי יודע כיצד להסביר, כי בנו משה לוין נקרא בקהילה היהודית משה ראובן-לוין גלוקסטאדט, ולא משה גומפל-לוין ???

כדי לסיים את פרשת הביניים של מאיר בר מרדכי בר ישראל הנריקס הצבעי, אוסיף עוד פרט המסביר את ההתבוללות מרצון של חלק מן הדור הצעיר בקהילת המפולגת של המבורג: לזרנס-מאיר-מרדכי הנריקס נמנה בין קציני התותחנים של הצי הצרפתי בהמבורג בשנת 1710. עלי להניח שזהו הקרוי מקורו מאיר מרדכי בלבד, כי לא יתכן כי בנו היה קצין בהיותו נער כבן 11-12. מקסימוס.

המקור: הארכיון הפרנצי בוורליט, איק 3653, Berufe der Juden Hamburg.

=מקצועות יהודי המבורג.

במצבתו משנת 1852 מצאתי עוד שוני בלתי ברור לי, כי עליה חרוט :
 "פ"נ - איש הזקן - כ" חיים מאיר בן כ" - מרדכי הענריכוס ז"ל -
 נולד ו" ניסן תקל"ז - נפטר ביום ו" י"ז סיון, -
 ונקבר ביום א" י"ט בו - תרי"ב - תנצבה

- בראש מצבת חיים-מאיר-מרדכי הענריכוס מובלט עיגול עם יד האוחזת בחרב. זהו כמובן סמל המשפחה שחרוט כבר על מצבת ראובן בר יחיא-ל הנריכס !
 - המצבה מונחת ב בית העלמין בקניגסשטאסה בחלקה האשכנזית מס. 1.

הצילום נמצא באוסף הארכיון הפרנצי ביוזשלים, מס. 172-(1-5\35).

התאריכים המקבילים ע"פ הלוח הנוצרי : נולד 13.4.1777, נפטר 4.6.1852
 בספר פטירות של ק"ק האשכנזים בהמבורג רשומה פטירתו של HENRIQUES MEYER
 ב ט"ו סיון. יש אם כן כמה רישומים לא זהים בדיוק, אך קרובים, -עובדה
 המקשה על מסקנה סופית לגבי זיהוי בני השמות הדומים והתאריכים הקרובים.
 אך תתכן אי-הקפדה על הודעות מדויקות לשלטון האזרחי בכוונה או מטעות.
 על צאצאי משפחה זו עד לדוד הנרי, ראה במקורות-המידע, העדתי מס. (84*)

בחזרה לראובן גליקשטאדט בן גומפל : ציינתי את המשבר בסמכותיות ההנהגה
 הרוחנית של ק"ק א"ה"ו החל מ 1750, כאשר ראובן היה בערך בן 5.
 כאשר נפטר הרב אייבושיץ ב 1764, היה ראובן כבן 19 ואז נולד ע"פ הארכיון
 האזרחי בהמבורג משה-לוי גליקשטאדט. על פי רישום זה הדתה לו בת לוי, כאשר
 היה רק בן 18. מכאן הנחתי הראשונה, כי לא היו נשואים. זו סיבה
 מספקת, כדי שבנו הפיס, אך הלא-חוקי, ירשם על שם בת לב-LOEWIN = LOEWIN
 ובעברית: לוי-LEVIN. ע"פ ההלכה היהודית, היה התינוק כמובן "חוקי".
 עתה לשאלה מי היה לב זה ומדוע נקרא נכדו משה ???

באלטונה רשום ב 1725 משה ליב כאזרח יהודי וכן בנו ליב משה.
מוזס לוי, יהודי חסות זקן, רכש כבר ב 1680 שני בתי מגורים בגבול אלטונה-
 המבורג, להפכם לבית חולים יהודי. ב 1695 נרכש גם בית מחסה לעניים וב 1700
 בית ל "הקדש". (לא הבנתי לאיזו מטרה?)

המקור Juedische Baudenkmaeler=בנינים יהודים מוגנים, מס. 67+155

- אני מניח, כי על פי נוהג הספרדים, קראה בת ליב משה לנכורה על שם סבה
 בעודו בחיים, ולכבודו - משה לוי גליקשטאדט.
 - ברישומי הפטירות מצאתי, כי "הישיש ליב מגליקשטאדט נפטר ונקבר ב 1737
 בבית העלמין ליד ה Dammtor = "שער החומה", והוא כנראה אביה של בת-לוי.

להלן רישום גרפי לחיתון שתי המשפחות בשם גליקשטאדט :

ראובן עוזר ב"ס ג"ש בהמבורג	משה ליב מגליקשטאדט באלטונה
!	!
גומפל + שרה גליקשטאדט בהמבורג	ליב משה מגליקשטאדט באלטונה.
!	!
ראובן --&-- בת לוי הלא ידועה בשמה.	

יצוין על ידי, כי קביעת שמות היכר בתקופה מוקדמת זו בהמבורג, היה ענין
 פנים-קהילתי, שנועד להבדיל בין אנשים בני שם זה; ולא חובת השלטונות.

(אל יתפלא הקורא, ששינתי כתיב השם גלוקסשטאדט לגליקשטאדט; נהגתי כך על
 פי הרישומים האזרחיים בודדות הנזכרים.)

אמן כתב עברי ממשפחת ג"ש.

בהמבורג חי אמן. סופר ומאייר כתבי קודש - חיים בן משה ג"ש, שכתב ואייר הגדה מיוחדת, שהמקור, - עותק יחיד. נמצא במוזיאון ישראל בירושלים. זכיתי לעיין בה אישית ביחד עם אשתי שושנה במרתפי המוזיאון. לרגל תערוכה מיוחדת של הגדות בכתב-יד הוצאה חוברת הדרכה מאוירת, בה 8 צילומים של דפי ההגדה של חיים בן משה ג"ש, מהם שניים צבעוניים. באיור של אברהם אבינו ושלוש המלאכים" מבוטא היטב הרקע הסביבתי של האמן, כאשר ברקע האירוע המתואר, נהר האלבה עם אוניית "האנזה" טיפוסית. התמונה הצבעונית השניה היא בית המקדש בצבעים מרהיבים, שונה בצורתו מצילומי האמנים האחרים, שהסתמכו על הגדת אמסטרדם. (בכתב-ידי, א"-96/97)

בדף הפנימי הראשון כתב האמן: "סדר הגדה של פסח זה היום קיויתי מצאתי ראיתי לסדר תהלות לנורא עלילות אשר בחסדו נתן לי חיים וקיומני וברחמים הרבים עזרני לכתוב הגדה זו הקטן חיים בן לא"א כ"מ משה ג"ש יצ"ו". בסוף ההגדה כתב האמן: "...הושלמה בשנת יציאת מצרים בלילות לפ"ק ונתנה מתנה לחתני מרדכי בן חיים כהן. חיים בן לא"א כ"מ משה ג"ש יצ"ו-תושלבע. (פרוש ראשי תיבות: לא"א = לאבי אדוני; כ"מ = כבוד מורי. הגימטריה המודגשת י-י-צ-ב-י-ו-לפ"ק = ה'תקכ"ח = 1768)

ההגדה נמסרה למוזיאון ישראל בירושלים על ידי יעקב מיכאל לזכר אשתו המנוחה ארנה זונדהיימר מניו-יורק, בשנת 1968, והיא שמורה במרתף היודאיקה הנדירה, על ידי האוצרת חיה בנז"מין.

האמן חיים משה ג"ש נפטר ב 1769, שנה לאחר סיום כתיבת ההגדה המפוארת.

להלן שלשה ציורים מהגדתו, בהקטנה ל 25%

יש לי שתי הנחות באשר להשתייכותו לאחד מענפי משפחה בשם ג"ש-גליקשטאדט:

1. חיים בן משה ג"ש היה בנו השני של משה לייב מגליקשטאדט באלטונה; ואח לליב משה מגליקשטאדט ודודה של בת לוינ. אשת האדון.
2. חיים בן משה ג"ש היה בן משה בן איצק ח"י ג"ש, שנפטר באלטונה בשבת ונקבר ביום א' י"ז תמוז ה'תק"ח = 23.7.1758.

מ"ז זה היה איצק ח"ז ג"ש סג"ל של אמר ההגדה חנים ??
איצק-יצחק הנריקס היה אחד משלושת בניהם של משה הנריקס, גביר גלוקסטאט, בעל
המשרד "משרד מכה בסלע" ואשתו חנה פלאחה, בעלת המצבה של "חנה והנחש", אנדרתם
כתבתי כבר, כמו גם על בנם יהושע השני באמזן.
בנם הידוע יהונתן, היה מנהל החשבונות של יהושע מוספיה, בנו היחיד של ד"ר
בנימין מוספיה-דיאונים, שהיו לו הרבה בנות, שחתנו רובן לבני משפחת הנריקס.
יהונתן נפטר ונקבר בגלוקסטאט, בלי שנחרט על מצבתו תאריך פטירתו.
- מצבת דודס יוסף = Aljofareiro = סוחר הפנינים נמצאת באלטונה וזו של דודתו
רחל = Aljofareira = סוחרת הפנינים, מונחת בגלוקסטאט.
IZAC = יצחק הנריקס שמש כחבר הסנט משעם הפורטוגזים בגלוקסטאט בסוף המאה
ה 17 ומכאן התואר "ח" (בר) ג"ש. במקצועו היה רב חובלה של האוניה
Nordstern = "כוכב הצפון". אני מניח שהפליג בה בקו המשפחתי עם אחיו
יהושע השני שהתישב באמזן לזמן-מה והוביל פנינים בעבור דודו יוסף ורחל.

יתכן והיה קשור מסחרית עם צאצאי גומז רודריגס=אברהם ישראל ובנו יצחק
הנריקס זה סקירה בלונדון שסחרו עם הודו.

דוד אחר של איצק רב-החובל היה יעקב, אשר מצבתו עם דמות של פרש על סוס
וחרב שלופה בידו, בבה"ע באלטונה, עוררה תשומת-לב אצל החוקרים.
בגלל הכיתוב המיוחד במצבה אפרטו, הגם שיעקב זה אינו הקו הישיר אלינו, כמו
גם יתר האישים המתוארים בקטע זה:
"מצבת קבורת איש - יקר מאוד גיבור חיל - אמת דבר יומם וליל -
קולו זך הבין שמוע - בחייו צד הניד איל - בצד אשתו האשת חיל -
הנעלה כ"ר יאקב ישוע הינריקוס".

המקור: 92.89, Der Friedhof der Portugiesen in Altona

יש כאן ארבעה אלמנטים מסקרנים: (1) גיבור חיל שצד אילים; (2) בעל קול זך
דובר אמת; (3) מבין שמוע, ז.א. ידע שפות; (4) הכתיב יאקב מעיד על חרט
אשכנזי או אפילו לא יהודי.
להתמצאות יותר טובה אוסיף כנספה רישום גניאלוגי של ענף משפחתי זה.
הפענוח על פרטים נוספים של כיתוב מצבות ונות, ראה כתב-ידי א"י-96-100

הדור השמיני בהמבורג :

משה ראובן-לוי גליקשטאדט

בתקופת המשבר בקהילת המבורג נולד לראובן ובת-לוי בן : משה ראובן-לוי ג"ש
שנולד ב 1764 לערך. משה ראובן גליקשטאדט (כך בפירוש כתב פקיד הארכיון
המרכזי בהמבורג, בציינו את שם אביו :ראובן!) התחתן ב 9 בינואר 1799 עם
דייט-דייכה פירסט = DEYCK-DEICHE FUERST, שנקראה מאוחר יותר גם DORIS.
משה ראובן ג. דורג בעת נישואיו כיהודי מדרגה שלישית בקהילה היהודית.
(=דרגת הכנסה ומיסוי). היתה לו דירה ב Neuen Steinweg, Hutmachergang.
נפטר בגיל של 74 שנים ב-12 ינואר 1838 בהמבורג ונקבר ב 14 בינואר בבית
העלמין היהודי ב Ottensen. אין נתונים על מקצועו. מידע על מוצא הוריו
אינו רשום, מאחר ורק החל מ 1816 נוהלו רישומי הקהילה בשפה הגרמנית ע"פ
החוק. כך לא נרשמו נישואי הוריו במרשם התושבים. (ממכתב פקיד הארכיון)
- אני מצאתי ברשימת תושבי המבורג, חברי הקהילה היהודית-אשכנזית משנת 1815

Verzeichniss der zur Israelitischen Gemeinde gehoerenden Einwohner

42. 8. - Hamburg anno 1815

כי מוזס ראובן גליקשטאדט, הגר ב Neuer Steinweg im Rennerhof עוסק במסחר. יתכן כי ציון מקום המגורים המדויק במרשם התושבים = סמטת עושי הכובעים ורשימת חברי הקהילה היהודית-אשכנזית = בחצר ע"ש רנר הוא זהה. האם אוכל להוציא מכך מסקנה, כי משה ראובן-לוי עסק במסחר וממכר כובעים לזכרם באותה רשימה יהודית מופיע גם משה לוי. האם היה אחיה של בת לוי-לוי. שאביהם היה לוי משה וסבם היה משה לוי ??

תאריך הנישואין ב 9.1.1799 תואם את יום ד', ג' בשבט 5559 א' ה'תק-נ"ט. לקראת סוף המאה ה 18, בעת כהונתו של הרב הראשי רפאל הכהן התחדשו הרישומים הקהילתיים הסדירים. כך מצאתי בצילום לידות בקהילה היהודית-אשכנזית של המבורג, בעברית וגרמנית,

כי נולדו לזוג משה ודייכה גליקשטאדט 5 ילדים בראשית המאה ה 19.

1. פעגלכה-ציפור נולדה ב ח' סיון תקס"ב = 1802
2. גומפל-ליב-מרדכי נולד ב 1803.
3. זלמן-שלמה נולד ב 1804
4. גמליאל נולד ב 1809 אך נפטר מיד אחרי לידתו. (רשום כנפל)
5. ראובן-הירש-צבי נולד ב 25.6.1810 = כ"ג סיון ה'תק"ע - 5570

מיקדופילס מס. 8519 HH

באין רישום פטירה של סבו ראובן, אני מניח, כי הנ"ל נפטר זמן קצר לפני לידתו, כי את הבן הקודם קראו גמליאל ולא ראובן. על פי מנהג האשכנזים, לא קוראים ילד על שם אדם חי. יתכן גם, כי התביישו לקרא בנם ע"ש סב זה, מן הסיבות שפירשתי.

אך אחרי גמליאל נפטר, התחרטו וראו בכך סימן משמים, כי שגו כלפי הסב.

התקופה הצרפתית

בשנים 1800-1802 כיהן כרב ראשי הרב נח-חיים-צבי ברלין. אחריו הרב צבי-הירש זאמוש מ 1802 עד 1807, והרב לזר ברלין שמש כדיין בשנים 1808-1811, שכהונתו הופסקה עקב מהפך פוליטי חיצוני חמור : ב 1810 נסתיימה תקופה והחלה תקופה מדינית חדשה, עקב כיבוש המבורג על ידי צבאות צרפת. אלטונה לא נכבשה וכך הופרדו קהילות המבורג ואלטונה זו מזו. הממשל הצרפתי החליט לגרש מהמבורג את כל היהודים אשר לא יכלו להוכיח את אזרחותם, מעמד הכלכלי האיתן ומקום מגורים קבוע בתחומי העיר. באכזריות בלתי אנושית גורשו אלפי יהודים בחורף הקשה ביותר מן הזכורים, אל שטח ההפקר בין המבורג לבין אלטונה. רבים מהם מתו שם בקור ומרעב, על אף שיהודי אלטונה ניסו לבא לעזרתם כיכולתם, שלא היתה רבה ביותר. בבית הקברות מאולתר בין שתי הערים, במקום שנקרא אז Dammtor = שער החומה, ליד ה Grindelberg, נקברו 1138 מנפטי הגירוש. כיום הועמדה שם מצבת זכרון בשולי הפרק הבוטני Pflanzen en Bloomen. וכך נחרט בלוח הזכרון : "במקום הזה מונחים עצמותיהם של 1138 אנשי המבורג, אשר גורשו עם עוד אלפים רבים מאזרחי המבורג בחורף הקשה 1813-1814 על ידי הצרפתים. אחיהם באלטונה קבלו אותם ברחמים ובידידות, תמכו בהם ופרנסו אותם, בלי שום-לב לסכנת ההדבקה במחלת הדבר". מצדה השני חרוט שהמצבה הוקמה ע"י אזרחי המבורג האבלים לזכר האזרחים הנפטרים בשנת 1815. לא הנזכר, כי היהודים מדובר !!!

כל אירופה המערבית והמרכזית נכבשה עתה על ידי נפוליון בונאפארט. כיס צרפת. עם כיבוש זה חלה רעידת אדמה לא רק כללית, כי גם פנים-יהודית.

פרק י"א. הדור השביעי באמזן
מרזס סימורנס ואשתו שרה ליפמן

משה בן שמחה נולד כילד שני משלשה לשמחה בן נתן מבונדה, בן כונה האחרון על מצבת הקבורה הצנועה. אותה גיליתי בבית העלמין היהודי-אשכנזי שבאמזן. זו עומדת בשורה הראשונה של החלקה המרכזית ומעידה על שני בניו של הנפטר, משה ונתן, כי אלה נהגו כמנהג האשכנזים: א. המצבה עומדת למראשות הקבר; ב. השנה העברית חסרה את ה" האלפים. במקומה מצוין לפ"ק = לפרק קטן. אמו של משה, גיטל מוזס קראה לבן הראשון, לאחר הולדת בתה הבכורה, על שם אביה. עובדה זו מעידה כי עדיין שמרו ב 1755 על מנהג הספרדים בענין זה, - מסורת אבות. הבן השני, שהיה הילד השלישי של סימון נתנס וגיטל, נקרא על שם הסב של הבעל, נתן סימונס. (לשם התמצאות בשמות המתחלפים, ראה סדרם בעמ. 192) מכאן חיצוק להנחתי, כי אביה של גיטל, מוזס-משה, היה צאצא של פורטוגזים, וסבה JOSUA, היה יהושע הנריקס מגלוקסטאט, שהיגר ב 1700 לאמזן, אך חזר לאחר תשע שנים לגלוקסטאט. (ראה עמ. 190). ברישומים האזרחיים גיטל היא GIETJEN.

מ.מדקריין כותב, כי יש לציין את ההשתלבות ההדדית הטובה של הפורטוגזים עם האשכנזים בקהילת אמזן, החל משנת 1750. - בעמודים 188-189 תיארתי את המהפך הפוליטי שהתרחש בכל מרחב פריזיה המזרחית ואשר שינה לגמרי את מערך החיים של הדורות הראשונים בבונדה ובנורדן ואשר הכריח את סוכני הנסיכים המקומיים לעבור לעיר אמזן ולאחוז שם במקצועות פחותים. לאחר שסימון נתנס נכשל בנסיון לעסוק כספק זהב וכספים לסנט העיר אשר היה במצוקה כלכלית, נאלץ להתפרנס ממקצוע הקצבות. - לידת שלשת ילדי סימון נתנס ואשתו גיטל מוזס בשנים 1752-1758 מתועדות במרשם התושבים של אמזן.

מיקרופילם HM 835 + HM 861, בארכיון הפרנצי לתולדות היהודים, בידושלים. הולדת הבת הבכורה פרייקה ב 1752, - בעברית נקראה רבקה-, מעידה על כך כי נישאו בשנת 1750 בערך, זמן קצר לאחר התישבותם באמזן. גיל הנישואים של זוג ההורים נתן וגיטל היה כ 31-32 שנים, גיל מבוגר יחסית לעומת פורטוגזים עשירים. גיל מאוחר זה מעיד על התבססות כלכלית בת שנים רבות. ביסוס כלכלי כזה נדרש מן היהודים בתוספת תשלום מס מיוחד, כדי לקבל רשיון לנישואין מאת השלטון העירוני הנשלט על ידי החוקים הפרוסיים. על פי הנוראת קיסר פרוסיה פרידריך הגדול משנת 1748 לא הותר ליהודים להתלבש ולהראות כאנשי המקומות והאזורים, ביניהם חיו. כך למשל נאסר על היהודים הרוכלים בכפרי האזור לגלח את זקנם, "... כדי שלא יוכלו להסתנן לבתי הנוצרים...", "בלי שאלה יוכלו להכיר, שיהודים לפנייהם. "התקנות המחמירות השונות ניתקו את יהודי אמזן מיחסיהם הקרובים לשכבות המובילות בהנהגת העיר, אשר התפתחו החל מ 1613, ומעתה היו תלויים לגמרי בשלטון הפרוסי החיצוני, הזר לנוהגי הדו-קיום בעיר. ההנראות האנטי-יהודיות החדשות יצרו חייך ברור בין תושבי העיר הנוצרים לבין היהודים המקופחים. החל מ 1744 נאסר עליהם לסחור בכסף, נחושת, בדיל וברזל; בקפה, תה ובגבינות, כמו גם בבגדים ובסחורות של דוכלות... רק מקצוע הקצבות הותר להם במפורש וזה הפך במהרה למקצוע יהודי. רבים מן הקצבים עסקו בו-זמנית במסחר בבהמות, מאחר והם אלה שקנו אותם בכפרי הסביבה החקלאית. בשנת 1765 היו 23 מ 26 קצבים גם סוחרים בהמות, ב 1800 היו 17 מ 21 גם קצבים וגם סוחרים בהמות. השנים 1773-1782 היו השנים הגרועות ביותר בכלכלת יהודי העיר.

נתן היהודים באמזן-יאן לוקס, 155-160. מקור (2171)

בשנת 1762 פרצו פרעות אנטי-יהודיות בעיר. המשטרה המקומית לא התערבה להגן יהודי העיר. הסנט נאלץ להזמין חיילים אנגליים, כדי לדכא את הפורעים... להפרדת האוכלוסיה היהודית מן הנוצרית. תרמה גם האויקות הדתית של הקהילה היהודית, אשר פתחה תרבות אורטודוקסית, שלא הובנה על ידי הנוצרים וגרמה לסלידה ולשנאה של ההמונים "...

אותו מקור, עמ' 176-233

לאחר מות הוריו היה מוזס סימונס הבן היורש שהותר לו להתחתן. הבן השני נתן, לא התחתן כלל, וחי כרווק בבית אחיו הגדול ממנו, כנראה כשותפו. חוקרת משפחות יהודיה, אשר שהתה באמזן ובאורין במשך כשנה והעתיקה את כל רישומי מרשם התושבים האזרחיים, טוענת שנתן סימונס כן התחתן עם אשה בשם FRIEDRIKE - פרידריקה. שניהם נפטרו בשנים 1808 ו 1812. לא ידוע על לידת ילדים. החוקרת טוענת, כי בני משפחה זו נקראו ב 1811 VAN DER WEYK. מריון נתן, דח.מונבי ציון 44, תל-אביב

- מחקרי מעיד על כך, כי במרשם התושבים היהודיים משנת 1807 רשום האח נתן ושני בניו של מוזס סימון כשלושת תושבי הבית הזכרים הנוכחים בעת ביקור הפקיד הרשום. זה מציין, כי נתן הינו רווק, אשר גר בבית אחיו כדויד-משנה. מוזס, בעל הבית האמיתי נעדר כנראה בכוונה בעת המפקד, אולי (?) כדי למנוע גירוש של אחיו נתן, שלא היה לו רשיון מגורים ועיסוק בעיר. יתכן גם כי מוזס נעדר מביתו בענייני מסחר בבהמות בכפרי הסביבה, דבר חוקי בהחלט. הפקיד לא שאל אודותיו ובני הבית, כולל אשתו לא נידבו לו אינפורמציה י

- מוזס סימונס רשום כגר ברחוב Oldersumerstrasse 34 ומקצועו קצב. הרחוב, שנקרא על שם כפר במבואות העיר אמזן, היה מאוכלס בהרבה יהודים, 16- משפחות, רובם קצבים. דק ברחוב היהודים, קרוב לבית הכנסת, חיו יותר משפחות יהודיות, 19 במספר. בסך הכל רשומות לקראת סוף המאה באמזן 106 משפחות יהודיות, דבר המעיד על כשלון מדיניות הפרוסים מראשית שלטונם, לצמצם את מספרם לרק 30 משפחות מורשות בכל העיר אמזן. האוכלוסיה היהודית מנתה עתה, לקראת סוף המאה, כ 500 נפש. ביקרתי ברחוב מגורי אבותי ומצאתי, כי הוא גובל עם בנין העיריה העתיק ותחילתו במרכז העיר ליד מזח הנמל הפנימי של זרוע נהר ה Ems, אשר מסביב לו נבנתה העיר העתיקה. בודאי היתה במגורי הקצבים בקרבת הנמל מגמה מסחרית, כי כך יכלו להוביל על רפסודות בהמות לתוך העיר לשחיטה ולייצא את הבשר ואת העורות אל מחוצה לה. הבשר נמכר מפילו לאנגליה, פרט לעדים בפנים הארץ. מ.מרקריין כותב, כי ב 23.2.1808 היו באמזן 50 יהודים קצבים ובכל האזור המזרח-פריזי 125. 146 סוחרים בהמות יהודיים טיפלו באספקת בהמות לשחיטה ולייצוא. (כנראה היו חלק ניכר מהם, אותם אנשים.) ארבעה יהודים התפרנסו מעיבוד העורות ומייצור דברי עור. באמזן חיו אז, -גם לדבריו- כ 500 יהודים ובעיירות ובכפרי האזור עוד 864 יהודים.

במרשם התושבים של שנת 1796 רשומה SARREL LIEPMAN כאשתו של מוזס סימונס. השם SARREL הוא כמובן שרה'לה. השם ליפמן מקביל לשם היהודי אליעזר.

ראה מתקרו של BenZion C.Kaganoff - A Dictionary of Jewish Names and

1978, their History 172.00

מצאתי מצבה של "מרת מרים בת כ" אליעזר ליפמן לעהר" (= המקום Leer).

אולי היא אחותה של שרה'לה. היא נפטרה ב 1800.

על פי מחקרה של מריון כהן, היה אביה של שרה'לה, ליפמן בן JOOSTEN=יוסטן. אשת ליפמן, אם שרה, היתה SUSKE ISAACS. שרה'לה נולדה כמו בעלה ב 1765. אביה ליפמן קרא למשפחתו במפקד של 1811 בשם PELS = פלס.

(על המפקד לראות)

במפקד החושבים של שנת 1796 מודיע מוזס סימונס על שלושה בנים :

1. תימון מוזס, יליד 1787\86 :
2. ליפמן מוזס, יליד 1790 ; (ע"פ רישומי מ. כהן, נפטר הילד עוד ב 1796)
3. נתן מוזס, יליד 1793\92. (= אבי הענף שלנו)
4. במפקד מאוחר יותר, משנת 1816 רשומה כבת נוספת GESJE-גסכה, שנולדה אחרי המפקד של שנת 1796, באותה שנה שנפטר אחיה, הילד ליפמן .

מוזס סימונס ושרה'לה בת ליפמן נישאו בערך בשנת 1785, בהיותם שניהם בני 30. ילדיהם נולדו בהפרש של 3-4 שנים. בהולדת הבת גסכה היו בני 41, בשביל האם הולדת גיל מאוחר בהחלט. לא מצאתי אם נישאה גסכה מאוחר יותר, ולמי ?

מהפך פוליטי בכל מערב אירופה

פרוסיה התפשטה בשנת 1744 לפריזלנד ושלטה בכך על נמל אמדן. העיר הפכה למתחזה כלכלית רצינית של אמסטרדם ושל המעצמה ההולנדית, היותה מעתה נמל ייצוא מרכזי של יבולים חקלאיים ממרכז אירופה אל ארצות מעבר לים הצפוני. לפני שינוי זה היתה אמדן נמל-בת של אמסטרדם והעיר נשלטה על ידי הולנד, גם בימי עצמאות הנסיכים הפריזיים משליטה משותפת של ממלכת הסן והולנד. - ב 1806 התמוטטה המעצמה הפרוסית ושליטתה על החוף המערבי פסקה. הספנות באמדן והייצוא מן הנמל התמוטטן בו-זמנית. - ב 1807 חזרה העיר להיות נשלטת על ידי הולנד, אך רק לזמן קצר. כבר ב 1808 השתלט קיסר צרפת נפוליאון בונפרטה על כל המרחב מערבה לנהר הריין, כולל פריזיה המזרחית, אמדן ; וכל סכסוכיה עד לנהר האלבה, כולל עיר ההנזה המבורג ודרך פרוזדור למוצא אל הים הבלטי ועיר הנמל קיל = Kiel. ראה מפת "אירופה בימי נפוליון" באטלס טיימס לתולדות העולם, עמ' 98-99.

חוק שמות משפחה קבועים

כל האזורים שנכללו מעתה באזור הכיבוש הצרפתי, הוחלו עליהם חוקי השויון האזרחי שהיו בסיס המהפכה הצרפתית לכל האנשים, האומות והדתות. לשם קביעת סדרים אחידים בממלכה הגדולה, -שאחזה תחת שליטתה עשרות ויבות של דוכסיות, בישופיות וממלכות מפוצלות וכן שטחי שלטון פרוסיה לשעבר-, הוחל ברישומי אוכלוסיה מחודשים. כדוגמת ממלכת אוסטריה-הונגריה הגדולה, שקבעה חוק לאימוץ שמות משפחה קבועים, שלא ישתנו בכל דור, -הוכרז על חוק כזה באזורי השליטה של משפחת בונפרטה הצרפתית. בפריזיה ובווסטפליה שלט אחיו של נפוליון, לואיס בונפרטה, שהתמקד בסדרים מנהליים אחידים. החוקים הוחלו ללא אפליה על יהודים ועל לא-יהודים כאחד. בני כל האומות. לא כל היהודים אהבו חוקים אלה, ובמיוחד קביעת שם משפחה שאינו שם אבי הבנים. זה נגד את המסורת מדורי-דורות, הנהוגה עד היום מברית-המילה, בבית-הכנסת ובהקהילה. חששו מהשלכות העתידיות של ניתוק זה מן המסורת. וכך קרה לא אחת, כי פקיד הרישום הלא-יהודי, שחש באי-הרצון של העומד לפניו, המהסס ומתחבט לבחור שם שאינו שמו-הנא לבניו, קבע באופן שרירותי שם לאיש ולפניו. לפעמים היה זה שם מעליב. לפעמים מוכן היה המתלבט לשלם סכום נאה כדי לקבל שם נאה לעצמו ולבניו. אם היהודי היה יחיד במקומו שנשא את שמו עברי, יכלו בניו להקרא על שם זה. אך ברבות שמות זהים בין היהודים באותו ישוב, נבחרו כינויים של מקצוע האב, מראהו החיצוני או תכונה בה בלט. גם שמות של ארצות או מקומות אחרים, ממנו היגר האיש, יכלו להיות ציון שם משפחתו, כפי שזה היה נהוג לפני דורות בין יהודי ספרד הנוודים-המגורשים. כתנאי על-כן במחקרי "ואלה מפגות בני-ישראל הנאים ארצה", עם דוגמאות רבות.

יש יהודים שרצו להנציח שם מקום כשם משפחתם, כדי לבטא בזאת את שרשיהם באזור, ותק וזכויות אזורי של דורות. אך עקב התנגדות אזרחים נוצריים נאסר על היהודים לאמץ שם מקום שרוב אזרחיה נוצרים. אז התחכמו והוסיפו הברה והשם התארך, דבר שהיה בו כדי להשמע אצילי. שם ארוך. היה מכוון באותם הימים. בפריזיה המזרחית הוסיפו צליל הולנדי כגון : VAN DEN DYK, שהוא התרגום של השם הספרדי DA COSTA, או VAN DE BERGE, תרגום השם הספרדי DE SILVEIRA, = מן ההר בארץ.

אלה שרצו להחשב ליהודי האזור מקדמת-דנא, הוסיפו את ההברה המציינת זאת: HEIM = הים. כך איש שרצה להוכיח את הזדהותו עם מקומו Norden = נורדן ואסרו לו שם זה, קרא לעצמו NORDHEIM = נורדהיים. כך גם נוצר שם משפחתו

BUNDHEIM = בונדהיים

המזדהה עם המקום בונדה BUNDE =

בכפר הרא"ה חי נפתלי פלק מאמדם. אביו המנוח היה חוקר הקהילה היהודית של אמדם - זולף פלק ז"ל, שחקר במקביל למקס מרקסיין, חוקר יהודי פריזיה המזרחית מחוץ לאמדם, אותם הזכרתי וצוטטתי ממחקריהם.

זולף פלק השתמש לשחזור מחקרו על אמדם, בסיקדופיליס HR 861 ו HU 64

בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, בירושלים.

עבודתו במכונת כתיבה מכונה "Namenprotokolle" = "פרטי-כל השמות"

מ 1811 ומשנת 1828 מסומנת INV 930.

תדפיסו משתרע על 55 עמודי קווארטו, מהם 41 פרטי-כל האנשים שהופיעו לפני פקיד הרישום באמדם. הופעת מוזס סימון וקביעת שמו המשפחתי רשומה בעמ' 21. להלן קטע מן המבוא ופרטים הסטוריים אחרים :

המקור כתוב בצרפתית ושמו : Le Registre aux Declarations de changement ou de substitution des Noms de Famille

הרישום הראשון בו מ 29.10.1811 וחתום פרט למצהיר על שמו, על ידי שני עורכי-הדין הנוטריוניים De Diganhede ו De Rosendale.

פרט לרישום הראשון ועוד שניים, שנכתבו בצרפתית, קוצרו יתר הרישומים, נכתבו בשפה הגרמנית והמצהיר לא חוייב יותר להצהיר גם על שם אשתו ומיהו אביו. כן לא נרשם יותר הכינוי juif = יהודי. כנראה שנוצרה התנגדות עקב דרישות אלה, עובדה : במשך שבוע ימים לא בא איש יותר להרשם !!

הרישום הבא לאחר השינויים, הינו מ 5.11.1811. שני הנוטריונים יותר לא היו נוכחים, כי אם רק רשם העיר A.S. CHALES וראש העיר VON SANTEN.

קטע המבא : " בהתאם להכרזת המלוכה הצרפתית מ 18 באוגוסט 1811, חוייבו כל היהודים תושבי פריזיה המזרחית לאמץ שמות משפחה קבועים. בעתון הרשמי Gazette de la Prefecture de l'EMS ORIENTALE מ.ס. 30 פורסם ב 25.9.1811,

כי על ראשי המשפחות באמדם לבא למשרד העירוני של הרשם האזרחי ולהכריז

על שם המשפחה שמסכימים לאמצו, תוך רישום בפרטי-כל.

הרישום יעשה בנוכחות ראש העיר מהנובר האציל Hyronimus Iveling von Santen ראש העיר יתחשב ברגשות הדתיים של האזרחים היהודיים וימנע מרישום בימי

השבת. כל פרטי-כל ירשם, יקרא אחר כך בקול לפני המצהיר ויחתם על ידו ועל ידי הרשם. אלה שלא יודעים לכתוב ולחתום יסמנו שלשה צלבים אשר יאשרו

כחתימתו על ידי המזכיר A.S. CHALES ובתוספת חתימתו של ראש העיר VON SANTEN.

חתימתו בכתב עברי מתקבלת ללא-כל-ספק וראש העיר יאשר בחתימתו הנגדית חתימה זו "

בתדפיסו מפרט עתה זולף פלק את הופעת כל חברי הקהילה של אמדם במשרד העיריה ולשון ההצהרה של כל אחד, המציינת את שמו העברי וכתוספת את שם המשפחה הקבוע שבוחר המצהיר לעצמו ילדיה. אשתו ובנותיו איבנו מוזכרות כלל. לפני ההצהרה נרשם תאריך המתפקד, הבא להצהיר על שם משפחתו.

להלן פרטי-כל מס. 51 מתאריך 20.11.1811 (על פי ספירתי הוא פרטי-כל מס. 45) ולשוננו בתרגום לעברית:

"מתיצב הקצב מוזס סימונס הגר ב Oldersummerstrasse והוא בן 55 ומצהיר שהוא קובע כשם משפחה את השם BUNDHEIM וכשמותיו הפרטיים MOSES SIMON.

וכי יש לו שני בנים : SIMON MOSES בן 25

NATHAN בן 18

אשר שמותיהם הפרטיים ישארו כמו שהם.

העתקתי חתימת מוזס סימונס באותיות לטיניות רציפות בארכיון המחוזי בעיר Aurich.

Moses Simon

פלק מציין עוד, כי 80 גברים חתמו בכתב לטיני, 14 חתמו באותיות עבריות מרובעות וששה סימנו שלושה איקסים, כי לא ידעו לכתוב.

מענין לציין, כי הבן השני, נתן, לא נרשם בתוספת שם אביו - מוזס. מדוע? כנראה מתוך ההכרה של אביו, כי רק הבכור, סימון, רשאי לרשת אותו. את זכות הישיבה, העיסוק והאיזרח בעיר אמדן. השני יאלץ למצא לעצמו מחייתו באופן בלתי לגאלי, או סמוך על שולחן אחיו הבכור כרוק נצחי, או לחילופין להגר מאמדן למקום אחר. עובדה זו חשובה להבנתנו, באשר לתופעות תמוהות בעתיד, כגון הכיתוב על מצבתו של נתן ואשתו והגירת צאצאיהם מאמדן. על כן להלן.

ועתה מוסיף וולף פלק הסבר מוטעה משלו, שאינו מופיע ברישום המקורי. כדי לא לסבך את הקוראים בהחלפת אישים ושמות של החוקר וולף פלק, אשר לצערי נרשם בכתביו ומטעה מעיינים בהם, באשר למוצא מוזס סימונס בונדהיים, אפנה את אלה מכם הרוצים לדעת יותר על טעויותיו וכיצד התרתי את הסבך, לכתב-ידי כרך א', עמודים 147-148. פלק החליף את קדמון משפחתנו עם איש בעל שם זהה. על פי מידע זה היינו צריכים להיות לויים, והרי אין הדבר כך. ענין זה עורר אותי להתעמק באישים המוזכרים, עד אשר גיליתי את הטעויות בנוסף לכך: בתשובתו לשאלת מ. מרקריין מ 1959, שחי אז בארה"ב ושחזר שם את פרטי מחקרו על יהודי פריזלנד המזרחית, מוסיף ו. פלק טעות נוספת על טעותו הראשונה, שאינה חופפת את המידע המוטעה הקודם של עצמו, - ולא את הידוע לי עתה ביתר בהירות ואמינות.

אך בהחלט מענינות הסטטיסטיקות הבאות של חוקר זה מרישומי שנת 1828. (א) בשנים 1813-1811 חיו באמדן 106 גברים יהודים מן הגילים 15-85. מהם היו 57 סוחרים, 2 רוכלים, 4 בעלי מלאכה, 24 קצבים, 14 פקידים, 1 הקהילה. הסיכום כולל למעשה 111 גברים. בעלי המלאכה היו אופה, חייט, שען ומסעדן. פקידי הקהילה היו הרב, ששה מורים, שני מורים לעברית, שלשה חזנים, שמש שהינו גם שוחט וסופר סת"ם, - ועוזר לשוחט.

שני מורים פרטיים, אחד מהם לשפה הגרמנית לא כלולים ברשימה. שלשה גברים היו ללא מקצוע, אחד מהם סופר סת"ם קשיש, שבא לאמדן מבונדה. (האחרון מקור הטעות של פלק)

(ב) 18 מ 101 גברים בוגרים לא היו נשואים, ו 177 היו צעירים = 278 זכרים 83 נשים היו נשואות ו 139 היו צעירות. = 222 נקבות

בולט עודף של 56 זכרים על הנקבות בקהילה.

(ג) 61 משפחות חיו ב 30 רחובות, 19 ברחוב היהודים, 16 ברחוב הקצבים ו 10 ליד הגשר הקטן.

פרטים אלה מתוך התדפיס INV 930.

מהפך שלטוני ברוסיה

הרעה במצב היהודים: ב 1814 התמוטטה הקיסרות הצרפתית של נפוליאון ובמקומה השתלטה המלוכה החדשה של Hanover שבמחוז ווסטפליה-Westfalen, על פריזיה המזרחית ואמזן. גיאוגרפית, ווסטפליה הינה חלק מסכסוניה-Sachsen. אם בתקופות השליטה ההולנדית והצרפתית הקצרה מ 1807-1814 היתה קהילת אמזן קשורה לוועד חכמי אמסטרדם, הקונסיסטוריום בלע"ז - Concistoire, ומצבם האזרחי של יהודי אמזן היה טוב יחסית לעומת מצבי יהודי אשכנז בפנים היבשת האירופית ובמיוחד בבישופיות הקטוליות, חלה עתה הרעה משמעותית באמזן וסביבותיה. רוח הקנאה הקטולית חדרה לאזור עם שלטון הנובר. חוקי השויון האזרחי שהובאו על ידי השלטון הצרפתי בוטלו כליל וזכויות היהודים הוגבלו באופן חמור בדומה לתקופה הפרוסית בין 1744-1806.

בתקופה קשה זו נפטרו שרה ליפמן ובעלה משה בן שמחה בונדהיים .
שרה ליפמן בונדהיים, ב 12.1.1825 = כ"ב טבת התקפ"ה .
משה בן שמחה-מוזס סימון בונדהיים ב 11.1.1827 = י"ב טבת התקפ"ז .
שרה היתה בת 70 במותה, ומשה בונדהיים בן 72. יחא זכרם ברוך.

לצערי לא מצאתי את מצבות קבריהם באמזן. הוסבר לי, כי חלקה ריקה בבית העלמין, כחמישית השטח כולו, היתה מלאה מצבות, אשר נהרסו בפצצת אוויר של בנות הברית במלח"ה השנייה. כנראה קבריהם ומצבותיהם היו כאן. (?) החלקה מקבילה לרחוב שלפני בה"ע, בצד ימין מן הכניסה. אך יתכן, -ואלה מן המצבות המונחות במורד בכיוון אל תעלת השיוט בין אמזן לאוריק. אבני מצבה רבות כוסו שם על ידי צמחיה סבוכה, -היונקת ממי התעלה-, ואינן נתנות לפיענוח בלי הסרת הצמחיה הסבוכה.

נתן גיטל בונדהיים \ בונדה

הדור השמיני באמזן:

יש להניח, כי הרב ליבנשטאם הוא זה אשר השיא את שני האחים בני משה ושרה בונדהיים.

הראשון: שמחה בן משה = סימון מוזס בונדהיים שנשא את פרומט פיליפשטיין בערך בסוף 1814 ;

השני: נתן בן משה = נתן מוזס בונדהיים שנשא את גיטל מינדוס מימגוס GUETEL MINDUS כנראה בתחילת 1818 .

הורי גיטל היו ישראל בן יואל מינדוס ושיינטכה מרכוס.

השם מינדוס-MINDUS מעיד על מוצא ספרדי, MENDES .

אני מעלה על דעתי, כי סבו של הסבא יואל מינדוס היה מנואל מנדס הנריקס מגלוקסטאט, מן הפורטוגיזים שנשא את התואר Bueno, בימי יהושע הנריקס, בן פאולו דה מילאן=משה אבנצור. שניהם היו בימי גדולתם בגלוקסטאט "באמני המלוכה", שחתמו כמליצי יושר על קבלת מהגרים חדשים לעיר, כאזרחים חדשים. (ראה מקור (48x + 40x) "היהודים הפורטוגיזים בגלוקסטאט-א.קסו")

מנואל מנדס נשא לאשה אחת מבנותיו של CORNELIUS JANSSEN, הוא ד"ר בנימין מוספיה-דיאוניס, אחיו הצעיר של אלברטוס דיאוניס - שמואל יחיא. אני מניח כי המשפחות היו אז עוד מודעות היטב לעברם הפורטוגיזי המשותף והמשיכו בקשרי הנישואין ביניהן עוד עתה בדור השמיני.

כמו בקשרי המשפחות מן הדורות הקודמים, היתה הכלה מן העיירה Jemgum - ימגום, אשר על נהר Ems - אמס.

להלן כמה פרטים על משפחתה של גיטל מינדוס, על-פי רישומי מריון כהן: א. גיטל היתה הבת הבכורה של ישראל ושיינטקה מינדוס, ונולדה בערך 1795-92. ב. אשת ישראל היתה SCHOENTJE MARCUS, בת איש בשם מרכוס ואשתו GODELKE. לדעתי זה שיבוש מן השם GOLDJE, גולדה.

ג. הורי ישראל מינדוס היו יואל מינדוס ואשתו הנדל נתנס.

(אציין, כי השמות ישראל ויואל ניתנו אחר-כך לצאצאי נתן וגיטל, כך גם השם הנדל-הינדה-הילדה=Hilde גם אצל הבונדהיים והן אצל Sommer).

הגבלת נישואי היהודים

החמרת הפיקוח על הנישואין בתקופת שלטון מלכות הנובר-Hanover.

כבר בימי שלטון פרנסייה היה קיים "החוק" לאיסור נישואין של הבן השני והשלישי וכולי. ואמנם הגבלה לא מנושית זו השפיעה על הולדת מעט ילדים במשפחות יהודי אמדן, ומספרם עומד על שלשה ילדים בממוצע. אם בין אלה היו שני בנים, השני לא הודשה לו להתחתן רשמית ולא ניתן לו רשוי לעיסוק ומגורים בעיר.

בשנת 1819 גברה שוב פרנסייה על מתחריה הפוליטיים והיא סיפחה מחדש את כל סכסוניה-ווסטפליה. המרכז השלטוני הועבר כבר מקודם להנובר העיר וכך איבדה העיר אמדן כל חשיבות. עתה החמירו השלטונות החדשים את הפיקוח על הנישואין האסורים, בנצלם חוק שם המשפחה הקבוע, על פיו יכלו עתה לזהות בקלות אחים. צדקו אם כן אלה מבין היהודים, שחששו מתחילה מגזרה זו, בהבינם, כי לא לעולם יתקיים השלטון הצרפתי בעל המגמה המשווה בין כל האזרחים.

כנראה בלחץ הכנסייה, השלטון החדש ואזרחים שונאי יהודים, שלחה העירייה בלשים לעקוב אחרי הבנים שהגיעו לפרקם. בעקבות בדיקותיהם חובר פרטי-כל המגלה ומגנה את "חיי הנישואין הבלתי ליגאליים" של צעירים יהודים הקרוי :

Die wilden Ehen der Juden (=הנישואין הפראיים של היהודים).

מספר צעירים קודשו בנישואים רבניים, אך לא נרשמו במנהל האזרחי של העיר, דבר שנחשב לעבירה על חוקי המדינה.

חשוב לדעת, עד כמה הרעו הנוצרים לנו הרבה לפני הופעת הנאציזם האנטי-שמי וגינו את רצונם הטבעי של הצעירים לנישואין, בהפיצם גינוי רשמי אודות חיי המין "המופקרים" של הזוגות, שלא אושרו להתחתן. על פי עדותו של נפתלי פלק מכפר הרא"ה, נשואו עוד בזמנו הרבה צעירים וצעירות מיהודי אמדן ברווקותם. זה הפך לטיפוסי בקהילה זו. גם משפחתנו הושפעה מגזרה זו, כפי שיתברר לקורא בעקבות קשרי בני הדור הזה וגורל הבא אחריו.

כמה צעירים יהודים ניסו להעלים את שמם המזהה אותם עם אח נשוי. אך שלטון פרנסייה הפך את ראשי הקהילה לאחראים על שמירת "החוק". כך נדרשו הפרנסים לערוך רשימה חדשה בשנת 1828 ולהזהיר את המתחמקים וכך נוצרה הרשימה הקהילתית חתומה על ידי הפרנס א.י. פלס מ 11.6.1828 ובה רשומים 138 גברים חברי הקהילה היהודית באמדן. רשימה זו מגלה לנו את שני האחים נתן מוזס בונדהיים וסימון מוזס בונדהיים. מעניין: ברשום זה הקדים הפרנס את צעיר הבנים נתן לפני אחיו הבכור סימון! הם הרשומים כמספר 75 + 76.

נגטיב הרשימה נכתב ידו של הפרנס פלס שמו ברטיוני הפטי.

האב משה סימון נפטר שנה לפני כן. האם חשב הפרנס לבלבל את פקיד הממשל, בהעמידו את נתן לפני סימון, אולי כדי להגן על זכות הישיבה והעיסוק של נתן שהושגו אולי בתקופת השלטון הצרפתי השניוני? נתן היה אז כבן עשרים!!

כרונולוגיה של משפחת נתן בן משה בונדהיים ואשתו גיטל מבית מינדוס :
 זוג זה התחתן כנראה בראשית שנת 1818, כי ב 12.11.1818 נולדה בת בכורה.
 אך זו נפטרה מיד, עוד בטרם ניתן לה שם, לכן נרשמה במרשם כבת גיטל בלבד.
 ב 6.1.1820 נולד בן, שנקרא משה בן נתן בונדהיים (מוזס ברישום האזרחי).
 הסבא מוזס-משה חי אז עדיין. נהגו איפה עדיין כמנהג
 הספרדים. מצד שני קריאת ראשון הבנים ע"ש אבי-האב,
 הוא מנהג אשכנזי. (תערוכת מנהגים מכאן ומשם)
 ב 9.1.1822 נולד בן שני, שנקרא ע"ש אבי-האב, ישראל. סב זה נפטר מאוחר יותר
 באותה שנה, אך גם התינוק נפטר זמן קצר לאחר לידתו.
 ב 31.1.1823 נולד בן נוסף שנקרא אליעזר-ליפמן. הוא אבי השושלת שלנו.
 תאריך לידתו העברי הוא י"ט שבט ה'תקפ"ג-5583
 ביום ו', ערב שבת פ" יתרו (פרשה זו הפכה לתורשה !)
 ב 21.1.1825 נולד עוד בן, שנקרא שוב ישראל. אך גם ילד זה נפטר כפעוט.
 9 ימים לפני לידתו נפטרה אמו של נתן, הסבתא שרה בת ליפמן ב.
 התאריך העברי-ראה בעמ' 211)
 ב 6.11.1827 נולד בן שנקרא מרדכי-מרדוס, ע"ש סבא של היולדת גיטל, אבי-אמה.
 5 ימים לאחר לידתו נפטר אביו של נתן, הסבא משה-מוזס סימון ב.
 ב 1.6.1831 נולדה עוד בת והיא נקראה שרה-מחלה, ע"ש הסבתא, אם-האב נתן.
 (השם השני מחלה, אחת מבנות צלפחד בן חפר, שמש כשם-הגנה מפני
 תחלואה, כפי שהשם אלטר (=זקן) שמש כהגנה מפני מוות, במקרים של
 תמותת ילדים קודמים במשפחות אשכנזיות, שחששו מפני עין-הרע. !)
 ב 21.12.1833 נולד שוב בן שנקרא ע"ש הסב של היולדת, יואל. כנראה לא רצו
 לחזור ולקרא לו ישראל, כשני הילדים הקודמים, שנפטרו כפעוטים.
 אך גם תינוק זה נפטר זמן קצר לאחר הלידה.
 הרישומים נשלחו לי בתחילת מחקרי מן האוניון המחוזי באוויין.
 ההורים האומללים נאלצו איפה לקבור בת אחת ושלושה ילדים זכרים. אני מעלה
 על דעתי, כי אולי סבלו ממחלה התורשתית טי-זקס, מחלה שהתגלתה שוב בדורות
 מאוחרים, בצאצאים ממשפחת בונדהיים. (דוד-אח אבי, -ובת אחותי בדור אחרינו.)
 האם ילדה איפה 8 לידות, אך נתקיימו מהן רק ארבע ילדים: שלושה בנים ובת אחת.
 במיקרופילם שנשארו "פטריות באפון" 1816-1844
רשומה גם פטירת בת של נתן בונדהיים ב 7.4.1834 - Tochter des NATHAN
BUNDHEIM. מאחר ושרה-מחלה גדלה ונישאה לאיש, אין היא הנפטרת !
 אני מסיק מכך, כי עם יואל שנפטר מיד, נולדה אחות תאומה ב 21.12.1833.
 היא נשארה בחיים, אך כנראה היתה אף היא חולה ולא התפתחה כראוי, עובדה
 ששברה את לבו של האב האומלל. תינוקת זו נפטרה בגיל פחות מארבעה חודשים.
גיטל בונדהיים לא יכלה כנראה להתגבר על הכאב החוזר של תמותת ילדיה,
 ולראות עתה בתינוקת שלא מתפתחת כראוי ונדונה למות אף היא בהקדם;
 והיא נפטרה כאשר צעירה, כבת 40, ב 23.1.1834 = י"ג שבט ה'תקצ"ד-5594.
 בתה החולה נפטרה חודש וחצי לאחריה.
 האב נאלץ לקבור איפה חמשה מילדיו ואת אשתו הצעירה והאומללה...
 בניו החיים היו אז רק בני 7, 11, 14 והבת שרה היתה פחות מבת שלוש שנים.
 בניגוד למקובל לא התחתן האלמן שוב, כדי לגדל את היתומים בעזרת אשה שניה.
 הוא עצמו היה במות אשתו רק בן 41 שנים.
 בבית הקברות האשכנזי של אמון גיליתי את מצבת גיטל בונדהיים.
 מיקומה מוזנח במרחק.
 היא נמצאת כמעט במרכז השדה, בשורה הששית מצד מזרח, 4 שורות לפני מצבת בעלה.

כתב המצבה כדלהלן :

(הצילום
כהה במקור)

פ"ט
האשה חשובה
מ" גיטלה אשת
כ" נתן ב"ר משה
בונדה ז"ל נפטרה
בש"ט יו" ה" י"ג שבט
תקצ"ד לפ"ק

המצבה מעוגלת בראשה, גובהה כחצי מטר, תחתיתה עם ת.נ.צ.ב.ה. קבורה בקרקע.
הכתב המפוסל החוצה שמור היטב .

בולטות בכיתוב שתי עובדות :א. שם המשפחה בונדה ולא בונדהיים .
ב. בש"ט. וכי נפטרה "בשיבה טובה" ??? .

א. מאחר וגם שם בעלה על מצבתו נרשם בונדה ולא בונדהיים מלמד, כי
נתן ניסה להרשם בשם שונה זה, כדי להחשב למשפחה שונה מזו של אחיו הבכור.
זאת כדי להבטיח לבניו אחריו זכות ישיבה ועיסוק בעיר אמדן, לפחות לבכור
בניו. הוא עצמו השיג פריבילגיה זו בתקופת ביניים בין משטרים שונים.
ב. קיצור זה היה מקובל באשכנז ומבטא : בשם טוב .
כך למזני החבר אברהם בן . קלונימוס-דוד אלבאום ז"ל מחבת ציון .

כמה פרטים על ענפים של משפחת מינדוס:

א. בתם של נתן וגיטל בונדהיים, שרה-מחלה, נישאה מאוחר יותר לבן אחותה של
גיטל - הנדל מינדוס. זו היתה נשואה למשה בן אהרון בורטנג"ה-BOURTANGER
מ Ouderpekele ליד בונדה. הנדל ילדה 6 ילדים. בעלה משה נולד ב 1795
ונפטר ב 1888.

- שרה-מחלה נישאה לישראל בורטנג"ה בהמבורג ב 22.11.1857, אחרי שהיגרה
לשם עם אחיה. כך רשום במרשם האזרחי בהמבורג. לא ידוע לי יותר.
מריון כהן, טוענת שנפטרה בדמי ימיה, בת 25 וחצי בהמבורג, ב 1857.
אך ברור לי, שטעתה בקריאת הרישום, שמונדיע על נישואיה!! (ולא על מותה!)
ב. גיליתי מצבותיהם של בן אחיה יואל מינדוס בבית הקברות השמור והמטופח
של המקום Jemgum, לצד הכביש המוביל לעיירה זו.

בקרתי שם בהדרכת אלקה ינסן, כאשר חקרתי את מקומות המגורים של אבותינו
באוגוסט 1985.

ליואל זה היו שלשה בנים: ישראל-יואל, ראובן-יואל ויוסף-יואל מינדוס.
על מצבת אחיינה ז"ל ושל אשתו רשום :

ישראל ב"ר יואל מינדוס - ז" שבת תרנ"ח לפ"ק - נולד 23.9.1834 -סוחר
1898 =

רייסכה בת הח" יוסף נארדען (Norden) אשת ישראל ב"ר יואל מינדוס-תרמ"א
1881 =

כן ראיתי שם מצבתו של האח יוסף משנת תרכ"ו=1866. הנ"ל נפטר בגיל צעיר.
ג. אחד מבני ראובן-יואל מינדוס, ושמו זיגמונד מינדוס, היגר להמבורג .
הוא, אשתו ושני בניהם יוליוס, יליד 1923 + ורנר, יליד 1924 (בני גילנר)
נשלחו להשמדה מהמבורג ללוד"ז ב 25.10.1941 (ספר הזכרון בגדמנית, עמ.9)

נתן בונדהיים האלמן נשאר מנופל עם ארבעה ילדים צעירים. הוסף צער מות אשתו על צער מות חמשה ילדים פעוטים תוך 14 שנים, על קשייו עקב גזרות אנטי-שמיות שמנעו ממנו להוריש למי מצאצאיו זכות הישיבה, העיסוק והנישואין באמזן, ותבין את נסיונותיו להחשב כבן משפחה אחרת בשם בונדה ולא בונדהיים כאחיו הבוגר ממנו, שמחה-סימון בן משה.

אולי קיווה, ששינוי השם ישנה את המזל הרע שליוה את משפחתו, יביא לו מזל יותר טוב ?? או אולי היה זה תכסיס לגבור על ההגבלה המרושעת של השלטון ? לאחיו שמחה-סימון היו שני בנים, קצבים כאביהם ושלוש בנות. לו, לנתן נשארו בחיים שלשה בנים ובת אחת. אף הוא עצמו היה קצב !! אך כיצד יבטיח את עתידם של בניו ??? כיצד יכלו שני האחים סימון ונתן להשיג רשיונות מגורים, עיסוק ונישואין לחמשת בניהם במצב הנתון ???

האם תיאמו האחים ביניהם את הנסיון של שינוי שם המשפחה ??

או האם פעל נתן כך, עקב לחצו של אחיו הבכור סימון ??

אין לי תשובה על כך. העובדה האחרונה הידועה היא, כי נתן בן משה בונדהיים-בונדה נפטר בשנת 1840, בגיל של 47 שנים בלבד !!

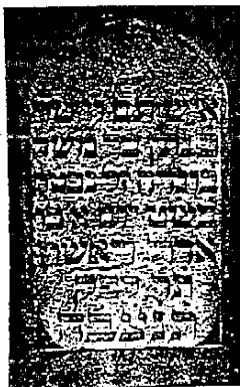
כוחות הנפש שלו לא עמדו לו כנראה יותר. הוא השאיר אחריו ארבעה יתומים. משה-מוזס בן 20; נתן בן 17; מרדכי-מרכוס בן 13 ושרה-מחלה בת 9 בלבד !!

מריון כהן מסרה לי, כי בשנת 1840 רשומים 5 יהודים ברישומי הפטירה האזרחיים של אמזן. ... ונתן בונדהיים אינו ביניהם !!!

שמו וזה של ילדיו נעלמו מרישומי העיר. החוקרת הסיקה מכך, שנתן היגר עם ילדיו מאמזן. רק אחרי שהצגתי את עצמי לפניה כנינו, עם פרטים שלא השיגה בארכיונים, -אך אנוכי זהיתי אותם בבית העלמין-, נודע לה כי נקבר באמזן. בכרמט המצבות שהועתקו על ידי קבוצת חוקרים הולנדיים בבתי-העלמין של יהודי פריזיה המערבית והמזרחית-, עותק אחד נמצא באורין ואחד בגרונינגן-, רשום תוכן מצבת נתן בונדה בעברית ובתרגום לגרמנית והולנדית בכרך 3 עמ. 18. התאריך הלועזי הינו 1.3.1840. והעברי כ"ו אדר ראשון ת"ר לפ"ק.

הראשון שצילם אותה היה בן אחי אליעזר בן נתן בן ברית, שביקר בבית העלמין לפני. מצאתי אותה בשורה השניה מצד מזרח, לא רחוק מזו של אשתו המנוחה. וזה לשון הכיתוב עליה :

מכתב נמקו משה בונדה (ים)

פ"נ

איש תם וישר

כ" נתן ב"ר משה

בונדה ז"ל נפטר

בש"ט יום א" כ"ו

אדר ראשון

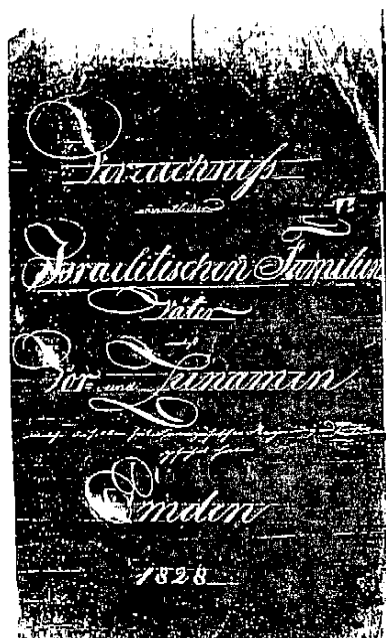
ת"ר לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה

המצבה גבוהה מעט מזו של אשתו גיטל, מעוגלת בראשה. האותיות הובלטו מתוך שקע מסותת וקריאות היטב.

כאן מסתיימת ההסטוריה של משפחתנו בעיר אמזן. הבנים עזבו את העיר בהכרח ובאין ברירה, באין להם עתיד בקהילת אבותיהם.

שמחה ואשתו פרומעט בונדהיים, שירשו את זכות הישיבה והעיסוק במסחר סימון בונדהיים הקצב, הם וצאצאיהם נשארו באמדרן, עד לדור האחרון לפני השואה.

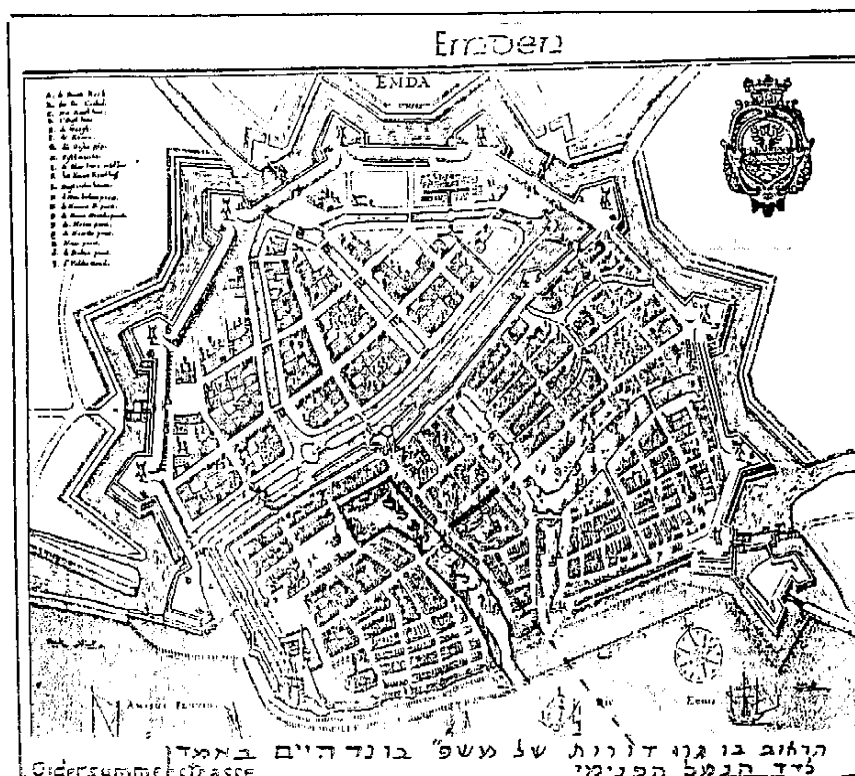

רשימת חברי הקהילה
באמדרן בשנת 1828

№	Имя	№	Имя
1	Бундгейм	1	Бундгейм
2	Бундгейм	2	Бундгейм
3	Бундгейм	3	Бундгейм
4	Бундгейм	4	Бундгейм
5	Бундгейм	5	Бундгейм
6	Бундгейм	6	Бундгейм
7	Бундгейм	7	Бундгейм
8	Бундгейм	8	Бундгейм
9	Бундгейм	9	Бундгейм
10	Бундгейм	10	Бундгейм
11	Бундгейм	11	Бундгейм
12	Бундгейм	12	Бундгейм
13	Бундгейм	13	Бундгейм
14	Бундгейм	14	Бундгейм
15	Бундгейм	15	Бундгейм
16	Бундгейм	16	Бундгейм
17	Бундгейм	17	Бундгейм
18	Бундгейм	18	Бундгейм
19	Бундгейм	19	Бундгейм
20	Бундгейм	20	Бундгейм
21	Бундгейм	21	Бундгейм
22	Бундгейм	22	Бундгейм
23	Бундгейм	23	Бундгейм
24	Бундгейм	24	Бундгейм
25	Бундгейм	25	Бундгейм
26	Бундгейм	26	Бундгейм
27	Бундгейм	27	Бундгейм
28	Бундгейм	28	Бундгейм
29	Бундгейм	29	Бундгейм
30	Бундгейм	30	Бундгейм
31	Бундгейм	31	Бундгейм
32	Бундгейм	32	Бундгейм
33	Бундгейм	33	Бундгейм
34	Бундгейм	34	Бундгейм
35	Бундгейм	35	Бундгейм
36	Бундгейм	36	Бундгейм
37	Бундгейм	37	Бундгейм
38	Бундгейм	38	Бундгейм
39	Бундгейм	39	Бундгейм
40	Бундгейм	40	Бундгейм
41	Бундгейм	41	Бундгейм
42	Бундгейм	42	Бундгейм
43	Бундгейм	43	Бундгейм
44	Бундгейм	44	Бундгейм
45	Бундгейм	45	Бундгейм
46	Бундгейм	46	Бундгейм
47	Бундгейм	47	Бундгейм
48	Бундгейм	48	Бундгейм
49	Бундгейм	49	Бундгейм
50	Бундгейм	50	Бундгейм

Nathan Moses } Bundheim
Simon Moses }

הקוארטר בו גרו דורות של משפ' בונדהיים באמדרן
כיום תחנת הרכבת

פרק י"ב :

הגירת נתן וילדיו מאמזן

להמבורג-אלטונה

ברישומים האזרחיים של אמזן לא נרשמה פטירת נתן בונדהיים בשנת 1840 !!
אך מצבתו נמצאת בבית העלמין היהודי של עיר זו, כאשר חרטו עליה המציבים
אותה כשם משפחה בונדה ולא בונדהיים !!

מה אנו יכולים להסיק מכך ??

נתן בונדהיים החליט-, אחרי מותה המוקדם של אשת נעוריו, ואחרי שקבר גם את
התינוקת האחרונה חודש וחצי לאחר מות האם-, לעזוב את אמזן לצמיתות.
האסונות שפקדו אותו שם זה 15 שנה, אי-הבטחון הקיומי לעתיד בניו הכריחו
אותו להחליט על שינוי דרסטי בחייו-הוא ושל ילדיו.

יתכן ודחה החלטה זו עד אחרי סיום שנת האבל על אשתו, לשנת 1835.
הוא, אבי המשפחה היתומה, היה עתה בן 42 שנה, צעיר למדי כדי לנסות לבנות לו
ולבניו עתיד חדש במקום אחר. יתכן ואף חשב על נישואין חדשים, כדי לתת
טיפול מתאים לילדיו ובעקד לקטנים שביניהם, על ידי אשה שניה לו. כך היה
נהוג בדורות אלה של תמותת יולדות, נשים צעירות, בכל המשפחות. היה בכך
צו-החיים. לא ידוע לי אם הצליח בכך ומי היתה אשתו השניה, ואם בכלל ??
ב 1835 היה בכורו משה בן 15; נתן בן 12; מרדכי בן 8 ושרה-מחלה בת 4
בלבד.

מטרת היציאה מאמזן היתה המבורג או אלטונה, שהתפרסמו בימים אלה כמקום טוב
ליהודים. כיצד נסעו לשם ?

בהפלגה ימית או בדרכי היבשה, בעגלה ?? אין לי על כך כל רמז.
כן אין לי מידע על העזיבה ולא על ההגעה לעיר החדשה, אליה שמו פניהם.
רק מסמכים מאוחרים יותר מצביעים בבירור על העובדה, כי הצעירים נאחזו אחד
באלטונה (והוא אב-סבי) ושלשת האחרים, שני בנים והבת התחתנו בהמבורג.
אני מניח, כי האב נפטר בעיר החדשה, כנראה כאלמן, -ובניו הם אלה אשר החזירו
את גופתו לאמזן למנוחת עולמים, -אולי על פי צוואת אביהם, לפני מותו.
יתכן והוא ביטא את רצונו, כי יקברו אותו קרוב לאשת נעוריו, גיטלה בונדה
לבית מינדוס, עמה סבל כה רבות בחייהם המשותפים. עתה רצה להיות לידה לנצח,
במות שניהם. הגיע לה נאמנות זאת ממנו והוא חפץ בכך.

מיקום קברו מעיד, כי מצא את מנוחתו האחרונה קרוב לקברה.
כן מעיד העיבוד של אבן המצבה וטיבה, כי שאריו השקיעו אמצעים ואהבה בעיצוב
האבן, לזכרון עולם. כנראה וגם אחיו סימון בונדהיים היה מעורב בכך.
נתן בן משה בונדהיים-בונדה היה בן 47 שנים בלבד, במותו.

יהא זכרו ברוך .

לפני שאפרט את הידוע על בניו ובעיקר על אליעזר-ליפמן בונדהיים, סב-אבי,
הדור התשיעי בשושלת משפחתנו החל מן הקדוש הנריק-ישראל דה קסרס-מילאן,

נחזור לשנת 1810 בהמבורג ולמשפחת אמי, בני גליקשטאדט :

שלטון צרפת בהמבורג - 1810-1814

(המשך הסקירה מסוף עמוד 205)

עם כיבוש המבורג על ידי צבאות נפוליאון, הופרדו הקהילות המאוחדות א"ה"ו, אלטונה-המבורג-וונדסבק זו מזו. הרבנות המאוחדת בוטלה כבר ב 1807, כאשר צבאות צרפת היו כבר בעיר, בלי שניהלו אותה עד 1810 בפועל. הרב צבי-הירש זמוש היה הרב הראשי האחרון. אחריו כהן כדיין לעניינים ההלכתיים בלבד, רבי לזר ברלין. בשנים 1811-1821 לא כיהן אף רב והשלטונות לא הכירו בהנהגה קהילתית-יהודית כל-שהיא.

מצב זה גרם להפקרות דתית בין בני הדור החדש. לכן אין להתפלא, כי דוקא בהמבורג קמה הקהילה הריפורמית הראשונה בארצות אשכנז, ב 1813. בהשפעת הליברליות הצרפתית. ביוסטפליה הצרפתית פעל אז ישראל יעקבסון כמתקן ראשון של סגנון התפילות בבתי-הכנסת. כוונתו היתה להכניס לרפרטואר העברי, - שהיה מודכב מפרכי תהילים, בלשון הקודש-, גם שירה בשפה הגרמנית. כן הנהיג טקס שהיה נהוג בכנסיות הנוצריות = "הקונפורמציה" לנערים ולנערות בגיל ההתבגרות. כוונתו היתה חיובית !! על הנערים והנערות היהודים לקבל עול

מצוות היהדות, כמו שבני גילם הנוצרים מקבלים את עול הכנסיה. לידיעתכם: מכאן צמחו אירועי הבר-מצוה לנערים; - העליה לתורה החגיגית בשבת, הנחת התפילין הטכסית ביום-חול והמסיבות שהתפתחו עקב-כך. לאחר מכן גם מסיבות מסיבות הבת-מצוה במקביל. (במזרח-אירופה ובארצות האיסלם לא הכירו את מלה) כאשר התמוטטה ממלכת נפוליון, עבר יעקבסון לברלין ושם ניסה להקים בית-כנסת לפי רוחו. אך הממשלה הפרוסית, יורשת השלטון הצרפתי, אסרה על שינויים במנהגי הדתות. EDUARD KLEE, אדוארד קליי מהמבורג, שהתחבר עם יעקבסון בברלין, הוזמן עתה חזרה להמבורג במימון כמה משפחות יהודיות עשירות אך מתבוללות, כדי להקים בעבורם בית-ספר חפשי מהשפעת הרבנים. ואמנם נוסד עתה בית-הכנסת הרפורמי הראשון - Tempel - "בית מקדש" בשפה הגרמנית. "לאיגוד ההיכל המתוקן" הצטרפו אז 66 בתי-אב יהודיים.

קהילה חדשה זו, Der neue israelitische Tempelverein in Hamburg, נוסדה רשמית ב 1817. שנה לאחר מכן הפיקה קהילה זו סידור תפילה בשפה הגרמנית. נערים ונערות שרו ללא הפרדה במקלה אחת, בשפה העברית והגרמנית, בליווי אורגאן. מיקום הטמפל היה בסביבת השוק החדש, - Grossneumarkt. יהודי המבורג היו עד כה מפולגים בין שומרי המסורת העתיקה לבי מתבוללים גמורים. עתה נוסד גוף חדש, שאפשר ל "מודרניים" להיות קשורים לקהילה יהודית "כעין פרוטסטנטית"; כדוגמת הנוצרים הפרוטסטנטים שעזבו את הכנסיה הלותרנית המחמירה או הקטולית.

מסימני התקופה: הישיבה של המבורג-אלטונה התבטלה, כמו גם בפראג, בפרנקפורט, בפירט ובהלברשטאדט. ישיבת "תלמוד-תורה" בהמבורג הפסיקה להתקיים ב 1820.

ילדי משה בן ראובן-לוין ג"ש ודייכה-דוריס פורסט (FUERST) נולדו בתקופת ביניים קשה זו; גם בתחום המדיני המהפכני וההפכףך וגם בתחום שמירת המסורת היהודית. בשנת 1810 נפטר כנראה ראובן, אביו של משה. (אין רישום) כאשר התפורר השלטון הצרפתי בהמבורג בחורף 1814\1815, מלאו לקהילה האשכנזית בעיר זו בדיוק 100 שנים !! אחרי התבטלות השלטון הצרפתי בוטלו גם בהמבורג, - כמו באמזן -, זכויות האזרח שהוקנו ליהודי העיר. -

שינויים מפליגים במבנה הקהילה היהודית בהמבורג:

בחי הקהילה מתחיל מעתה פרק שונה לגמרי, חדש:
כל המאמצים שנעשו בהמבורג, במקביל לתביעות שהועלו בקונגרס וינה, -שם נחתמו
תנאי השלום החדשים לאירופה כולה, -להשוות מעמדם האזרחי של היהודים לזה
של האזרחים הנוצריים, נכשלו.

זאת לדעת: בהמבורג היתה בימי הצרפתים חלוקה לקהילות יהודיות שונות:
(א) הפורטוגזים; (ב) Criados de Nacao, דהיינו צאצאי הפורטוגזים שויתרו
על ייחודם, או אשכנזים שעבדו בשרותם; (ג) קהילת יהודי אלטונה האשכנזים
בהמבורג; (ד) וקהילת יהודי וואנדסבק האשכנזים בהמבורג.

שלשת הקהילות האשכנזיות אוחדו עתה מחדש, בו-בזמן שקהילת הפורטוגזים נשארה
עצמאית ולה בית כנסת מפואר יחסית. האשכנזים שהיו קשורים בעבר לפורטוגזים
פתחו בית עלמין חדש בגבול המבורג-אלטונה, ב Ottensen -אוטנסן.

(בית קברות זה נהרס בימי הנאצים ימ"ש, אך נשתמרו כ 2000 צילומי מצבות
משנת 1943-1944, בחלק מהן הכיתוב התקלף ואינו קריא יותר.)

הקהילה המאוחדת בהמבורג היתה עתה לקהילה היהודית הכי גדולה במרחב
דוברי הגרמנית.

התפתחות קהילות אלטונה ווואנדסבק היתה מעתה שונה מזו של המבורג.
בהמבורג נעשה מאמץ מתמיד לאינטגרציה סוציאלית-חברתית עם הלא-יהודים.
באזירה זו שאפו יהודי המבורג לשנות אף נוהלים ומנהגים דתיים בבית
הכנסת, בתקווה לזכות בהכרה מצד הנוצרים התרבותיים-המתקדמים.

מצד שני קיוו למנוע כך בריחת יהודים מן היהדות אל "הנצרות הנאורה".

כבר ב 1805 נוסד בית-ספר קהילתי-אורטודוקסי, - "התלמוד-תורה".
בית-ספר זה פעל יותר ויותר להורות מקצועות כלליים, בנוסף להודאת יסודות
היהדות.

ב 1821 נבחר לרב ראשי, אחרי תקופה של 10 שנה של חלל ריק ברבנות, הרב יצחק
BERNAY-ברנאי. הוא זה אשר לזכותו יש לתלות בין היתר, יצירת אוירה מתאימה
לחינוך דו-צדדי, יהודי מחד וכללי מאידך, בבית הספר היהודי-הדתי.

הרבה ויכוחים התעוררו בתוך הקהילה הדתית ובין קהילה זו לבין הרפורמית.
אך לא נוצר קרע סופי ביניהן והרפורמים המשיכו להשתייך מרצונם לרבנות
הראשית הדתית !! דרך מתונה זו התפרסמה במשך השנים כ"שיטה ההמבורגית" =
Das Hamburger System.

כך נשמר האיחוד הארגוני-קהילתי היהודי בהמבורג, עובדה אשר השפיעה על
מיתון בדרכי הרפורמה. מצד השני המריץ האיחוד הקהילתי גם יהודים דתיים
לקבל את הגישה של הרחבת תחומי הלימוד למקצועות נוספים. וכך נוצר הבסיס
ההשכלתי למעורבות-יתר בחיי העיר המבורג, כי התרחבה קשת העיסוקים בהם
עסקו, תוך יצירת מעמד סוציאלי ומעמד בינוני בריא יותר מבעבר.

כך התקדמו גם בני עניים ברמתם ובהשתלבותם בחיים. לא רק לעשירים היתה
אפשרות לשלוח את בניהם ובנותיהם ללימודים כלליים גבוהים.

למעשה אושרה כבר ב 1803 השתתפות צעירים יהודים מחוננים בלימודי "המכללה
המדעית על שם יוהנס" (Gelehrtenschule des Johanneums), ב"ס לא-יהודי גבוה.
הרפורמים קיוו בדרכם לשנות את דעת הקהל הנוצרית ולקבל כאמור, הכרה בשוויון
אישי ליהודים. אך נסיון זה הצליח רק חלקית. בשנות השלושים נדחתה בקשה
רשמית של הקהילה היהודית המאוחדת לקבל זכויות-אזרח שוויוניות מן הסנט.
המטרה לא הושגה איפה. יותר מדי התנגדות מצד האזרחים הנוצרים מנעה מן
הסנט שינוי ממשי במעמד היהודים.

בצרפת ובאנגליה הוקנו ליהודיה מעמד שוויוני זה באותה שנה. - 1830. כאשר פרצה שריפת ענק במרכז המסחרי והשלוני בהמבורג בשנת 1848 והרסה אותו כליל, נוסדה חברה של פטריאטים המבורגיים לשיקום העיר, בה לקחו חלק יהודים רבים. מן המשפיעים לקבלת היהודים לארגון זה היה שלמה היינה, אביו של הסופר והוגה הדעות היינריך היינה. ההתנגדות ליהודים פחתה. השיפור הבולט היה, כי גם ליהודים הותר עתה לרכוש קרקע ולבנות עליה בית או בתים בכל אחד מאזורי העיר. כבחירתם החופשית. אך יתר הזכויות החוקתיות לא קודמו. ועד זקני העיר = Oberaltenkollegium מנע כל שינוי לכיוון זה.

אך במרחב הכלל-גרמני חל בכל זאת שינוי לטובה באותה שנה. ב 1848 פורסמו על ידי האסיפה הכלל-גרמנית בפרנקפורט זכויות היסוד של הגרמנים. כל הנסיכויות והבישופיות והמדינות הגרמניות (לא היה אז עוד איחוד כל החלקים הרבים לגרמניה אחת!!) חויבו לקבל חוקת יסוד זו. בתוך חוקי היסוד היה גם סעיף מספר 16 לשוויון אזרחי ופוליטי של אזרחים גרמניים בני הדת היהודית.

הנהגת העיר המבורג הכריזה על שינוי זה במסגרת "אסיפת ועד הזקנים וארגון אזרחי העיר" ב 20.1.1849 ופרסמה את ההחלטה ברבים, עוד לפני הפרסום בפרנקפורט ב 23.2.1849

כאשר נכשלה מהפכה כלל-גרמנית ב 1851, בוטלו ההחלטות האלה בחלקים שונים בארצות הגרמניות. אך בהמבורג נשארה ההחלטה בעינה.

ובכל זאת לא הושגו עדיין הזכויות הפוליטיות השוות. "האיחוד הדתי-הקהילתי" נחשב לאוטונומיה ובו הוכרעו ענייני משפחה וירושה באופן עצמאי.

רק ב 1860 קבלו לבסוף יהודי המבורג זכויות פוליטיות שוות וב 1864 הושלמה האמנציפציה של יהודי המבורג בשני חוקים (1: האיחוד הקהילתי היהודי הוכר כאגודה דתית = Religionsgesellschaft, כמו כל אגודה של דתות אחרות.

(2) ענייני המשפחה והירושה הפכו עתה לעניינים משפטיים אזרחיים רגילים. סמכות השיפוט נותקה מן האגודה-הדתית ונכללה בבתי-המשפט האזרחיים.

ב 1867 הותאמו חוקי הקהילה היהודית למצב חדש זה. הנהלת הקהילה הורכבה מעתה ממינהל פרופסיונלי, ולא רק מיהודים דתיים ככאלה. ההנהגה הרוחנית-דתית הופרדה מן הטיפול במינהל הקהילה ועסקה בצד הרוחני-יהודי בלבד.

כל יהודי משלם מס-קהילה היה מעתה חבר בה, בלי קשר לדתיותו או להשתייכותו לבית כנסת זה ואחר.

הקהילה טפלה מעתה באופן אחיד בענייני רווחה ושרותים סוציאליים, בחינוך כללי, בכספים וגזברות ובייצוג כלפי המוסדות העירוניים האזרחיים.

הרבנות טפלה בניהואין ובגיטין, בשחיטה וכשרות ציבורית, בטהרה וקבורה. לדתיים, כמו לליברלים ולרפורמים היתה אוטונומיה רוחנית כאשר ההנהלה היא משותפת. גם אם הליברלים היו ברוב, התחשבו בחובותיהם כלפי היהדות הנורמטיבית וצרכיה. נוצר מצב של טולרנטיות לא רק בהנהגה, אלא אף בין יהודים מן השורה, בני דעות והשקפות שונות.

הניהואין והגיטין, כמו גם הקבורה ובמיוחד החינוך היהודי היה משותף.

באלטונה השכנה היתה התנגדות גדולה יותר לאמנציפציה מתוך חברי הקהילה. המגמה שם היתה לשמור על זכויות הקהילה בענייני משפחה וירושה, תוך מוכנות לוותר על שוויון אזרחי מלא.

לבסוף, ב 14.7.1863 יצא חוק הנסיכות של הולשטיין, שחל על אלטונה וונדסבק, על אלמסהורן וגלוקשטאדט ועוד קהילות קטנות אחרות. למען זכויות אזרחיות שוות ליהודים בכל תחום.

אישים שתרמו רבות לאמנציפציה היו בהמבורג עורך הדין היהודי גבריאל ריסר ובאלטונה הרופא והפילוסוף היהודי לודוויג שטיינהיים. אנדרטה מפוארת הוקמה לכבוד גבריאל ריסר ואשתו והיא עומדת בבית העלמין היהודי באולסדורף=Ohlsdorf ומסביבו דוכזו מצבות מבתי-עלמין אחרים אשר בוטלו ברבות הימים, ביניהן גם כמה מקדמוני משפחות ג"ש וקנר ממשפחת אמי. -- שינויים אלה הושגו תוך מאבקים אידיאולוגיים מתמשכים, תוך התנגדות רבה מצד חוגים של אזרחים נוצריים שטענו, כי במדינה נוצרית לא יכולים יהודים להיות שווים-ערך וזכויות לנוצרים. גם אי-אפשר לשנות את אופי היהודים "הזר והאוריינטלי", כי היהודים שונים מן הגרמנים-, כך טענו. החשש מתפיסת עמדות מקצועיות ותחרות על ידי היהודים המוכשרים, היה בודאי מן הגורמים שהזינו את אש ההתנגדות..

פרעות ממש התפרצו נגד היהודים ב 1819, 1830, 1835 וב 1848. עמדות אנטי-שמיות קלסיות כאלה הובעו שוב בשנים 70-1880 על ידי סופרים ועיתונאים גרמנים, כמו וילהלם מר = Marr.

1. Geschichte der Juden in Hamburg-Altona-Wandsbek- Guenter Marwedel.

דברי ימי היהודים בהמבורג-אלטונה-וונדסבק-גונטר מרבל-1982 ;

2. מאמרו של Arno Herzog, Die Juden in Hamburg-1780-1860,

היהודים בהמבורג ב 1780-1860, ארנו הרצוג

בתוך אוסף מאמרים: היהודים בהמבורג-1590-1990, עמ. 61-75

הוצאת : Doelling + Galitz - Hamburg, 1991

בענין המבורג, מענין גם ניתוחו של ההיסטוריון היהודי ד"ר צבי גרץ, נודעי ימי ישראל, כרך ו', עמ. 220-225 ו 232-235. = מקור (104)

גרץ מדגיש את מצבה הרע של היהדות ואיבוד השליטה הרבנית, את השפעתו של אביו של גבריאל ריסר, אליעזר ריסר, חתנו ויד ימינו של הרב האורטודוקסי רפאל הכהן, -רבה הראשי של המבורג ב 1776-1799; -ושל הרב הראשי החדש החל מ 1821, הרב יצחק ברנאי, יליד מגנצא. זה האחרון ראה ביהדות את המשכה ההסטורי של קדמוני התורה והנביאים, עובדה שנשכחה במרוצת הדיכויים המשפילים בגלויים... "הוא החדיר שוב את הגאווה-היהודית בצאצאי הגיבורים והנביאים מתקופות התנ"ך ולא הסתפק בפלפולים התלמודיים בנושאים שאינם אקטואליים ולא רלבנטיים בחיי היהודי השפל ובעל המנטליות של שפיפות...". הרב ברנאי, כבן 29 שנה בקבלו את כס הרב-הראשי בהמבורג, היה הרב המשכיל הראשון באירופה. הוא סירב לקבל את התואר "רב" ובחר להקרא "החכם ברנאי", בהשתמשו בתואר חכמי הספרדים המלומדים. הוא שנא חיקויים ולא התלבש כמו הכמרים בגלימות שחורות, גם לא הטיף כמוהם ממדומי הבמה. הוא היה יותר מחנך ומורה וידע לרכוש לעצמו הוקרתם של האדוקים בקהילת המבורג עקב צניעות פעולותיו. לכן גם לא התרעמו כאשר הכניס שינויים ותיקונים מסוימים בנוהג בתי הכנסת המסורתיים. תוך כדי שהרביץ תורה רבת תוכן ומחשבה לגדולים משך אליו תלמידים רבים ועורר אצלם דבקות מתוך שמחה ביהדות אמיתית. הוא זה אשר יסד ופיתח את בית הספר היסודי "תלמוד תורה חדש", שהתקיים עד לסופה הטראגי של קהילת יהודי המבורג, ב 1941.

במקביל להרב יצחק נח מנהיימר, יליד 1793 בקופנהגן, אשר פעל פעולה דומה בווינה, ידע החכם ברנאי לפתח קהילה בעלת הכרת-ערך עצמי, תוך הנהגת סדרי תפילה נעימים ומתורבתים. הישג התמזג עם החדש, ללא ביטול ההלכה, ללא רפורמה של תוכן ושפה; וללא נסיון להדמות לכנסיה הנוצרית.

בעקבות דוגמת השניים, חדרה יותר והכרה למנהיגי הקהילות באירופה המערבית, כי עליהם לבחור ברבנים אדוקים ליהדות אך פתוחים לנאה ולאסמטי בתרבות-הכללית ובעלי השכלה כללית נרחבת, - דוגמת שני האישים האלה.

עד כאן תמצית דברי צבי גרץ ההסטוריון.

אוסוף את פועלו של הרב שמשון בן הפאל הירש מהמבורג, יליד 1812, שהיה רב מחדש ומפרש ברבנות אמדן, פריזיה המזרחית, אולדנבורג ופרנקפורט דמיין.

למעשה חזרה יהדות אשכנז המערבית והמרכזית לתרבות המשולבת של יהדות ספרד הקדומה יותר, אולי בהשפעת יהדות זו ביישובי מערב אירופה ובאיטליה.

ועתה בחזרה למשה בן ראובן-לוין גליקשטאדט ואשתו דייכה-דוריס בהמבורג. --זוג זה זכה לחיות בתקופת התחדשות היהדות בזכותו של חכם בדנאי, כאשר הם בני חמישים ומעלה. בניהם גדלו והתחנכו באוירה זו, היות הבכור כבר כבן 20, וצעיר הבנים, ראובן צבי-הירש גליקשטאדט, שהיה ב 1821 בן 11 שנה. משפחה זו השתייכה לקהילה האורתודוקסית המשלבת השכלה כללית ולבוש מערב-אירופאי עם יהדות מסורתית.

פטירת בני הדור השמיני בהמבורג, משושלת גליקשטאדט.

משה בן ראובן גליקשטאדט נפטר בגיל 74 בשבת פ"ו "ויחי" ט"ו טבת ה'תקצ"ח = 12.1.1838 ונקבר ב 14.1.1838 בבית העלמין באוטנסן Ottensen - רישום הקהילה היהודית Dtsch/-Israelitische Gemeinde מס. 1838\13. אשתו דוריס (בת סימון פורסט) נפטרה ב כ"ט אלול ה'תקצ"ט, ערב ר"ה ה'ת"ר בת 67 במותה, ונקברה למחרת ב 9.9.1839 באוטנסן. לפי רישום הקהילה היהודית מס. 1839\157, נולדה בשנת 1772. מתברר, שנקברה בראשון של ראש השנה. כנראה נפטרה בשעות המאוחרות של ערב ראש השנה ונאלצו לקברה ביום הדין באמצעות לא-יהודים, כי גוויה לא ניתנה אז לשימור עד ל"ג תשרי, שלשה לילות ושני ימים מלאים. על פי ההלכה לא ישבו עליה שבעה, כי ר"ה ביטל את האבל.

לסיכום:

משה ז"ל נולד ב 1764 ודוריס ב 1772. הם התחתנו ב 1799 בגיל 35 + 27. יהא זכרם ברוך.

לא מצאתי לצערי את מצבות קבורת שניהם בין צילומי אוטנסן. כנראה התפורר הכיתוב, כמו של כ 60% של מצבות בית עלמין זה. המצבות היו כנראה מאבן-גיר. אך במצבת הבן ראובן-צבי גיליתי מידע נוסף באשר לשמות שנשא האב משה. וכך נרשם על מצבת הבן:בן כ" המנוח יוסף משה ארי גליקשטאדט. מכאן חיזוק לקשר בין לוין = בת לב-ארי, סבו מצד האם. השם יוסף מתיחס כנראה לאביה של סבתו שרה בת יוסף.

הוריה של דוריס בת סימון פורסט=FUERST, אשת משה.

דייכה-דוריס היתה בתם של SIMON SALOMON FUERST=שמעון בן שלמה פורסט ואשתו פרלה=PERLO (=מרגלית), שנקראה לאחר-כך פאולינה=PAULINE מבית גבריאלי. הוריה של דייכה-דוריס נישאו ב 16.6.1774 בהמבורג וגרו ב Peterstrasse im breiten Gang; מאוחר יותר Bei den Huetten. הפרטים נרשמו בספר הנישואין האדווי=Hochzeitenbuch der Wedde מס. 96.

פרט לאסתר-אתי ב 1772 נולד לזוג עוד בן בשם סלומון בשנת 1782. יתכן שבעשר שנות ההפרש בין שני הילדים החיים, היו עוד לידות שנסתיימו במות התינוקות, לכן לא נרשמו. האב שמעון היה סוחר ונפטר בגיל 70 ב 23.4.1816 ונקבר באלטונה. לא צויין באיזה משני בתי הקברות. התאריך העברי = כ"ה ניסן 5576-ה'תקע"ו.

הסבים של דוריס. אבי-אביה ואם-אביה היו : סלומון-שלמה ו ETTE=אסתר בת אברהם. פקיד הארכיון נותן המידע מניח, כי רק בתחילת המאה ה-19, אימץ סימון בן סלומון את שם המשפחה FUERST - פורסט. מסמך הפרטים ממון וישומי הקהילה מפרטים מלה ניתן ללמוד, כי רישומי הקהילה היו די מסודרים וגם נשתמרו, החל מן המחצית השנייה של המאה ה-18, לאחר אי-הסדר של תקופת הפילוג בימי הרב אייבשיץ והרב אמדן.

הדור התשיעי בהמבורג:

פרק י"ג

ראובן-צבי-הירש גליקשטאדט ובניו פני רחנה לבית לוי

ברשימה כרונולוגית של לידת בנים בקהילת יהודי המבורג,

בארכיון המרכזי לפולדות העם היהודי בירושלים, נמקרופילם MM 8519.00

רשומה לידתו של ראובן-הירש בן משה-לוי ודוריס גליקשטאדט :

בגרמנית: RUBEN, Sohn des MOSES LEVIN GLUECKSTADT u. DORIS geb. FUERST
התאריך: כ"ג סיון תק"ע, ובמקביל 24.5.1810. אך הפקיד טעה !!
ברישום האזרחי רשום כתאריך הלידה 25.6.1810.
גם על פי תוכנה ממוחשבת, כ"ג סיון חל אז' ב 25.6.1810, יום ב' בשבוע.

השנה היתה שנת מהפכה, כאשר השלטון הצרפתי השתלט על העיר המבורג והפריד בין הקהילות המאוחדות מ"ה"ו. ראובן גדל איפה אל תוך תקופה קשה שתוארה בעמ' 219-222. כאשר עלה ב 1821 לכס הרבנות הרב ברנאי והנהיג יהדות נאורה, היה ראובן-הירש בן 11, נער בגיל החינוך. מענינת העובדה, כי האב של ראובן-הירש נקרא בדושמן את לידת בנו - משה-לוי דהיינו על שם אמן. מכאן הסקתי, כי ההולדה לא היתה ממוסדת, כך שמשה נחשב לבן האם.

עוד יתכן, כי אביו ראובן הלא-מוזכר, השתייך לקהילת אלטונה שהופרדה זה עתה מהמבורג, לכן רשם הפקיד הקהילתי את שם האם, ולא את שם האב. גם זו אפשרות. בידי תעודה מקורית של הקהילה האשכנזית-יהודית מס' 629, ובו מאשרת הנהגת הקהילה ב 24.9.1873, כי ראובן בן משה גליקשטאדט הינו חבר הקהילה החל משנת 1838. חתומים עליה יו"ר הקהילה נתן לוי והמזכיר אריאל או ישראל היימן.

התעודה כתובה בשפה הגרמנית בלבד, כאשר הסמל בדאשה הוא סמלה של המבורג. ראובן התקבל איפה כחבר בקהילה בשנת פטירתו של אביו, כשהוא בן 28. אמו דוריס היתה אז עדיין בחיים.

אשתו הראשונה היתה פאני לוי - FANNY LEVY.

בת דוד לוי ושרה = ADELHEID MATTYASSOHN
שנולדה בערך בשנת 1818.

בנישואיהם בשנת 1845, היו בגיל 35 ו 27.

נולדו להם הילדים הבאים:

רוזליה-ROSLIE ב 1846;
חנה-HANNA ב 1848;
גומפל-גוסטב-מרי ב 1849;
גיטל-GUETEL ב 1851.

משה
גליקסאדט
מקור
בגידל
19x25
כגידל
החלק
המודפס
בדף זה

669

Deutsch-Jüdische Gemeinde.

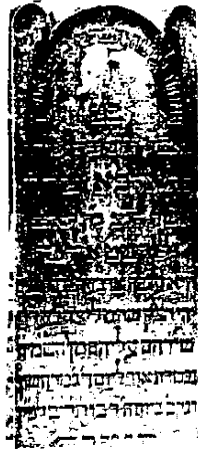
Der Vorstand der Deutsch-Jüdischen Gemeinde hiermit
Zeigt, daß der Ruben Levin Gluckstadt
geb. 1810 - Mitglied dieser Gemeinde ist.

Urkunde der Unterfertigung des Vorstandes ist bei der
gewählten Gemeinde-Synode.

Zeichens des Vorstands
Der Vorstand
Anst. Hermann
H. H. H.

היולדת נפטרה סמוך ללידת התינוקת האחרונה.
על צילום מצבתה באומנסן, שנמצא בארכיון המרכזי בירושלים.
קופסה ב', מעטפה 824-11786 מספר התמונה 11806

חרוט כדלקמן :

עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון

פ"ט

האשה החשובה מרת
פ ר א ד כ ה שרה
אשת הג"צ כ"ה ראובן
ג ל י ק ש ט א ד ט
היא עזבה ארבעה בנים קטנים
יהי רצון שתמליצה בעדם
שירחם עליהם מן השמים
נפטרת אור ליום ד' ג' מרחשון
ונקב' ביום ה' ד' בו תרי"ב לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.

יום הפטירה ע"פ הלוח העברי, תואם את ה 29.10.1851 בלוח הנוצרי.

רשימת צאצאי ראובן-צבי ופאני בעתיד, בנספח מס. 1.

מבין צאצאיהם אזכיר את החיים בא"י: עליזה גליקשט"ק-קהן בירושלים
בנימין גליקשטאדט בירושלים
אריה גליקשטאדט ברעננה

אחרי מות אשתו, נשא האלמן את אחותה הצעירה של הנפטרת, את חנה-HANNCHEN.
מקובל היה אז, כאשר נשים נפטרו בלידתן והשאירו ילדים קטנים אחריהן, שהאלמן
ישא אשה נוספת, לא במעט, כדי שלילדים תהיה אמא.
חנה-האנכך היתה ילידת 1828 ובעשר שנים צעירה מאחותה המנוחה. (ט"ו חשוון 5389)

ילדיהם של ראובן-צבי וחנה היו :

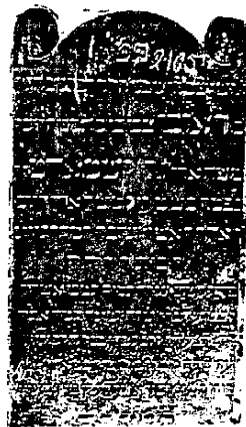
משה-MORITZ	נולד ב 29.10.1853
יוסף-JOSEPH	נולד ב 1856
דוריס-DORETTE	נפטרה בגיל 33 בהיותו עדיין רווק.
פאני	שנת הלידה לא ידועה לי.
	" " " " "

פרטים על נישואי שתי הבנות וצאצאיהן, בנספח מס. 3.

כל מה שידעה אמי על הסבא ראובן-צבי הוא, שבמקצועו היה JEWELIER, דהיינו
סוחר בתכשיטים. כן זכרה, כי נפטר ב' ז' באדר, כי אביה נהג להזמין ביום
זה מניין לתפילה לביתם, ולאמר את הקדיש.
בענין סבתא האנכה-HANNA ידעה לציין, שהיא יוהנה בת משה-מורנץ קרואה על
שמה, אחרי שנפטרה כשנתיים לפני לדתה.
באוסף התמונות שירשה אמי מאביה נמצאת תמונה זוגית של ראובן-צבי ואשתו
HANNA, כפי שרשום אחוריה, עם שנות הלידה והפטירה של שניהם.
התמונה צולמה בשנים 1865-1870, כאשר ראובן כבן 55-60 שנה והאנכה כבת 37-42,
הגם שנראית זקנה בהרבה, כנראה עקב הלבוש. ראובן-צבי נראה צעיר מגילו.

מצאתי צילום מצבת ראובן צבי גליקשטאדט בארכיון המרכזי לתולדות היהודים
 וירושלים, בין צילומי אונסקו, בקופסה ב', מעטפה 824-11786, 11806.08.

נזה לשונה :

פ"ט

איש ישר מבני ח"ק הקברנים הג"ץ
 כ" ר א ו ב ן צ ב י ב ן כ" המנוח יוסף
 משה ארי ג ל י ק ש ט א ד ט ז"ל
 נפטר בש"ט ליל מ"שק אדר ליום
 ז" אדר ראשון ונקבר למחרתו יום
 ח" ב ו ת ר ל ח לפ"ק
 בדרך הטוב ונבחר תמיד תמכו אשריו
 לשמוע דברי תורה ומוסר הטה אזניו
 לישר צעדיו ללכת בהן בכל הלכותיו
 עת שעה מצחקת לו היה במאודיו
 רוחו תשוב לבוראו ותתעץ מין נעמים
 ת.נ.צ.ב.ה

מה ניתן ללמוד מכתב המצבה אודות אישיותו של ראובן-צבי ?

א. אביו משה לוי בן ראובן נשא 3 שמות פרטיים שונים, שהתייחסו ל 3 קדמוניו :

יוסף משה ארי. יוסף מתיחס לאביו של סבתו שרה בת יוסף :

משה מתיחס לסב של אמו=בת ליב בן משה :

ארי=ליב LOEW, וההתייחסות לאביו של אמו.

ברור משלושת ההתייחסויות, כי שושלת אביו ראובן לא מזכרת, וכבר פרשתי
 הבעייתיות של אביו ראובן בדצף המשפחה.

ב. ראובן-צבי עצמו היה יהודי שומר-מצוות ופעיל בהנהלת הקהילה :

היה חבר בחברה קדישא; גבאי צדקה, דהיינו גזבר או גבאי בהתנדבות,
 שנבחר שוב ושוב לתפקידו. היה משומעי שיעורי תורה ומוסר.

נחשב לאיש ישר. נפטר בעודו מקובל בחברה ואמיד בנכסיו.

ואמנם היה רק בן 67 וחצי במותו וכנראה במלא אוננו.

השפעתו של הוי"ו יצחק ברנאי על המתחנכים בתקופתו פעלה כנראה גם על הצעיר
 ראובן-צבי. אינני יודע להעריך מידת דתיותו של אביו יוסף-משה-ארי לפניו.

הרב ברנאי נפטר בהמבורג בשנת 1849, עת שהיו לראובן-צבי שלשה ילדים
 מאשתו הראשונה פאני. כנראה שהרב ברנאי הוא אשר קידש אותם בחופתם.

ג. בשורה האחרונה חל שיבוש באותיות המלה "ותתעץ". כנראה שהסתת לא העתיק
 נכון. היה אולי צריך להיות "ותשעם". יתכן והפיענוח מן הצילום לא מאפשר

להבין את המלה.

ד. ראובן-צבי נפטר במוצאי שבת פרשת "תרומה". יהא זכרו ברוך.

התאריך הלועזי היה 9 פברואר, אך יום קבורתו-ה 10.2.1878, נחשב ליום מותו.

ה. בגיר נרשם על מצבתו המספר 2105. על זו של אשתו המנוחה פראדכה-פאני

נרשם המספר 2104. מכאן שקברו נכרה ליד זה של אשתו. גם סגנון המצבות דומה.

גם מספרי הצילום בארכיון בירושלים מוכיחים את שכנות שני הקברים :

פאני = 11806 וראובן-צבי = 11807.

(הרישום בגיר נעשה כנראה על ידי הועדה שהנציחה בצילומים את המצבות, לפני

הריסת בית העלמין היהודי באוטונטן ב 1943 על ידי רשויות הנאצים י"ש.

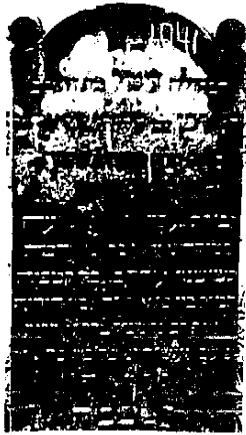
במקומו נבנו מקלטי ביטון ענקיים לאוכלוסייה האזרחית של האזור, עקב הפצצות

בנות הברית את המבורג. כיום בונים על השטח בית מסחר ענק, קניון.)

במותו אוסף צילומים מצאתי גם מצבתה של בתם של ראובן-צבי ואשתו פאני ושמה גיטל-GUETEL, ילידת 1852, שנפטרה שלוש וחצי ש"א אחרי אביה, כרווקה בת 29. המספר הארכיוני בירושלים 11728 ומספרה = 11706-745. הסימון בגיד 1041.

מכאן שהמצבה היתה בשורה אחרת, אולי בקטע אחר של בית העלמין.

סגנון המצבה זהה עם זו של אביה בדיוק. וכך חרוט עליה:

הבתולה גיטל בת הג"צ כ"

ראובן צבי גליקשטאדט

בשם טוב נגנזה בארץ

ותשחק ליום אחרון

קבורת נערה בתולה צנועה

וחמודה מ" גיטל בת פרייזכה

כשושנה עודה באבה קטפוח המות

ביו" כ"ג אלול לדאבת הוריה

ולתוגת לב כל מכיר צדקת ארחותי

ונועם מעשיה נקבר ביו" כ"ד אלול

תרמ"א לפ"ק - ת.נ.צ.ב.ה.

יהא זכרה ברוך.

התאריך הלועזי תואם 18.9.1881..סיבת המות לא נודעה לי.

האמה-חנה מבית לוי, -אשתו השניה של ראובן צבי גליקשטאדט:

דודי ליאו-יהודה גליקשטאדט שהצליח להמלט לאמריקה, ביקש בשנת 1955 מידע אודות קדמוני משפחתו בהמבורג וקבל מפקיד הארכיון מידע מוטעה ומטעה, כאילו כאילו האנה היתה אשת משה ראובן-לויין.

אך משה-לויין היה חותנה של חנה, כאשר נישאה חנה לבנו ראובן-צבי.

הפקיד התבלבל בודאי בסבר השמות הדומים, והחוזרים בהיפוך הסדר.

אך פרט חשוב קיים בהודעה זו, הוא תאריך לידתה: ט"ו מרחשון ה'תקפ"ט = 5589. התאריך תואם את 23.10.1828

חנה הוכנסה כנראה לביתו של האלמן ראובן-צבי מיד אחרי מות אחותה הגדולה פאני, שנפטרה עקב לידת ילדה הרביעית. זו נקראה גיטל, אולי כדי לבטל למפרע כל תחושת אשמה, כשתגדל... שהיא זו שגרמה למות אמה-יולדתה.

כדי להניק את התינוקת, נשכרה כנראה מינקת. הדודה הצעירה האנה טיפלה ביתר הילדים, בני אחותה, - שהיו בני 3, 5 ו 2 שנים בלבד, פרט לתינוקת.

אחרי כשנה בביתו, נישאה האנה לגיסה ראובן-צבי בן ה 42 והיא רק בת 24 שנה. בודאי הוסכם כך על ידי הוריה (אם חיו אז עדיין) ועל ידי האלמן, שהיה זקוק לגיסתו הצעירה. כך היה נהוג אז, מאחר והאנה לא יכלה לשהות בבית גיסה, בלי להיות נשואה לו.

ואז ילדה לו ארבעה ילדים; -2 בנים ו 2 בנות, אשר האחרונה נקראה על שם אחותה, פאני. (ראה בעמ. 225). על חנה רבץ עול של גידול שמונה ילדים. זו כנראה הסיבה, שנראית בצילום זקנה מגילה, והיא כבת 40 בלבד. (ראה להלן) אך בעלה שפרנס את משפחתו כתכשיטן בכבוד, כפי שניתן להבין מכתב מצבתו, נראה צעיר מגילו, - גבר במיטב מעמדו ושנותיו. (ראה להלן)

בחיפושי בבתי העלמין בהמבורג מצאתי את מצבת קבורת חנה ב Langenfelde, בית הקברות של היהודים האורטודוקסים בגבול המבורג-אלטונה.

היא מוצבת בחלק אשר שורותיה מסומנות באות 6 ומספרה 139, לפני חלקה א.

חזית המצבה מקולפת שן השכבה עליה נחרט כתב ההנצחה. אך מצדה האחורי קריא הקטע העליון עם השם Frau HANNCHEN GLUECKSTADT. מצאתי אותה על פי מפת הקברים אשר בביתן המנהלי שבכניסה לבית העלמין.

מאת
Frau
Hannchen Gluckstadt
geb. Hanhart

פ"ג
האשה הנשואה
בג הלך וצדיקת הנפש
אשת חיל עטרת בעלה
מת
ב...

ב 1998 ביקרתי שנית בבית
והעיקרית אלף מטעם המצבה

בתקופת מותה, ב-1996, חדרו על הצד הקדמי את ההנצחה בעברית ומאחורה בגרמנית, מסימני האמנציפציה של תקופה זאת.

פטירה דווקא בעמוד 41, שורה 4, 1900, 404 בדיקת הפטירה של הקהילה.

דיושום זה נשלח לי ב-1994 ממנהל הארכיון ההמבורגי JUERGEN SIELEMANN, על פי בקשתי המיוחדת.

תאריך הפטירה 10.6.1896 וקבורתה למחרת 11.6.96, בגיל 67.

התאריך העברי התואם = כ"ט סיון ה'תרנ"ו = 5656. יהא זכרה ברוך.

אמי, שנולדה שנתיים ושלשה חדשים לאחר מותה, נקראה על שמה JOHANNA.

כאשר הוקדמה להאנה, ההברה יו-האנה.

בעתיד אשער, מדוע הסדימו לדעת את ההברה יו" לשם חנה.

פאני וחנה לוי הינן בנותיו של דוד לוי ושרה-אדלהיד מטיאסון.

אביו של דוד לוי הינו יוסף לוי. השם יוסף הועבר בדור הבא לבן של ראובן-צבי ואשתו השניה חנה. בחלקה של יהודי המבורג בביה"ע באלטונה-קניגסבראסה מצאת הנפטרת :

ברכה אשת יוזפא לוי, המתאימה במועד פטירתה להיות סבתן של פאני וחנה לוי.

41

Laufende Nr.	Alter	Grab-Nr.	Namen und Alter	Ge-storben	Beer-digung
				Tag	Jahr
401	9	150	Ehnen Moritz 54 Jahr	18 Mai	20 1896 Mai
402	1	63	Ehnen Paula 1 Jahr	23 Mai	23 96 Mai
403	6	83	Spaschohn Hannchen 83 Jahr	3 Juni	4 96 Juni
404	8	139	Gluckstadt Hariden 67 Jahr	10 Juni	11 96 Juni
405	9	148	Berglas Sara 46 Jahr	28 Juni	29 96 Juni
406	1	110	Emoch Joseph 1 Jahr	15 Juli	16 96 Juli
407	9	93	Ladimir Adolph 55 Jahr	27 Juli	28 96 Juli
408	8	101	Frankenthal Long 176 Jahr	13 Aug	14 96 Aug
409	0	111	Frankenthal	27	28 196

1865

ראובן-צבי בן 55
חנה בן 37

1865

סלומון-שלמה מינדען
ואנה מביית קאך
Koch
סבי אמי מצד אמי, הונג
1756

סבי
סלומון
קאך-אין
באזיס
295-243

הדור התשיעי :

בני נתן בונדהיים

בהמבורג ואלטונה

לא ידוע, מתי בדיוק היגרו הילדים של נתן וגייטל בונדהיים מאממן. אך מאחר ומותו של אבי-המשפחה, האלמן נתן, לא רשום באממן, מותר לי להניח, כי הוא זה אשר החליט להגר עם בניו למקום אחר, כדי למצוא בעבורם עתיד קיומי, אותו לא היה יכול להוריש להם באממן בגלל חוקי ההגבלה האנטי-שמיים של הנהלת העיר.

משה, בכור הבנים היה במות אמו בן 14, אליעזר-ליפמן בן 11, מרדכי-מרכוס בן 7 ושרה-מחלה בת 3 שנים. כנראה החליט האלמן נתן לתת לשנת האבל על מות אשתו לעבור; וב 1835 העביר את כל אשר לו לאלטונה או להמבורג, בידעו, כי שם מקבלים יהודים ללא הגבלה, בתנאי שיש להם מקור הכנסה. לא נודע לי מאומה על הדרך בה בחרו להגר, בים או ביבשה? מי קבל אותם ומי הדריך אותם בהגיעם לעיר הזרה? כיצד מצאו מקום מגורים והיכן? ממה התפרנס האב? ויותר מכל: מה היתה סיבת מותו המוקדם מדי, והוא רק בן 47 שנה!! וכיצד התנהלה החזרת גווניתו לאממן עיר הולדתו ומקום קבורת הוריו ואשתו??... וכיצד הסתדרו ילדיו מוכי האסונות עתה, בלעדיו??... הבכור משה היה ב 1840 בן 20; ליפמן-אליעזר בן 17; מרדכי-מרכוס בן 14; והבת הקטנה שרה-מחלה רק בת 9!!! מי טיפל בהם? מי תמך בהם? הקהילה? האם היה קיים אז בהמבורג בית יתומים יהודי??... אין לי תשובות לתהיותי אלה!

השתלשלות הגילויים הראשונים אודות אבות משפחת בונדהיים.

אחרי שהתחלתי לחקור ב 1978 את מקור משפחת אמי, משפחת גליקשטאדט לדגל יום הולדתה ה 80; ולאחר שספרתי את אשר גיליתי באשר לעיירה בשם זה ולפורטוגזים אשר היו ממסדיה (בלי לדעת עדיין פרטים על אבות אבותיה); -פנתה אלי דודתי פרידה וולקובסקי לבית בונדהיים, אחות אבי ז"ל: "נו- ומה ידוע לך על קדמוני משפחת בונדהיים"? כאשר לא היתה לי תשובה על כך, הוסיפה: "תבוא לבקרני בדירתי ברחוב בן-יהודה ואתן לך משהו שאינך יודע"!! כאשר באתי לבקרה, נתנה לי תעודה מקורית של העיר אלטונה.

עליה סמל העיר וחתימות נציגי העיריה,

והמספר 175 של הפרטי-כל.

וזו תוכנה מתורגם לעברית :

ראש העיר וההנהגה ונציגי האזרחים -

של העיר אלטונה -

מתעדים ומאשרים בזאת, כי -

הסוחר ליפמן בן נתן בונדהיים מאממן

עקב החלטת הקולגיום העירוני מ 19 במאי 1852,

התקבל ב 1852 כאזרח העיר, ועתה

לאחר שבועת האזרחים זכה בזכויות האזרחיות.

חומים האישים בשם הועדה לזכויות

האזרחים והתושבים במקום;

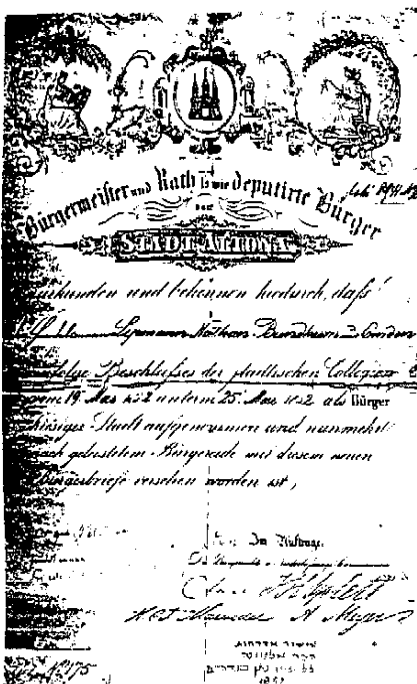
Arier IH Splett- H.C.A.Marwedel - A.Meyer

(מדהים: המילה Arier לפני השם הראשון

מציינת, כי הוא בן הגזע "הארי"...

המקור בגודל

הדף המודפס

לראשונה התברר לי, כי מקורו ומקום לידתו של סב-דבה שלנו הוא אמזן.
 כך נפתחה לפני דרך להמשך מחקרי באמזן.
 על סמך זה פנה אחי נתן לארכיון האזורי של המבורג בשאלת פרטים על מקור
 משפחתנו בהמבורג. ב-1980 נענה: "ליפמן נתן בונדהיים חי, באלטונה בערך
 החל משנת 1842. בשנים 1850 + 1851 הוא גר מצל אחיו משה נתן בונדהיים
 בהמבורג ואז חזר שוב לאלטונה. משה נתן בונדהיים היה בנם של נתן משה
וגיטל בונדהיים, מבית מינדוס.
 משה נתן בונדהיים נשא לאשה ב-1850 את EVA ITALIENER (חנה איטליאנר).
ליפמן נתן בונדהיים נשא ב-1866 לאשה את EMILIE PELS, לאחר שהיה אזרח
 אלטונה כבר החל משנת 1852."
 עד כאן המידע הראשון שלנו על המצאות סבא-דבה שלנו בהמבורג-אלטונה.
עלי להעיר: אמי אמנם זכרה מסיפורי משפחת אבי ז"ל את שם הסבתא אמילי פלס.
שאלותי: למה עבר ליפמן לגור עם אחיו משה דוקא כאשר זה התחתן בשנת 1850
 "ולקפריע" לזוג הטרי שנתיים?
 מה היתה הסיבה, שעזב את אלטונה ובא לגור בהמבורג?
 אין לי ידיעות ולא השערות בענין זה.

אשתו הראשונה יטה ליכטנשטיין

להלן תוצאות חקירתי ממסמכים שהשגתי, בלי לפרט סדר הגילויים:
 1. תעודת לידה ריטרואקטיבית משנת 1887 מאמזן מאשרת, כי ליפמן בונדהיים, בנו
 של הקצב נתן בונדהיים נולד ב-31 ינואר 1823 וירשום בדשימת הקהילה
 היהודית. שם האם לא נרשם על פי הנוהגים דאז. החתום=הרשם M.Blumenthal.

2. תעודה המאשרת קבלתו כחבר בקהילה היהודית האשכנזית של אלטונה
 של נתן בן לזר-ליפמן בונדהיים שנולד באלטונה ב-5 יולי 1855
 ואשתו יטה מבית ליכטנשטיין.

החתום הוא מזכיר הקהילה Louis Valk

מכאן נודע לי, כי אשתו הראשונה של ליפמן-אליעזר היתה JETTE LICHTENSTEIN
 ולא אמילי פלס, כפי שסברו דודתי פרידה ואמי, על פי מה שהן שמעו בצעירותם.
יטה לבית ליכטנשטיין היא איפה הסבתא-דבה שלנו.

3. פירוט הארכיון האזורי בהמבורג המלווה אישור הפטירה של אשתו השניה של
ליפמן נתן בונדהיים אודות משפחתו מצוין, כי נשא את יטה ליכטנשטיין
 בשנת 1852 ומאוחר יותר את אשתו השניה עמליה פלס.

שלוש העמודים שמורות בנך ב' של כתב-ידי, נעמודים 29-32.

עתה סיכום כל המידע המצטבר, בצורה כרונולוגית.

1852: ליפמן-אליעזר בונדהיים, סוחר בהמות, התחתן עם יטה לבית ליכטנשטיין
 באלטונה, בו-בזמן שקיבל את זכויות האזרח של עיר זו.
 הוא היה בן 29 והיא כבת 27, כאשר התחתנו ב-1852.

היא כנראה בת אברהם ליכטנשטיין, שאין לי אודותיו ואודות אשתו פרטים.
 אך במכתב בכתב יידיש-דויטש, שנמצא על ידי אחותי תרצה בין ספרי קודש של
 אמי, מתגלה, כי סלומון ליכטנשטיין נוסע עם בנו (אברהם?) ובתו ל Moisligen
 ליד Luebeck, בבואו מ Hagenau (בין המבורג לברלין), כדי לעדך את בתו לוולף
 יעקב הס שם. הנסיעה בעגלת הסוסים של אותו סלומון ליכטנשטיין בשנת 1822.
 כנראה ש-יטה היא נכדתו, בת הבן המלונה. אחרת אין להבין, מדוע נשתמר מכתב
 מענין זה בין חפצי הוריי. כנראה שמר אבי תעודה משפחתית זו בין ספרי
 הקודש שלו. זו עדות אילמת שכמעט ואבדה, על מקור משפחת ליכטנשטיין בהגנאן.
 (הכותב מאיית Hagenau) גם מכתב זה שמור בנך ב' של כתב-ידי, נעמ. 31.

לזוג ליפמן ויטה בונדהיים נולדו שלשה בנים: (= הדור העשירי)
 ב 5.7.1855 = י"ט תמוז ה'תרמ"ו-5615 נולד בכורם נתן, כשאביו בן 32 ואמו כבת 30
 ב 7.5.1857 נולד בנם השני, אברהם. (מכאן חיזוק להנחתה, כי אביה אברהם ל.)
 ב 18.1.1860 נולד בנם השלישי, ישראל-איזידור. (שנקרא על שם ישראל מינדוס)
 הם גרו אז ברחוב Moltkestrasse No.31. (כנראה באלטונה)

אם המשפחה יטה בונדהיים לבית ליכטנשטיין בפטרה מסיבה שלא נודעה.
ב 12.1.1866 = כ"ח טבת 5626 והיא רק כבת 40. (היא ילידת 1825 בערך)
 נקברה לט
 וישום זה קיים בספר החברה-קדישא בעמוד 26, מספר-רץ 517.
 מצבתה לא נמצאה, הגם שקברה מצויין כמספר 202 בחלקת האשכנזים של אלטונה.
 ספר הקבורות שמור במקום לתולדות יהודי גרמניה בהמבורג: עמוד 26 מספר 517
 Institut für die Geschichte der deutschen Juden - Rote Baumchaussee 7 5.26. No. 517
 אחרי פטירת אשתו יטה, נשאר האלמן עם שלשה בנים קטנים בני 11, 9, ו 6.
 גורלו המר דומה לגורלו של אביו.

אשתו השנייה אמילי פלס
 אך הוא לקח לו אשה שנייה, אמילי-רחל פלס - EMILIE PELS, כדי שתהיה אם ליתומים ולו לדעיה. אמילי היתה בת משה יעקב פלס, ילידת אמדן.
 אני מניח, כי הסב יעקב פלס הוא אותו פרנס בשם זה, שחתום ב 1828 על מפקד חברי הקהילה שם. אמה היתה פרדריקה מבית לוי.
 מריון כהן מסרה לי, כי הוריה היו הימן א. לוי ואשתו עמליה בת משה יעקב יוסט-Jost (=יוסף) פלק (VALK) מהולנד.
 אמילי פלס נולדה ב 4.6.1840, על פי הפירוט המדויק שצויין בפטירתה, שהיא בת 36 שנה, 4 חודשים ו 16 ימים במותה, כאשר יום פטירתה הוא 20.10.1875.
 כך בדיוק מסר בעלה ליפמן בן נתן בונדהיים לממלא מקום המזכיר, רשם הפטירה.
 התעודה שמורה אצלי בכרך ב', עמ' 32.

על פי רישומי מריון כהן, - ובניגוד לרישום מדויק זה של האלמן,
 נראה ע"פ הרישום האזרחי באורין, נולדה אמילי פלס באמדן ב 22.5.1840
 ממצבת קבורתה מתברר, כי רישום בעלה הוא נכון !! - (ראה להלן)
 ב 5.10.1867 נולד לנתן ולאמילי בן, שקראו לו יעקב, כשם הסבא של אמילי.
 ילד זה מת ב כ"ז ניסן 5628 ה'תרכ"ח = 19.6.1868 ונקבר ליד יטה, אשת נתן הראשונה, בבית הקברות האשכנזי באלטונה. שבר ממצבתו נשתמר ועליו ניתן לקרוא את האותיות הבאות:
 פ"נ הילד יעקב ב"ר ליפמן. היים
 המתעדים דשמו עליה בגיר את המספר 148.
 הילד רשום גם בספר החברה-קדישא
 בשורה אחרי רישום פטירתה של יטה בונדהיים.

ב 17.4.1869 נולד לזוג בן שני. הם קראו לו MARTIN, אשר מקביל למרדכי.
 מנהל הארכיון ההמבורגי, מר Sielemann חקר ומצא, כי הבחור שירת שנה כמתנדב בחיל הרגליים באלטונה, גר ב Zeisestrasse 181 ליד Sternberg.
 ב 1891 היגר לאמריקה. כאשר מת אביו אליעזר-ליפמן 1898, חזר להמבורג וגר בדירת אביו ברחוב 1 Palmaille. לאחר מכן גר זמן-מה אצל אחיו הבכור ב Koenigstrasse. אך לאחר שנת 1894 אין יותר רישומים אודותיו.
 כנראה היגר שוב לאמריקה, מסכם מנהל הארכיון ההמבורגי. דודה פרידה ז"ל וגם אמי שתחיה, ידעו מן השמועה, כי טן אחד מצני הסבא אליעזר-ליפמן היגר לאמריקה. (שני הרחובות המוזכרים הם באלטונה)
 תיק הפרטים אודותיו נסגר בארכיוני.

מות אשתו השניה של ליפמן-אליעזר בונדהיים, אמילי-רחל.

ב 1875 מסר ליפמן בונדהיים פרטיה האישיים לרשם האזרחי, לשם תיעוד פטירתה. מצויין, כי היא ילידת אמדן במחוז הנובר, ואביה משה יעקב פלס.

כתובת המגורים של המשפחה Leonstrasse 11, באלטונה. התעודה שמורה בכתב-יד, בכרך ב" עמ. 32 לא

האלמן, זו הפעם השניה, היה רק בן 52, אך לא התחתן פעם שלישית.

בנו הקטן מאמילי, מרטין, היה רק בן שש, במות עליו אמו.

אני מניח, כי אביו מסר אותו לגדול ולהתחנך בבית היתומים היהודי בהמבורג. אין להניח, שאביו גידלו בעצמו, ללא אשה.

ב 1877 נפטר בנו השני מאשתו הראשונה יטה, אברהם, והוא בן 20 שנה בלבד.

לא ידועה סיבת מותו. מוסר המות היה אחיו הבכור, סבי נתן ולא אביו.

אני מניח, כי לאביו של הנפטר לא היה הכח הנפשי לטפל עתה בעניני מות בנו

השני, לאחר שקבר כבר שתי נשותיו וילד קטן, יעקב, בן אשתו השניה.

ב 1928 יצא ליפמן בונדהיים ב 22.12.1928, וזו אולי היתה הסיבה, ששומר לגור עם אביו, כדי לתמוך ?? יתכן.

בנו השלישי מאשתו הראשונה יטה, ישראל-אליזבדור, לא התחתן, בודאי לצערו של

אביו. האם היתה הסיבה, שנשאר לגור עם אביו, כדי לתמוך ?? יתכן.

רק ב 1888 התחתן בכורו נתן עם קרולינה לבית ורטהיים, והוא בן 33 שנה.

ב 1889 נולד לו נכד ראשון, משה-מקס בן נתן בונדהיים.

ב 1890 נולדה נכדה שנקראה יטה-הנריאטה. בת זו חלתה, ונפגעה מאז

בפיגור עכלי.

ב 1891 עזב בנו יחידו מאשתו השניה, מרטין-מרדכי את המבורג והיגר לאמריקה.

לא ידועה סיבת עזיבתו את המשפחה. האם חש מיותר, ליד שני אחיו

מן האשה הראשונה יטה ? מרטין היה עתה בן 22 ש". הנחתי היא, כי לא גדל

בבית אביו, וחש גלמוד. לכן חיפש לו עתיד מעבר לים, בתקופה של הגירה

המונית לשם על ידי פליטים מרוסיה. המבורג היה מרכז הגירה ליהודים.

מרטין חזר לאלטונה רק לאחר שנודע לו על מות אביו.

ב 1892 נולדה לבנו הבכור נתן נכדה שלישית, שנקראה פייגלכה-פרידה.

ב 1895 נולד לו שוב נכד, שנקרא על שמו - אליעזר בשינוי קל: אלעזר.

ב 1896 נולדה לו נכדה נוספת, שנקראה גיטל-גרטרוד.

(פרטים אודותם בתיאור הדור ה 11)

אב-סבי ליפמן-אליעזר ידע צער רב בחייו, כמו אביו לפניו :

בחייו נפטרו שתי נשיו, היותן צעירות ממש; ושני בנים: תינוק ובוגר.

מות ליפמן בונדהיים

ב 11.3.1898 הופיע חבר החברה-קדישא, אלדן לוי הגר ב Schluterstrasse 20

והודיע לפני רשם הפטירות האזרחי באלטונה רשמית :

" כי סוחר הבהמות ליפמן בונדהיים, -בן 75 שנה, -בן דת משה, -שגר באלטונה

ברחוב Palmaille 1 בקומה השניה, - יליד אמדן בפריזלנד המזרחית, -

שנולד ב 31.1.1823, -שהיה נשוי לאחרונה לאמילי בונדהיים לבית פלס, -שהינו

בנו של הקצב נתן בונדהיים ואשתו, אשר שמה הפרטי והמשפחתי הקודם לא ידוע,

ונפטר באלטונה בדירתו דלעיל, - ב 10 במרס של שנת 1898 -בבוקר בשעה 9 ורבע.

אחרי מסירת ההודעה, הוקראה, זו למוסר, שידוע לפקיד האזרחי אישית, והנ"ל חתם

בנוכחותו. מקבל ההודעה הוא ממלא מקום מזכיר המשרד האזרחי.

התעודה המקורית, אשר סימנה הוא 419.08, שטורה בכתב-יד, בכרך ב" עמ. 35.08.

מאמר

Hier ruhet
Adolph Bundheim

המאמר הוא על אדם, שנתחבב הקצב, שנתחבב 4.

אברהם העצום ב 4.5 א' וקברו כחבר

הקבר החדש והטוב
אברהם בן אברהם

נולד ב 31.1.1823
נפטר ב 10.3.1898

אברהם

כאשר בקרתי ב 1985 בבתי העלמין בהמבורג ואלטונה, מצאתי להפתעתי את מצבת ליפמן-אליעזר בונדהיים בבית העלמין היהודי של אלטונה ב - Bahrenfeld Bornkampsweg, בצד האחורי הימני, בקבר המסומן 352, ליד זו של אשתו השנייה אמילי-רחל. אמי לא שמעה אף פעם מבעלה, -אבי, על מקום קבורת סבו וצולמתי מצבתו וזו לשונה:

פ"נ

איש תמים וישר
עניו ומהיר במלאכתו
הוא אליעזר זקן ביתו
המכונה בשם ליפמן
בר נתן בונדהיים
נולד י"ט שבט תקפ"ג
ונפט" בשם טוב ט"ז אדר
ונקבר עש"ק י"ז אדר תרנ"ח לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.

יהא זכרו ברוך.

על מצבת אשתו השנייה חרוט:

פ"ט

האשה החשובה

מ" מירלי רחל בת כ" משה פעלס
אשת כ" ליפמן בונדהיים
נולדה ג" סיון ת"ר
ונפטרה שמיני עצרת תרל"ו
ת.נ.צ.ב.ה.

יהא זכרה ברוך.

שתי המצבות מחומד טוב שנשתמר החרוט עליהן.

תאריך הלידה החרוט על מצבתה של מירלי-רחל, - ג" סיון ת"ר -, תואם את חישוב גילה במותה, על ידי בעלה, בהודעתו לפקיד הרישום. שתי המצבות הונצחו על ידי ושמורות עמי כצילומי שקופיות. מצבת אליעזר צולמה גם כתמונה ושמורה בכתב-ידי, בנך ב', עמ' 35א.

סיכום: מבניו של סבי-רבא אליעזר בר נתן בונדהיים, רק בכורו נתן שהוא סבי, התחתן והוליד ילדים והמשיך בכך שושלת משפחת בונדהיים דרכו, כאחד הענפים.

לא ידוע לי עד כה, אם מרטין-מרדכי התחתן באמריקה, או בכל מקום אחר והשאיר צאצאים אחריו. אולי אגלה אי-פעם משהוא אודותיו ??

על אחי ליפמן-אליעזר בונדהיים, שהיגרו כמוהו מאמזן להמבורג. 1. מאחיו הבכור, משה-מוזס בר נתן וגייטל בונדהיים התפתחה שושלת של בונדהיים בהמבורג השכנה, אודותיה הצלחתי לגלות רישומים רבים בהמבורג. משה-מוזס היה כנראה סוחר בהמות בהמבורג, כפי שאחיו אליעזר-ליפמן עסק במקצוע זה באלטונה השכנה. יתכן ואביהם נתן בונדהיים, בבואו עמם מאמזן יסד שותפות בין שני האחים, שהתישבו לשם יעילות מסחרית בשתי הערים בעלי רשויות הנפרדות. אחרי שהתחלנו להתעניין בעברנו, גילה אחי נתן בארץ שלשה צאצאים של ענף זה. משום-מה לא שמענו ולא ידענו על קיום ענפים נוספים של משפחתנו. לא בהמבורג ולא באמזן, עד לתחילת מחקרנו זה. !!!

בבואי ארצה. הציעה לי דודתי פרידה וולקובסקי, אחות אבי הי"ד, לבקר עמה אדם בשם משה יוסף בונדהיים בתל-אביב, שהיננו מורה לעברית והחליף את שמו ל-נוה. אך הייתי אז במצב של רשמים אדירים ומהפכניים, -עולה חדש שזה עתה ניצל מאימת הרדיפות באירופה. הקיבוץ הדתי טירת-צבי בו רציתי להקלט, - העיר תל-אביב היהודית שהרשימה אותי, אלה תפסו את חווייתי. כנראה שזו הסיבה, שאינני זוכר את פרטי הביקור אצל קרוב משפחה זה, אשר לא שמעתי עליו בעבר. על צאצאי ענף זה, ראה בנספח 2.

2. האח השלישי, מרכוס-מרדכי בונדהיים התחתן אף הוא בהמבורג והוליד שתי בנות, התפרנס ממכולת-מזון. ממנו לא נשארו צאצאים שנושאים את שם המשפחה שלנו, בונדהיים, אך היו לו שתי בנות שאחת מהן, -אגטה-, נספחה בטרזיינשטאדט.

3. האחות שרה-מחלה התחתנה ב 22.11.1857 בהמבורג עם ישראל בורטנגר, לפי רישום רשמי מהמבורג. ע"פ רישומי מריון, היא נפטרה ב 22.6.1857. זו טעות !! הרישום שנקלט על ידי חוקרת זו, הוא רישום תאריך חתונתה !! אינני יודע, אם היו לזוג צאצאים ומה קרה עמם. (ראה גם בנספח 2)

אליעזר-ליפמן העדיף אולי את קהילת אלטונה האורטודוקסית על קהילת המבורג, בה התפתחו גם זרמים ליברלים יותר : הרפורמים והקונסרבטיביים. אולי הקפידו על-כך פחות משה ומרכוס, הגם שאין לי לכך הוכחות. יתכן כי השתייכו בתחילה לזרם האורטודוקסי, הגם שבניהם ונכדיהם התרחקו מזרם זה.

פרק י"ד. הדור העשירי.

משפחת נתן בונדהיים באלטונה :

בתקופת נישואיו של ליפמן-אליעזר בונדהיים באלטונה שמש כרב ראשי רבי יעקב אטלינגר, בשנים 1836-1871. בהמבורג, במקביל לו שימש כרב-ראשי הרב אנשל שטרן, בשנים 1851-1888.

נתן בונדהיים בן אליעזר נולד ב י"ט תמוז ה'תקט"ו 5615 = 5.7.1855 כבכור נפל נטל הקשיים והצרות במדה-רבה על כתפיו. זה מתגלה מהודעת הפטירה של אחיו אברהם עליה הוא חתום ולא אביו. כשמתה אמן יטה, היה נתן רק בן 11 וחצי. הוא לא זכה שאמו תהיה לידו, כאשר כאשר היה בר-מצוה בשבת פרשת פנחס, בשנת 1868. שלושה שבועות לפני-כן נפטר אחיו החורג מאמו השניה, -אמילי-, יעקב הקטן. כך לוה אירוע הבר-מצוה בודאי בעצב, יותר מאשר בשמחה. ועוד צע : אחיו אברהם נפטר בגיל 20 ב 1877, שנתיים לאחר שאביו איבד את אשתו השניה אמילי, והוא את אמו השניה, החורגת. הוא נתן, היה אז רק בן 22 ועול-האחים נפל כנראה עליו, -בהיות אביו ליפמן-אליעזר בן ה 52 במות אשתו אמילי-, איש שבור מאסונות חוזרים ונשנים. עובדה-היא, שלא קיים אף צילום, לא ממנו ולא מעת חתונתו של נתן, בניגוד למשפחת גליקשטאדט מאותה התקופה של סוף המאה ה 19. האם זה מעיד על אדיקותו בפירוש מצוות התורה, האוסרת "לא תעשה לך כל תמונה...", או אולי היו חיינו עצובים מדי, כדי שיסכים "להתפנק" בחידושי-מותרות כאלה ? כאשר ביקשתי מאמי לתאר את סבי זה, אותו לא זכינו להכירו, היא תיארה אותו כאיש רציני תמיד, גבוה ומעט כפוף. אמי הכירה אותו מביקורה בבית חברתה הטובה ובת גילה אדטרוד בונדהיים, צעירת-בנות המשפחה.

נישואי נתן וקרולינה בונדהיים

ב כ"ח ניסן ה'תקמ"ח = 11.4.1888 התחתן נתן בונדהיים עם גלה-קרולינה מבית וורטהיים, GELLE-CAROLINE WERTHEIM. סבתי קרולינה נולדה במקום בשם Witzenhausen, מעט מזרח מן העיר Kassel אשר במחוז הסן-Hessen. תאריך לידתה 28.10.1865 = ח" חשון ה'תקכ"ו, בשבת פרשת "לך-לך". סבי נתן היה אם כן מבוגר מכלתו ב 10 שנים וקרוב לשנתו ה 33, בו בזמן שסבתי היתה רק בת 22 וחצי בחתונתם. אני מניח שהיו אלה נישואי שידוך, קשור בענייני כספים, בבנקאות. אחד מאחיה המבוגרים יותר של גלה-קרולינה היה בעל בנק פרטי בפרנקפורט דמיין, כמו נתן בונדהיים באלטונה ומאוחר יותר בהמבורג. לקרולינה היתה אחות תאומה, דינה-דוסל. כאשר נולד זוג התאומות, נפטרה אמן כנראה תוך כדי הלידה הקשה, כי גלה-קרולינה קבלה את שם אמה. אני מניח, כי יום מותה של האם GELLE-CAROLINE WERTHEIM זהה עם הולדת התאומים. האם נולדה ב 15.8.1829, במקום Amoeneburg בקרבת העיר Marburg. אביה היה גרשון וורטהיים, יליד 24.8.1825 מויצנהאוזן-Witzenhausen. האלמן גידל לאחר מות אשתו את ילדיו לבדו, בודאי בעזרת מינקת ואומנת, ולא ולא התחתן שוב, על אף שהיו לו ארבעה ילדים קודמים.

פרטים אלה מרות יעקבס ז"ל מפר הרא"ה, אשת יצחק יעקבס, שהיה נכדה של

פלורה וורטהיים, האחות המבוגרת יותר, שטפלה בתאומות כשגדלו.

פרוט רב על ענפי משפחה זו נמצא בעץ היוחסין מסודר וחוברת מלווה, המסבירה את כל ענפי המשפחות, החל שנת 1665. אלה נשמרו אצל דודתי פרידה וולקובסקי לבית בונדהיים. אחי נתן עיבד לעברית את כל המידע הרב בשפה הגרמנית :

1. עץ היוחסין למשפחת שטראוס-Strauss Stammbaum der Familie

2. הנחיות לעץ היוחסין של משפחת שטראוס מיוני 1910 (55 דפים)

3. העיבוד וההדפסה של אחי נתן לשפה העברית הופץ לכל צאצאי

משפחת בונדהיים בשנת 1981;

4. תיאור ההסטוריה של מחוז הסן-Hessen ויהודיו נמצא בכתב-יד

כך ב", בעמודים 53, 58-59, כולל מפות התמצאות גיאוגרפיות.

לכן לא אפרט במסגרת זו הסטוריה מעניינת זו של יהודי אשכנז במחוז הסן ובית ההורים של סבתי קרולינה-גלה וורטהיים-בונדהיים.

לנתן וגלה-קרולינה בונדהיים נולדו חמשה ילדים לפני סוף המאה ה 19. תוך כדי כך החליפו את דירת המגורים כמה פעמים, כנראה בהתאם לצורך בגודל. 1. משה-מקס נולד ב 23.4.1889, שנה לאחר הנישואין בהמבורג. 2. יטה-הנריאטה נולדה ב 10.8.1890, גם היא בהמבורג. 3. פראדקה-פרידה נולדה ב 22.11.1892. ברחוב 7 Neuer Pferdemarkt בהמבורג. (אולי נולדו גם מקס וגם יטה באותה דירה, הגם שאין תיעוד על כך). 4. אלעזר-ארנסט נולד ב 16.2.1895 ב 170 Koenigsstrasse באלטונה. 5. גיטל-גרטרוד נולדה ב 74 Marktstrasse באלטונה. ב 1910, בעת עריכת ספר היוחסין של צאצאי משפחת שטראוס, גרה המשפחה בהמבורג, ב 75 Schlueterstrasse. כך תיעד עורך-ההנחיות לעץ היוחסין. אמי זוכרת, כי משפחת בונדהיים נחשבה למשפחה אמידה, כל עוד חי נתן האב. היא התרשמה מן הדירה המרווחת בשלוטרשטראסה, בה ביקרה את חברתה גרטרוד. שם הכירה אמי גם את אבי, בעלה לעתיד. שתי המשפחות, בונדהיים וגליקשטאדט, השתייכו לנאמני היהדות האורתודוקסית, בשונה מהרבה יהודים שהתרחקו מחיי יהדות שלמה, עקב האמנציפציה.

על כן נולדו ששירים בין בניהם ובנותיהם.
לא ידעו לי, אם ההורים ידעו על כשרי המשפחה של העבר, מימי משפחת הנריקס.

בסוף המאה ה-19 ובראשית ה-20 עברו הרבה מיהודי העיר העתיקה בהמבורג וגם מאלטונה, לאזור מגורים חדש שנבנה ברובע הנקרא Grindel, שם נבנו כמובן בתי כנסת בהתאם לאוכלוסייה היהודית ההולכת וגדלה, ובהתאם לזרמים השונים: האורתודוקסי, המסורתי והריפורמי.
הרב-גוונים של התרבות היהודית בהמבורג-אלטונה הושפעה ממהגרים שהגיעו במשך דורות רבים מאזורי אירופה שונים: אנוסים מפורטוגל, פליטי ת"ח-ת"ט מאוקראינה ופולין, מדניה, מהולנד ופריזיה, מן הדרום הגרמני ושוב מדוסיה.

בביקורי בהמבורג בשנת 1988, במסגרת מפגש יוצאי קהילה זו ביום הזכרון ה-50 להשמדת ק"ק יהודי המבורג, נישא אלי יהודי מבוגר שבא משווייצריה, מר JOEL SOHN, התבונן בי ארוכות ובהתרגשות רבה שאל אותי, אם אני לא ארנסט בונדהיים ?? כאשר הבהרתי לו, כי אני בנו, סיפר לי תוך כדי זמעות, כי הוא למד כנער אצל סבי נתן בונדהיים פרשת השבוע מדי שבת בשבת.
"אחרי גמר התפילה הלך חוג של בעלי-בתיים יהודים עם בניהם לביתו של נתן בונדהיים, לשמוע ממנו שיעור. ארנסט, בן נתן השיעור, הגיש תקרובת לצעירים והרשים את המספר, אז עוד נער... אתה יודע שהנך דומה מאוד לסבא שלך, פרט לכך, שהיה גבוה יותר, רזה ומעט כפוף ?? והאם ידעת שאמרו עליו שהינו ספרדי במקור ? ", כך שאל אותי אז לפני שש שנים, מר יואלסון הזקן.
עתה הייתי בטוח, כי תגליותי אינם פרי דמיון, אלא עובדה זו היתה ידועה לכל המכירים של משפחת בונדהיים. לאחרונה ממש סיפרה לי שולמית כרמי-וולקובסקי, בת דודתי פרידה לבית בונדהיים, כי היא ידעה מאמה, כי נתן בונדהיים השתייך בעבר לקהילה הספרדית באלטונה, אך פרש ממנה מסיבה לא ברורה לה... ??

סבתי קרולינה בונדהיים זכורה לי כאשר נאה, זקופה וחייכנית. אמי ספרה לי, כי בצעירותה בלטה לה הבדל גדול באופי בני הזוג נתן וקרולינה. הראשון היה מסוגר ופניו רציניים ואף חמורי-סבר, בו בזמן שקרולינה היתה פתוחה ועליזה יותר. כנראה היתה לכל אחז מהם גישה שונה בהתייחסות לחומרות היהדות: "בעלת-הבית נהגה לנגב את רהיטי החדר הגדול, בו עמדו להתארח באי-השיעור, בשבת בבוקר. בעלה לא ראה זאת בעין יפה, כי בשבת אין גם לעשות פעולה קלה זו". אמי זוכרת ויכוח כזה, מתקופת נעוריה, בהתארכה אצל חברתה גרטרוד. תארתי פרטים אלה, כדי לאפיין את שתי הדמויות של סבי נתן וסבתי קרולינה. הרי את סבי נתן לא זכיתי להכיר אישית.

נתן וקרולינה בונדהיים גידלו את בניהם ובנותיהם בכבוד. עקב מעמדו הטוב בקהילה האורתודוקסית הוענק לנתן תואר "חבר". בתואר זה כוודו חברי קהילה אשר חיו ופעלו למען הקהילה בענייני כשרות, גמילות חסדים, הוראת-תורה לא על מנת לקבל פרס וכו'. בתואר זה נקראו לתורה מכובדים כאלה. סבי נקרא איפה "החבר נתן בן רבי אליעזר". לא נודע בדיוק מה היה פועלו בקהילה, פרט לעדויות על מתן שיעורים בשבתות. יתכן והוא פעל בעוד תחומים.

בתם הראשונה יטה, אחרי הבכור משה-מקס, חלתה בילדותה המוקדמת בשעלת קשה. עקב כך נגדום לה פיגור שכלי, ממנו לא נתרפאה כל חייה וכך הכרנו אותה.

שני הבנים משה-מקס ואליעזר-ארנסט גוייסו לצבא הגרמני בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, אך פרטי חיי הבנים יתוארו בפרק על הדור ה-11.

מות סבי נתן בונדהיים

בשנת 1915, בהיות משה-מקס באחת מחזיתות המלחמה, נאלץ האב נתן בונדהיים לעבור ניתוח להסרת בלוטת הערמונית. לאמי ספרו, כי אחרי הניתוח אושפז בפרוזדור בית החולים להחלמה והצטנן עקב רוח פרצים.

הוא חלה בדלקת-ריאות קשה ונפטר. לדעתי יתכן והמות לאחר הניתוח, היה יכול להגרם מזיהום, באין אנטיביוטיקה. במותו היה רק בן 60 וכמעט שלושה חודשים.

וכך כתוב בהודעת הפטירה מספר 905 מן ה-2.10.1915 : (מתורגם מגרמנית) המבורג. היום ה-2 אוקטובר 1915 התיצב לפני פקיד הרישום, מצויד בתעודת הלידה שלו - הפקיד ארנסט בונדהיים - הגר ב-75 Schlueterstasse - והודיע כי הבנקאי נתן בונדהיים - בן 60 שנה ושני חודשים - בן הדת היהודית, -שגר בשלוטרשטראסה 75 - ואשר נולד באלטונה ב-5 יולי 1855 -

ואשר נשוי עם קרולינה מבית וורטהיים - ואשר היה בנם של בני הזוג ליפמן נתן בונדהיים ויטה מבית ליכטנשטיין - אשר יותר לא ידוע אודותיה - ואשר גרו ב-31 Moltkestrasse - נפטר ב-1 אוקטובר 1915 - לפני הצהריים בשעה תשע וחצי - לפי הודעתו האישית של המודיע ועל פי ידיעתו. הוקרא, ואושר ונחתם על ידי ERNST BUNDHEIM (חתימה בכתב יד). הרשם Knudsen. אושר בתיאום עם המרשם האזרחי הראשי ב-2 אוקטובר 1915. צילום התעודה המקורית, -וליו אישור מן הקהילה היהודית, שנקבר בבית העלמין

היהודי Bornkampsweg 1, בקבר 27410n, - שמונה בכתב-יד, נון ב' עמ' 75.

אמי שלמה במשך שנים רבות את הטיפול באחזקת המצבה הנאה, לצד מצבת אחיו ישראל-איזידור, שנפטר ברווקותו 10 ימים לפני אחיו נתן, עקב סרטן במיתרי-הקול, כך סיפרה לי אמי. היא הכירה גם איש עדין זה. על פי תיאורה, היה הוא איש חלוני ורגיש, נמוך-קומה מחותנה לעתיד, נתן בונדהיים. איזידור-ישראל היה שותפו של אחיו הבכור בענייני הבנקאות.

שמו ישראל הועבר לו מישראל מינדוס, סב-סבתו גיטל בונדהיים באממן. בערך בשנת 1984\3 הוכרזו כל בתי הקברות היהודיים בהמבורג-אלטונה "כאתרים הסטוריים מוגנים". ואמנם בביקורי שם ב-1985 ראיתי כיצד מכסחים את העשבים ומטפלים באחזקת בית קברות זה, משעם העיריה. מאז לא חויבה אמי יותר בתשלומי אחזקה.

צילמתי את שתי המצבות וכך חרוט עליהן :

בקשת העליונה של שתיהן נקבע הפסוק המחובר בין שני האחים, כדלהלן.

הנאהבים והנעימים בחייהם

פ"נ

החבר ר' נתן בר אליעזר ז"ל

בונדהיים

נולד י"ט תמוז תרמ"ו

ונפטר בשמחת תורה תרע"ו לפ"ק

בחת רוח ליוצרו עשה

תורת אמת בפיהו היתה

נמעי נאמנים השאיר בעולם

ברוכים המה בתוך קהלם

אמת וחסד בחייו גמל

ללימוד תורה עתים קבע

יותר מכדי ערכו עמל

עזר לאביון ודל להביא

תנצבה

הבחור הישר

ר' ישראל בר אליעזר ז"ל

בונדהיים

נולד כ"ג טבת תר"כ

ונפטר י"ג תשרי תרע"ו לפ"ק

ישראל למצא מנוחה יצא

שדה החיים מצד אחיו מצא

רעיו יקוננו עליו בסתר הליכותיו

אל גן עדנים מעלתו פעלותיו

לקצור ברנה עם אלמתיו

תנצבה

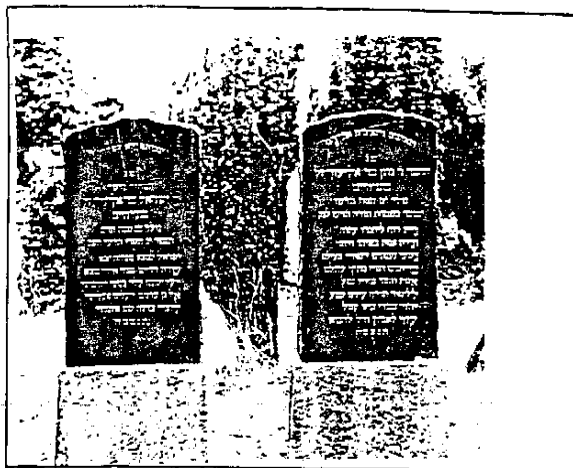
(אזהרות הנוטריקונים מודגשות)

יהא זכרם ברוך.

הדגום לגרמנית של כתב מצבתו של נתן בונדהיים בכתב נאה נמצא בין ספרי

הקודש של אבי ז"ל. אף הוא שמוע עם הצילומים בכתב-ידי נתן ב"ע, 76.

ברור מהודעת הפטירה, כי הבן השני אלעזר-ארנסט היה נוכח בהלווית אביו. אך לא כן לגבי הבכור משה-מקס, אשר יתכן ולא היה יכול להגיע משרותו הצבאי אי-שם, אולי אפילו לא ידע בזמן על פטירת אביו, בהיותו במרחקים.

בהל Bornkampsweg

האלמנה קרולינה פעלה נחרצות, כדי שבנה ארנסט-אלעזר יקבל מזון כשר בצבא הגרמני, שלא דאג לכך, כנראה. אמי סיפרה לי על נחרצותה אצל מפקדיו הישירים, כדי שתוכל לגור בשכנות למחנה-הצבאי בהרי הארדנים הצרפתיים, שם שירת בנה ארנסט-אלעזר, כדי לבשל לו אוכל כשר בכל יום. היא היתה אשה איתנה בכל תחומי החיים, גם בתחום היהודי הזה...!!

סבתי קרולינה זכתה לחיות עוד 27 שנים, בראותה את בניה ובנותיה נישאים ומעמידים דור נרחב של נכדים. בשנות ה-20 גרה ברחוב Hansastrasse 47. אצלה גרו הורי אחרי נישואיהם ושם גם נולד אחי נתן ואנוכי, לפני שהורי נהיו עצמאיים בדירה משלהם.

בביקורי אצלה בדירתה המאוחרת יותר בדירת קרקע, Klosterallee - פינת Hansastrasse, היא תמיד חיבקה אותי, כמו את יתר הילדים עמם באתי. לכל ילד בנפרד היא לחשה לו באוזן :

Du bist doch mein Allerbester = "אתה הכי טוב שלי"...

היה לה חוש בריא לילדים ולפינוק לו זקוק כל אחד-מהם לחוד. בשנותיה האחרונות היא סבלה מסכרת. הבאנו לה קליפות תפוחי אדמה, אותם השרתה במים, כדי לשתותם לפני ארוחת הבוקר, למחרת, כתרופה טבעונית.

ב-2.10.1942 = כ"א תשרי ה'תש"ג = הושענה-רבא נספתה ממחלת הדיזנטריה במחנה הריכוז הגרמני ב מרזין-שטאדט Theresienstadt. יהא זכרה ברוך. כן מצאתי בכתב-מחנה זה, במוזיאון שהוקם בקבוץ גבעת-חיים איחוד.

על תקופה זו אפרט יותר בפרק דור 11, ובאותו ביוגרפיה שלי לאחר-מכן, בע"ה.

הדור העשירי בהמבורג :

מוריץ-משה גליקזטאדט ומשפחתו

נולד בהמבורג ב 29.10.1853 = שבת "בראשית", כ"ז תשרי ה'תרי"ד (5614)
(הכתיב של שם המשפחה, בהתאם לחרוז על מצבתו ומצבת אשתו וזוה)

מוריץ-משה היה בכורה של אמו חנה אך הילד החמישי של אביו ראובן-צבי.
הוא נולד בתקופה, בה התעורר בני בונדהיים מאמזן, באלטונה ובהמבורג.
(ליפמן-אליעזר בונדהיים התאזרח בעיר אלטונה כשנה לפני-כן.

שנתיים אחרי לידת משה-מוריץ גליקזטאדט בהמבורג, נולד בן-דודו, סבי
נתן בונדהיים באלטונה.)

משה-מוריץ נקרא על שם סבו מצד אביו. אחריו נולד ילד שנקרא על שם סב-אמו
חנה-, יוסף (לוי).

תקופת ילדותו היתה תקופת המאבק של יהודים חשובים כמו סלומון היינה,
אביו של הסופר היינריך היינה, ושל גבריאל ריסר, - להשוואת זכויות אזרחיות
ליהודי-המבורג. אלה הושגו רשמית ב 1860-1864 וב 1867 התאימה את עצמה
הקהילה היהודית לתוצאות שויון זה, שנבעו גם לשינוי בארגון ומינהל שלה.
(פרטים על מאבק זה ואיך זה השפיע על מבנה הקהילה, ראה בעמ. 220-222)

בשנת 1866 היה משה-מוריץ לבר-מצוה, כנראה בשבת פרשת בראשית.
משה-מוריץ ביקר בודאי בבית הספר היהודי המתקדם "תלמוד-תורה חדש", מיסודו
של הרב ברנאי, שראשיתו 40-50 שנה לפני-כן.

בימי בחרותו של משה-מוריץ שימש כרב ראשי אורטודוקסי- רבי אשר-אנשל שטרן,
שנולד בשטיינבך-גרמניה ב 1820 ונבחר לכהונתו בהמבורג ב 1851. בהיותו בן
31 שנה בלבד. בודאי היה לגילם הצעיר של רבני המבורג ומוצאם מאשכנז
המערבית השפעה מכריעה באופן הנהגת היהדות האורטודוקסית. הוא פעל למשל
להכרת בית הספר "תלמוד-תורה חדש" כגמנסיה-תיכונית יהודית.
אשת הרב היתה בת רבי נתן אדלר, רבה הראשי המפורסם של ק"ק יהודי לונדון.

בכור הבנים של ראובן-צבי, גומפל-גוסטב-אריה גליקזטאדט נישא לבתם של הרב
הראשי שטרן ואשתו בת הרב הראשי אדלר, ושמה רחל.
פרט זה חשוב כדי שנבין, כי בני גליקזטאדט נחשבו אז לשידוך טוב לעילית
הרבנית האשכנזית המערבית.

בני דודינו מדרגה שניה, עליזה קהאן-גלוקשטאדט בירושלים; בנימין ג"ש, גם
הוא בירושלים וארי ג"ש ברעננה, הם מצאצאיהם. (ראה נספח מס. 1)

מצבת קבורת אביו של משה-מוריץ, ראובן-צבי, מעידה על מעמדו המכובד מבחינה
יהודית מחד, ומבחינה כלכלית מאידך (ראה עמ. 226)
ב 2.7.1875 התייצב הפקיד יוסף-משה (Commis JOSEPH-MORITZ GLUECKSTADT)
לפני שלטונות הצבא, בהתאם לכללי השויון האזרחי שהושגו לפני כמה שנים, כדי
להיות מוצב לשרות צבאי. אך מונפקת לו תעודה המאשרת שהנ"ל נפסל לשרות
לתמיד, לאחר שנקבעה לו נכות עקב מחלת האפלפסיה שהוא סובל ממנה.
לא שמעתי אף פעם מאמי על מוגבלות זו, להיפך הוא תואר תמיד כאיש בריא וחזק
ומכאן ברור לי, כי אביו, שאז עוד חי, שלשל בודאי סכום נכבד לכיס הנכון.
כך פוטר סבי משרות צבאי לכל חייו.

התעודה המעניינת שמורה וכתב-יו"י נכון ב-, עמ. 50.

Ausmusterungs-Schein No.10 der Vorstellungsliste A, No.769

בולט בתעודה, כי סבי נקרא בה יוסף-מוריץ באופן רשמי. בו-בזמן שביתר
התעודות נקרא רק מוריץ. המוזר הוא, כי אחיו הצעיר ממנו, נקרא יוסף אף הוא!
אז מה קרה שבתעודת הפטור מן הצבא נקרא המתייצב גם יוסף, גם מוריץ ??
האם התעודה שמשה לפטור את שני האחים בבת אחת ??

או האם מוריץ נקרא בבואו בברית-אבות יוסף-משה, על השם הכפול של סבו יוסף-משה (בלי ארי, השם השלישי), כפי שחרוט על מצבת אביו שלוש שנים מאוחר יותר? (ראה בעמוד 226).

אז על שם מי נקרא אחיו יוסף, שכולד שנתיים אחריו?
הפתרון הוא כמובן שהאח יוסף נקרא כך לזכר סב אמו חנה, יוסף לוי. בנו של אביה של חנה, היה דוד לוי.

מוריץ היה בן 22 בהתיצבו ובהשתחררו משרות צבאי.
בפברואר 1878, שנתיים וחצי מאוחר יותר, נפטר אביו ראובן-צבי בגיל 67 וחצי.
אחיו הגדול גומפל-גוסטב-ארי היה במות האב בן 29 והוא, מוריץ בן 24, ויוסף היה אף הוא כבר בן 22.

עליהם היה מעתה לפרנס את האם-האלמנה חנה ואת האחיות הלא-נשואות.
שני האחים הגדולים וכנראה גם יוסף הצעיר עסקו בממכר של טבק ואביזרי עישון. אני משער, כי בתחילה היו שותפים. המידע מסיפורי אמי.
אני מניח, כי רוזליה בת ה-32 וחנה בת ה-30 אז, נישאו כבר בגיל צעיר.
באשר לדוריס ופאני הצעירות יותר, לא ידוע לי מצבן האישי בעת ההיא.

ב 29.8.1886 = כ"ח אב ה'תרמ"ו (5646) התחתן יוסף-משה מוריץ עם רוזה מבית מונדן (MUENDEN). השם היהודי-ידישאי של רוזה היה רייזכן (REIZCHEN).

מוריץ היה בחתונתו בן 33 וכלתו רק בת 18, צעירה ממנו ב 15 שנה !!
בימים ההם התחתן גבר יהודי רק אחרי התבססותו הכלכלית. זו כללה גמר לימודים בבית ספר יסודי, לימוד מקצוע כמתלמד אצל בעל-בית, תקופת התמחות עצמאית וצבירת מספיק הון לרכישת דירה ואמצעי מחיה, מתאימים למעמד החתן ומשפחתו. הורי הכלה התחייבו בנדוניה של ביגוד, כלי מטה וריהוט הדירה.
לא ידוע לי אם בימים ההם ובחוגים ההם, היו הנישואין תוצאה של שידוכין, אך אני מניח שכן היה.

בתקופה שחי באזור העתיק יותר של המבורג, שימש מוריץ גליקשטאדט כפרנס בבית הכנסת הגדול באלבהשטראסה, (Elbstrasse), כך סיפרה לי אמי.

ב 12.7.1887 = כ"ט תמוז ה'תרמ"ז נולד לזוג בנם-בכורם שקראו לו ראובן-צבי על שם הסב שנפטר לפני כתשע שנים. בגרמנית קראו לו RICHARD-ריכרד.

להבדיל, ב 6.10.1888 נפטר לפתע אחיו הצעיר של מוריץ-, יוסף, לאחר שנתקף בדלקת המעי העיוור. גם מידע זה, מסיפורי אמי.

כאשר חיפשתי מצבות סבי וסבתי מוריץ ורוזה גלוקשטאדט בבית הקברות היהודי ב-לנגנפלדה-Langenfelde, גיליתי לשמחתי אך גם להפתעתי את מצבת קבורת יוסף, ועליה חרוט השם הכפול יוסף - משה !

הרבה מחשבה הקדשתי לתעלומה, הכיצד קראו לשני אחים באותו כפל שם: יוסף-משה? עלי להניח, כי בהיותו חולה אנוש, הוסיפו לו שם שני, את שמו של משה.

האם התכוונו לסבא-רבה יוסף-משה-ארי בן ראובן או אולי היתה הכוונה לבקש רחמים עליו בשם אישיות אחרת בשם זה ???

המצבה נמצאת בצד שמאל מן הכניסה לבית העלמין, חלקה B מספר 63.

עליה חרוט: פ"נ - יוסף משה בן הג"צ כ"ה - ראובן צבי גליקשטאדט -

נולד ביום א' דראש השנה תרמ"ז - ונפ" ש"ק ב' דר"ח מרחשון תרמ"ט לפ"ק -

6.10.1888

13.7.1887

מקום המצבה

ליד
הטלפון
ב 1985

ירא את ה" מנעוריו
ועולה לא נמצא בנשמתו
סמוך על ה" מבחוריו
פני השכינה יזרח לקראתו

יש להניח. כי האחים הם אשר דאגו להציב מצבה זו לאחיהם, שנפטר ביום 32 ומעט יותר. בכל אופן הנוטריקון יוסף ולא יוסף-משה !!
עתה, לפני שאתאר לידת יתר ילדי מוריץ ורוזה, אתאר את בית הוריה של רוזה,

משפחת מונדן - MUENDEN בהמבורג :

אביה של רוזה היה שלמה-סלומון מונדן, שנולד באלטונה בשנת 1820.
אמה היתה אנה-חנה לבית קוך-KOCH, ילידת 1838. הפרש גילים של 18 שנה ביניהם.

על פי פרי מחקרי של שמות-משפחה-גיאוגרפיים, בא קדמון משפחת מונדן מעיירה בשם זה, צפופית מ Kassel במחוז ווסטפליה-סכסוניה, להמבורג בראשית המאה ה 18, כאשר נוסדה הקהילה האשכנזית (1714).

דור 1. זלמן-שלמה מונדן נקבר באלטונה ב 1751;
ואשתו מינדל מטה בת סנדר לבית טראנב נקברה שם ב 1782.
דור 2. יהודה-לב מונדן היה הממשיך המשוער. פרטים אודותיו ואשתו חסרים.
דור 3. שלמה מונדן, נפטר ב 1790;

ואשתו ציפור-SOPHIE לבית FUERST, נפטרה ב 1805.
דור 4. מרכוס-מרדכי מונדן, נפטר ב 1832; הסבא של רוזה.
ואשתו רוזה-רייזקה לבית FUERST, נפטרה ב 1834.
אחותה של רוזה היתה דוריס-דייכה שנישאה ליוסף-משה-ארי גלוקשטאדט.
דור 5. שלמה-סלומון מונדן, אביה של רוזה, נפטר ב 1877.
ואשתו חנה-אנה לבית קוך, נפטרה ב 1905.

דור 6.

רוזה-רייזקה היתה הבת הצעירה שנולדה ב 20.7.1868, כפי שרשום ברישום הלידה
הזמני מספר 948 J ובהתק תעודת הלידה הקבועה משנת 1877, מס. 3948.

שתי התעודות שמוזות בכת-ידי נון 1, עמ. 43-א ו 46.

לפניה נולדו הבנים מקס-משה ב 1864, דניאל ב 1866, ואנטון-אהרון ב 1867.
שלושתם נשאו נשים וכולם ניספו בשואה. צילום ארבעת הילדים משנת 1874
שמור בארכיוני. סבתי בצילום בת 6 שנים. - מעט מצאצאיהם הספיקו להגר עוד
בזמן מגרמניה הנאצית וחיים בארה"ב.

אמי ספרה לי, כי משפחה זו הקפידה שיש לאמר ולכתב Muenden ולא Minden.
(לכן העדפתי לאיית שם זה ב ו ו ולא ביוד, כי ה u בתוספת שתי נקודות מעל
לאות, הוא הנותן את ההגייה ue בגרמנית. הם הדגישו בקפדנותם, כי מקורם לא
מעיירה בסביבת הנובר, אשר שמה Minden, כי אם מ Muenden דרומה יותר.)

חשוב לי להדגיש כאן, כי עיידת מקור המשפחה שוכנת במחוז Hessen, בקרבת
העיירה Witzzenhausen, מקום לידתה של קרולינה נורטהיים, אשת נתן בונדהיים.
מכאן, ששני בתי האב בונדהיים וגלוקשטאדט מן העבר הפורטוגזי, התחתנו כבר
במאה ה 18 עם נשים ממקור אשכנזי מובהק.

שלמה מונדן היה בעל בעמיו, בית המשפחה היה בככר Zeughausmarkt, אותו צלמה
אמי בביקורה בהמבורג ב 1956, ותמונתו שמורה עמי. הבנין כולו היה רכושו !
אמי ספרה לי, כי עלי לחפש את מצבתם של הסבים שלה, שלמה ואנה מונדן, בבית
הקברות היהודי במורד מסילת הברזל לאורך הרחובות רנצל-גריןדל-דמטור, תחת
לגשר הרכבת. כאשר טיפסתי מעבר לגדר, המונעת מהולכי רגל לרדת אל מסילת
הברזל, חשבו המתבוננים בי אולי, שאני תמהוני או רוצה להתאבד.

אך המצבות לא היו שם יותר, השטח היה נקי ממצבות בכלל.
מאוחר יותר מצאתי את המצבה המשותפת של זוג זה בחלקה היהודית של בית
הקברות הכללי ב Olsdorf-אולסדורף. התברר מתחקירי, כי מצבות שמורות היטב
ובעלי ערך, הועברו והועמדו מסביב לאנדרטה לזכר גבריאל ריסר ואשתו, שבזכותו
זכו יהודי המבורג לשיויון-זכויות אזרחיות.

המצבה משיש אדמדם, וממנה למדתי יותר על מעמדו של שלמה מינדן ואשתו ז"ל .
נראה לי, כי זו עוצבה והועמדה רק אחרי מות אב-המשפחה, 28 שנה לאחר מות
בעלה. זאת בגלל זהות החרוטה והפיסול בין חלקה העליון לתחתון, אותה יזמו
בני הנפטרים. יתכן ומתחילה הועמדה מצבה יחידנית אחרת לשלמה-סלומון, אך זו
הוחלפה אחרי מותה של אשתו בזו המשותפת לשניהם.
וכך ניתן לקרא מעליה :

האיש הנכבד ג"צ ר" שלמה בן
כהר"ר מרדכי מינדען
נפטר בש"ט ש"ק אור ליום א" דסוכות
ונק" יום ב" דסוכות תרלח לפ"ק

שלמה שמו ושלם פעלו
למוד בדבר ה" ובתורתו
מעשיו ישרים ואמת דבורו
השולכן במרומים הוא נחלתו
SALOMON MUENDEN
geb. 30 Aug. 1820-5580
gest. 21 Sept. 1877-5638
(=נולד 30 אוג. 1820-5580)
(=נפטר 21 ספט. 1877-5638)

האשה החשובה והישרה
חנה אשת כהר"ר שלמה
מינדען ז"ל
נפטרה בש"ט יום ה' י"ג תשרי
ונק" ערב סוכות תרס"ו לפ"ק

מן וחסד בכל דרכיה
נועם וחכמה בכל מעשיה
הגדילה בניה לחיי אמונה
נפשה בצל שדי תהא טמונה
ANNA MUENDEN geb. KOCH
geb. 7 Aug. 1839-5599
gest. 12 Okt. 1905-5666
(=נולדה 7 אוג. 1839-5599)
(=נפט" 12 אוקט. 1905-5666)

ת.נ.צ.ב.ה

שלמה מינדען היה גבאי צדקה בבית הכנסת הגדול ב Elbstrasse. נפטר צעיר
יחסית, בגיל 57. אשתו אנה נפטרה בת 66. ברור, כי גידלו את ארבעת ילדיהם על
ברכי היהדות המסורתית, הגם שהיו "מודרניים" על פי סגנון תקופה זו.
באלבומי המשפחתי שמורים צילומיהם ממיטב שנותיהם, משנת 1865 + 1875.
בשנת 1990 תרמה אשת הנפטר "כסא אליהו הנביא" כפול-מושב לביית הכנסת,
אשר על ריפוד קדמת שני המושבים רקום :

לזכרון ר" שלמה ב"ר מרדכי מינדען ז"צ"ל

נדבת אשתו מ" חנה בת משה קאך תר"ס לפ"ק (= 1900)
הכסא מצולם כאשר מוצבת על העמוד המרכזי תפלת ברית המילה וברכותיה בתוך
מסגרת אובאלית, ועליה השנה תקנ"א = 1781.
לא מובן לי, כיצד להסביר את שני התאריכים השונים על אותו רהיט מפואר ?
אולי הועברה התפילה מכסא ישן יותר לכסא החדש והמפואר יותר ?
התמונה המקורית שמורה בתיק המסמכים של משפחת גליקשטאדט אשר בארכיוני.

משפחת קוך-KOCH בהמבורג

אמה של סבתי רוזה-רייזקה היתה בת למשפחת קוך. גם זו היתה מן המשפחות הותיקות בהמבורג. לא הצלחתי לגלות, האם אשכנזית או ספרדית היתה במקורה ?? השם קוך-KOCH ומאוחר יותר קוך-KOCH מופיע ברישומים כבר בראשית המאה ה-18. העיסוק ביבוא סוכר ובעיבודו היה מן המקצועות הייחודיים של יהודים פורטוגזים. בישראל וגירוש הסוכר המעובד היה מסודות הפורטוגזים. חכמי חכמי הקהילה הטילו חרם על כל חבר קהילה ששכר פועל גוי למפעלו, כדי שהסוד המקצועי שהבטיח מונופול עסקי ליהודים, לא יסתכן לידיים לא יהודיות.

היה במדיניות זו כדי להגן על יכולת הקיום היהודי, מאחר והגילדות, דהיינו האיגודים המקצועיים של האזרחים הלא-יהודיים, אסרו קבלת יהודים לשורותיהם. בדרך זו רצו למנוע ריבוי יהודים בערים. עתה בא חרם נגדי ומקצוע עיבוד הסוכר נשאר בידיים יהודיות כמה דורות. מכאן הנחתי, כי אולי היו אבות משפחת קוך פורטוגזים במקורם. בגלל הכתיב COOK מניח אני, כי באו מהולנד.

מאב: גם ייבוא טבק ועיבודו היה מקצוע יהודי-פורטוגזי יחודי. בגלוקסטאד הראשונה היה אחד המפעלים שהבטיחו עתיד ליהודים "מבשלת סוכר" = Zuckersiederei. אך השטפונות הגדולים של שנת 1625 הציפו מפעל זה כמו אחרים. הנזק היה גדול במיוחד, כי כל הסחורה הגולמית והמעובדת נשטפה אל הים. המפעל כמו גם מפעל יצור הסבון קרסו עקב כך.

בהמבורג היה רחוב מרכזי, בו התקינו הפורטוגזים בדירות בתיהם חדרי נפרדים ליצירת סוכר מסחרי לבן, מן הגולמי שהובא מברזיל כסוכר קנים חום. אך גם תעשייה זו ניזוקה עקב תנועת הכרכרות ברחובות, אשר זיעזעה את המבנים בנויי העץ והקשו או אף מנעו מתמיסת הסוכר להתגבש כראוי.

יכולתי לעקוב אחורה אחרי בני השם קוך במשך חמשה דורות לפני אנה-חנה, אם סבתי רוזה-רייזקה.

דור ראשון משוער היה יצחק קוך, שנקבר ב 1771 באלטונה-המבורג.

דור שני משוער היה ירוחם קוך, שנקבר ב 1812;

דור שלישי היה דניאל קוך עליו נרשם במרשם היהודים האשכנזים ב 1815, כי גר ברחוב הקציבים-Schlachterstrasse וכי היה במקצועו מורה לכתובה - Schreiblehrer.

דניאל י. קוך היה יליד שנת 1771 ונקבר ב 1856. (בן 85 במותו)

דור רביעי היה משה דניאל קוך שנוולד ב 1800 ונפטר ב 1873.

אשתו היתה שפרינס-פיליפינה בת ליב ברגל-BERGEL.

הם התחתנו ב 24.3.1832 = שבת ? כ"ב אדר שני ה'תקצ"ב.

אפרים יעיר-אדלר בקיבוץ טירת צבי מחזיק במסמכים עתיקים של משפחות יואל-אדלר-קוך, היותו צאצא משפחות אלה.

הוא כותב, כי חתונת הכסף שלהם נחגגה ברוב פאר ב 24.3.1857. בין הרבה נתונים כולל צילומים, מחזיק אפרים ברשותו מחברת תפריטים בשפה העברית והגרמנית, אשר בעקבות תפריטיו אלה, אותם הפיץ בכתב אומנותי, התפרסם משה קוך בין יהודי המבורג.

וכך מפרט אפרים יעיר אודותיו: שמו קוך בא לו עקב מקצועו כטבח בחתונות ובמסיבות חגיגיות. כן היה מורה לכתובה-תמה, קליגראף בלע"ז, שלימד בבתי ספר שונים ובקורסים פרטיים. בין תלמידיו נמנו גם אציל מבית פלנדרן (צפון בלגיה) והדוכס (הרצוג) מבית אורליאן (צרפת). משה קוך קנה לעצמו שם גם במעשי האומן שלו בשטח הקליגראפי. ידועות לאפרים תמונות גדולות בכתב ידו, בהן כתב ואייר את פרק התהילים "יושב בסתר עליון" ופרקים אחרים בעברית ובגרמנית. מהן נתלו בחדרי בית משפחתנו, כותב אפרים יעיר.

אחי נתן מצא בין חפצי אמנו העתק מאיור אומנותי זה. על פי זכרונה של אמי הקדיש הסבא שלה, מוזס קוך ציור קיר גדול עם אותו פרק צ"א לזכרו של בנו של הרצוג מסוים, שמת במחלת הדבר אשר הפילה אז חללים רבים. ההרצוג גמל לאומן בטבעת משובצת יהלומים, טבעת יקרה זו עברה כירושה לבית משפחת יואל, כך זכרה אמנו לספר לאחי. העתק האיור הועבר למשמרתי על ידי נתן ביום הולדתו ה-60. הוא נמצא בכתב-ידי, כרך ב", עמוד 47. הכתב עברי וגוטי במשולב.

אני זוכר אישית תמונה גדולה בבית סבתי רוזה-רייצקה גלוקשטאדט. נדמה לי שזו היתה תמונה מצויירת או אפילו רקומה וכותרתה "הקרב", בגרמנית Die Schlacht. היא מתארת קרב תותחים וחיל רגליים, אשר דמויותיהם מרכיבים אותיות ומשפטים ואחרים מפוזרים כרקע. כולם יחד מתארים שדה קרב מן הימים ההם. לצערנו אבדו עבודות האומנות עם השמדת יהודי גרמניה, בשואה. אולי הוחרמו על ידי קלגסי השלטון הנאצי ונמצאות אי-שם באוסף פרטי גזול, או באחד המוזיאונים? כדאי לצאצאי המשפחה לפתוח עיניים בבקרים כאלה בהמבורג או בסביבותיה.

כן זכור לי מרבד-קיר רקום באותיות תכולות, גוטיות מסוגננות, על בד לבן. שמה ותוכנה "תפילת הבוקר" = Das Morgengebet. היא הועברה לרשות אמי כנראה אחרי מות סבתי רוזה, ותלתה במשבח מעל השולחן. האותיות היו דגמי משה קוך. בארה"ב משמשים דגמיו ללימוד האומנות הגוטית והכתב הגוטי עד היום.

כן כתנה לי איוגנוו בנסטר מניח מונדען-קוך, בת זווה של אמי.

בעמוד 49 בכרך ב" שמורה ההדפסה של אפרים יעיר אודות משה קוך ובנותיו, אשר הבכורה הנריאטה נישאה לאהרון בן אפרים-פישל יואל. לאחר מותה נשא אהרון את אחותה הצעירה פרידריכה-ריכל-רחל לאשה. בת שלישית, יענטה-שרנה נשאה גם היא לבן משפחת יואל. הבת האחרונה, אנה-חנה קוך נישאה לשלמה-סלומון קוך.

בנישואין אלה נוצר קשר משפחתי בינינו, על ידי רוזה-רייצקה בת אנה-חנה קוך, לבית יואל ואדלר. מבניהם חיים בקבוצים טירת-צבי, יבנה ומעברות.

אפרים יעיר ממשיך לתאר את משה קוך כך: "על ידי פעולתו המסחרית, - הדפסת מחברות, קורסים בכתב בכתיבה תמה (Schreibschule בלע"ז) - ללמד את הכתיבה בציפורני פלדה ודיו...". שהומצאו אז, הוא עשה רכוש הגון, שהספיק לו לקנות בית בהמבורג ב Schlachterstrasse מספר 18. (= רחוב הקצבים)

"הוא היה מכובד על הבריות כגבאי בית הכנסת הישן באלבשטראסה ופעיל בחברות גמ"ח שונות. ביתו היה פתוח לרווחה לכל אורח, לכל דך ונכלם. כולם מצאו עזר וסעד אצל האנשים העדינים, שקבלו את כל אחד בסבר פנים יפות, בשמחה וברוח מבודחת. מרים קרליבך, בת הרב הראשי האחרון של ק"ק המבורג מתארת את ביתם בשיר יפה, אשר נותן בבואה נאה של הרוח ששרתה בבית זה.

מתארים את ר" משה קוך כבעל שער צהבהב, תמיד מסורק למשעי, כחול עיניים ולבוש בהדר. אחותו המבוגרת ממנו בשנתיים, נישאה ליהודי בשם שיף באלטונה".

- אמי זוכרת מסיפורי אמה, כי מזס-MASES KOCH, כך היא ביטאה את שמו, היה

במקצועו אופה דברי מתיקה, בגרמנית Zuckerbaecker.

במשמרתי נמצאת תעודה מקורית, מניה של החברה הזואולוגית בהמבורג, מס. 684.

מ 24.12.1862 על שם M. D. KOCH, אשר מקנה לבעליו זכויות ביקור חופשי בגן הזואולוגי. -- ב 10.4.1873 מעביר בעליו את המניה לסלומון מונדען, חתנו.

-- ב 27.2.1890 מעבירה האלמנה של סלומון מונדען, היא אנה-חנה מבית קוך את המניה לחתנה מוריס גליסקזטאדט. - מרשות זו הועברה התעודה לרשות אמי, כנראה על ידי רוזה-רייצקה, אלמנת מוריס גליסקזטאדט, אני מניח אחרי מות בעלה.

התעודה המעניינת סמדה נכתב-ידי כוך נ", עמוד 148.

כן ברשותי צילום נדיר בעתיקותו משנת 1855, ובו משה-דניאל קוך בן 55

ואשתו פיליפינה לבית ברגל בת 50, עם בתם הכי צעירה אנה-חנה בת 16.

זה הצילום העתיק ביותר שקיים מאבות משפחתי. לצערי הוא דהוי.

הדור החמישי: אנה-חנה מבית כוך, אשר צילום ממנה ומבעלה סלומון מונדען
עם בנם-בכורם מקס-מרדכי בן השנה, משנת 1865, שמור עמי. (הקטנה בעמ. 228)
הדור הבא היא רוזה-רייזקה לבית מונדען ובעלה יוסף משה-מוריץ גלוקשטאדט.
משפחות מונדען-קוך היו מודעות היטב למעמדם. סבתי רוזה-רייזקה, אם-אמי,
בטאה את גאוותה בהתייחסותה לשתי המשפחות בכך, שהטילה ספק בעברם "הטוב" של
משפחת בעלה, גלוקשטאדט, "כי אלה לא מתהדרים בסיפורי יחוסם, כמוה. משהו אינו
בסדר ביחוסם..." כך היא אמרה לבתה יוהנה אי-פעם-פעמיים ואולי יותר.
מסיפורי אמי עולה, כי אחיה המבוגרים, שלעגו לחשיבות שיחסה אמם ליחוסה
האריסטוקרטי-המבורגי, היתלו בה לא אחת כאשר אמי בחרה באבי אלעזר לחתנה.
הרי הוא "רק" מאלטונה, פרובינציה לדעתה, ולא ממשפחה המבורגית ותיקה...
בעלה מוריץ התפרנס עד קרוב לשנת 1900 ממסחר בצרכי טבק. באותה שנה נכנס
לשותפות עם גיסו אנטון-אהרון מונדען, אחיה המבוגר רק בשנה של אשתו רוזה.
הם הקימו ביחד סטודיו לצילום. רוב הצילומים היו של נופים ושל מקומות נופש
בהם נפשו מעשירי האוכלוסיה. הצילומים עובדו לגלויות דואר ונמכרו לאלה
שרצו לשלוח מזכרות ליקיריהם או לשמור על זכרון ימי הנופש לעצמם.
במשמחתי צילום חנות הממכר בהמבורג משנת 1912 עם מדפים מלאים בגלויות
מצולמות, שתי מוכרות ושני מוכרים או פקידים. כן גלויות נוף מקורית של תמשה
צעירים וצעירות בפוזות של מטיילים בתוך יער. כן קבלתי מאספן ירושלמי
שני העתקים של גלויות אתרים. אחת של חוף אי הנופש Norderney ובו קטע
הרחצה לגברים והשניה כיכר העיר דנציג עם מגדל העיריה. בשתי האחרונות מודפס
עם היצרנים M. GLUECKSTADT + MUENDEN - HAMBURG וסמל החברה בצורת מגדלון
ועליו נשר פורש כנפיים. האחרונה נשלחה לנמען בברלין ב 21.5.1899.
העתקים שמויים בנך נ"ל כתג יזי בעמוד 63.

נישואי מוריץ ורוזה גליקשטאדט

התקיימו ב 29.8.1886 = כ"ח אב ה'תרמ"ו.
החתן היה בן 33 והכלה רק בת 18. צילום הזוג מצוי באלבומי. החתן בעל הזקן
המטופח בחליפה "מודרנית" והכלה במעיל-ז"אקט צמוד מעל לשמלה או חצאית רבת
כפלים, נראה רציני ומהורהר.

שתי אנקדוטות מסיפורי אמי מאפיינים בודאי את טיפוסם השונה במקצת או אולי
יותר את השוני של תרבות הוריהם, זה מזה.

סבתי רוזה אהבה לבלות מדי פעם בבית האופירה והתיאטרון, בו בזמן שסבי
מוריץ לא שש לבילוי כזה. לכן ליווה הבעל את אשתו הצעירה ממנו עד לפתח
בית-האופירה או התיאטרון, קנה לה כרטיס והלך לדרכו, כדי לבא בתום ההצגה
ולקחתה מפתח בנין-התרבות המפואר הביתה.

שוער בית-התיאטרון הכיר את סבי ואהב לדבר עמו, עת שבא מוקדם מדי וחיכה
לרעייתו באולם הכניסה. פעם הציע לו לראות לפחות את סוף ההצגה, בלי צורך
לשלם על כך. כאשר נכנס סבי ונעמד בסוף האולם, רקדה בדיוק להקת נערות
קאן-קאן לשמחת מבקרי התיאטרון. לפתע נשמע קולו הרועם של סבי בקוראו:
"לא-אינני יכול לראות את זה, אינני יכול-". מיד נגשו אליו הסדרנים
להרגיעו בשאלם אותו: "מה כל כך נורא בכך, הרי אנשים מודרניים אנו".

ואז מספרים שאמר: "אינני יכול לראות את זה, כי העמוד לפני מסתיר...".
פעם אחרת נכנס בסוף הצגת אופירה, בה הוצגה הטרגדיה של אסון שריפת מרכז
העיר המבורג, שקרה 50 שנים מוקדם יותר. הוא נכנס בדיוק כאשר הבריטון שר:
" שריפה, הכל נשרף, הבתים עולים באש-שריפה, הכל נשרף, הבתים עולים באש..."
והזמר מסלסל בקולו בחוזרו על המשפט הזה שוב ושוב... לפתע נשמע קול בס
מן היציע "אידיוט, מה אתה עושה כל הזמן? קח דלי עם מים ונסה לכבות את האש
במקום לבזבז את הזמן בשירה..."

כך סופר על סבי. האם זה נכון או לא? בודאי רצו לתאר בסיפורים אלה את ההומור הסרקסטי שבו נודע סבי מוריץ, ביחסו הלגלגני במעט, לעידון ולתרבות של החוגים מן "האצולה ההמבורגית".

הזוג יוסף-משה-מוריץ ורוזה-רייזקה גליקסזאדט גר בדירה גדולה ברחוב "קרולינה" = Karolinenstrasse שנמצא בקרבת ה"אלבשטראסה" = Elbstrasse וה"רנצלשטראסה" = Renzelstrasse.

שם נולדו להם עשה בנים, בני הדור ה-אחת עשרה של צאצאי הנריק דה מילאן.

הדור האחת עשרה של משפחת גליקסזאדט וגליקסזאדט:

1. ראובן-צבי-ריכרד-RICHARD נולד ב 21.7.1887 = כ"ט תמוז ה'תרמ"ז.

2. שלמה-זיגפריד-SIEGFRIED נולד ב 12.7.1889 = ו' בתמוז ה'תרמ"ט

3. יוסף-דוד נולד ב 3.4.1891 = כ"ב אדר ב' ה'תרנ"א

ילד זה נפטר במגפת הכולירה ב"ד" אלול ה'תרנ"ב, בן שנתיים וחצי = 21.8.1893

מצאתי את מצבת קבורתו קרוב לזו של אח-אביו, יוסף, על פי תרשים.

המצבה קטנה ולא קריאה יותר. היא ממוקמת בשורות ילדים שנפטרו.

הבכור ראובן-צבי ריכרד בן ה-6 חלה אף הוא במחלה מסוכנת זו.

סבתי רוזה סיפרה לאמי על הקצב היהודי פיפרלינג-Pfifferling,

שעל אף הסכנה הגדולה, לא נמנע מלביא לביתה כדי לספק למשפחה בשר

כשר טרי. מאז היא נשארה לו נאמנה כקונה קבועה. בנה שלמה-זיגפריד

התארס מאוחר יותר עם בתו לני. (הפרטים מאמי)

4. דניאל + מרדכי-אריה-גוסטב-גומפל נולדו ב 19.8.1894 = י"ז אב ה'תרנ"ד.

5. יהודה-ליאו-LEO נולד ב 27.10.1896 = כ" מרחשון ה'תרמ"ז.

כבר הזכרתי, כי גם סבי יוסף משה גליקסזאדט, כמו קודמיו בדור, חתנו שלמה מונדען-. ואבי חתנתו משה קוך, היה פרנס בבית הכנסת באלבשטראסה. פרטים אודות בנין הקהילה האשכנזית ובית הכנסת המפואר באלבשטראסה, כמו גם צילומים נמצאים בספר "מבנים ומצבות יהודיים בהמבורג", מאת אירמגרד שטיין-

Juedische Baudenkmäler in Hamburg- Irngard Stein, 1984

בעמודים 58, 55-54, 50, 47 והתמונות בין עמ' 60-61

בית הכנסת נבנה בשנים 1788-1789 ופונה בשנת 1906, עם העברת מרכז הכובד של האוכלוסייה היהודית לאזור מגורים חדש ומודרני יותר ב Grindel-גרינדל.

משפחת גליקסזאדט עברה למגוריה החדשים באזור זה. הדירה הראשונה היתה

ב 13 Rappstrasse - רפשטראסה 13.

6. אמי יוהנה נולדה כבר שם ב 9.9.1898 = כ"ב אלול ה'תרנ"ח.

אמי מניח, כי אביה קרא לה ין- על שם יוסף הילד הנפטר, וחנה כמוכן על שם

הסבתא, אשת ראובן-צבי, חנה מבית לוי.

אמי הדגישה תמיד, כי ע"ש סבתא ין בקראה, אשר כבר נפטרה;

ולא ע"ש הסבתא אנה-חנה מונדען מבית קוך, אשר עדיין חיה אז.

זו נפטרה ב 1905.

במשך השנים הבאות החליפה המשפחה את דירתה עוד פעמיים :

קודם ב 1909 ל 8 Dillstrasse - דילשטראסה 8

יותר מאוחר עברו להמשך הרחוב מספר 21, פינת 15 Rappstrasse-רפשטראסה 15.

על מרפסתה צולמה אמי כנערה עם הוריה וחותרתה בעתיד, קרולינה בונדהיים,

בשנות מלחמת העולם הראשונה. צילום זה משנת 1917 שמש אותי בביקורי

בהמבורג ב 1985, כדי לזהות בודאות את מקום מגורי סבתי רוזה גליקסזאדט,

אותה ביקרתי בשנות ה-30, כאשר עברתי שם מבית הספר אל דירתנו.

זכרתי דירה זו מאז. צילום מחודש מראה, כי חזית הבית לא שונתה מאז.
בראשית המאה ה-20 נבנו באזור מגורים חדש זה כמה בנייני ציבור יהודיים:

1. בית הכנסת המרכזי החדש, בככר בשם Bornplatz - בורנפלאץ.
בנין מפואר זה נבנה זו לראשונה בהסטוריה ההמבורגית במקום בולט
לעין, - ולא מוסתר אחרי בנייני-מגורים, שנחנך בשנת 1906, שבוע לפני
ראש השנה 5667 = ה'תרס"ז
2. לידו הוקם בית ספר מודרני חדש לקהילה היהודית - "תלמוד תורה"
Talmud Tora-Schule = T.T.S. ב 20.12.1911 נחנך הבנין.
3. בית הכנסת של הזרם הקונסרבטיבי Am Dammtor - דמטור, ברחוב
Benekesstrasse 4 - בענעקה-שטראסה 4, מאחורי בתי המגורים, שנבנה כבר
שנבנה כבר ב 1895. הכניסה אליו דרך סמטה בין שני בתי המגורים 2-6.
4. בית דירות של הקהילה, נשכר באותו רחוב מספר 2.
פרט אחרון זה מובא כבר כאן, על אף שחשיבותו בשבילנו היה מאוחר יותר, כאשר
גרנו כמה שנים באחת מדירות בית הדירות הזה.

על כל בנייני הקהילה היהודית-ראו Juedische Baudenkmale in Hamburg

סבי יוסף-משה מוריץ נבחר בראשית הפעלת בית הכנסת המרכזי הגדול בבורנפלאץ
כגבאי. מאוחר יותר לא חזרו לבחור בו, ועל פי עדות אמי, נפגע מכך מאוד.
כפי שכבר פורט, עסק בתקופה זו סבי בצילום אומנותי. יתכן, כי מקצוע "מודרני"
זה, לא מצא חן בעיני חלק מחברי הקהילה האורתודוקסית, ופסלו אותו בשל-כך
מלשמש בתפקיד פרנס וגבאי. (??)

משהו על האגודה הסביבתית

היהודית והכללית של התקופה ועל רבני המבורג:

נעשור לפני סוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 היגרו המון יהודים פליטים
מרוסיה ופולין למערב. הם ברחו מן הפרוגרמים האכזריים במזרח וחלקם התיישבו
בערי מערב-אירופה, כולל בהמבורג ואלטונה. חלק רב יותר היגרו לאמריקה, כאשר
נמלה של המבורג וחברת הספנות של היהודי ALBERT BALLIN מגבירה את צי-
אוניותיה ומשמשת כחברה העקרית להסעת פליטי רוסיה לאמריקה.
בעבר הושפעה רב-גוונותה של תרבות יהודי המבורג מפורטוגזים קדומים
ומזרמים יהודים אשכנזים אליה מן הדרום, המערב, הצפון ומן המזרח. רבניה היו
בחלקם חניכי החסידות המזרחית וחלקם היו אשכנזים מערביים המשלבים
"תורה עם דרך ארץ" על פי שיטת הרב שמשון רפאל הירש.

ב 1889 נפטר הרב-המחנך ר' אשר-אנשל שטרן.

אחריו מלא את מקום הרב הראשי ר' מרדכי הירש במשך 20 שנה. הנ"ל היה תלמיד
חכם מהונגריה, שבין היתר הגן על אישיותו של רבי נתן אייבשיץ הנתון
במחלוקת, נגד ההסטוריון ד"ר צבי גרץ (מקור *10). הוא היה נואם ומחנך
מקובל והיתה לו השפעה ממתנת. בזקנתו עזר לידו במשך שנתיים רב צעיר אף
הוא מהונגריה, מלומד גם בתרבות-כללית ונואם בחסד עליון ולמדן מופלג, הוא
הרב ד"ר נחמיה צבי נובל. הוא הספיד בנואם רב רושם את הרב הירש, אחר מותו.
אך הוא עזב את קהילת המבורג, כדי לשמש כרב ראשי בקהילת פרנקפורט.

ב 1910 נבחר לכהונת רב-ראשי בהמבורג הרב שמואל בן בנימין שניצר, אף הוא
יליד הונגריה. הוא כקודמיו, שילב ידיעת-תורה ותלמוד עם ידע הפילוסופיה.
הוא לא הצטיין כנואם מזהיר כקודמיו, היה מהנהגת אגודת-ישראל בגרמניה
ואף יושב הראש שלה. בכל זאת התנגד לאדיקות הקיצונית של הונגריה מחד, -
והפרנקפורטאית מאידך, מיסודם של משפחת הרבנים של בית בראויאר.

בפרנקפורט נוצרה הקהילה הנפרדת האדוקה = Austrittsgemeinde, אך בהמבורג
מנע הרב שפיצר פילוג כזה. בזכות כושרו ורצונו שמר על האחדות הקהילתית
בה הצטיינו קהילות אה"ו כבר בעבר. קראו לזה "השיטה ההמבורגית".

על הרבנים הירש, נובל ושפיצר-נספר 'דברי אה"ו, אביעז, ת.ס. 75-77

גם זרם יהודי המזרח, ה-Ost-Juden היה מיוצג בהמבורג. רק בקהילת המבורג יכול היה לקרות, כי חזן בעל חזות מזרח-אירופית יתקבל כחזן ראשי בבית-הכנסת המרכזי בבורנפליץ. היה זה החזן הצעיר והלא ידוע ר' יוסל"ה רוזנבלט, אחד מפליטי רוסיה-פולין, אשר ניסה למצוא לעצמו פרנסתו, בדרכו מערבה. בתחילה דחו אותו, איש לא שמע עליו עד כה. כדי לשכנע את פרנסי הקהילה, נעמד בחדר המדרגות של בית ועד הקהילה והחל לשיר. מיד הכירו בו, כי לפניו עומד בעל כשרון גדול. למדות מראהו הזר, קבלוהו כחזן ראשי.

באחת התוכנות הראשונות, היה צריך לברך את שבע הברכות לצידו של הרב הראשי רבי שפיצר, אשר עמד לקרא את התנאים ולקדש את הזוג.

החזן הטרי נדהם לגלות לפניו אנשים ובעקר נשים בלבוש מפואר ומוזרני, לדעתו לא בהתאם לקדושת המאורע והמקום. הוא פנה בלחש לרב המכובד ושאל: "כבוד הרב, הכיבד אוכל לברך בשם ובמלכות ולפני נשים בלבוש לא צנוע, במחשופים וזרועות לא מכוסים"? מיניה-ובי ענה לו הרב הרגיל בכגון אלה: "אישי הצעיר, האיך אתה, שרק זה זמן קצר באת מן הנכר רואה דברים כאלה, ואני הויתק פה כבר שנים רבות, לא רואה מה שאתה רואה?" - פרט זה מסיפורי אבי ז"ל, שהיה חסיד גדול של החזן יוסל"ה רוזנבלט בשנות העשרים של המאה.

זה היה המקלים היהודי בקהילה, תחת הנהגתו של הרב שפיצר, שהיה קפדן גדול בעניני הלכה של ממש ולא פשרן כלל.

לתוך מקלים זה גדלו דודי לבית גליקסזמאדט, בני הדור ה-11 לבני הנריקס.

שני סוחרים ידועי שם, מ.ה.ה. הינריכסן וזיגפריד הינריכסן - HINRICHSEN, אשר היו בודאי מצאצאיהם של ענף אחר של ההנריקס, כמו גם הפילוסוף ארנסט קסירר-CASSIRER, אשר אבי מניח, כי היה צאצא' של ה-CASSERES מן הפורטוגזים הראשונים בני משפחותינו-, היו מן הפעילים הכלכליים והתרבותיים של יהודי המבורג בדור זה. כמוהם כגבריאל ריסר בדור הקודם, עתה יצחק וולפזון, אנטון דה-REE, רפאל מאי וליאו ליפמן היו מן האישים שתדמו לכלל אזרחי העיר במנהל האזרחי. אלברט בלין, מיסד חברת הספנות הבין-ימית Hapag; בית הבנק; ורבורג-WARBURG; רופאים ידועי שם; אנשי מדע ותעשיה; - כל אלה התעורו היטב בחיי האזרחים של העיר המבורג וגם באלטונה. היו מהם מחנכים; מורי-מדעים; שפות ותרבות; שחקני-תיאטרון וזמרי-אופירה. כל אלה השפיעו על הנוצרות סוג מיוחד של יהודים מוזרנים, שעמדו בו-זמנית משהו מיסודות היהדות.

ליהודי המבורג היה הומור מיוחד המבורגי, יבש ועוקצני. אינני יודע, אם הוא נלקח מן הסביבה הלא-יהודית, או האם הוא היה "יהודי" במיוחד.

אך גם אנטי-שמיות לא חסרה בהמבורג, הרבה זמן לפני הנאציזם.

כבר בשנות ה-80 וה-90 של המאה ה-19, בתקופת נשואיהם של יוסף משה ורוזה גליקסזמאדט בהמבורג ושל נתן וקרולינה בונדהיים באלטונה, התארגנה קבוצה גדולה של פקידי מסחר גרמנים-לאומיים, - Deutsch-Nationale Handlungs-

gehilfen Verband, פרסמו כרוזים אנטי-יהודיים והדביקו אותם על שלטי החוצות של חברות מסחריות של יהודים בתוכן: Juden raus! = יהודים החוצה!

בשנים 1897-1901 הצליחו נציגי קבוצה זו להבחר למועצת אזרחי-העיר.

הסנט והמשטרה אסרו כינוסים של מפלגת אנטי-שמיים אז בהמבורג, לכן קוימו באלטונה השכנה ובונדסבק. התנועה הזו התבססה בינתיים רק בשכבות התחתונות של הפקידות והאזרחים. לא לקחו אותה ברצינות יתרה. לתנועה היתה השפעה בארגונים שטפתו טיולי-טבע ושדה, שנקראו "ציפורי-נדודה" = Wandervoegel.

כבר ב-1913 התנגדו 457 מנהיגים ומדריכים של ארגונים כאלה נגד קבלת צעירים יהודיים בשורותיהם, במרחב הגרמני כולו. מלחמת העולם הראשונה שפרצה ב-1914, קטעה את התנועה וצעירים יהודיים גויסו לצבא הגרמני כשווי זכויות וחובות...

אך כבר בראשית ההתנגדות של שכבות אנטי-שמיות נגד הקידום המעמדי של היהודים, ב-1881, עת גורשו יהודי רוסיה בפרוגומים של אותה תקופה, כתב הסוחר היהודי ההמבורגי גוסטב-מרדכי כהן מאמר בשם "שאלת היהודים והעתיד". המאמר פורסם ב-1891, שבע שנים לפני פרסום "מדינת היהודים" של בנימין-זאב הרצל ב-1898. היה זה רעיון טרום-ציוני בהמבורג. אך ציונות של ממש לא חדרה לקהילה היהודית בהמבורג, לא עתה ולא מאוחר יותר. אפשר לסכם תקופת חייו בני הדור העשירי של צאצאי הנדיקס בהמבורג-אלטונה בקביעה, כי אלה חיו באווירה יהודית מאוזנת ואזרחית-מעמדית משופרת; הגם בויכוח מצד חוגים לא-יהודיים, אך מבחינה יהודית ללא רעיונות ציוניים.

מלחמת העולם הראשונה קטעה את כל הישגי החיים והמהפך האזרחי היה חד וקשה. על תקופה זו במסגרת הדור האחת-עשרה בפירוש-יתר.

הזוג יוסף-משה ורוזה גליקסזאדט, כמו גם הזוג נתן וקרולינה בונדהיים באלטונה, ראו את בניהם מגויסים למלחמת הקיסרות הגרמנית והאוסטרית נגד רוסיה במזרח, העמים הסרבים-קרואטיים בדרומה, בלגיה וצרפת ואנגליה במערב.

פטירת מוריץ גליקסזאדט

יוסף-משה נפטר אחרי תום מלחמת העולם, ב-17.1.1921 בשעה 2 בלילה, בגיל 67 וחודשיים וחצי. הוא חלה בשושנה ברגל וההרעלה התפשטה למוח והכריעה אותו מחוסר תרופות אנטי-ביוטיות. אחרי חום גבוה במשך חודש איבד את ההכרה ונפטר. לפני מותו הוסיפו לו שם כנהוג: נפתלי. כנראה שהתייחסו להירש-צבי, שמו השני של אביו. כנראה, כדי לא לחזור על השם במדויק, בחרו בסמל- "נפתלי איילה שלוחה".

תעודת הפטירה המקורית שמורה עמי בכרך ב' של כתב-ידי, בעמוד 78. היא חתומה על ידי בנו גוסטב. - תאריך הפטירה העברי הוא ח' שבט ה'תרפ"א. סבי נקבר בבית הקברות לנגנפלדה - Langenfelde, קבר 125 J., בקצה השדה. לידו נקברה 15 שנים מאוחר יותר אשתו רוזה, ב-26.8.1936 = ח' אלול ה'תרצו. על מצבת סבי ציוו בניו לחרוט כדלהלן:

(3 השורות העליונות חסרות בציור)

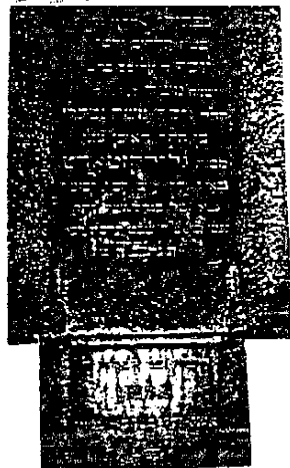
הערות
לשמות

נפתולי

יוסף
משה

יוסף משה נפתלי

גליקסזאדט
אלבשטראסה
{ באותיות }
{ מובלטות }

פ"נ

הזקן טוב לב בן טובים
קבל כל אדם בפנים יפות
נפתולי אלוהיו נפתל

בכח תהלים ותפלות

יוסף עליכם ה' ברכתו

ישמח משה במתנת חלקו

הח'ר יוסף משה נפתלי

בן הח'ר ראובן צבי

מבית גליקסזאדט

גבאי האחרון דבי'הכ עלבזטר

גבאי של ביה"מ ושל הח'ק

נפטר בש"ט ח' שבט תרפ"א לפ"ק

תנצבה

מכתב המצבה ניתן ללמוד, כי סבי היה הגבאי האחרון של ביה"הכ באלבשטראסה. כנראה המשך למלא תפקידו שם, גם לאחר מעבר המשפחה למגוריה החדשים באזור "הגרינדל". התפילה האחרונה התקיימה בו ב-13.9.1906 = כ"ג אלול 5666. באותו יום ממש התקיימה תפילת החנוכה של ביה"הכ המרכזי החדש בבורנפלג. כן למדתי מכתב המצבה, כי סבי היה גבאי בית המדרש ושל החברה קדישא! התואר "חבר" שלו ושל אביו מציין, כי שניהם היו מכובדים בקהילה.

לרגלי מצבת סבי נקבע לוח זכרון לבן השני, שלמה-זיגפריד שנעדר בקרבות האחרונים של הצבא הקיסרי הגרמני בחזית הצרפתית, בזרזת סגן.
הכיתוב הוא: לזכרון בנו הבחור שלמה אשר נפל בצרפת בקיץ תרע"ח.
אודותיו אפרט בפרק הבא של דור הורי, דודי ודודותי, הדור האחת-עשרה.

מצבת הסבתא רוזה זהה בחומר ובצורה לזו של בעלה.
וכך נחרט עליה במצוות בניה:

פ"ט

אמנו היקרה החשובה והצנועה
שגמלה רק טוב כל חייה
עמרת בעלה ותפארת בניה
כל כבודה בת מלך פנימה
מ' ר' י' צ' כ' א'
בת ר' שלמה מינדען
אלמנת החבר
ר' יוסף משה נפתלי
ג' ל' י' ק' ק' ז' ט' א' ד' ט'
נולדה א' אב תרכ"א
נפטרה בש"ט ח' אלול
ת' ר' צ' ו' לפ"ק
ת' נ' צ' ב' ה'

עלי להסביר את האיות של השם גלוקשטאדט בצורת גליקשטאדט על שתי המצבות:
בתקופה הדנית כתבו גלוקשטאט, כאשר ה ס מבטא את המבטא הך של האות ש.
מאוחר יותר כתבו גליקשטאדט, כאשר ה ש בוטא כ sch=ש, ו דט בסוף ככתוב
בגרמנית - Blueckstadt.
אני בחרתי לכתוב בעברית את האותיות ue עם ון כמו הדנים ולא כמו ביידיש
ב וד. - האותיות הכפולות קק מבטאות ck, שזו הכפלה ה k בגרמנית.
הבנים איתו זט - זטאדט כדי להדגיש את המבטא הצפוני-המבורגי של ה st.

אודות סבי יוסף-משה וסבתי רוזה-דייצכא אכתוב עוד במסגרת חיי הדור הבא,
בהקשר למלחמת העולם הראשונה ולאחריה. על סבתי רוזה אוסיף בע"ה גם במסגרת
הספר הבא שלי: האוטוביוגרפיה שלי, כי הרי הכרתי אותה, כמו גם את סבתי
קרולינה בונדהיים, אותה זכיתי להכיר אף היא.

אוסף עוד פרטים על שני מסמכים, אותם לא הזכרתי:

- בידי זימון לעדות של אמה של רוזה, האלמנה של סלומון מינדען, כדי שתציג לפני שלטונות האפוטרופוסות את חתנה מוריס גלוקשטאדט, כבעלה של רוזה מינדען. המסמך חתום בתאריך 2.12.1886, דהיינו שלשה חודשים לאחר חתונתם.
- כתובת המסמך = Kohlhoeften 40. המסמך נמצא בכתב-יד, טון נ', עמוד 49.
- כן מצוי בעמוד 50\ אישור בית מדרשת, כי רוזה מינדען רשאית לקבל תרופות בבית המדרשת Hoffmann - הופמן. האישור מתאריך 8.2.1882, כאשר רוזה בת 14. כתובת בית המדרשת = Kohlhoeften 25 והמבורג.

בתי בני בונדהיים וגלוקסמאדט.

בני מצור, מתי והיכן? השכלה ולימוד מקצוע.

משה-מקס ב"ה סיים אף הוא 9 שנות לימודים בשנת 1905 ונכנס כמתלמד ושותף שני לעסקי הבנק של אביו נתן בונדהיים ודודו ישראל-איזידור. לשם פיתוח והרחבת לקוחות, נסע כסוכן הבנק לעיירות בסביבות המבורג, כדי להציע לאוכלוסייה הכפרית הלוואות. במהרה הוא זכה אצל בני גילו לכינוי "המלך של בוקסטה-הודה", Buxtehude, ישוב מעבר לנהר האלבה, שנחשב "לסוף-העולם". יתכן והתרברב כדרך הצעירים, ולכן היתלו בו כך ?

- לפי עדות אמי, היה דודי זה גבר גבוה, שחורחר ונאה, אוהב חיים.
- את חבורת בנות גילן של אמי, כינה מקס בזלזל "אונזים", אולי מפני שהן צחקו והתלחשו על חשבונן בנוכחותו, כדרך בנות הטיפש-עשרה.
- שלמה-זיגפריד ג"ש היה בן כתתו של מקס, אשר שניהם ביחד סייעו את לימודיהם ב-1905. הוא נכנס לעסקי הצילום של אביו מוריץ גליקשטאדט ודודו אנטון מינדען ולמד את מלאכת הצילום. כצעיר השותפים נסע למקומות הנופש לצלם שם, לפתח ולהפיץ בו-זמנית גלויות הנוף אותם יצר בין הנופשים העשירים.
- אהבת נעוריו היתה לני פיפרלינג - LENI PFIFFERLING, בת הקצב היהודי, אשר לא זנח את משפחת גליקשטאדט בשנת המגפה, ולא נמנע כאחרים לבא לבית המשפחה כדי לספק לה בשר טרי כשר, מצרך חשוב לחיזוק בני הבית בעת צרה.
- מעט לפני גיוסו לצבא הקיסרי, התארסו זוג הנאהבים זיגפריד ולני. שלמה-זיגפריד ג"ש ומשה-מקס ב"ה היו ידידי נפש, שבילו ביחד בשעות הפנאי. באמצעותם נוצר הקשר הראשון בין בני בית בונדהיים לבין בני בית גליקשטאדט בדור זה.
- התאומים דניאל וגוסטב ג"ש (האחרון מרדכי-גומפל-אריה בעברית) סייעו רק 8 שנות לימודים, כנראה בשנת 1908. שניהם יועדו ללמוד מסחר, והיו מתלמידים אצל סוחרים בענף לא-ידוע לי באלטונה וונדסבוק.
- אבי אלעזר-ארנסט ב"ה סיים 9 שנות לימוד בשנת 1910. ב-1911 התקבל כפקיד מתלמד לשלוש שנים בחברה בבעלות יעקב הירש, אשר סחרה במתכות.
- אבי היה עדין ונמוך-קומה יותר מאחיו הבכור, אהב לקרא ולספר סיפורי אינדיאנים. גיבורו הספרותי היה Pauwel, אולי אחד הגנרלים של החיילים באמריקה. כשם חיבה העניקו לו חבריו את גיבורו בצורת PULCHE-פולכה.
- מאוחר יותר, אחרי מלחמת העולם הראשונה, כינה כך את סירת הקאנו שרכש לעצמו ואשר מספרה המוטבע עליה היה 3772. (אחי הצעיר נקרא כך אף-הוא ')
- יהודה-ליאו ג"ש סיים את לימודיו בשנת 1910 או 1911. למד מסחר בחנות לממכר ביצים.

השכלת הבנות: בהתאם לגישה המתקדמת של יהודי המבורג, למדו גם הבנות בבית ספר יהודי לבנות. כזה היה בית הספר היסודי-העממי של הקהילה היהודית בשם Israelitische Toechterschule, מאוחר יותר: Maedchenschule der Deutsch-Israelitischen Gemeinde - Karolinenstrasse 35.

Israelitische Hoehere Toechterschule + Maedchen-Realschule ברחוב Bieberstrasse 4. יותר: Israelitische.

מסלול הלימודים בבית הספר הראשון היה 8 שנים, השני בן 9 שנות לימוד.

אני מניח, כי כל בנות משפחת בונדהיים למדו בבית הספר הראשון בתחילה, אולי בשני להשלמת השכלתן. אך אין לי על כך מידע של ממש. הבת המבוגרת יותר יטה, סבלה מפיגור שכלי מילדות-, על פי דברי אמי, עקב סיבוב כתוצאה של שעלת בינקותה. כמובן שהיא לא התאימה ללימודים כאלה. לא ידוע לי, כיצד גידלו בימים אלה ילד או ילדה בפיגור.

הבת הצעירה ביותר, גרטרוד, נשלחה לזמן-מה לגדול ולהתחנך אצל דודתה פלורה ב Grebenstein במחוז הסן, לא רחוק מ Witzenhausen, מקום הולדת אמה.

פלורה היתה מבוגרת מאמה ב 7 שנים וטיפלה באחיותיה התאומות קרולינה ודינה לאחר מות אמן. עתה היתה נשואה לשלמה רוזנבאום וחינכה את גרטרוד, אשר לדברי אמי לא קבלה כל-כך את מדות אמה או אביה, לכן שלחו אותה אל דודתה. בפרוץ מלחמת העולם ב 1914, חזרה גרטרוד אל בית הוריה בהמבורג.

על אף היותה בשנתיים מבוגרת מיוהנה, היתה היא חברה הקרובה ביותר של אמי. עקב ידידותן בילתה אמי הרבה בבית בונדהיים, היותה במשפחתה בת יחידה.

הן היו החוליה השניה אשר קשרה בין בית בונדהיים לבית גליקשטאדט. קשר נוסף נוצר בין אבי אלעזר לבין אחד מן התאומים, גוסטב, מאוחר יותר. אמי יונה החלה את לימודיה בבית הספר בשנת 1904 וסיימה אותם בבית הספר הגבוה יותר לבנות, בביברסטרסה, בשנת 1913.

מתקופת לימודיה סיפרה אמי סיפור מלא הומור בנוגע להתייחסות אביה לשיעורי ההתעמלות, אשר הונהגו אז לראשונה. שיעורים אלה מצל בנות היו אז בהתנדבות ולא חובה. כדי להשתתף בהן, היתה צריכה הבת לקבל אישור הוריה לכך.

כאשר פנתה אמי, נערה צעירה מבית-טוב לאביה, כדי שזה יתן לה אישור בכתב על הסכמתו שבתו תרכה תלמד התעמלות, שאל אביה אותה: "מה לומדים במקצוע זה?" אמי הסבירה לו כדוגמה, "שעולים על סולמות ויורדים על חבל"... שאל אביה בתמיהה (מעושה ??): - "בשביל מה זה טוב? את רוצה ללמוד להיות גנבת?"...

אך למעשה הוא אישר את השתתפותה בשיעורים אלה!

לאחר אירוע מוחי שפגע באמה רוזה בשנת 1912, הזדקקה זו לעזרת בתה בבית. ואמנם הפכה אמי לבעלת-בית מצויינת, סעדה את אמה החולה, התמחתה במטבח ובמשק הבית, כאשר ששה גברים גדולי-גוף ובעלי תיאבון רב מצפים למטעמים, להם היו רגילים. האם החלימה לגמרי וחזרה לאיתנה. אך זמן קצר לאחר מכן פרצה מלחמת העולם הראשונה, שלא אפשרה המשך החיים הנורמליים, כולל לימודי השכלה נוספים.

לפני שנחזור לבני שתי המשפחות ולעיסוקיהם לפני פרוץ המלחמה הנודאה, אוסיף פה פרט חשוב, המצביע על שוני רב בין תרבות משפחת נתן וקרולינה בונדהיים

באלטונה, לבין זו של משפחת נוסף-משה מוריץ ורוזה גליקשטאדט בהמבורג: כבר הזכרתי את צילומי משפחות מינדנ-קון וגליקשטאדט כבר 45 שנה לפני התחלת המאורע ה-20, ובדאי מ-1900 והלאה, כאשר מקצועו של האב מוריץ גליקשטאדט היה הצילום.

אין אף צילום, לא יחידני ולא משפחתי מנתן וקרולינה ב"ה ומילדיהם באלטונה. הצילום הראשון מאבי אלעזר שנמצא ברשותי, מועדו מקיץ 1908, 1909 או 1910. אבי נמצא בו, עם ארבעה חברי כיתה, על חוף רחצה בלבוש מלא. כולם מעוננים, חובשים כובעי מצחיה, סימן היכר של בית הספר "תלמוד-תורה ריאלי", שהיה

חובה לחבשו עוד בתקופתי כתלמיד אותו בית-ספר, 25 שנים מאוחר יותר. שרזולים ארוכים, מכנסיים חצי-ארוכים המכסים את הברכיים, גרביים שחורות ונעליים שלמות ורכוסות. רק נער אחד "העניז" להתהלך בחולצה פתוחה-צווארון, מדגם חולצות המלחים. אך גם הוא עונב עניבת-חובה בתחתית הצווארון הפתוח! למזלנו רשם אבי בעצמו שמות חבריו בעפרון מאחורי התמונה:

ADOLF COHEN, EMIL JONAS, ADOLF LINSCHER, PAUL ELSAS, ERNST BUNDHEIM

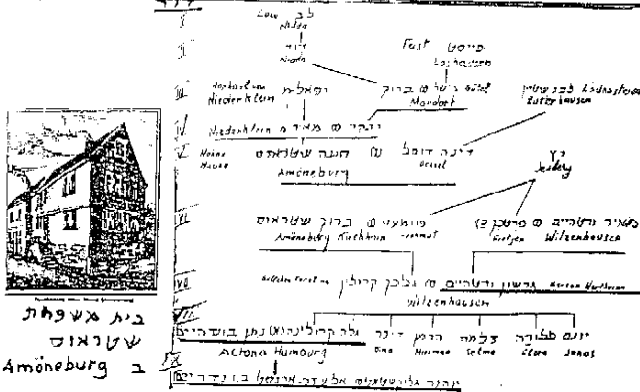
נראה, כי הכיתוב נרשם אחרי הרבה שנים, כי אבי רשם את שלשת השנים ולעיל בסימן-שאלה. לי נראה, כי שניים מן החברים, שייכים לכתה יותר גבוהה, כי על מצחיתם פס המציין כיתה תיכונית. מכאן כי אבי היה אז בכתה ח', בן 13-14.

מקום הצילום נרשם, אך אינו נהיר לי. זהו צילום נעורים יחידני של אבי. ברקע נופשים אחרים לבושים כולם, חלקם חובשים כובעי קש, ויש שמחזיקים-ות מטריות מעל לראשם, כגד השמש. כמה ילדים טובלים רגליהם במים השקטים, כאשר הם לבושים, פרט לנעליים. ברקע המפרץ הקטן נראית שרשרת הרים. מכאן, שלא בהמבורג צולמה התמונה. כנראה היו הנערים בטויל כתתי או בית-ספרי.

פרמתי כל זאת, כי זהו צילום ראשון של אבי ואין מוקדמים לו, לא מהוריו, לא מאחיו ואחיותיו. מאביו נתן בונדהיים לא קיים כל צילום מחייו.

לאומת זאת קיימת תמונת משפחת ג"ש כולה, הודים וילדיהם, משנת 1900, כשאמי בת שנתיים. ועוד אחת של ילדי המשפחה בלבד, משנת 1908, כשאמי בת 10.

זו צולמה ביום הולדתו של אבי המשפחה, ב-22 באוקטובר, כ"ז בתשרי, דהיינו בסתיו, אחרי סוכות. כך תועד מאחורי התמונה.

בית אשפוז
שטראוס
Amöneburg

גרשון קרטיב

ונכדו
הואשון
בעדן
ב 1893

נתן בונדריים
לא הצטלם
לאבמלתו נתי ולא עם
ילדיו

סבו מצד האם, של אבי ארנסט-אלעד

במשפחתו הצטלמו

1908/9

משכ" ורטהיים - בונדריים
בנאשית המאה ה 20

רוזה - מוריץ וילדיהם

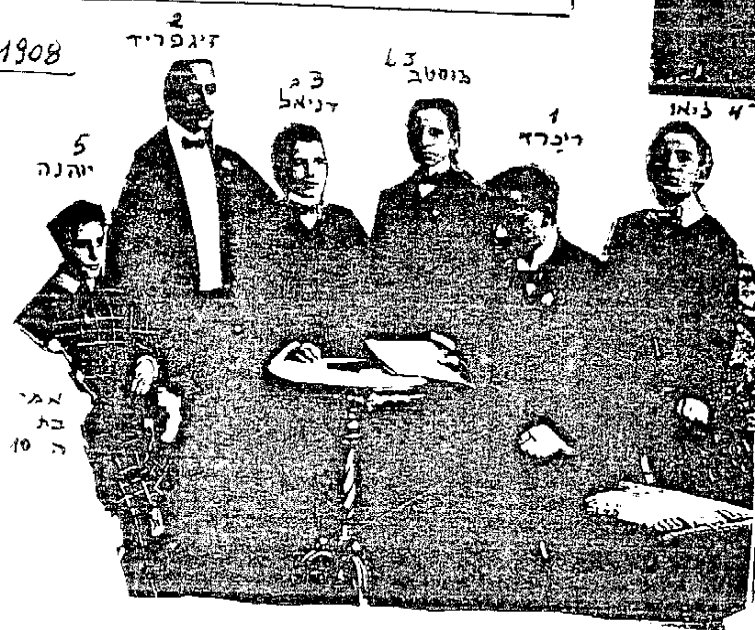

אבי ארנסט אלעד
בונדריים
בעדן בן 14/13

אמי בת שנתיים

משכ" גליקשטאדט
בנאשית המאה ה 20

1908

אמי
בת
10

מלחמת העולם הראשונה.

נקב תיעוד השמות ברישומים הרשמיים בשפה הגרמנית, אשתמש בשמותיהם הלועזיים

בשנים שלפני המלחמה גויסו כל בני ה-20 לשרות צבאי בן שנה, אם הבחור עבר השכלה תיכונית בת שנה בנוסף לשמונה שנות היסוד; או לשנתיים, אם הבחור למד רק שמונה שנות לימודים עממיים, או פחות מכך.

ריכארד ג"ש וכן מקס ב"ה וזיגפריד ג"ש שרתו אם כן כולם שנה בשירות, עוד לפני המלחמה. ב 1914 היה ריכארד כבר גבר בן 27; מקס וזיגפריד היו גם הם כבר בני 25. כולם עברו הכשרה צבאית מסודרת והשתייכו ליחידות מוגדרות מראש. קל היה לגייס אותם מיד עם פרוץ המלחמה ואולי אף לפני.

מזיגפריד נשתמדו 11 צילומים משנת 1911, בכולם הוא במדים, באמונים, במסעות רגליים או בבסיסו Lockstadt, בהשתייכו לגדוד הרגליים מס. 76.

דניאל וגוסטב גוייסו מיד עם פרוץ המלחמה, היותם בדיוק בני 20. אך הכשרה צבאית מוקדמת לא היתה להם.

אבי ארנסט היה ב 1914 רק בן 19, וליאו ג"ש רק בן 18. הם לא גוייסו עדיין.

אבי גוייס כנראה ב 1915 או ב 1916 ונשלח לחזית הרוסית.

ליאו גוייס כנראה ב 1916 או 1917 ונשלח לחזית המערב.

בעזרת 28 גלויות צבאיות בהן מצולמים שולחיהם, ואשר נשלחו בדואר-צבאי לאחיהם בחזיתות אחדות או להורים הביתה כסימני-חיים-, שנשמרו על ידי סבתי רוזה ועברו לאחר מותה לרשות אמי-; יכולתי לשחזר את מסלול שרותם בחזיתות השונות וביחידה זו ואחרת. תמונות אחרות נשלחו אלי מבת דודי גוסטב, סופיה באקוואדור, למשמרת ארכיונית. אלה "מספרות" ממש את מהלך שרותו הצבאי של אביה ולדעתי יש להם ערך הסטורי רב.

להלן מהלכי המלחמה מתוך ספרות בעברית תוך שילוב דודי ואבי במהלכי

בעזרת הגלויות הצבאיות הנ"ל :

המקורות בעברית: האנציקלופדיה "תרבות", כרך 11, עמ. 2337-2339.

"אטלס כרטא לתולדות העולם", עמ. 220-221.

1914

ב 4 במאי 1914 תקף הצבא הקיסרי הגרמני את צבא בלגיה ועל אף התנגדותו העיקשת, מוטט אותו תוך זמן קצר; שעת וכבש את הארץ, וחדר דרך הרי הארדנים-Ardenes מצפון, והווגזים-Vosges-Vogesen לתוך צרפת עד לנהר מרן-Marne. על גדות הנהר התפתחו קרבות מגן עקובי-דם, אך הצבא הצרפתי הצליח כאן לעצור את מלחמת הבזק הגרמנית.

עתה התחפרו הצבאות האויבים בתעלות חפורות ובמבצרי ביטון משני צדי הנהר ובהרים. החזית נתמשכה עתה מן הים הצפוני באזור הנמל אוסט-אנד-Ostende בבלגיה, עד לנהר מארנה במערבה של צרפת לאורך של 720 ק"מ.

מליונים של חיילים משני הצדדים איישו את העמדות, התעלות ואת הביצורים של קו Maginot הצרפתי מצד זה וקו Hindenburg הגרמני ממול.

במזרח תקפו הגרמנים והאוסטרו-הונגרים את הצבא הרוסי והצליחו בתחילה להדוף אותו לאחור, בחדרם אל תוך מרחבי רוסיה הצארית.

אך אז פיתחו הרוסים התקפת-נגד אדירה והצליחו להכות את התוקפים לאחור, בכבשם חלקים של פרוסיה המזרחית ושל גליציה האוסטרית.

לרגע היה נראה, כי הצבאות הקיסריים הגרמנו-אוסטריים מתפורדים כליל.

אך הגנרל הגרמני פאול פון הינדנבורג - Paul von Hindenburg הצליח ברגע האחרון להכותם לאחור.

ב 28 ביולי הכריזה אוסטריה מלחמה נגד סרביה.

ואז התיצבה גם טורקיה לצד הגרמנו-אוסטריים ונכנסה למלחמה נגד הרוסים.

- בדצמבר 1914 כותב מוריץ פלץ - MORITZ FELZ, אל דב-סמל זיגפריד ג"ש, חברון לכתה, כי הוא מועבר מ Neu-Brandenburg-Stettin לאמוני הכשרה ל Lodz. ברור מכך, כי היה זה עת כבשו הגרמנים את פולין.

היחידה הצבאית בה שינה זיגפריד = 20 Arm. Korps., 1. Mas. Inf. Reg. No. 1 Hq., = 2 Bat. 7 Xomp.

ידידו הקרוב הזה של זיגפריד נפל בקרבות של 1916, כאחד מרבים מבני שנתון זה של צעירי יהודי המבורג. בגלויה מצולם מוריץ כחייל גרמני גא במדיו. עוד בידי צילום שני החברים האלה בלבוש אזרחי, מצבת-זכרון לשני הנחורים היהודיים, שלא זכו להקים משפחות וצאצאים, בנפלים למען המולדת הגרמנית.

1915

אנגליה משגדת 80.000 חיילים לחזית המערבית ושמה מצור על הימים. הגרמנים מפעילים עשרות צוללות אשר מצליחים להטביע אלפי אוניות של בעלות הברית : אנגליה, צרפת, אוסטריה, איטליה ומאוחר יותר אמריקה. בחזית המזרחית תוקפים שוב הגרמנים בכח רב. - הרוסים נסוגים מפולין וליטא ומפרץ ריגה-Riga נופל לידי הגרמנים.

איטליה מצטרפת למלחמה לצידם של בנות הברית, נגד אוסטריה. בולגריה מגיבה בהצטרפה למלחמה לצד אוסטריה וגרמניה ואלה כובשים את סרביה. בסוף 1915 מצבם של בנות הברית קשה ביותר.

- ב 1915 נפצע דניאל ג"ש בידו. באפריל הוא כותב לאחיו דב-הסמל זיגפריד ג"ש מבית החולים הצבאי באלטונה.

זיגפריד שוין עתה ל דניזיה ה 37 בקורפוס ה 7.

- ב 4.7.1915 כותב מקס ב"ה לידידו זיגפריד ג"ש ומאחל לו מזל-טוב, על כי זכה באות הצטיינות ונשלח לבית-ספר צבאי ל Graudenz לשם קידום מקצועי. בידי כמה צילומים של זיגפריד במדי קצין בבית הספר הצבאי.

המקום דומיט מדניג ונקרא בפולנית Grudziadz.

מקס ב"ה כותב : "... כרגע אני בעורף של יחידתי, אחרי שנפצעתי ברגלי, ועדיין יש לי קשיים בהליכה. בינתיים אני שומר כאן על שבויים רוסיים, אותם שבת אתה מצלמם. אני עובד גם בגינון ובדברים נעימים אחרים. בתכנית על הנייר ישנם גם אמונים, כדי שלא נשכח מה שלמדנו בעבר."

המקום ממנו כותב מקס נקרא Rethel ליד נהר l'Aisne, בהרי הארדנים הצרפתים - Ardennes. במפה = צפון-מזרחה לעיר Reims, צפון-מערבה ל Verdun. בצילום השני נראה מקס המשוּפם, התמיר והרזה במדי חייל פשוט, עם רובה על כתפו.

- באוקטובר 1915 נמצא זיגפריד ג"ש בבית-חולים צבאי ב Allenstein.

לא הצלחתי להבין את סיבת שהותו שם ? האם נפצע-, האם חלה ?
כן לא גיליתי מקום בשם זה בפנה. מצאתי מקום בשם Allensteig, באוסטריה, ליד העיר Gauend.

ב 1.10.1915 נפטר סבי נתן בונדהיים. בנו, אבי אלעזר-מרנסט חתם על תעודת הפטירה. מכאן שעדיין לא היה מגויס, או שהיה בתקופת טירונות בהמבורג, היותו ב 1915 בן 20 שנה. כנראה שמקס, בכור הבנים לא היה נוכח בהלווית אביו. על פי הלוח העברי נפטר סבי בשמחת תורה = כ"ג תשרי ה'תרע"ו.

פדטים על כן, נעמ. 23.

דודי מקס התכבד בהמבורג תמיד בתפילת מוסף של ש"תורה בבית הכנסת "קלאוס". הוא התפרסם בגלל "הקדיש" לפני ואחרי תפלת העמידה, בו שילב את מנגינות כל חגי השנה ברצף קבוע, שנה בשנה. בני דודי זוכרים זאת "כתופעה" יום הזכרון חל פה בא"י באסרן-חג שאחרי שמיני העצרת = שמחת-תורה.

1916

הגרמנים תוקפים מחדש בחזית הצרפתית ב Verdun ליד נהר Meuse. האוסטרים תוקפים בחזית האיטלקית. האנגלים מפתחים התקפת-נגד בחזית המערבית ליד הנהר Somme, כדי להוריד לחץ מן הצרפתים. לאחר מתקפות תנועה הלך-חזור, מתיצבת החזית שוב למלחמת עמדות. קרבנות שני הצדדים הם 500.000 חיילים גרמנים הרואים ו 700.000 צרפתים ואנגלים, כנ"ל. בחזית המזרחית נופלים 300.000 חיילים גרמנים בשבי הרוסים, עקב התקפת-נגד של האחרונים. רומניה מצטרפת למלחמה לצד הרוסים, אך נכבשת עוד באותה שנה על ידי הצבאות המאוחדים של אוסטריה וגרמניה.

- בפברואר 1916 הצטלם זיגפריד ג"ש בעיר Monastir (כיום Bitola), בדרום מקדוניה, קרוב לגבול יוון. עיר זו היתה מוקד של קרבות-נגד על ידי צבאות אנגליה ויוון ב 1917. זיגפריד במדים, נח נשען על קיר של צריף עץ, ומשתזף.
 - ב 1916 מצולם אבי ארנסט כאחד מ 16 חיילים במדים, בסטודיו לצילום. סמלי היחידה מציגים סמל היחידה המוצבת ב Weissenburg, במחוז אלזס-Elsas. לצערי אין כיתוב מאחורי הגלויה, ולא תאריך מדויק, פרט לשנת 1916.
 - נזר שזהו קורפוס-רגלי. שם היחידה: 14. Abtg. I. Corpus I ER., Inf. Reg. 60.
 - בצילום אחר נראה אבי כאחד מ 13 חולים בבית-חולים-שדה (Lazaret), לבושים בגדים ותחתונים לבנים ארוכים. אבי בולט בין יתר החיילים כעדין במיוחד.
 - בצילום שלישי נראה אבי בעמידה זקופה במגפיים גדולים עליו ובמדים, בהחזיק חבילת ניירות או תיק משרדי. מאחורי התמונה הלא-בהירה כתבה אמי בשנים מאוחרות יותר, כדהלן :
- "ארנסט כחייל בווייסנבורג באלזס, לאחר שהוחזר לשם מן החזית הרוסית. שם התנפצו משקפיו מפגיעת כדור רובה. תעה בדרך ונאסף לבית-חולים-שדה. השקו אותו שם בשמן-קיק. סבל מכאבים. נשלח בחזרה לבסיסו ושם מונה כפקיד במשרדי היחידה. חותנתי נסעה לשם ובישלה בעבורו. - 1915 או 1916. "ניווי הנונולוגיים העלו, כי היה זה ב 1916.

(כשאסרו אותו בבוקרו שאחרי "ליל הבדולח", הוציאה אמי את אות "צלב הברזל" שהוענק לו אחרי המלחמה כאחד החיילים שהשתתף בקרב מכריע בחזית הרוסית, ואמרה לנו, שהיינו נבהלים ממאסרו הפתאומי, כי בודאי ישחררו את אבי בקרוב, בזכות היותו חייל קרבי למען המולדת הגרמנית במלחה"ע הראשונה... בענין החזית ספרה אמי, כי כדור חלף מן הצד וריסק את משקפיו, אך בנס לא פגע בפניו. בהיותו קצר-רואי, איבד את חוש ההתמצאות שלו ותעה בדרך. כך הגיעה לעורף החזית ושם אספו אותו כפצוע קל ונשלח לבי"ח צבאי. כנוהג שגרתי, נתנה לו כדור ראשון מנת שמן-קיק לשטיפת הקיבה. חשבו כנראה שסובל מעצירות. אולי התלונן על כאבי-בטן ? מאחר והיה בעל גוף עדין והמנה מיועדת לבעלי גוף גדול יותר, חלה עתה ממש! מחוסר משקל נפסל מעתה להיות חייל קרבי. היותו פקיד מקצועי בהכשרתו, הפך לפקיד העורף של יחידתו. סבתי קרולינה, היתה כבר אלמנה, וידעה, כי אבי נזהר מלאכול טריפה, עובדה שהחמירה את מצבו הפיסי הירוד, - רואים זאת היטב בצילום ! - לכן נסעה לאלזס וידעה "לשכנע" את מפקדיו, כי תותר לה לגור בעיירה ווייסנבורג קרוב למחנה הצבאי, כדי לבשל לבנה האדוק בדתו היהודית תבשילים כשרים... ואמנם, הרשות לכך ניתנה לה !!

אנקדוטה זו מעידה הן על סבתי האנרגטית והן על אבי, העקרוני בהתנהגותו !!

- ביולי שולח ריכארד ג"ש גלויה מצולמת לאחיו זיגפריד ג"ש בזו הלשון:
"זיגפריד יקירי! גם אני מצאתי את עצמי שוב בשורה אמונים צוואי, כדי לשכלל את יכולתי בזריקת דימונים במשך 8 ימים. את החברותא תראה עומדים מסביבי".
הגלויה נשלחה ממחנה Lockstaedter-Lager במחוז הוולטין, (צפונה מהמבורג)
ריכארד מצולם בתוך כיתה של 14 חיילים בלבוש צבאי, חבושים כובע-פלדה עם דורבן עליון. 2 המפקדים-מדריכים שעמם, חבושים כובע-צבאי רגיל.
ידוע לי מסיפורי אמי, כי ריכארד שירת מראשית המלחמה בחזית הבלגית-צרפתית.
ענה לאחר שנתיים נשלח לשבוע של אימונים בעורף.
הגלויה נשלחה לאחיו הסמל הראשון, ששהה אז בקורס לקצינים של יחידתו.
- באוקטובר נשלח אבי ארנסט ממחנהו באלזס לקרלסרוה-Karlsruhe, כדי להשתתף בתפלות שני ימי ראש-השנה עם הקהילה היהודית שם. נראה בעליל, כי הצבא הגרמני התחשב בחיילים יהודים שרצו לקיים את מצוות דתם גם בשרותם הצבאי.

במשמירתי תעודת החופשה מתאריך 5 אוקטובר 1916, לימים 8-6 בחודש.

אבי היה רובאי פשוט-יונקרא Der Musketier Bundheim.

היחידה השולחת: Rekruten Depot 1, Ersatz Bataillon I-R 60

7 Brandenburgisches 60

ונענתי: מחנה איסוף של חיילים 1.000 - יחידת-רובאים-חזנית של הקורפוס

הגרנדנורגי ה-60

היחידה המאשרת התייצבותו במקום חופשתו: Garnisonkommando Karlsruhe
היינו המפקדה הצבאית בעיר קרלסרוה

- בנובמבר מצולם זיגפריד ג"ש בלבוש בית-הורים בשטוטגרט - Stuttgart, כאשר
לראשו כובע-מצחיה של קצינים.

1917

ידם של הכוחות המאוחדים של גרמניה ואוסטריה ושותפיהם על העליונה בכל החזיתות. הצבא הרוסי מתמוטט. התקוממות עממית מכריחה את הממשלה הרוסית להורות על כניעתה. - בסוף השנה פרצה "הרבולוציה הבולשביקית" והצאר הודח.
אמריקה ויוון מצטרפים למלחמה לצד בנות הברית.
הצרפתים פותחים בהתקפת-נגד ליד Arras, אך ההישגים מועטים.
לראשונה משתמשים האנגלים בחזיתם בטנקים משוריינים.
דם, הרס ודמעות הם מנת חלקם של כל הצדדים הלוחמים באירופה.

- במרס שולח דניאל ג"ש גלויה, בה הוא מצולם יושב ליד מכשיר-קשר, להוריו.
נראה שהוא משמש עתה כקשר ביחידת דאר-צבאי בצרפת. סימנה הוא :

Telegraphen-Abteilung A.F.A.14, Feldpost 56 - Frankreich

- גם במרס שולח גוסטב ג"ש גלויה מצולמת לאחיו זיגפריד ג"ש, כדלקמן:
"חגגנו את פורים בצורה נעימה ושלחה. הלואי וגם בפסח נוכל לחגוג כך.
לא נראה שהרבולוציה ברוסיה תשפיעה על העניינים פה. ארטור יואל נמצא לא רחוק מכאן ביחידה אחרת של הגדוד שלי". (הנ"ל קרוב משפחה של משפ" ג"ש)
גוסטב משרת בגדוד של "ציידים", המקביל לצלפים-סיירים אצלנו. הינו אחד משמונת החיילים ומדריכים, המצולמים בקורס-חורף בשלג עמוק, אחד עם מגלשי סקי וברשותם זרק-אור שדה.

שם היחידה: Jaegerregt. 4 - 3 Res. Jaeger Bat. 5 K.

- באפריל שולח דניאל ג"ש גלויה לאחיו התאום גוסטב ג"ש בחטיבת הקרפטים.
דניאל ג"ש מוצב במחלקת הקשר בצרפת.

- באפריל שולח גם גוסטב ג"ש גלויה בה הוא מצולם עם עוד ארבעה חיילים לפני עמדה חפורה ומכוסה בגזעי עץ בשולי יער של עצי מחט, בשלג עמוק.

הם מצויידיים במגלשי-סקי. (אנו קוראים לעמדה כזו- מוצב)
הגלויה מיועדת לאחיו הרב-סמל זיגפריד ג"ש, בפלוגה ה-7 של גדוד הרובאים
ה-146. הוא כותב לו: "אתה רואה את הבקתה בה אני מתגורר כבר חצי שנה עם
עוד שלשה חברים. החזית פה עדיין שקטה... ליום הולדתה של כלתך ביחד, מיטב
ברכותי". על-פי הרישום, הוצב לאחר האימון ביחידה אחרת.

היחידה שלו: 5. Reserve-Jaegerbataillon - 3 K. Infanterie-Regiment 4

- 12.4.1917 שולח ריכארד ג"ש, המבוגר מבין האחים, שתי גלויות מצולמות לאחיו
זיגפריד וגוסטב ג"ש, המוצבים בשתי חזיתות שונות במזרח אוסטרו-הונגריה.
ריכארד נמצא עתה בוקרסט-Bukarest ברומניה, בבית-ספר ל אחים-סניטרים
צבאיים. הוא אחד מ 33 מתנדבים לשרות זה ועמם המפקד הבולט במדיו ככזה.
ריכארד הצמיח בינתיים זקנקן-סנטר, בנוסף לשפם.

- ביולי שולח סגן-הרס"מ זיגפריד ג"ש צילום פלוגתו, לאחר רחצה בנהר Wardar.
שם המקום ממנו נשלחה הגלויה Neskeub.

האזור הוא במקוניה הדרומית, קרוב לגבול עם יוון והיום.

זיגפריד עומד בראש הפלוגה ליד הרס"ר. לידם כתריסר נערים מקומיים ערומים
שיצאו מן הנהר, כדי להכנס לתמונה. מעל לרכס העמק, כפר או עיירה.

שתי גלויות זהות נשלחו להוריו בהמבורג ולאחיו גוסטב ג"ש בקרפטיים.

להוריו הוא כותב: "בודאי תגלו מי אני בצילום, לאחר יציאתנו מן הרחצה,
כשאני עומד בראש פלוגתנו. אני מקווה שצמתם בקלות וכי גם שברתם טוב את
הצום. השבוע סבלתי יומיים מחום-יתושים (Mueckenfieber), אך עתה הוטב לי.
(= קדחת פפדצ"י)

לאחיו הוא כותב, שהוא שמח לקרא את הדיווחים שלו וכי לא צריך לחזור ולברך
אותו ליום ההולדת. הוא שואל אותו, אם גם הם היו בפעולה התקפית ?

שנת 1917 היתה כנראה שנה של יציבות יחסית בחזיתות, כי צילום כל האחים
ביחד עם אחותם הצעירה יוהנה בביתם בהמבורג מעיד, כי כולם קבלו חופשת-
מולדת. ליאו הצעיר נראה כאן לראשונה במדי-צבא. ב 1917 גויס כשירדון.
נראה בעליל מחזותם, כי דור צעיר זה היה גא בשרותו הצבאי ובמדיו.

מתקופה זו כנראה, מצאתי הערה ביומנו האישי של זיגפריד. מי מן האחים רשם
אותה באלבום אישי לא-לו, הוא ענין של ניחוש, הגם שנראה לי ליחסה לדניאל,
הן בגלל כתב-ידו והן בגלל אופיו העוקצני. וכך רשם בנימה קנאית :
"זיגפריד עושה כל מה שריכארד מציע לו... לבסוף קיבל גם דרגת קצונה, מכיוון
שהוא יודע לפתוח את הפה." ובכן גם קנאת אחים היתה כאן, דבר אנושי כנראה.

- בסוף אוקטובר שולח ריכארד צילום לשני אחיו בחזיתות הבלקנים: לרב-סמל קרבי
גליקשטאדט ולסייר-הצלף גליקשטאדט (במקור הגרמני: Jaeger Blueckstadt).

מענו של זיגפריד: Inf Reg 146 10 Koop. im Felde, גדוד רובאים, מחל. 10, בשדה

מענו של גוסטב: Jaeger Regt No 4. הדור הצבאי מתק את יתר הפרטים ורשם

כשם המקום: Stale, כנראה Stalac והיום, בצפון סרביה, ליד נוקובינה.

- ריכארד מצולם במרכז של 10 אחים-סניטרים, ליד בית החולים הצבאי.

הכתובת: Res. Feldlaz. 112. Station 1 A, והיינו בי"ח שדה דווי.

את הגלויה הוא שולח לשני אחיו בחזית המקדונית, באחלו להם כל טוב.

על פי עדות אמי, התרעם ריכארד, בכור הבנים, על מפקדי הצבא בחזית המערבית
בבלגיה. על כי לא רצו לקדם אותו, כראוי לו עקב השכלתו וויתקו הצבאי.

הוא רשן על אנטי-שמיות והתלונן. לכן הוציאו אותו מן השרות הקרבי והחזירו
אותו לעורף ושלחו אותו להשתלמות כסניטר-צבאי. בכך השתיכו אותו, כי כנראה
הוא כבר לא רצה להקריב עצמו בעבור המולדת, אשר קיפחה אותו.

בשנה זו היה כבר בן 30 ואולי לא התאים יותר להיות חייל פשוט בחזית. בסופו של דבר הועבר לשדת בהמבורג, בבית-חולים צבאי עורפי. מאותה תקופה נשמרו 5 גלויות מצולמות, של גוסטב ג"ש. בכתב ידו רשם מאחריהן ללא תאריך, כי הוא נמצא עם חטיבתו ב Grad (סלובניה דהיום), מול האלפים היוליאנים בדרך מבוקובינה אל החזית האיטלקית וכי הקיסר ביקר אותם באחת מן התחנות. בשתיים מן הגלויות הרשמיות, אשר הופצו בין החיילים, מצולם המפגש של הגדוד עם הקיסר בתחנת-רכבת אי-שם בדרך. הקיסר הוא וילהלם השני, קיסר גרמניה.

ב 2.11.1917 מכריז בלפור, שר המושבות הבריטי, על שטח כל פלסטינה משני עברי הירדן, כעל "הבית הלאומי היהודי".

במזרח ים-התיכון, תוקפים האנגלים ממזרים את השודקים בפלסטינה. ב 9.12.1917 נכנס הגנרל אלנבי-Allenby בראש גייסותיו לירושלים שלושה חודשים לפני-כן, אישרה ממשלת בריטניה להקים במזרים גדוד עברי בצבא האנגלי: "הגדוד ה-38 של קלעי המלך" ובו 800 צעירים יהודים, נשלח לפלסטינה. שני הפרטים מן "האטלס ההסטורי לתולדות עם ישראל"-210.82. גם "4000 שנות תולדות העם היהודי" - וורמברנד + ווט, 395.82.

1918

- בפברואר מצטלמים זיגפריד ג"ש וארוסתו לני פיפרלינג, כנראה בהמבורג, כזוג. יתכן ובזו ההזדמנות נפגש הזוג עם עוד שני חברים, קצינים זוטרים ועם עוד בחורה ומצטלמים בבית-קפה. אלה שתי התמונות האחרונות מזיגפריד בחייו.
- בפסח 5678 משתתף זיגפריד בליל סדר שאורגן על ידי הרבנות של צבא גרמניה לחיילים יהודיים בחזית מקדוניה. (יום א' דפסח חל אז ב 28 מרס 1918). תעודת השתתפות, חתומה על ידי הרב הצבאי של הארמיה ה-11, ד"ר פאול לזרוס, Feldrabbiner Dr. Paul Lazarus נמסרה לו למזכרת.
בעתיד נשמרה התעודה על ידי סבתי רוזה, בין יתר המזכרות של בנה, שנפל. במאי שולח דניאל לאחיו-התאום גוסטב גלויה נוספת מתחנת-הקשר בצרפת.
הוא למד בינתיים טבחנות צבאית ומסובב עתה עם "תותח בישול" בין המוצבים ומספק מזון לחיילים. - (כך סופר לבנותיו על ידו מאוחר יותר).
- ב 6 ביולי שולח ריכארד לאחיו גוסטב צילום רפרזנטטיבי של עצמו עם חבר, לבית חולים צבאי רזרבי בשטוטגרט-Stuttgart. "...אני מודה לך על איחולך. ...עם תוכנו הנוסף של מכתבך אני מסכים אתך לגמרי. החזק בעמדתך, כל עוד אתה חושב זאת לנכון, אבל אם יזדמן משהו אחר, אל תחמיץ זאת...".
אני למד מכך, כי גוסטב נפצע או חלה ודמיו משהו לאחיו הבכור שהנ"ל מאשר... אין יודעים מה? אך נראה לי, כי ריכארד היה כבר מפוכח לגמרי באשר למצב העניינים הצבאיים... כפי שיתברר בהמשך.
מאמי שמעתי, כי גוסטב נפגע עקב שירותו בתנאים הסניטריים הרעים במחלת כבד, ממנה סבל גם בחייו האזרחיים מאוחר יותר. יתכן וזו היתה סיבת אישפוזו.

כל 28 הגלויות המצולמות והכיתוב מאחריהן משמשות לי לפיענוח מסעות דודי משתי המשפחות ואבי במלחמת העולם הראשונה, כעין אנדיסאה בתוך האנדיסאה הכללית של בני הנדריק, לדורותיהם.

הגרמנים היו מעוניינים לשבור את בעלות הברית, בטרם יהיה הצבא האמריקאי מסוגל להטיל את כל עוצמתו לחזית המערבית.

לכן פתחו מסוף מרס עד אמצע יולי בארבע התקפות אדירות על החזית הצרפתית. במהלומות-פתע הצליחו להבקיע פעמיים את קווי הצרפתים ולהתקדם כמה עשרות קילומטרים לתוך צרפת. במרחק 120 ק"מ מפריז הבירה נעצרו על ידי המגינים. בתותח ענקי, שכונה על ידם "Die dicke Berta" = "הברטה השמנה", שם היתולי מקאברי הרומז על בחורה שמנה "המפגיזה" את סובביה, הפגישו את פרברי עיר הבירה הצרפתית פריז. התותח, מודכב על קרון-משא מיוחד של רכבת, היה בקוטר של 170 מ"מ, יחיד מסוגו.

אך היתה זו התקפתם האחרונה. הצרפתים בשילוב עם האנגלים והאמריקנים בחזית המערב: האיטלקים, היוונים והסרבים בדרום-מזרח, פתחו במתקפת-נגד אדירה בסוף חודש אוגוסט 1918.

ב 30 בספטמבר נכנעה בולגריה, ב 31 באוקטובר נכנעה טורקיה.

ב 2 בנובמבר נכנעה אוסטריה-הונגריה.

כוחותיהם העצומים של בנות הברית, בהם יותר ממליון חיילים אמריקאים טריים, רוכזו עתה נגד צבא-גרמניה. בקרבות עקובי-דם נאלצו הגרמנים לסגת מקו לקו ומעמדה לעמדה, עד שהגיעו לאפיסת כוחות, תוך כדי קורבנות-אדם במספרים נוראיים. התבוסה הגרמנית לא ניתנה יותר לעצירה.

באותן קרבות איומים השתתף ליאו ג"ש, צעיר הבנים כחיל גרמני בן 22. במהלכים הקרביים של התקדמות-נסיגה לסירוגין נשברו קווי-היחידות. בבילבול שנוצר עקב-כך, נפל בשבי האנגלים. כך ניצלו חייו מן הגדוע יותר. צילום קטן, לא כצילומי-הראווה של אחיו הבוגרים ממנו, מראה אותו עם עוד כמה חיילים בהקמת מזח ליד אחד הנהרות בצרפת. מאחר ולא נרשם כל פרט מזהה מאחורי התמונה, לא תאריך ולא מקום, אי-אפשר לדעת היכן ומתי צולמה תמונה זו. היא היחידה המתעדת בצורה כל-שהיא שרותו הצבאי של ליאו ג"ש.

כאשר התמוטטה חזית-המערב, הוזעקו כוחות הצבא הגרמני מכל החזיתות האחרות, כדי לתגבר את הכוחות הנסוגים במערב. כדי לעודד את העם בעורף, הצעידו את הגדוד של זיגפריד ג"ש שהוזעק ממקדוניה, כמו עוד יחידות מן המזרח, דרך רחובות העיר המבורג.

ריכארד, אשר הוצב עם אחים-סניטרים אחרים לאורך מסלול הצעידה ברחוב ראשי, ראה לפתע את אחיו הרב-סמל צועד בראש יחידתו. ריכארד, שידע יותר טוב מזיגפריד את הנעשה בחזית המערב, ניגש אליו, הצדיע לו ולחש מהר: "זיגפריד, תתעלף תיכף כאן! אנכי מעביר אותך מיד לבית-חולים צבאי!"

אך זיגפריד ענה לו מניה-ובי: "לא ריכארד, לי לא יקרה שום דבר! עברתי את כל הקרבות בחזית המזרחית בשלום, גם עתה לא יקרה לי שום דבר." היו אלה דבריו האחרונים שנאמרו לבן-משפחתו... לא ראו אותו יותר...

ב 9 בנובמבר ויתר קיסר גרמניה ווילהלם השני על מלכותו ונמלט להולנד. בלילה בין ה-10 ל-11 נחתמה שביתת-נשק בין המצביא העליון של מעצמות-הברית הגנרל פוש הצרפתי, לבין נציגי הקהיליה הגרמנית החדשה ביער קומפיין ליד וורסייל - Versailles.

ב 11 בנובמבר נטש קיסר אוסטריה קרל הראשון את וינה ונמלט להונגריה.

זיגפריד ג"ש הוכרז כנעדר. כנראה נספה עם רוב יחידתו בהפגזות האיומות בחזית Verdun. כתאריך רשמי של מותו המשוער נקבע ה 8.8.1918 (= ל"א) גופתו לא נמצאה ולא הובאה לקבר-ישראל.

כמה צילומים מצעירותו ובגרותו נשמרו לזכרון, על ידי אמו, סבתי ריזה. באחד מהם הצטלם עם חבר כתתו וידידו מקס ב"ה. האחרון עבר את המלחמה בשלום, אך נרצח ב 1943 על ידי בניהם של חבריו למלחמה, הנאצים הגרמנים בצילום פורטימי אחר, שניהם מחופשים לבני המזרח, טורקי וכושי. כל המזכרות של חייו הצעירים, שמורים עתה עמי. בבית הקברות היהודי ב Ohlsdorf בהמבורג נקברו 87 חללי מלחמה מבני הקהילה. שמותיהם של 433 חללים אחרים שלא הובאו לקבורה בהמבורג או בכלל, חרוטים על 5 לוחות זכרון ליד הקברים, ואנדרשת-זכרון במרכז בסדר א-ב. שמו של SIEGFRIED GLUECKSTADT חרוט בלוח האמצעי, במקום ה 13 מלמעלה. מצעירי המבורג היהודיים בלבד, נפלו 520 חיילים בשרות הקיסרות הגרמנית. מאות, אולי אלפים אחרים נפצעו ונשאו עמם את סבלם על גופם ובנפשם לכל ימי חייהם. - כך למשל, סבל גוסטב ג"ש כל ימי חייו מכבד נפוח ורגיש. פגיעה זו קיצרה את חייו והיתה לבסוף מן הגורמים למותו, בגיל 60 בלבד.

- מעריכים את מספר היהודים ששירתו בצבאות שני הצדדים במיליון וחצי. מהם נפלו כ 140,000, על פי ההשערה.

אשלס כרמא לתולדות העולם, עמ' 220.

גם ליאון ג"ש לא חזר לביתו. בודאי עברו שבועות או אפילו חודשים, עד אשר הוברר להורי המתאבלים, כי ליאון לא נהרג, אלא נשאר בשבי האנגלים בצפון-צרפת. אשתו מטה-METTA לבית אולמן סיפרה לי, כי קא היה מוכן לדבר על תקופה קשה זו בחייו, פרט לעובדה, כי הועסק על ידי שוביו האנגלים במשך עוד שלוש שנים אחרי המלחמה בפינוי שדות מוקשים, גדרות-תיל וקבורת גויות נרקבות וחלקי גופות של לוחמים בלתי-מזוהים משדות הקטל. כנראה סבל רבות כשבו-מלחמה גרמני בעבודה המסוכנת מצד אחד והמחרידה מן הצד השני. אולי היה זה הוא שקבר בלי-דעת גם את שאריותיו של אחיו זיגפריד ז"ל...? לא ידוע לי, אם קברי ההמונים סומנו על ידי מאן-דהוא. בהקשר לקרבן של צעיר משפחתנו זה, ששמו בתרגום לעברית הוא "נצחון ושלום", (SIEG = נצחון; FRIED = שלום!) כתבתי במאמר בגרמנית לפרסום בהמבורג: יהודי צעיר זה לא הביא "נצחון" לעם הגרמני אותו שירת, ולא "שלום" לעמו היהודי בתוך הגרמנים... לעתיד!!

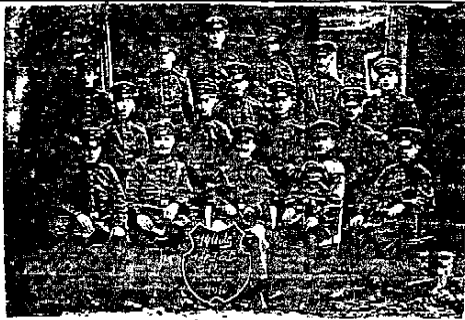
סב. מוריץ יוסף-משה גליקזטאדט לא זכה לראות יותר את בנו הצעיר ליאון. ב 1921 נתקף בשושנה אשר גרמה למותו לאחר כחודש. - (ראה בסוף הפרק הקודם) לרגל מצבת קבורתו נקבע על ידי אמו ואחיו לוח זכרון בזו הלשון:

לזכר בנו הבחור שלמה אשר נפל בצרפת בסיף תרע"ח

לא נודע לי, מתי חזרו אבי ודודי מן הצבא וכיצד חזרו לחיים אזרחיים, כל אחד בתחום שבחר בו? אך בגרמניה נפתח עידן חדש - : תקופת הרפובליקה הווימרית, כאשר העיר Weimar אשר במרכז גרמניה, במחוז טורינגן-Thuringen, ולא ברלין משמשת כעיר הבירה של המשטר הפובליקני החדש.

כיצד השתלבו בני הדור ה 11 של בני הנריקס בגרמניה החדשה?
ומתי נולדנו אנחנו, בני הדור ה 12? וכיצד גדלנו אל תוך העידן החדש?
על כך בפרק הבא.

$x = \text{אבן ג'סון}$

מקום מגוריו 1915
ביתם ברחוב
Rethel ב.א.ד.נ.י.

תעודת תופעה כראש השנה בקרבס ברוח
 1897
 Urlaubsschein.

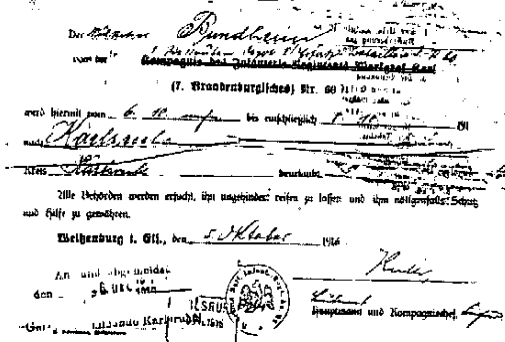
בחדות מלך יונן ב Monastir
ביוגוסלביה

צִיגְפֵי־יָד בְּיָהֶם
לְקִצִּינִים

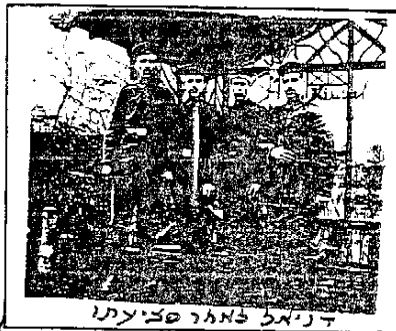
גוסטוב במצב ב' ה'א' תרפ"ט

Urlaubschein.

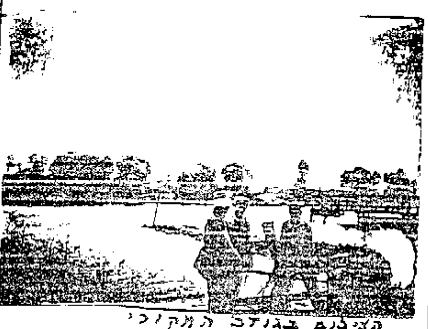
ריכרד באמונים איז דאס בדיקארימאנא

דניאל כהן סביעתי

וּבְיָהֵם לֹס נִיחָא בְּבִקְרָסָה

הצילום בגודל הנקרא

כל העיזא
בהקטנה
50%

צילום זה
בגודל פעור
ולא מקובל
הינו בלתי-
מצוייה
אין כישב
ואין סימן
ריבש אחר

תקופת ויימאר בהמבורג

רובם של צעירי המשפחות היהודיות בהמבורג, כמו גם מיתר חלקי גרמניה, השתתפו כחיילים בכוחות הקיסרות הגרמנית בחזיתות המלחמה. אלה שחזרו חי מן המערכה האבודה, ניסו לחזור לחיים אזרחיים, לבנות לעצמם עתיד כלכלי ולהקים משפחות משלהם.

בזמנית חיפשו תשובות למשבר הפסיכולוגי שעבר עתה על כל גרמני: ממדום הגאווה היותם בני הקיסרות הגרמנית, לשפל התבוסה הצבאית והכניעה.

מידת ההזדהות של היהודים עם גרמניה היתה שונה בודאי מאחד לשני. יש מהם שנשארו בהכרתם הבסיסית גרמנים "אך גם בני דת משה", ויש שהיו "קודם-כל יהודים" ואחר-כך "גם גרמנים".

אך רוב הצעירים היהודיים היו עתה בטוחים בכך, כי הם זכו בהכרה מלאה היותם גרמנים ללא ערעור, גם מצד האנטי-שמיים במקור.

הסטוריון לא-יהודי מן "המכון להסטוריה של יהודי המבורג" כתב מחקר בנושא:

Geschichte der Juden in Hamburg, Altona und Wandsbek- Guenter Marwedel

= דברי הימים של יהודי המבורג-אלטונה-וונדסבק, 1982, גונטר מרוול.

בחלק השני של המחקר שהודפס כספרון, הוא מנתח את מצב היהודים לאחר המלחמה. אתמצת מתוכו עקרי הדברים מתוך העמודים 39-51.

... "והתפתחות החברה היהודית בתקופה הזו, היתה דו-כיוונית :

מצד אחד התבוללות-מדעת הולכת וגוברת - ומצד השני חזרה לקשרים עם היהדות ובמידה מסוימת אף עם הציונות.

התבוללות-מדעת : בשנת 1925 היו רק כ 9000 מתוך 20.000 יהודי המבורג חברים בקהילה היהודית וב 1927 ירד חלקם ל 8000 בלבד.

מהם רק 2.800 היו חברי בתי-כנסת : 1.700 אורטודוקסים

ו 1.100 קונסרבטיבים בקהילת ביהכ"נ Dammtorsynagoge

ורפורמים בקהילת ביהכ"נ Tempelverband .

כ 50% מכל הגברים היהודים ו 72% מן הנשים היהודיות בהמבורג, לא ביקרו אף בימים הנוראים בבית-כנסת כלשהו. בימים אלה פעלו בהמבורג כ 20 בתי-כנסת מוכרים.

החזרה ליהדות : תחת הנהלתו של הרב יוסף קרליבך הוגברו לימודי היהדות

בבית הספר העממי תלמוד-תורה T.T.S. והתיכוני-ריאלי T.T.R. .

(ואוסיף: גם כאשר נבחר הרב קרליבך כרב-ראשי וממשיכו כמנהל ביה"ס היה ארטור ספיר-Spier, חסיד גישתו של ר" שמשון רפאל הירש, נמשכה מגמה זו.)

אחוז התושבים היהודים שבחרו לגור באזורי מגורים קרוב לשלשת בתי הכנסת המרכזיים בשכונות Rotherbaum ו Harvestehude ובקרבת ביה"ס "תלמוד-תורה הריאלי", הלך וגבר. חלק מרחובות דובעים אלה היו מיושבים ביהודים לרוב, וחלקם אף ברוב יהודי.

ברחוב Benekesstrasse נבנה ביהכ"נ הקונסרבטיבי כבר בשנת 1895 ונקרא Dammtorschul - דמטור.

בכרך Bornplatz נבנה ביהכ"נ האורטודוקסי המרכזי בשנת 1906 ובו 600 מקומות ישיבה לגברים.

ברחוב Oberstrasse נבנה ה Tempel הרפורמי החדיש בשנת 1931 בלבד.

(טמפל בעברית = המקדש)

באותה שנת 1931, לפני שלטון הנאצים, נכתבו כתובות נאצה על אחד מבתי הכנסת.

בשנת 1932 חולל בית הקברות היהודי ב Renzelstrasse- Grindelhof.
(בעבר היה בית העלמין מחוץ למרכז העיר העתיקה, אך עתה, עם בניית הרובעים
החדשים באזור זה, היה זה ממש בשולי אזור מגורי רוב היהודים.)
החוקר מרבדל מצייך כאן במיוחד: ובכל זאת, רוב יהודי המבורג קיוו לעתיד
טוב, על אף האנטי-שמיות הגואה, ואף התנגדו לתפיסה הציונית!
הם הסתמכו על שלטון "הסדר והחוק" של העיר והעירייה, אשר יגנו בודאי על
זכויות כל אזרחיה, גם היהודים.
כתב העת היהודי Das Israelitische Familienblatt הדשה לפרסם מאמרים
ציוניים רק לאחר 1933.
בשנת 1933 חיו עוד 17.000 יהודים בהמבורג, 2000 באלטונה, 200 בוונדסבק
ובהרבורג Harburg, הקרובה להמבורג....

הלגה קרוון Helga Krohn (עתונאית?) מציינת... "כי חלק ניכר מיהודי המבורג
ראו את עירם כאי-פוליטי ברפובליקה הוויימארית. גם אחרי עליית הנאצים
לשלטון האמינו, כי בלי כזה אפשר להמשיך חיות בבטחון וללא דאגה!..."

הרב הראשי שמואל שפיצר אשר נאם לפני קהילתו לרגל 25 שנה לקיום ביה"כ"ג
הגדול ב 1931, אמר בין היתר: "...בית הכנסת העתיק באלבשטראסה נבנה בתוך
חצר, כשהוא מוסתר אחרי חומה. בהכ"נ בקולהובן אחריו, נבנה כבר במקום גלוי
יותר, אך הוסתר בכל זאת אחרי קיר בפני מבטים זרים.
וק ביה"כ"ג והגדול שלנו בבורנפלאץ נבנה במגרש פתוח ולא הוקף בגדר וחומה.
שלושת בתיה"כ מסמלים במיקומם את מעמדם של היהודים בעיר ובמדינה.
אנו חיים עתה בתקופה של בטחון אזרחי ושיוון אזרחי מלא. מתוך ראייה זו
הוקם בית הכנסת הזה כפי שהוקם!..."

ד"ר ברור אופיר-אופנברג בירושלים, יליד המבורג, מנתח את הסיבות לבטחון
יהודי המבורג במעמדם:
"...יש לענות בחיוב על השאלה, האם יהודי המבורג חיו במעמד ובמצב שונה
מאשר יהודי יתר הערים הגדולות בגרמניה? וזאת, מכיוון שהקהילה היהודית
האשכנזית בהמבורג התאימה את עצמה ודמתה בארגונה למבנה המיוחד של
"העיר-המדינה" (Hansestadt und Staat) הדמוקרטית-רפובליקאנית של המבורג.
הקהילה היהודית בהמבורג היתה דימוקרטית ועממית ובעלת מבנה יחודי.
הנהלת הקהילה נוהלה כמו מדינה, על מוסדותיה וועדותיה..."

מאמר בגרמנית בחוברת על "יהודי פרוסיה והמבורג" מאת הפדופוסור הלא-יהודי

Peter Freimark-Juden in Preussen - Juden und Hamburg, 1983

בעמודים 81-97

קדם אותו החוקר היהודי-הפורטוגזי-המבורגי אלפונסו קסוטו-ראה מקור (40%)
בשנת 1927: "...החיים בקהילה נמשכים כרגיל. אין לציין משהו מיוחד
בתקופה האחרונה... חיי הקהילה מבוססים על הבנה טובה עם השלטונות, המכירים
ומוקירים חלקם של היהודים הפורטוגזים בפיתוח המסחר הבין-לאומי של המבורג
עם ספרד, פורטוגל ומושבותיהם מעבר לים..."

מתוך מאמר בכתב-עת יהודי לציון 275 שנה לקיום הקהילה היהודית-פורטוגזית

בהמבורג, שנוסדה רשמית ב 1652; - Zeitschrift fuer Juedische Geschichte

עמוד 22

אסתפק בציטוטים אלה, הגם שעוד חוקרים עסקו בשאלה של בטחון היהודים בימי
הרפובליקה הוויימארית, לא רק בהמבורג, אלא כל אחד ב"מולדתו", שנראתה לו
מבטיחה את העתיד, גם כאשר ביטויי האנטי-שמיות הגלויה הלכו והתעצמו.

הנוער היהודי בהמבורג:

(מתוך מאמרו של ברוך אופיר - ראה לעיל)

..."עקב השפעת הלאומנים על תנועות הנוער הגרמני בכל רחבי הארץ עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, ואחריה ביותר שאת, למרבה האירוניה ובניגוד לציפיות הצעירים היהודים שנלחמו-התאגדו בני הנוער היהודי בהמבורג באופן עצמאי:

- הקבוצה הגדולה ביותר היתה זו של ה Deutsch-Juedische Jugend = D.J.J. שהיוו "הנוער הגרמני-יהודי" (שים לב: גרמנים לפני יהודים!). היו אלה צעירים מחוגים ליברלים-חילוניים, לא דתיים ולא ציוניים. אלה פתחו ארגון ספורט משלהם: Der Bund = הגרמנית.
- ארגון-ספורט ותיק יותר, עוד מלפני מלחמה"ע ה-1, היה "בר-כוכבא", אשר לא התאים לליברלים-החילוניים, היותו ארגון ספורט "ציוני".
- ארגון-נוער ציוני-סוציאליסטי היה ה "Blau-Weiss" = "כחול-לבן" בעברית. הארגון היה קשור לארגון הנוער "החלוץ" שפעל בגרמניה כולה.
- הנוער מן החוגים הדתיים התחלק בין "צעירי המזרחי" הציוניים, לבין "עזרא וצעירי אגודת-ישראל" האנטי-ציוניים.

מיוחד לחיי הקהילה היהודית-ההמבורגית היא העובדה, כי הוקם מוסד מיוחד להתכנסויות של כל ארגוני הנוער. הקהילה היהודית יסדה מועדון משותף כזה בשנת 1928 ברחוב Johnsallee 54, במרכז הרובע שבו היו רוב מוסדות הקהילה. כמו בחיי הקהילה בכלל, כך גם בחיי הנוער היתה מידה רבה של שיתוף פעולה ומגע בין בעלי הצביון השונה. מגעים בין הארגונים קודמו באופן מודע.

הזרמים הרחבניים ורבייהם:

- בקהילה האורתודוקסית היה הרב שמואל שפיצר האישיות המשפיעה עד למותו ב 1936. הרב יוסף קרליבך היה עד 1926 מנהל ביה"ס "תלמוד-תורה-ריאלי". מ 1926 עד 1936 שימש כרב ראשי בק"ק אלטונה וב 1936 נבחר לרב ראשי של ק"ק המבורג. ביה"כ"נ בבורנפלץ היה מרכז הקהילה האורתודוקסית. בשנת 1932 השתייכו לקהילה זו 1350 חברים, רובם ראשי בתי-אב.
- בקהילה השמרנית-קונסרבטיבית בביה"כ"נ בדמשור התבלט כרועה-רוחני וארגוני הרב פאול הולצר, אשר השיג בשנת 1924 הכרה בקהילתו כזרם השלישי המאוחד בק"ק המבורג. נוסח התפילה היה יהודי-שמרני, ללא צביון רפורמי. לקהילה זו השתייכו כ 360 חברים, ראשי בתי-אב.
- השפעה יהודית חיונית רבה בקהילה הרפורמית בשנים 1927-1938 היתה לרב ברונו איטאליענר. בזכותו הוקם הבניין המפואר של "הטמפל" החדש ברחוב Oberstrasse-אוברשטראסה ב 1931. לקהילה זו השתייכו כ 800 חברים, רובם ראשי בתי-אב, ב 1932.

לכל המוזכרים היתה השפעה חיונית-יהודית בימי ויימאר.

כ 10.000 מיהודי המבורג שילמו מס-קהילה ב 1932, מתוך כ 20.000 יהודים שחיו בה. מהם השתייכו כרבע בלבד לאגודות בתי-הכנסת, שנחשבו ונקראו "ארגוני תרבות ודת", = Kultusvereine.

אך היו השפעות חזקות להמשך תנועת ההתבוללות; -האסימילציה בלע"ז, תוך בריחה מן היהדות-, מתוך שכנוע-פנימי, שזו הדרך לעתיד בטוח.

בשנים 1919-1924, מיד אחרי גמר מלחמה"ע ה-1, היה אחוז נישואי התערובת עם לא-יהודים או לא-יהודיות 24.5%. בשנים 1925-1933 עלה המספר ל 50%. היתה זו בודאי השפעת המלחמה וההשתתפות בה על ידי בני הדור ההוא, שחפשו עתה את הזכות להטמע בעם הגרמני, אחרי ששרתו אותו בדם ובצרות. גם קבלת האתיאיזם-הסוציאליסטי גרם לניתוק צעירים רבים מקהילת דתם..."

עו כאן פרטים ממאמרו של ברוך אופיר.

תרבות וחברה משותפים.

השנים לאחר תום המלחמה היו בשביל הדור של הודי תקופת שיקום ובנין עתידם. הגברים מביניהם מצאו כל אחד עיסוק, מקצוע ופרנסה, כדי לרכוש נכסים ודיוור וכדי להקים משפחה לעצמו בבוא העת.

הם היו מודעים לזכויות שקנו עקב שרותם הצבאי, והשתלבו באופן טבעי בתרבות הכלל-גרמנית, הגם שלא זנחו את קהילתם ודתם, כמו רבים מבני דורם.

היהודיות היתה מושרשת היטב בקרבם, אף בשרותם הצבאי זו לא טושטשה. זו ינקה מן החינוך המאוזן אותו קיבלו הן בבית והן בבית הספר היהודי-ריאלי T.T.R. "... אך גם מפגש החיילים היהודיים בצבא הגרמני עם יהדות מזרח-אירופה, גילתה לעיני רבים מהם פן רב-גווני של היהדות כדבר לא ערטילאי, אלא כעובדת קיומו של עם יהודי ממשי..."

"תנועת הנוער היהודי צמחה ללא ספק מתנועת הנוער הגרמני ה"וונדפוגל", אשר חיפשה את הקרבה אל הטבע. האידיאל שלה - לערוך טיולים במולדת ובטבע..."

מתוך מאמר של משה אונא-מקבוצת "עמודים" חשון ה' תשמ"ז :
"פעל ההכשרות בגרמניה-ערש הקינוח הדתי"

צילומים רבים מתקופה זו מעידים על יצר-החיים המחודש, אשר עורר אותם לבלות בצוותא את שעות הפנאי, בימי ראשון בשבוע ובחגים הנוצריים, כאשר העסקים היו סגורים. מן הצילומים ברור, כי בני שתי המשפחות בונדהיים וגליקשטאדט בילו בחברת צעירים יהודים, - בטיולים בסביבות המבורג ובמסיבות חג וחברה.

בצילום משנת 1919 נמצאות גרטרוד בונדהיים ויוהנה גליקשטאדט בטיול "בהרי ההרץ" - Harzgebirge. ברור שהצילום נעשה בסטודיו בעיר הלברשטאדט.

בילוי בחופי הנהר ושייט על ספינות, היו חלק מתרבות הנוער הגרמני והיהודי במקביל. אבי רכש לעצמו ספינת משוטים מסוג קאנו, שעל דפנותיו הונצח כינויו האישי, אשר בא לו בעקבות הערצתו את אחד מראשי השבטים האינדיאנים, או אולי אחד הקצינים האמריקאיים שלחמו נגד אלה : - "PAUELICHE" = פאולכה.

(אולי היה שמו Fouwell ?)

תמונות אחרות מציגות מסיבת פורים עם תחפושות, טיול ליד דייק ובו דניאל וגוסטב ג"ש, האחרון שלוב-זרוע עם גרטרוד ב"ה, ולידם ארנסט ב"ה, אבי לעתיד. בני שתי המשפחות השתייכו לחוג אחד של הנוער היהודי המסורתי אך גם המודרני שלאחר המלחמה. כך רואים אותם תמיד ביחד באירועי החברה המצולמים. מהנצחות אלה יכולתי ללמוד על הקשרים החברתיים בין בני שתי המשפחות.

סבתי קרולינה בונדהיים הצטלמה לראשונה בשנת 1917, בחברת הסבים יוסף-מוריץ ורוזה גליקשטאדט ובחברת אמי יוהנה הצעירה, על מרפסת ביתם בדילשטראסה, פינת ראפשטראסה. אותה מרפסת צולמה שוב על ידי בשנת 1985, לשם השוואה. זוהי התמונה הראשונה מחייה הידועה לי! כנראה לא היה נהוג במשפחת בונדהיים להצטלם, אולי מתוך שמרנות-קפדנית של אבי-המשפחה, סבי נתן. עתה לאחר מות בעלה, התקרבה קרולינה בונדהיים לבית גליקשטאדט, אולי בגלל הקשר של הצעירים. הרי בנה מקס ב"ה היה מיוזם עם זיגפריד ג"ש ; בנה ארנסט ב"ה עם גוסטב ג"ש, ובתה גרטרוד ב"ה עם יוהנה ג"ש. יתכן וגם עסקי הבנק של בעלה המנוח שרתו את עסקי הצילום של מוריץ ג"ש ? אך אין לי על כך מידע.

בעמודים הבאים אפרט את נישואי בנות ובני שתי המשפחות ברבע הראשון של המאה ה-20 בצורה כרונולוגית :

נישואי בניהם של נתן וקרולינה בונדהיים בהמבורג

פרידה בונדהיים

באלבומי צילום טוב ובו פרידה יושבת בחברת אחיה מקס ובת דודתה GRETEL, עוד חברה בלתי מזוהה ומוריץ פלס, שנפל במלחמה. (GRETEL היא בת-דודתה דינה, אחותה התאומה של אם-פרידה, קרולינה.)

פרידה, ילידת 1892, נישאה ראשונה ב 2.12.1914 = ט"ו כסלו ה'תרע"ה, והיא בת 22. היא נישאה לאחר ראשית מלחמה, בהמבורג. חתנה היה מרדכי-MARTIN הכהן וולקובסקי, יליד Rawicz ב מערב פולין, בין פוזנן צפונה, לוורצלב דרומה. השם וולקובסקי מעיד, כי משפחתו באה מקודם מן המקום Wolkowicze אשר בבילוו-רוסיה המערבית.

סבי נתן זכה עוד להיות בחתונתם, אך פחות משנה לאחר מכן, נפטר מזיהום לאחר ניתוח בלוטת הפרוסטטה. לאחר הנישואים עבר הזוג לעיר קטוביץ-Katowicze, מערבה לקרקוב, צפונה מאושוויץ. מרדכי התפרנס שם בעסקו של אחיו, אשר נהרג מעט מאוחר יותר כחייל בשדות הקיסרות הגרמנית. מרדכי עצמו היה פטור משרות צבאי, מסיבות רפואיות. בהמשך המלחמה עברה המשפחה ל Gleiwitz-גליביץ"ה, מעט מערבה באותו אזור. כאשר צולם בכרך העיירה טקס צבאי והמון אזרחים מסביב, השקיפה פרידה מחלון ביתם על האידוע והונצחה. לא ברור מה היה האידוע ? חגיגת נצחון מראשית המלחמה ? או אולי כניעת הצבא הגרמני בתום הקרבות ?

מאוחר יותר היגרה המשפחה להמבורג, עם שלושת הילדים שנולדו להם בפולין :
1. נתן-NORBERT נולד ב 29.11.1915 = כ"ב כסלו ה'תרע"ו בקטוביץ.
הוא נקרא על שם הסב נתן בונדהיים אשר נפטר חודשיים לפני לידתו ולא זכה לראות בנכדים כלל.
2. יצחק-HEINZ נולד ב 1918 בעיר גליביץ. לא נודע לי תאריך מדויק. כינויו היה היינץ-HEINI.
3. הבת צפורה-שולמית-CILLY נולדה ב 20.10.1924 = כ"ב תשרי ה'תרפ"ה, שמיני-עשרת של סוכות, עדיין בגליביץ.

דודי מרדכי הכהן היה בעל קול ערב, חזן והיה יהודי חם ונעים-הליכות. ע"פ עדות אמי לא היה כוחו רב בצד העסקי והמסחרי. ניסה להתפרנס ממכירת סיגרים, צביעת נורות חשמל ויצור דיו. דודתי פרידה לעזמתו היתה אשה נחרצת ותרמה לפרנסת המשפחה בהשכרת חדרים מידרתם הגדולה ברח. Rothebaumchaussee מספר 83, פינת Hartungstrasse.

בחדר ביתם עמדה סוכה הזכורה לי היטב. אנו מצולמים לידה ובמדרגות הבית עם עוד מבני דודינו שבאו לחופשה מחוץ לעיר. בדירה מעליהם גרה משפחת זליגמן ומנהל ביה"ס הריאלי היהודי ת"ת Dr. Spier.

הצילומים המוזכרים וכן צילומים משפחתיים משותפים וקורות המשפחה בעת השלטון הנאצי ואחריה, יפורסמו בספרי השני, בעתיד, בע"ה.

משה-מקס בונדהיים

משה-מקס. יליד 1889, התחתן ב 23.11.1920 = י"ב כסלו ה'תרפ"א, בהמבורג, שנתיים לאחר תום המלחמה, בה היה חייל מראשיתה ועד סופה. כלתו הייתה ERNA-ארנה לוי, ממשפחה ותיקה בהמבורג. אביה היה יוליוס לוי ואמה הדוויג-HEDWIG. כיום לא ידוע יותר על שני הוריה של ארנה. משה-מקס היה בן 31 שנה וארנה, ילידת 1896, הייתה בת 24 כשנישאו. מקס המשיך בעסקי הבנק הפרטי שירש מאביו.

לזוג נולדו חמשה ילדים, מהם נפטרו בגיל צעיר שלשה.

1. נתן-NORBERT (ע"ש הסב) נולד ב 3.1.1922, אך נפטר במחצית 1924.
2. פאולה-PAULA נולדה ב 1924.
3. גרהרד-GERHARD נולד ב 1926 ונפטר ב 1927. (שמו העברי לא נודע לי)
4. הילדה-HILDE נולדה ביום הכיפור = י" תשרי ה'תר"ץ = 14.10.29
5. לוטה נולדה ב 1930 ונפטרה ב 1932.

הזוג מקס וארנה איבדו אם כן שלשה מחמשת ילדיהם, כשהם פעוטים בני פחות משנתיים. אני מיחס טרגדיה זו לתורשה הגנטית הנקראת טי-זאקס, שפגעה בהם.

המשפחה גרה ברח. הנזה Hansastrasse-57. בדירה השכנה גרה משפחת כהן, אשר הבן דניאל היה למנהל הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים, בו חקרתי בשך שנים מסמכי המבורג. הבת רות גרה כיום בקיבוץ שדה-אליהו בעמק בית-שאן. ממנה קבלתי צילומי הבית בהנזה-שטראסה 57 והיא, רות עם פאולה בת-גילה וחברתה.

לדודי מקס היה קול בס נאה, היה בעל-תפילה ובעל-קורא שידע את רזי טעמי המקרא. אצלו למדתי קריאת התורה מאוחר יותר. הוא זכור לי כאיש רציני ואף קודר מעט. אך אמי העידה, כי בצעירותו היה מלא חדות-חיים. יתכן מאוד, כי תמותת ילדיו גרמה לו להרצין. הוא היה בעל גוף תמיד לעומת אשתו שהייתה נמוכת-קומה ועגלגלה, עת הכרתיה. על פי עדות אמי היו הקשרים בינו לבין זיגפריד אליקשטאדט שנפל בקרבות, הגורם הראשוני והעקרי להווצרות קשרי שתי המשפחות.

בארכיוני הזמנה לחתונת מקס וארנה בונדהיים שיועדה לאבי, אחיו הצעיר ארנסט.

כן שמור עמי שיר חתונה מודפס, "המיעץ לכלה ארנה כיצד להתנהג עם בעלה". כן נשמרו כמה תמונות משתי הבנות עמנו, בני דודיהם. בחלקם אפרסמם בעתיד, כאשר אפרט את ילדותנו בהמבורג. כן אתאר גם קורותיה הטרגיים של המשפחה בתקופת הנאצים, בעתיד בספרי השני.

גרטרוד-גיטל בונדהיים

גרטרוד, ילידת 1896, התחתנה ב 20.2.1922 = כ"ב שבט ה'תרפ"ב, בהמבורג, כשהיא בת 26.

חתנה היה משה-מקס זומער-SOMMER מבכרך-Bachrach אשר בדרום גרמניה. מקס זומער נולד ב 9.11.1887 = כ"ב חשוון ה'תרמ"ח והיה בן 34 בנישואיו. חודש לאחר החתונה, ב 21.3.1922 עבר הזוג לגור ב Bad-Kreuznach אשר בדרום-מערב גרמניה, באזור הנקרא Rheinland-Pfalzgebiet = ריינלנד-פפאלץ. ראה אטלס אוניברסיטאי-חדש, 83-211

האזור פורה מאוד, מלא כרמים וגידולי עץ אחרים באזור נהר המוזל-Mosel וגובל עם צרפת.

לזוג נולדו שם שני ילדים בבד-קרויצנך.

1. הילדה-HILDE הינדה נולדה ב 22.11.22 = ב' כסלו ה'תרפ"ג .

2. נתן-נורברט (ע"ש הסב) נולד ב 12.7.1927 = י"ב תמוז ה'תרפ"ז.

מקס זומער סחר בעורות-בהמות. היה לו מחסן עורות גדול, בשותפות עם אחיו, בבד-קרויצנך.

מקס נולד בבכרך ב 9.11.1887 = כ"ב חשוון ה'תרמ"ח לאביו יהודה-Leopold, שחי מ 1859-1923 וקבור בבד-קרויצנך. אשתו חולדה לבית HIRSCHBERG-הירשברג קבורה אף היא בעיר יפה זו.

סבו של מקס היה אברהם זאממער, שחי בשנים 1820-1888 וקבור בבכרך. בספר הקהילה=Memorbuch נכתב, כי אבות המשפחה, חמשה אחים בשם SOMMER, הגיעו לקהילה זו לפני 500 שנה, דהיינו בערך בשנים 1400\1350. הם באו מצ"כיה והתיישבו בארץ הריינס. מניחים, כי כל המשפחות הקרואות בשם זה בדרום גרמניה, הם מצאצאיהם.

דודי מקס היה איש נעים-סבר והליכות, בעל הומור דק ובהחן.

דודתי גרטרוד היתה אשה חזקה, החלטית ונמרצת.

זכיתי לבלות חופשת קיץ נהדרת אחת אצל דודים אלה, ולהנות מן הנופים המקסימים בעיר שנהר המוזל-Mosel חוצה אותה וההרים והכרמים מסביב, מהם התרשמתי מאוד.

בד-קרויצנך היא עיר קייט עם מעיינות מים-מלוחים, המוזדמים במתקנים מוגבהים להפיץ את אדיהם לבאים להבריא ליד מפליהם המלאכותיים.

בארכיוני צילום "אישור הלידה של הדוד מקס זאממער" מ 1887, ומכתב המאשר פעילותו עם אשתו, דודתי גרטרוד, למען ארץ-ישראל במסגרת אגודת-ישראל העולמית.

תיאורי חופשתי הנפלאה והסיבה שהוזמנתי לבלותה שם באמצע שנות 30, וכן קורות המשפחה בימי הנאצים, במלחמה ובשואה, בעתיד, בספרי השני, בע"ה.

נישואי הוריי-ארנסט בונדהיים עם יוהנה גליקשטאדט

הוריי התחתנו ב 11.2.1923 = כ"ה בשבט ה'תרפ"ג. החתונה התקיימה בדירת אחיה הבכור של יוהנה, ראובן גליקשטאדט, ב Oberstrasse 107 = אוברשטראסה. אמי ספרה, כי אחיה זה הפציר בה רבות שתתחתן כבר. אמי היתה בת 24 וחצי ואבי בן 28 בנישואיהם. הם הכירו כבר שנים רבות, עוד מלפני המלחמה. מאז היא רצתה רק אותו כבעלה. אך אבי דחה את מועד הנישואין, כי הוא לא הרגיש את עצמו מבוסס מספיק. הוא היה Prokurist, דהיינו מיופה-כוח ומורשה בחברת סחר במתכות שלל לודוויג בינג - LUDWIG BING. שמור עמי כרטיס ביקור של חברה זו ושם אבי מודפס עליה במקום השני. מאחוריה ברכת שבת שלום לאמי, כשאבי חותם Dein Ernst und Frosch, א.ז. מ.י. "שלך, ארנסט והצפרדע שלך".

כנראה היה "צפרדע" שם החיבה שלו, אולי בגלל "קפצנותו"? את הניסיון כמקדם מכירות רכש עוד לפני המלחמה אצל יעקב הירש. שכרו היה טוב, אך הוא שאף לעצמאות כלכלית. אמי חושבת שחש עצמו מחויב גם לאמו, לא רק למשפחתו לעתיד. הרי היא דאגה לו אישית בעזבה את המבורג העיר ובשכרה חדר בעיירה האלזסית וויסנבורג, כדי לבשל לו אוכל כשר בעת שרותו שם. מקס אחיו הבכור היה כבר נשוי, כך אחיותיו פרידה ששהתה אז עוד בפולין וגרטרוד. גם היא נשואה במרחקים, בדרום גרמניה. אחיה של אמי לא ראו בעין יפה את הזמן החולף והפעילו לחץ על אחותם הצעירה. הם אף יזמו שידוך לאחותם בת ה 24 עם קרוב משפחה רחוק באמין, ממשפחת מאיר-Meyer.

ביות זה חוזמן לפגישה עם האחים של אמי בהמבורג ובהיותו כבר בדרך, קלט אבי, כי הוא עלול להפסיד את בחירת-לבו ואז החליט ברגע באחרון, שלא ידחה יותר את נישואיו עם יוהנה. האחים היו צריכים להמציא בודאי איזה תירוץ מתקבל על הדעת, כדי לפייס את הבחור המוזמן שהגיע. אך אמי ניוונה אותו אל חברתה הטובה אליס פלאטו-ALICE PLATO והשידוך הזה הצליח. מזוג "מאולתר" זה נולדו צאצאים שבניהם חיים כיום בבני-ברק ובשבי-ציון ליד נהריה. (הם לא יודעים על הדומה הקטנה, שהתחוללה בבית גליקשטאדט ובונדהיים!) באין להוריי עדיין דירה משלהם, גרו בתחילה בדירת אמו של אבי, קרולינה בונדהיים, ב Hansastrasse 43 ברובע Rotherbaum-Harvestehude. להוריי נולדו שני בנים בדירה זו, שני ילדים בדירה משלהם וילדה אחרונה בדירה אחרת, כפי שאפרט:

1. נתן-LEONHARD נולד ב 11.12.1923 = ג' טבת ה'תרפ"ד ונקרא ע"ש הסבא

נתן בונדהיים.

2. יוסף-משה-MORITZ נולד ב 11.2.1925 = י"ז שבט ה'תרפ"ה ונקרא ע"ש הסבא MANFRED
יוסף-משה מוריץ גליקשטאדט.

3. ישראל-PAUL נולד ב 3.4.1926 = י"ט ניסן ה'תרפ"ו ונקרא ע"ש האב של הסב נתן, ישראל בונדהיים, שנפטר ללא ילדים.

השם פאול בא כנראה מדמות הגיבור-הנערץ של אבי.

ישראל נולד כבר בדירה ב Haynstrasse 10, ברובע Eppendorf.

4. תרצה נולדה ב 31.5.1928 = י"ב סיון ה'תרפ"ח באותה דירה בהיינשטראסה. שמה תנכ"י, אחת מבנות צלפחד בן-חפר משבט מנשה. הורי הכירו בשווייץ אשה בשם תרצה מרלינגר, והשם מצא חן בעיניהם, כך סיפרה אמי לאחרתי.

5. נעה-ROSEL נולדה ב 17.6.1937 = ח' תמוז ה'תרצ"ז ב Brahmsallee 26, בדירה האחרונה בה גרנו בהמבורג, ברובע הקודם, Harvestehude.

גם שמה העברי הוא על שם אחת מבנות צלפחד והשם

רוזל ניתן לה ע"ש הסבתא ROSA GLUECKSTADT, שנפטרה שנה לפני לידתה.

בארכיוני המשפחתי שמורים:

- (1) שיר חתונה מודפס, מעשה ידו של גוסטב גליקשטאדט;
 - (2) חרוזי ברכה מאדלרוד זאממער ובעלה מקס לחתונה;
 - (3) כרטיס ביקור של הורי "יוהנה וארנסט בונדהיים-המבורג" ללא תאריך;
 - (4) צילום הורי בידח הדבש בווארשה ב 26.3.1923;
 - (5) רשיון-מעבר לביקור אצל אחותו אדלרוד בנד-קרניצן, שהיה אז באזור צבאי-כבוש בידי צרפת, מ 1.2.1924;
 - (6) כותרת הנייר המסחרי של הפירמה החדשה, העצמאית, שהקים אבי ב 1928 וחתימתו האישית מאותה תקופה. הוא החל לעסוק בייבוא וייצוא של עשב-ים למילוי מזרונים, אשר מקורו באפריקה. לאחר שהחברה של בינג החלה לייצא נשק וציוד צבאי ממחסני הצבא הגרמני המובס, לגנרליסימו צ"אן-קאי-צ"ק הסיני, -עסק מצוין ללא-ספק, -החליט אבי סופית לפרוש מן החברה מסיבות מצפוניות. כחלקו בחברה הוענק לו סכום כסף נכבד עת פרישתו. אז עלתה במחשבתו לעלות לפלסטשנה, דבר על כך עם אמי אך החליט לבסוף, כי הסביבה החינוכית-מסורתית של ק"ק המבורג מבטיחה יותר את חינוכנו היהודי. "הגוי העובד ונוסע בשבת ומועד הוא גוי! אך מה יגיד לילדיו, כאשר יהודים בארץ-ישראל מחללים את השבת?" אז נודע לו מפי בנו של הרב גדוסמן שבא מפריס, כי המסחר עם עשב-ים ממרוקו ליצור מזרונים הוא עסק משתלם. הוא יסד חברה שקנתה את חומר הגלם מארץ זו, ארזה אותה והפיצה אותו בכל גרמניה עד לצ"כיה, וההשקעה מרווחת וחסכונית! עשה בחברת בינג, איפשרו לו להיהפך לחברה השניה בגדלה בגרמניה, בנושא זה. פרטים אלה מפי אמי.
 - (7) הרבה תמונות נשארו מתקופת הפריחה הזו, המשפחתית והכלכלית גם יחד.
 - (8) לאחרונה השגתי מקבוצ לבוא צילום רישומי המוהל בכרך, אשר מל את שלושתינו.
- על תקופת ילדותנו בהמבורג בשנים 1923-1938 ועל הקורות אותנו בימי הנאצים והשוואה, אפרט בע"ה ב- "האנדיסאה לבני הנריק, ספר שני".

אחות אבי, הנריאטה-יוטה בונדהיים לא נישאה.

JOHANNA UND ERNST BUNDHEIM
26.3.1923 צולם
HAMBURG

בנוצית הנשואים לפולין

החברה המשפחתית של אבי

ERNST BUNDHEIM

Einfuhr von Palmfaser
Crin d'Afrique

Fernsprecher: 34 03 58 u. 34 03 59
Telegr.-Adr.: Bundbank

Bankkonten:
Deutsche Bank, Filiale Hamburg
Reichsbankhauptstelle Hamburg

Postcheckkonto: Hamburg 290 22.

Codes: Rud. Mosse, Bentley's

HAMBURG 26, dan

Hans Christian

1928

1922

אמי לפני
הנשואים

חתימת ידו של אבי

ERNST BUNDHEIM, HAMBURG 26, HANS CHRISTIAN

בנישואי בניהם של מוריץ ורוזה גליקזטאדט בהמבורג

ראובן-ריכארד גליקזטאדט

ראשון הבנים והבכור ראובן-RICHARD, יליד 1887, התחתן בראשית שנת 1920.
היה בן 33 שנים בנישואיו, כמו אביו בדור לפניו.

כלתו הייתה פאני-FANNY בת משה-מוריץ לוי והטי-HETTY (אולי אסתר) מבית
אדלר, הרב הראשי של אנגליה. פני נולדה ב 15.3.1894 והיתה בת 26 בנישואיה.
(דודו גוסטב-אריה נשא אף הוא בדור לפניו בת הרב אדלר !)

אביו של ראובן זכה עוד לראות בנישואי בנו הבכור, אך לא בלידת נכדו הראשון,
כמו גם לא בנישואי יתר ילדיו.

הבנים שנולדו לזוג הני:

1. שלמה-SIEGFRIED נולד ב 25.2.1921 = י"ז אדר ראשון ה'תרפ"א.
נקרא ע"ש הדוד שנפל במלחמה. אך נקרא גם מוריץ, ע"ש סבו שנפטר
5 שבועות לפני לידתו.

2. משה-MORITZ וגם MANFRED, נולד ב 1.7.1922 = ה' תמוז ה'תרפ"ב.
נקרא כנראה ע"ש סבו השני, משה-מוריץ לוי.

3. זאב-WERNER נולד ב 29.5.1925 = ו' סיון ה'תרפ"ה, בחג השבועות.
וורנר היה צעיר ממני ברבע שנה והיה בן כיתתי מאוחר יותר.
צילום מכתה א' שהגיע אלי לאחרונה ממשה, מראה את שנינו זה ליד זה.
מצרפו לסיפור ילדותי בהמבורג, בע"ה בספרי השני.

אביה של פני, מוריץ לוי היה שותף בבית-המסחר המפורסם THIELE + CO.
אמה הטי נחשבה "לאצילה" עקב מוצאה מבית אדלר האנגלי. היא עצמה החשיבה את
עצמה ל Lady. אצילות זו הטרידה את הורי החתן ראובן-ריכארד עד כדי כך, עד
כי עשו שינויים בדירתם לקראת בואה של כלתם מאנגליה. הם עצמם נחשבו לבית
טוב, אך לא "ממעמד האצילים" ככלתם. אך פני עצמה נהגה בפשטות. זכור לי כי
קראה לאביה OPA FIEP, כינוי חיבה מצחיק, שסיבתו לא ברורה לי.

ריכארד ופאני גליקזטאדט גרו בתחילה ב Oberstrasse 107.
בדירתם התחתנו הורי ושבוע לאחריהם התחתן שם גם אחיו דניאל.
מאוחר יותר עברו לדירה ב Hochallee 121, שדרה נאה עם עצי ערמונים במדרכות
לצידי הכביש הרחב גם לתקופתו.

כשנפטר האב מוריץ ג"ש באופן בלתי צפוי התברר, כי לא הספיק להכין צוואה על
חלקו וחלוקתו של רכושו. שותפו לסטודיו הצילום "גליקשטט את מינדען", -גיסו
אנטון מינדען, הצעיר מבין אחי אשתו רוזה-, התכחש לזכויות ריכארד, בכור בניהם
של אחותו ושותפו מוריץ. היה טבעי שריכארד ימשיך את השותפות עם דודו, במקום
אביו המנוח. עקב אי-הכרה זו נוצר קרע קשה בין בני רוזה גליקזטאדט לבין
אנטון מינדען ומשפחתו.

לכן פיתח ריכארד בנק מסחרי-פרטי בשם Commerzial Bank-Richard Glueckstadt.
הבנק שכן ב Koenigstrasse 7-9. (כנראה באלטונה)

ריכארד פרנס גם את אמו, דאג לאחיו הצעירים ממנו וגם לאמי, בת הזקונים.
הוא זה שלחץ על בנישואי אחותו הצעירה בהקדם ואבי "נאלץ" להחליט מהר.

אחיו יהודה-LEO, שחזר משבי האנגלים לאחר מות אביו, הוכנס כשותף לעסק הבנק
של ריכארד. ריכארד היה המעשי מבין אחיו, מפוכח מנסיבות הרע בצבא
הגרמני כיהודי. לכן כאשר נוצר אי-שקט פוליטי ב 1932, רצו הוא וליאן להעביר
עסקם לדניה, אך דחו זאת לזמן-מה... לראות מה ילד יום ?

על הקורות אותו ואת משפחתו מאז 1933, יפורט בע"ה בספר השני, בעתיד.

דניאל גליקסזמאדט

דניאל, יליד 1894, התחתן ב 18.2.1923 = ב" אדר ה'תרפ"ג, שבוע לאחר אחרונה יוהנה. החופה התקיימה בדירתו של אחיו הבכור ראובן-ריכארד באוברשטראסה. כלתו היתה אנה-פאולינה-דגינה מבית גאבל = ANNA-PAULINA-REGINA GABEL. אנה נולדה באלטונה ב 21.9.1903 = י"ז אלול ה'תרס"ג. הכוונה לקיים את החופה בו-זמנית עם חופת יוהנה גלוקסזמאדט ואלעזר-ארנסט בונדהיים, לא התקבלה על דעתו של הרב הראשי המקדש, הרב שפיצר. דודתי אני ספרה לי, כי לכלות נהגו לחגור חגור מוכסף מיוחד, המסמל את היותן בתולות. היא זכתה, כך אמרה בשמחה ובגאווה, לחגור את אותה חגורה שחגרה אמי יוהנה לפניו. כן השתמשו באותה חופה, שהושאלה מבית הכנסת והוחזרה אחרי שתי החופות. - דניאל היה בן 28 וחצי - ואני בת 19 וחצי בנישואיהם. אביה של אני היה יוסף גאבל מ Lubazow בגליציה ואמה היתה ברוניה אנגלברג מ Prermitz בהונגריה. - שתי המשפחות הגרו להמבורג ברבע הראשון של המאה. יוסף גאבל פתח עסק מסחרי גדול לגבינות מכל הסוגים, אותן קנה בסימונות בהולנד, צרפת, דניה, מקלנבורג ובהרי ההרץ-Harz במרכז גרמניה. הסוכנות שלו הפיצה אותן לחנויות ברובעי המבורג ואלטונה. שני בניו הגדולים מקס ויוליוס שותפיו, היו בעלי מכוניות-משא סגורות להפצת הגבינות.

לזוג דניאל ואני ג"ש נולדו שלוש בנות:

1. חוה-HILDE נולדה ב 11.4.1924 = ז" ניסן ה'תרפ"ד.
2. רבקה-ERIKA נולדה ב 17.7.1925 = ט"ו תמוז ה'תרפ"ה.
3. רות-RUTH נולדה ב 25.7.1929 = י"ז תמוז ה'תרפ"ט.

דניאל פרנס את עצמו בתחילה כטבח במטבח הכשר על אחת מאוניות הנוסעים של החברה הגרמנית לספנות Der Norddeutsche Loyd. הוא הפליג לדרום אמריקה, לקובה ומשם הביא בנות מיובשות, תוכי ואף קוף. לאחר זמן-מה נכנס דניאל לעסק חותנו כנהג אחת ממשאיות הגבינות. זכורה לי נסיעה במכונית הסגורה, מסריחה כולה, כאשר הוזמנו-שלשת בני הדודה-לדירתם ב 164 Suederstrasse ברובע Hammerbrook, אזור מרוחק מאזור המגורים שלנו. כן זכורות לי היטב הבנות המיובשות שאכלנו אצלם בבית.

- יוסף גאבל התעשר מעסקי הגבינה והצליח להעביר בזמן כסף-רב לפלסטינה. הוא הבין כנראה היטב מה עמד בפתח התקופה החדשה של בחירת המפלגה הנאציונל-סוציאליסטית ב 1933. הוא לא היה קשור רגשית לעבר משפחתו בגרמניה, בהיותו ממקורו מגליציה. וכך אשתו שמקורה בהונגריה.
- לזוג נולדו בהמבורג 9 ילדים:
1. מקס היגר לארה"ב ונישא שם. אין קשרים עמו.
 2. יוליוס התחתן עם פרידה סלומון. כיום יש בן בקנדה.
 3. גיזלה התחתנה עם ? ולדשטיין. היגרו לקליפורניה.
 4. טיילי התחתנה עם לא-יהודי, פרנץ צייקה. שני בניהם חיים כיהודים בארה"ב.
 5. אני, שהתחתנה עם דניאל גליקסזמאדט היגרה עם משפחתה לפלסטינה=א"י.
 6. לוטה התחתנה עם גוסטב מייברג. בן חי בארה"ב והבת תרצה אריאל חיה בחיפה.
 7. נלי נישאה כנראה עם לא-יהודי. אין קשר ואין ידיעות.
 8. אלזה נישאה פעמיים, אך נשארה ללא ילדים.
 9. עמיליה נפטרה בהיותה בת 17 ונקברה בלנגנפלדה בהמבורג.

על קורות משפחת דניאל ואני גליקסזמאדט החל מ 1933, אפרט בע"ה בספרי השני.

יהודה-ליאו גליקזטאדט

יהודה-ליאו, יליד 1896, התחתן ב 1.1.1924 = כ"ד טבת ה'תרפ"ד עם מרים-METÄ בת יעקב אולמן-ULMANN ונולדה ב Schweinfurt, מזרחית מפרנקפורט, גרמניה. אביה נולד ב Burg Freppach, מקום קטן צפון-מזרחה משוויינפורט, בסכסוניה. אמה היתה פאני מאיר - FANNY MAYER מ Sickerhausen, מקום קטן ליד קייסינגן. מרים-מטה נולדה ב 22.4.1899 = י"ב אייר ה'תרנ"ט.

החופה התקיימה בפרנקפורט דמיין, כאשר ליאו בן 29 וחצי, -ומטה בת קרוב ל 24. דודתי מסרה לי שיר חתונה שנון בחרוזים, בשפה הגרמנית, אשר נושא "המנהגים המוזרים של היהודים", ברוח הומוריסטית-חיונית.

מטה-מרים היתה הששית מבין שבעה אחים ואחיות:

1. רוזה, שנישאה למקס נתנזן-NATHANSEN. הם עלו ארצה. בנם שמעון חי בת"א.
2. ליאו, שנשא את מרטה רוזנפלד בפרנקפורט. הם היגרו לאנגליה.
3. זיגפריד, שנשא את, אידמה ליכטנשטטר בפרנקפורט. הם היגרו לאמריקה.
4. פרידה, שנישאה למודיץ שוסטר. בנם לואי חי בירושלים.
5. מקס נפטר צעיר ובלתי-נשוי בגרמניה.
6. מטה-מרים שנישאה לליאו-יהודה גליקזטאדט בפרנקפורט וגרו בהמבורג.
7. יוסטין היגר לארץ ונפטר בלתי נשוי.

ליאו, אשר היה שבוי מלחמה של האנגלים, אשר חזר תשבינו רק לאחר מות אביו, היה חבר בארגון שבויי-המלחמה הגרמנים והרבה לבקר במועדונייהם.

אחיו הבכור ריכארד צרפו לעסקי הבנקאות שלו.

אחרי חתונתם חזרו להמבורג וגרו ב 3 Hartungstrasse, ברובע Rotherbaum,

בקרבת מגורי רוב משפחתנו, פרט לדניאל שגר ברובע אחר, Hammerbrook.

לזוג ליאו ומטה נולדו שתי בנות:

1. חנה-HANNELORE נולדה ב 26.12.1925 = ט"ז טבת ה'תרפ"ו.

2. עילזה-ILSE נולדה ב 4.4.1929 = כ"ג אדר-שני ה'תרפ"ט.

באלבומי כמה תמונות טובות משתי בנות-הדוד בילדותן.

מפי דודתי מטה-מרים נודע לי, כי ליאו שלח אותה בראשית 1933 עם שתי בנותיה

ביחד עם אשת ריכארד ושלושת בניהם לבלגיה, - עוד לפני החרם הנאצי על

עסקי היהודים ב 1.4.1933. האחים היו ערים מאוד לתמורות, היו מפוכחים יותר

מיתר בני דורם במשפחתנו. בודאי היתה זאת תוצאת נסיונם במלחמת העולם ובצבא

הגרמני, שהתייחס אליהם כאל יהודים, לא כאל אזרחים גרמנים שוי-זכויות ומעמד.

בת-דודי חנה-הנלורה סיפרה, כי זו אמה שיזמה זאת. היא זו החכמה, הכח הדוחף,

הבולדוזר. הדבה כסף הוברח על ידם לבלגיה בעוד מועד, כך סיפרה לי דודה מטה.

פרטים נוספים על קורות המשפחה מ 1933 ואילך, יסופרו במסגרת ספרי השני,

אי"ה.

ב 1986 ראיינתי את דודתי מרים-מטה, ונודעו לי ממנה פרטים רבים על התקופה

לאחר 1933. אז נתנה לי במתנה קופסת בשמים מכסף, אותו ירש ליאו מאמו רוזה.

צורתו כחבנית מגדל בסגנון גוטי, כנהוג אצל אמני אשכנז.

כן קבלתי ממנה תשובת הארכיון העירוני בהמבורג משנת 1955, אליו פנה

דודי ליאו מאמריקה, כדי לקבל מידע על קדמוני משפחתו.

הנתונים זהים עם המידע שאספו אחי נתן ואנוכי, כולל טעות הרישום של הלבלר

מאותו זמן, בעניין נישואי מוזס ראובן-לוין ג"ש עם חנה לוי, במקום ראובן-צבי

(בנו) עם חנה. כנראה הטעה אותו השם לוין אצל החנות של חנה והשם לוי אצל

חנה. ספק רב, אם דודי הבין כי הלבלר "חיתן את החותן עם אשת בנו"...?

כן קבלתי רישום משפחתי בכתב-ידו של דודי ליאו, השמור עמי בתיק גלוקסטאדט.

גוסטב גליקסזמאדט

גוסטב-מרדכי-אדיה חזר ממלחמת העולם לא בריא מבחנה פיזית ונפשית. הוא התקשה לחזור לחיים אזרחיים וסבל מתוצאות מחלה מדבקת שקבל בשדותו הצבאיים. אמי חושבת שנדבק במחלה כדי להשתחרר משרותו הארוך והקשה בהרי הקרפטים. בתחילה עבד אצל אביו בעסקי הצילום והפיץ גלויות מצולמות ברחבי צפון-מערב גרמניה. לשם כך קנה אופנוע, דבר נדיר אז אצל יהודים, -ורכב עליו למטרות ההפצה. אחרי מות אביו, ובגלל אי-רצונו של דודו אנטון מינדען לשתף את אחיינו, בן-שותפו מוריס גליקסזמאדט בפירמה, חיפש גוסטב את עתידו בעיר אמדן. שם הכיר את משפחת דה-בער, DE BEER היהודית. במשפחה היו 6 בנות. גוסטב התחתן עם הבכורה מהן, רוזה דה-בער ונכנס לעסקי חתנו. גוסטב, שנולד ב 1894, נשא לאשה את רוזה בחודש מרס 1926, כאשר היה מעט פחות מבן 32. לפי הנתונים שבידי, גילה של רוזה בעת נישואיהם לא היה יותר מ 20.

רוזה היתה בתם של SIMON-שמחה דה-בער ו SOPHIE-פיילא בת יהודה פיליפזון. אמה של רוזה, פיילא-סופי נפטרה חודשיים לאחר נישואי בתה. מצאתי את מצבתה באמדן. רשום עליה, כי נולדה ב 1.12.1886 ונפט" ב 2.5.1926 מכאן, שהאם נישאה צעירה, בין 1904 ל-1906. רוזה נולדה אם כן בערך ב 1907\6. כשנה לאחר מות אמה, נולדה לרוזה בת בכורה שקראו לה "ש" הסבתא SOPHIE. סופי-SOPHIE נולדה ב 31.8.1927 לאחר זמן-מה ילדה האם הצעירה רוזה שנית, אך היא ובתה התינוקת מתו בלידה.

תוך כדי נסיעותיו הכיר גוסטב האלמן הצעיר את אלזה כץ, ילידת 3.10.1908 אלזה היתה בתו של בעל מסעדה-כשרה בעיר הנמל Bremerhafen, שם אכל בזרעיו. היא היתה צעירה ממנו ב 12 שנה ויפיפיה, כבת 20 כאשר נשא אותה כאשתו השניה. אני מניח שהיא שיפלה בביתו הראשונה סופי, כי הרי הסבתא של היתומה מתה אף-היא זה מכבר. אלזה היתה כשרונית בשירה ובאומנות התיאטרון. עת עלות המפלגה הנאצית-גרמנית לשלטון, החליט גוסטב למהר ולעזוב את גרמניה, בעבורה לחם רק 15 שנים מוקדם יותר ואשר איכזבה אותו ואת בני דורו היהודים.

גוסטב השיג רשיון-הגירה, סרטיפיקט להתישב כסוחר באקוודור, בעיר החוף והנמל Guayaquil. שם פתח חנות למצרכים שונים, שפרנסה אותו בתחילה היטב. אשתו הצעירה אלזה עם בתו סופי הפליגו לאחר זמן להתאחד עמו. אולי עקב היותו נתין גרמני ואולי עקב תנאי הרשיון מתחילה, ואולי עקב פשיטת-רגל לאחר הצלחה ראשונית, נאלץ לעזוב את העיר הגדולה, כדי להתישב באזור הררי, קרוב לגבול קולומביה, במקום שדוש משקיעים ופיתוח. בעיר ההררית Tucan נולדו לזוג שתי בנות:

1. יהודית-JUDITH נולדה ב 4.9.1937
2. אסתר-GLORIA נולדה ב 12.2.1939
- אז עברו לעיירה אחרת, Ibarra. שם נולדו עוד שני ילדים:
3. ראובן-EDGAR נולד ב 22.5.1940 = "ד אייר ה'ת"ש".
4. רוזה-LILIAN נולדה ב 30.9.1944

בניגוד לתיאורי הקודמים הקדמתי במקרה זה מעט מן הקורות לגוסטב בנכר, כדי לכלול את בני דודי אלה, שנולדו בין 1937 ל 1944 כבר שם.

הקורות את המשפחה אחרי ההגירה לאקוודור, יפורטו בספרי השני, אי"ה.

אחרית דבר

קוראים יקרים! תם ספרי זה - אך האנטיסמיה של בני הנריק לא נסתיימה, אלא חזרה והחריפה עם עלותם לשלטון של הלאומנים הגרמנים ב-1933. חלק מאבות המשפחה, הדור ה-11, קראו נכון את המפה הפוליטית, שהנציונל-סוציאלי גרמנים לא "יטיבו" עם היהודים דווקא, שנזאי נפשם. חלק אחר קיוו לנפילת המשטר, אשר עמדה לפניו משימה קשה: לשפר את כלכלת גרמניה ולהעלותה על בסיס נורמלי. כן ציפו ליחס הוגן, על כי השתתפו במאמץ המלחמתי של הקיסרות הגרמנו-פרוסית והאוטשרית, סבלו בעד הממלכה, נפצעו ונהרגו במלחמתה למאות ולאלפים.

אך איש לא העלה על דעתו, כפי שאף אדם בעולם לא היה יכול לדמיין לעצמו, מה שאנו יודעים כיום... על הקורא לדעת, כי הדבר הגרוע מכל שיכלו לחזות הריאליסטים ואף הפסימיסטים ביותר, כי הגרמנים והנציונל-"סוציאליסטים" ידרשו חלק מן הרכוש של היהודים העשירים למען המאמץ הגרמני הכללי. - אלה שחששו מכך, העבירו חלק מכספם ומנכסיהם דבידי אל מחוץ לגבולות גרמניה, בדרכים בלתי-ליגאליות כמובן. הצעירים יותר, אשר לא היו עדיין מחויבים בפרנסת משפחה משלהם, ואשר קראו את ספרו של מנהיג "הכנופיות החומות", - כך נקראו אז בידי מתנגדיהם, בגלל מדיהם החומים, - נטו להצטרף לתנועות הנוער הציוניות ולהגר לארץ-ישראל, פלסטינה בלשון הבינלאומית. אלה חשו, כי אין להם עתיד בגרמניה. כאשר החלה הרוח הרעה מתפשטת, הצטרפו לצעירים חסרי העול גם אבות-משפחה, שלא היה להם "עבר גרמני", דהיינו שלא לחמו לצד גרמניה או אוטשריה; או כאלה, אשר הפרנסה לא היתה מצויה בידם. אלה קיוו להבנות בארץ אחרת: אם בפלסטינה, אם באמריקה, או בבלגיה, בהולנד, באנגליה ובצרפת הקרובים יותר.

בחרתי לסיים ספרי הראשון בקטע זה של סוף תקופת וויימאר, אשר הסתיימה אחרי 15 שנים של תקנות בתחילה ושל אכזבות לאחר מכן. ב-1928 פרץ משבר כלכלי חמור ביותר, כאשר התמוטטה הבורסה האמריקאית. גם בגרמניה של וויימאר התרוששו ההמונים בגלל אינפלציה ואבטלה. פשוטי העם בערים רעבו ללחם ממש. בני המעמד הבינוני איבדו את ערך כספם ושטורות של אלפי מאדקים נחשבו לפרוטות. על מצב זה צמחה המפלגה הנאצית הגרמנית, כאשר בדאשה איש מפשוטי הפועלים האוטשריים, צבעי במקצועו. איש זה הצליח לאסוף מסביבו מפשוטי-עם אחרים ובמליצות נחרצות ובדמגוגיה גורפת הצליח לרתמם בקסמי הבטחותיו הלאומניות: כי במשטרו תהיה לכל פועל מכוננית עממית, מפסי ייצור גרמניים-טהורים כמובן; וכי מה ששייך לעם הגרמני-אין לחלוק עם היהודים השולטים בכלכלת העולם ובמשטרים הקפיטליסטים הכלל-עולמיים. דמות היהודי המגעיל והמנצל, הגוזל מן הגרמנים "טהורי-הגזע-הארי" את זכויותיהם כבעלי הארץ הגרמנית; הנואף עם בנותיהם ונשיהם תכולות-העיניים וטהורות הגזע בעזרת הפיתויים הכספיים אשר לא חסרים לו-, התנוססה עתה מעל כל לוח מודעות, בכל עתון יומי ובכלי-התקשורת האחרים שנשלטו כולם בידי המפלגה הנאצית. התעמולה הנאצית הפכה לארסית ושקרית יותר ויותר! השקר הפך לנשקו של גבלס, ראש משרד התעמולה הנאצית: "מה שהשקר גדול יותר, כך יאמינו לו יותר"... כך התבטא לא אחת לפני מקורביו. התעמולה השתלטה על מוח ההמונים; הרבה האמינו בה והרעו לה. אחרים מלאו פיהם מים, כדי שלא יודע להם. על אלה והקורות אותנו החל מ-1933, אכתוב בעזרת השם בספרי השני...

נספחים

1

ענפים מקבילים למשפחות
גליקשטאדט ובונדהיים
בהמבורג

1. בני גומפל-גוסטב-ארי גליקשטאדט - דורות 11 + 12
2. ענפים מקבילים לנתן בונדהיים - דורות 11 + 12 + 13
3. ענפים מקבילים לבנות פאני וחנה גליקשטאדט, נשות ראובן-צבי גליקשטאדט.
- דורות 10 + 11 + 12

2

שושלות מקבילות לבן
מבני הנריקס

4. הסקירה מלונדון, בני יצחק ישראל דה סקירה-הנריקס: דורות 4 - 15.
עד אהרון סקרה בחיפה.
 5. בני סימון איזאקס: משפחות מרקריין\פריז\לנדל\לבנשטיין: דורות 5-10.
 6. בני מזס סימונס בונדהיים שנשארו באמין: דורות 8\9\10\11\12.
 7. בני סלומון נתנס קרשנבאום: 6-8; ובני נתן סימונס ואן דה וייק: 7-9.
 -
 8. בני ראובן הנריקס - מיכאל ראובן ולייזר ראובן הנריקס: דורות 4 - 7.
א. ב.
 9. בני ישראל בר מרדכי הנריקס: דורות 5-8. + הערה למשפ" CASSIRER
ג.
 10. בני פאול דה מילאן-אבנצור בגלוקסטאדט, בפריזיה ובהמבורג: דורות 3 - 9.
 11. בני דון יחיא בליטא-פולין. - בנימין מוספיה-דיאונזיס באמסטרדם.
 12. משפחות הנריקס אחרות בגלוקסטאט, אמסטרדם, אנגליה ובדרום אמריקה.

- קו גניאלוגי ישיר למשפחתי המשולבת מבונדהיים וגלוקסטאדט, 12 דורות.

רות דון, בת דניאל גלוקשטאדט ואני לבית גאבס, ציטמה בבית העלמין בהמבורג -
Langenfelde את מצבת סבא מרדכי-ארי בן ראובן-צבי גליקשטאדט.
בתחתית המצבה כותב זכרון לאשתו, הסבתא רייזל בת נחיה אשר-אנשיל שטערן.
מכאן ניתן להבין, כי רחל לא נמברה באותו בית קברות.

להלן הכיתוב החרוט :

פ"ט

האיש החשוב

החבר ר מרדכי ארי

בן ר" ראובן צבי

ג ל י ק ש ט א ד ט ז"ל

כל ימיו הלך בדרכי ה' וזכה להיות

חתן הרב אב"ד מו"ה אשר שטערן זצ"ל

בניו גידל לתורה ולעבודה

ועסק בצרכי צבור באמונה

נפטר בשם טוב יום ב' ט"ו טבת

ונקבר בכבוד גדול בעשרה טבת

תרפ"ה לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

ושם אמו פ ר א ד כ ה

ובלוח הזכרון לאשתו חרוט :

האשה החשובה

עשרת בעלה ובניה

מרת רחל בת הרב דקהלתנו

מ'מ'ו'ה'ר' אשר יעקב שטערן ז"ל

אלמ' הח'ר מרדכי ארי

ג ל י ק ש ט א ד ט

?? אייר ת'ר'צ"ד

(בספרי, בעמ. 279 רשמתי 1931 ?.. לאור הממצא יש לתקן עתה 1934 .
יום הפטירה נשאר בלתי מפוענח וכן מקום קבורתה.)

נא לצרף דף נוסף זה לעמוד 279

המעוניין-ת בצילום המקורי, הקריא היטב, נא יודיע כי ואני אומינן מרות דון .

ענף מקביל למשפחת מוריש גליסקזטאדט בהמבורג :

ג'וּמפּל-ג'וּסט-ב-אָרִיָּה ג'לִי קקזטאדט

לגומפל-גוסטב גליקסזאדט (16.6.1849 - 5.1.1925), אחיו של סבי מוריץ ג"ש, ולאשתו רחל, בת הרב הראשי להמבורג, אשר-אנשל שטרן (20.12.1851 - ? 1931) נולדו בהמבורג חמשה ילדים. להלן הם ונכדי גומפל ורחל, ככל הידוע לי :

1. פאני, התחתנה עם י.ש. הלברשטאדט בפרנקפורט.
הם היגרו לאנגליה, שם חי בנם יונס, במנצ"סטור.
2. ראובן-צבי-RUDOLF יליד 3.9.1883 נשא את חנה MOELLER, ילידת 7.4.1897
היה סוחר בטבק. יותר מאוחר הקימו מכולת כשרה באזור המגורים היהודי
ברובע Rotherbaum-Harvestehude, שזכורה לי היטב במיוחד מן ההסדרים
המיוחדים לקראת הפסח. לשמחת-תורה קבלנו מצלם שקיות-נייר גדולות-חומות
לממתקים, אשר חולקו לנו בבית הכנסת "קלאוס" האורטודוקסי.
בתם אלישבע-ELSBETH, ילידת 1923 זכתה להגר עם הוריה בזמן לארץ ישראל.
כאן התחתנה עם מרשין (מרדכי?) בילסקי. להם שני בנים בארץ, ראובן ודן.
אלישבע נפטרה לאחרונה ממע, והא זכרה בדרך.
3. בנות השניה רות נשאה לש. גרוס והיגרו לאמריקה. להם בן ובת שם.
משה-MAX, סוחר בסידיקית נשא את קלארה הלברשטאדט. נולדו להם 4 ילדים:
בטי נישאה לנפתלי רוזמן, שהיה השמש הראשי של ביהכ"נ הגדול בהמבורג.
היגרו לארץ ולהם שתי בנות בפתח-תקוה ובני-ברק.
SIEGFRIED- היגר למנצ"סטור, נשוי שם. כתובתו ידועה לי, ילדיו לא.
עקב מפגש מקרי עם יהודי משם נוצר קשר מכתבים ראשון, שלא התפתח יותר.
WALTER- " " " " " לא ידוע לי אודותיו כלום.
LOTTE- התחתנה פעמיים: מאיר ו STRASSER. היה באוסטרליה עם בת וכן.
אין לי פרטים נוספים.
4. דוד התחתן עם AUGUSTE-גוסטל מאיר. דוד היה סוכן בית המסחר "ישראל"
הגדול בברלין. מפי בניו נודע לי, כי דוד ידע, כי משפחת ישראל היא קרובה
למשפחת גלוקסמאדט, מדורות קודמים. הם אמנם צאצאי ישראל הינריכס-שבלי
HINRICHS-SAEBELEI, השוחט והמוהל של העיר Glueckstadt, שמצבתו משנת
1754 קיימת שם עד היום. היה אח צעיר לראובן בר מרדכי הפרנס, אבי
השושלת של משפחות הגלוקסמאדט וגליקשטאדט בהמבורג.
נולדו להם ארבעה ילדים בהמבורג:
- א. מרדכי-אריה-GERT נולד ב 18.11.1926 = ר"ח כסלו ה'תרפ"ו.
ב. עליזה-LISA-GRETE נולדה ב 30.4.1929 = כ" ניסן ה'תרפ"ט.
ג. בנימין-WILFRIED נולד ב 2.8.1930 = ח' אב ה'תר"ץ.
ד. ארי-אשר נולד ב 16.5.1938 = ט"ז אייר ה'תרצ"ח.
(הבכור, מרדכי אריה נפל במלחמת השחרור בגוש עציון)
5. HERMANN נשאר לנזק ונספה בשואה.

אדי-אשר הוא הצאצא האחרון, שנוכח לשושלת גליקסמאדט בהמבורג, לפני השואה. אחותי רוזל-נועה, נולדה שנה לפניו, גם היא צאצא אחרון לשושלת בוזדחיים וגלוקסמאדט ביחד, בהמבורג. עם לידתם מסתיימת התקופה "האירופית" של משפחות דיאונים-סקיירה-הנריקס, נושא המחקר שלי. לפני השואה.

פרטים נוספים על משפחותינו וכשריהם. אי"ה בספרד השני.

ענפים מקבילים למשפחת נתן בונדהיים בהמבורג

סבי נתן בונדהיים היה הבן היחיד של ליפמן-אליעזר ויטה בונדהיים, אשר התחתן והוליד ילדים. הבכור אברהם מת צעיר. נתן היה הבן השני. השלישי היה איזידור-ישראל, שלא נשא אשה. אך ליפמן-אליעזר היו עוד שני אחים ואחות שהיגרו עמו מאמון להמבורג. הבכור היה משה-Moses, השני אליעזר-Lipman, השלישי מרדכי-Marcus, ואחריהם האחות הקטנה שרה-מחלה. כפי שכתבתי, מניח אני, כי אביהם נתן האלמן. הביא אותם אישית מאמון להמבורג, אחרי מות אשתו גיטל, ואין לבניו זכויות התישבות באמון. לאחר מותו, קברו אותו באמון ומצבתו נמצאת שם. להלן ענפי המשפחות של אחי אליעזר-ליפמן, שלא לפי סדר גילם :

שרה-מחלה בונדהיים

האחות שרה-מחלה נישאה לישראל בורטנאג מהולנד. אין לי מידע על גורלם וילדיהם.

מרכוס-מרדכי בונדהיים

האח מרכוס-מרדכי נשא את שרה היילבוט לאשה. הורי שרה היו יצחק בן שלמה היילבוט-HEILBUT ורבקה מבית ברנד-BEHREND. לזוג זה נולדו שתי בנות : אגטה-AGATE ב 1865 ורחל-רכה-RECHA ב 1868. ברשימת המתים של מחנה Theresienstadt אשר באתר ההנצחה בקוץ גבעת-חיים איחוד, מצאתי את שמה של AGATE BUNDHEIM שנפטרה שם ב 1942 כדווקה. על רחל לא נודעו לי פרטים נוספים. יתכן ולא נשארו צאצאים ממרכוס ב"ה.

מרזס-משה בונדהיים

משה היה בכור האחים, יליד 24.1.1820. התחתן עם EVA-EMMA ITALIAENER. חוה-אמה נולדה בהמבורג ב 2.2.1823. בהמבורג רשום ב 1815 יוסף בן שלמה איטאליענר, במקצועו עגלון. אני מניח שהוא אביה של חוה-אמה. משה נפטר ב 10.4.1890 וקבור בבית העלמין Langenfelde. לידו קבורה EMMA BUNDHEIM geb. ITALIENER ב 2.2.1898. הקבר זוגי. בקדמת המצבה הכפולה הכיתוב בעברית, מאחורנית הכיתוב בגרמנית. מספר הקבר הכפול 174/175 B. הבנים חרטו בגרמנית: "מאוחדים כמו בחיים, כך נחים פה הורינו האהובים". לצערי לא העתיקו בעבורי את הכיתוב בעברית.

- לזוג משה וחוה, שנכדת ברישומים EMMA BUNDHEIM, נולדו 8 ילדים.
1. נתן נולד ב 1.5.1851 = 5611. נפטר ב 23.9.1914 = 5675, בגיל 63. נתן נשא לאשה את אמילי הרצברג. מצבתה בקבר הזוגי ליד בעלה ריק מכיתוב. בברטסט הקהילה היהודית נרשם שנפטרה ב 1940. מכאן שנשלחה להשמדה. ע"פ זה היתה אשה קשישה בת 80 לפחות בהרצחה ע"י הנאצים ימ"ש. מקום הקבורה של הבעל ב Ohlsdorf, קבר 95/60 - B 9. הקבר של אשתו נרכש אולי על ידם מראש ? או האם היו להם ילדים ? לצערי לא נודע לי הדבר.
 2. אדולף נולד ב 15.7.1852 ונפטר ב 17.2.1917. קבור ב Langenfelde. גם קברו קבר זוגי L-155/156 והוא קבור ב L-156. הקבר L 155 נשאר ריק. מכאן שהיתה לו אשה, שאודותיה לא קבלתי מידע. כנראה גם היא נספתה בשואה.
 3. יוליוס נולד ב 1854. אין לי פרטים נוספים אודותיו.
 4. אוגוסטה נולדה ב 1855. אין לי פרטים נוספים אודותיה.
 5. יוסף-ישראל נולד ב 11.3.1858. נפטר ב 3.2.1897. קבור בקבר זוגי

- D 141/142 Langenfelde . הוא קבור ב D-142. הקבר השני נשאר ריק.
 אין פרטים אודות אשתו בשם יטה. כנראה אף היא נספתה בשואה כקשישה.
 צוין כי בצד הקדמי של מצבת יוסף כיתוב-זכרון בעברית בן 8 שורות:
 "שבע-רצון, אציל, פשוט, טוב - בעל נפש אצילה ואומץ לב רב !
 בעל חוש צדק, ומלא רחמים - ידיד ואב תמיד לעניים - .
 כך נרשמת ללב כל אהוביך באותיות של זהב."
 6. רחל נולדה ב 1859. אין לי פרטים נוספים אודותיה.
 7. יני-JENNI נולדה ב 1863. אין לי פרטים נוספים אודותיה.
 8. פאני נולדה ב 1866. אין לי פרטים נוספים אודותיה.
 כל אלה בני דורו של סבי נתן בן אליעזר ליפמן.

מן הדור הבא, דור אבי אלעזר-ארנסט בונדהיים גיליתי רק ענף אחד, בן אחד
 של יוסף-ישראל ואשתו יטה . (משפחת יטה לא ידועה לי)
 אהרון-ADOLPH בונדהיים ואשתו אלישבע מבית ריף = LIESBETH BUNDHEIM .
 אין לי נתונים על תאריך לידתו, אך קברו נמצא בבית העלמין Bornkamps-
 מספר 2143. צוין במפורש שהקבר יחידני (לא זוגי), בצדה הקדמי של המצבה
 כיתוב בעברית ומצדה האחורית בגרמנית : "כאן נח אדולף בונדהיים".
 מחקרו של אחי נתן גילה בארץ את צאצאי הזוג הזה וכן נמסר לו, כי אלישבע
 נקברה בהר המנוחות בירושלים בשנת 1955. היא עלתה ארצה עם בנה, אחרי מות
 טלה, כור ב 1925 !!

הדור הנני הוא הדור המקביל לדורי, אך מאחר והן יוסף-ישראל האב והן בנו
 אהרון-אדולף נישאו כצעירים בני 20, - נולד דור זה כעשרים שנה לפנינו :
 לאהרון ואלישבע בונדהיים נולד זוג תאומים ב 1901.
 1. אמה-EMMA נישאה לדוד אלרט-ELLERT. ידוע לי רק בן אחד : אהרון אלרט.
 אמה נפטרה ב 1938 ונקברה ב Ohlsdorf. בעלה דוד נשלח מזרחה ב 1943 ונספה.

אהרון אלרט הספיק לעלות ארצה ועיברת את שמו לאילת.
 עם אשתו אסתר אימצו שני ילדים וקראו להם אסנת ויזהר.
 שניהם חברי הקיבוץ מעין-צבי למרגלות הכרמל.

2. משה-יוסף בונדהיים החליט לעלות ארצה כבר ב 1925, בקחתו את אמו עמו.
 הוא היה אז בן 21. התחתן עם מטילדה גלפרין, ילידת 1921 כמוהו.
 הזוג גר בתל-אביב. הם שינו את שם המשפחה ל נוה (= HEIM....)
 בתל-אביב היה יוסף נוה מורה לעברית. דודתי פרידה הכירה אותו !!
 אני ביקרתיו בראשית 1945, אחרי הגיעי ארצה, אך פרטי שיחתנו לא זכורים לי.
 מדוע לא היה לנו בהמבורג כל קשר עם ענף זה של הבונדהיים ??

ליוסף ומטילדה נולדו בארץ שני בנים: אהרון ב 1932 ועמוס ב 1935:
 א. אהרון בונדהיים-נוה התחתן עם רוני אולמן-ULMANN, ילידת 1937.
 הם התישבו בקיבוץ רביבים בנגב. שם נולדו להם שלשה, שתי בנות ובן :
 יפעת 1960; - חגית 1967; - אלעד נוה ב 1972. הם חיים ברביבים.
 ב. עמוס בונדהיים-נוה התחתן עם טובה סופר, ילידת 1934 והתישבו בראש-פינה.
 שם נולדו להם בת ובן : יעל ב 1960 וטל נוה ב 1969.

המקורות לפיוע הם: רישומי הקהילה היהודית הנדסה בהמבורג

ומחקרו של אחי נתן בארץ

ענפים אחרים מבנות ראובן-צבי
פאני גליקשטאדט, שני שאר -

אחיות לגוסטב-אריה: 2. חנה; 3. רוזליה; 4. גיטל
1849\8 1846\5 1852\1

2. חנה נשאה למשה-ישעיה כהן בפרנקפורט.
בנם היחיד הידוע לי הוא הרמן-HERMANN ראובן כהן מפרנקפורט.
הוא התחתן עם קלארה אטלינגר ממנהיים. להם נולדו חמשה ילדים:
משה - חנה - פני - פאולה - פלורה - ליאו-אריה.
ליאו-אריה היה בן כתתי בבית הספר T.T.R. בהמבורג. עמו למדתי גם שיעור
שבועי בשבת אצל ד"ר MOELLER - מלר, רופא המשפחה שלנו, שהיה גם בעל-תפילה
בבית הכנסת "הקלאוס", בו התפללנו בקביעות. אריה גר כיום בבני-ברק, נשוי.
3. רוזליה נשאה לאלמן יצחק זמזון-SAMSON, אשר מנישואיו הקודמים עם גיטל
מאיר היו לו ארבעה ילדים. לא אפרטם, כי אינם שייכים לשושלת גליקשטאדט.
לרוזליה נולדו ארבעה ילדים: התאומים פאני וראובן, שנפל כתייל במלח"ה.
הראשונה; יוליוס זמזון שאין לי פרטים אודותיו; דורה נפטרה בצעירותה
ב 1917 ממחלת האינפלואנצה = שפעת.
משפחה זו גרה בקופנהאגן בירת דניה. - צילום בדור מאוד, ובו יוהנה אמי
מתארכת אצל דודתה רוזליה בשנת 1908 והיא בת 10, ברשותי.
4. הבתולה גיטל, ילידת 1852\1 נפטרה ב כ"ד אלול התרמ"א, ונקברה ב Ottensen.
צילום מצבתה נמצא על ידי ופורט בפרק על הוריה, - דור 9.

ענפים אחרים מבנות ראובן-צבי
וחנה גליקשטאדט, שני שאר -

- אחיות למשה-מוריץ גליקשטאדט: כפי שכתבתי, נפטר אחיו יוסף, יליד 1856,
ב 1888 מדלקת במעי-העיוור, כרוזק נן 32.
2. דורט; 3. פאני. (לא ידוע לי מי מהן המבוגרת יותר)
2. דורט-DOROT נישאה לשלמה-סלומון קאופמן. להם נולדו 3 בנים ובת:
דונרט (ד"ר); - זיגפריד; - רחל-RECHA; - אדוארד.
ארבעת אלה נפטרו כולם ללא ילדים, כך ספרה לי אמי מן הזכרון.
3. פאני נישאה לאלמן ליאופולד אלטמן בקטוביץ, שהיו לו ילדים מאשתו הקודמת.
ליאופולד אלטמן היה סוחר סיטונאי בברזל. מכתב בכתב-ידה של דודה
פאני אלטמן לאחייניתה יוהנה בונדהיים, מ 18.2.1924 על נייר מכתבים
של בעלה מעיד על כך.
פאני לא ילדה ממנו ילדים ונפטרה ב 1934 בקטוביץ.
בידי מכתב מברונו אלטמן, בן ליאופולד, מ 18.5.1934, שמודיע על פטירתה.
כן הודעה על צוואתה של הנפטרת מ 13.6.1934, ליוהנה בונדהיים הגרה
ב-2 Benekestrasse בהמבורג, ובה הוראה להעביר לרשותה את כל הנגדים
של הנפטרת, כי אביה המנוח תרם לה, -לאחותו פאני-, את הנדוניה לנישואיה.
הודעה נוספת מאותו תאריך, מיועדת לליאו ולדניאל גליקשטאדט, מודיעה על רצון
המנוחה להודיש ל HANNELORE בת ליאו את שכון היד שלה ול HILDE בת דניאל
את מחזורי החגים, מאחר ושתיהן נקראו על שם אמה של הנפטרת.
אמי יוהנה רשמה כיום הפטירה את יום ד" סיון.

על פי הנתונים, נשארו צאצאים רק לגוסטב-גוסטב ולמוריץ גליקשטאדט ולחנה כהן.

בני יצחק סקירה בלונדון

- בפרק י", "בני אברהם ישראל זה סקירה בלונדון", ציינתי את תגליתי אודות אהרון סקרה בחיפה, אשר הוא צאצא ישיר של משפחה זו בלונדון, מיעקב בכור ילדיו של יצחק הנריקס-יצחק ישראל זה סקירה (על מצבתו יצחק די שיקנירא) מאשתו השניה רבקה מנדס. אהרון העביר אלי רשימה מפורטת של הדורות הבאים הן מצד יצחק והן מצד שני אחיו אברהם ויוסף ושתי אחיותיו חנה ואביגיל. במסגרת זו מפרט את הקו הישיר של צאצאי יעקב רודריגס סקירה עד לאהרון בלבד. יעקב היה דוד רביעי מהנריק דיאס מילאן דה קסיריס, קדמוננו המשותף:
4. JACOB RODRIGUES SEQUEIRA נולד ב 1651, מכאן ההנחה כי אביו יצחק התחתן שנית ב 1650. לאחר שאשתו הראשונה, לאה די קסיריס נפטרה ב 1634 בלידה את סימון יצחק באמזן. (סימון הוא אבי אבות משפחת בונדהיים מאוחר יותר) יעקב רודריגס סקירה נקרא גם BARTOLOMEU RODRIGUES. אשתו לא ידועה. יעקב הפליג ל Madras אשר בהודו, בעסקי המשפחה. מסתבר שנפטר שם.
 5. ב 1678 נולד ISAAC RODRIGUES SEQUEIRA בלונדון. (ע"ש סבו יצחק החי !) הוא חי ב Madras אך נפטר בלונדון. שם אשתו לא ידועה. השיאו אותם בגיל צעיר מאוד והוא רק כבן 15, כנראה הפורטוגזים גם באמסטרדם. כנראה רצו למנוע בכך התקשרויות בלתי רצויות, עקב פיתויים זרים.
 6. ב 1694 נולד ABRAHAM RODRIGUES SEQUEIRA בלונדון (ע"ש הסבא רבה !) שם אשתו PALOMA MIZRAHI. הם חתנו ב 1712 בלונדון והוא בן 16 בלבד.
 7. ב 1713 נולד ISAAC SEQUERRA בלונדון. שם אשתו לא-ידועה.
 8. ב 1741 נולד ABRAHAM ESQUERRA בלונדון. בגיל 20 נישא. אשתו לא ידועה.
 9. ב 1763 נולד SALOMON SEQUERRA בלונדון. אשתו YAKUT BAT SEMTOV SAANA. היא נקראת גם SAANANEZ. הנישואין התקיימו ב 1783 בלונדון והוא בן 20.
 10. ב 1787 נולד SEMTOB-TOBY SEQUERRA בלונדון. חתנו אותיו ב 1801, כנראה ב Gibraltar עם BATSHEVA ABECASSIS, ילידת 1789 והיא רק בת 12 !! (על פי השם אבוקסיס היא ממרוקו ! י.ב.ב.). גם הוא רק בן 14.
 - הזוג מתישב בעיר הנמל Faro בדרום פורטוגל, אחרי ביטול חוקי הכנסייה האנטי-יהודיים של מוסד האינקוויזיציה, בשנת 1834. היו אז בני 45 בערך. בת-שבע נפטרה שם ב 1851 ושם-טוב ב 1871. (Faro במפרץ Cadiz, י.ב.ב.).
 11. ב 1811 נולד משה-MOSES SEQUERRA, שהוא הבן הרביעי מתוך 7 ילדים. ב 1832\31 הוא נושא לאשה את OROVIDA BAT LEVY BEN-SUSAN, ילידת 1813. נולדים להם תשעה ילדים. משה חי עד 1877 ואורובידה עד 1890.
 12. ב 1833 נולד בכורם SEMTOB SEQUERRA. הוא חי ב Faro. בניגוד לאבותיו הוא מתחתן בגיל המבוגר של 49 עם MAZAL-TOB BENSO מ Gibraltar ב Faro. שם-טוב נפטר בשנת 1908 ומזל-טוב ב 1923.
 13. ב 1884 נולד בנם-יחידים משה - MOSES SEQUERRA ב Faro. זה מתחתן עם THEA DREIBLATT מהמבורג, ילידת 1888. הוריה הם JOACHIM DREIBLATT ורחל מבית DATTNER בהמבורג. הזוג עובר לגור ב LISBOA. המעגל נסגר. משה נפטר ב 1928 ותיאה ב 1949 בליסבון.
 14. ב 1913 נולדו התאומים SAMUEL + JOEL SEQUERRA, אשר היו פעילים בטיפול בפליטים יהודים, ואנני ביניהם, מטעם הג"וינט העולמי, בספרד ובפורטוגל. בצרפת נמסר לנו שמו של ד"ר סקירה, ככתובת אליה עלינו לפנות, אחרי הגיענו לספרד. ואמנם שמו בלבד פתח לפנינו הכרת השלטונות בנו. יואל טיפל עם אחיו בהעלת פליטים יהודים ארצה. הוא עסק בכך בליסבון. יואל התחתן ב 1941 עם SIMY SEQUERRA, נינה ל. MOSES+OROVIDA, דוד 11. ד"ר שמואל סקירה נפטר ב 1972 בליסבון ויואל נפטר ב 1988 בחיפה.
 15. ב 1944 נולד ARAO-אהרון בליסבון, והתחתן עם חנה לוי, ילידת 1950, בחיפה.

בני סימון איזאקס האחרים : ה. מרקרייך-פרייזלנדר-לבנשטיין

לסימון איזאקס ולאשתו הלא מתועדת נולדו שלשה: 1. נתן סימנס=אבי שושלתנו.
2. הרטוג-הרץ סימנס.
3. איזאק סימנס.

דור 5.

2. הרטוג, יליד 1680 בערך, נשא את בת האלמנה BELLA KOSMES מ Wittmund לאשה.
ב 1744 רשום הרטוג סימנס כקצב בויטמונד, עיירה בקצהו הצפון-מזרחי של
חצי האי הפרייזי-המזרחי = Ostfriesland.
באותו ישוב רשום גם משה בן נתן MOYSES NATHANS, לדעתי בנו של נתן משה
מ Norden הקרובה, שהתיישב ב Emden ב 1620, - והיה לדעתי חותנו של אבי
שושלתנו : סימון איזאקס ב Bunde. מואיזס נתנס רשום שם 1637, 1645, 1671.
לא עקבתי אחרי המשך ענף זה של הרטוג-הרץ סימנס.

3. איזאק סימנס, צעיר הבנים, יליד 1685 בערך, ירש את מושב אביו באחוזה
בונדה. אשתו היתה אלמנת היינמן סלומנס המנוח, צעירה מן הישוב השכן
Jemum-ימגום. היו להם כמה בנים: שלמה, אברהם, יעקב ויוסף, רשומים באמזן
ב 1745. אברהם איזאקס היגר לניו-אמסטרדם (=ניו-יורק) עם שני בניו.
כאשר פרץ משבר כלכלי חמור. הוא קבור שם כאברהם איזאקס הפורטוגז מאמזן.
גם שני בניו נקברו שם מאוחר יותר כפורטוגזים... לא עקבתי אחרי האחרים.
דור 6.

היורש של מושב בונדה היה בנם נתן איזאקס, יליד 1716, שנפטר ב 1799.
הוא היהודי הראשון, שמופיע ברישומים מימי הפרוסים בבונדה, קצב במקצועו.
אשתו היתה רבקה מוזס מימגום, אחות לגיטל מוזס, אשת סימון-שמחה נתנס.
קדמון שושלת בונדהיים לאחר-מכן. נתן איזאקס בבונדה וסימון נתנס באמזן
היו בני דודים מזרעה ראשונה.
רבקה מוזס נפטרה ב 1789 בבונדה, עשר שנים לפני בעלה.

דורות 7-8-9.

בניהם נקראו נתנס על שם אביהם:

7-הבכור שלמה נתנס, יליד 1749 התחתן עם הנדל מ Weener הקרובה.
8-בנם נתן סלומנס, יליד 1789, הוא אבי שושלת לבנשטיין-LOEWENSTEIN (1811)
בעיירה ווענר.

7-שני: לוי נתנס נשא את יטה כהן מהמבורג והיגר לשם.
8-בנם איזאק לוי בהמבורג, הוא אבי שושלת FRIESLAENDER בהמבורג ורוס או
ריס בוינה ובברלין.

7-שלישי: יונס נתנס, אבי שושלת DE FRIES המאוחרת יותר. לא עקבתי אחריהם.

7-רביעי: מוזס נתנס היגר למחוז Holstein הדני. לא עקבתי אחריהם.

7-חמישי: איזאק נתנס, יליד 1763, צעיר הבנים, ירש את המושב בבונדה.
הוא חי שם עד 1801, היגר למקום Leer, וחי שם עד 1837.

אשתו היתה ADELE MOSES MICHAEL, שחיה עדה 1857.

8-בנם מוזס איזאק נולד ב 1807. בבגרותו התיישב ב Weener.
החוקר היהודי MAX MARKREICH מווענר מתיחס אליהם. שמו בא מ "מקום ריק"
MOKEM REIK, (ריק = LEER) שהוסב לשם בעל צליל גרמני - מרקס-רייך.
מחוקר זה, מקור (1\67), למדתי הרבה מידות יהודי האזור הזה.

צאצאי מוזס סימון בונדהיים

נכשארד באמדר

זנרות 8-12. (על המקורות: ראה הסבר בפרק הדור השמיני באמדר, עמ. 213\12)
 8. בכור בניו של משה בר שמחה הקצב, שקרא לעצמו ולשני בניו בונדהיים, הוא
 SIMON MOSES BUNDHEIM = שמחה בר משה, יליד 1787, שירש זכויות אביו כתושב.
 נשא לאשה את FRIEDRIKE-פרומעט פיליפשיין, ילידת 1791.
 צילמתי מצבות שניהם בבית הקברות היהודי באמדר בשקופיות קריאות היטב.
 שמחה נפטר זקן בן 82 ב- "ב" דשבעות ה'תרכ"ט, ז' כסלו = 17.5.1869.
 פרומעט נפטרה ב 1837, והיא רק בת 46.
 9. היו להם 6 ילדים: 1816 שרה; 1819 משה; 1820 בטי; 1821 חנה;
 1822 פייס-פיליפ; 1830 ריקה. שלושת הבנות שחיו, חתנו לבניהם
 א. של סימון פייס GUETEL PELS + VAN DE VYK (נולדה) נתן, מאיר ויצחק.
 השם סימון מוזס וכלותיו מבית בונדהיים גרם לחוקרים, ביניהם וולף פלק,
 למצות ולהחליף בין שתי המשפחות המחותנות ואן-דה-וייק ובונדהיים.
 רבים מבני משפחות ואן דה וייק נשארו באמדר עד לשואה ונספו בה.
 ענף 1.

משה, יליד 1819 נשא את בטי-פרומעט בת יעקב פעלס, ילידת 1822, ב 1852.
 יעקב בן יצחק פעלס היה פרנס הקהילה החתום על רשימת חברי הקהילה
 ב 1828 שהוזכרה עלידי בפרק "הדור השמיני".
 10. להם נולדו 6 ילדים: 1854 אמליה; 1855 שמחה-סימון; 1856 הנריאטה;
 1857 ליפמן-לואיס; 1860 פרידריקה; 1864 יעקב. הבנים נקראו בונדהיים.
 הבן שמחה-סימון בונדהיים ואשתו פרידריקה, (שם משפחתה לא ידוע לי) היו
 מנהלי של בית האבות של ק"ק אמדר, שהוחזק בכשרות קפדנית, בראשית המאה.
 על מצבת שמחה כתוב: "איש חסיד בכל מעשיו וצדיק בכל דרכיו היה ר" שמחה
 בן משה. נפטר כ"ז טבת ה'תרע"ט" = 30.12.1918. בידי שקופית וצילומים.
 11. בנם יחידם משה-מוריץ היה כורך ספרים, אך נפטר בן 20 משחפת. תאריך
 פטירתו = 4.2.1925 - י" שבט ה'תרפ"ה, חל 7 ימים לפני לידתי בהמבורג.
 עם פטירתו נפסק ענף זה באמדר. (פרטים בכתב-ידי, כרך א")
 אין לי נתונים על המשך הענפים של הבנים ליפמן-לואיס ויעקב בונדהיים.
 ענף 2.

9. פייס-פיליפ, יליד 1822, ירש את בית המגורים ב Oldersummerstrasse 34
 ומקצוע הקצבות מאביו סימון מוזס ב"ה, ירושת הסבא מוזס סימון בונדהיים.
 הוא נשא לאשה את יטה בת אליעז-לוי פרנק מוורצבורג-Wuerzburg. ילדיהם:
 10. - יעקב, יליד 1860, נשא לאשה את אמליה, ילידת 1861.
 - סימון-שמחה, יליד 1864 נפטר בדווקותו ב 1916, בן 52.
 - סוזנה-שיינבא, ילידת 1866, נישאה ליוסף בן יצחק פלק. מצבתה מ 1935.
 - אליעז-אשר, יליד 29.8.1868, נשא לאשה את מרטה בת נתן גולדשמידט מ Peine.
 הוא פתח חנות למוצרי-עור ב Oldersummerstrasse ונקרא על ידי בני דורו
 Der Leder-BUNDHEIM, דהיינו בונדהיים-איש העורות.

על-פי עדותו של נפתלי פלק מכפר הראיה

הם היו מאחרוני היהודים באמדר ונשלחו לאושוויץ והומתו שם ב 19.10.1942
הזוג הוליד שלשה ילדים:

11-א: אורי-PAUL, יליד 1901. נשא לאשה את AUGUSTE VISSER מן הישוב הפריזי
 Fewsum. אחיה הצטיינו כחיילים גרמנים במלחמת העולם הראשונה. אחד מהם
 צוין לשבח מיוחד, אחרי שתקף עמדה צרפתית-בלגית לבדו, אחרי שחצה את הנהר
 Marne בשחיה לילית. - כאשר עלו הנאצים לשלטון, הגיבו האחים ויסר בעוז
 נגד חופעות הוליגניות של צעירים נאצים, כי הדי הם חשבו את עצמם לבעלי
 זכויות ולחמו עתה על שיוונם בלי חשבון ובושה.

השם Visser במקורו הוא שם המקום Visquard בצרפת, לשם הוזמנו אבות המשפחה על ידי נסיכי האזור, לשמש להם כסוכנים ואנשי כספים. ב 1938 היגרו אורי-פאול ואוגוסטה בונדהיים עם שני ילדיהם לקייפטון בדרום-אפריקה. שם נפטר אורי-פאול בשנת 1968 ואוגוסטה ב 1979. פרטים אלה והנוספים, מפי גמ הווים אלה, מרגוט בונדהיים-לוי

11-ב: ERICH, יליד 1903. גם הוא, כמו האחים ויסר ואף יותד מהם, חשב את עצמו יותר גרמני מיהודי. אף לא היה רשום בקהילה היהודית. משרתת הבית של הוריו, נערה גויה נכנסה להריון ממנו והוא נשא אותה לאשה ע"פ חוק אזרחי. ב 1932 נולדה להם בת בשם URSULA. (פרטים אודותיה, בדור 12-ב) בעלות הנאצים לשלטון איימו על אריק והוא נאלץ לברוח להולנד. שם נשא לאשה יהודיה ממשפחת ואן דה וויק, GRIET VAN DE VYK. שניהם ניספו באושוויץ. לא עמדה לאריק "גרמניותו"... אין ילדים. הפרטים מנפתלי פלס, כ.הרא"ה

11-ג: GERDA, ילידת 1906. היגרה לארה"ב ונישאה שם ליוליוס סימון. נולדה להם בת אחת ב 1929 (= דור 12) ושתי נכדות (= דור 13) בניו-יורק. גרדה היא זו אשר הגיבה על מודעה בעתון יהודי אמריקאי, אותה פרסם אחי נתן, כדי שבני משפחת בשם בונדהיים יתקשרו עמו. היא שלחה לנתן קלטה-קול ובה מידע רב על משפחתנו באמזן ומקורה במקום BUNDE. דבריה אישרו אחרי מות בעל-נעוריה, נישאה ל EDWIN BADER.

לאורי-פאול בונדהיים ואוגוסטה נולדו באמזן שני ילדים:

- 12-א1. - ב 1927 נולדה MARGOT. בדרום אפריקה נישאה ל CLARY LEVY. בעקבות המודעה של נתן, הגיעה חישה-מהר ארצה ונפגשה עמנו בהתרגשות. היא דומה בפניה ובעקר בפיה לאחותנו נעה, על-אף שבינינו מפרידים 6 דורות. מפליא !! גם היא נדהמה מתנועות ידי נתן ושלי, המזכירות לה את תנועות אביה פאול. קולה מזכיר את קולות דודותינו פרידה וגרטרווד. נוצרו בינינו קשרי מכתבים והיא מקור לרישומי המדויקים ולעיל. 12-א13. להם שני ילדים: - חנה-לאה, 1952, נשואה בטורונטו בקנדה לקרלין בירסג. - מרטין, 1955, נשוי למרים ביוהניסבורג-דרום אפריקה. 12-א2. - ב 1928 נולד ALFRED אשר בדרום-אפריקה. ניתק את קשריו עם הקהילה היהודית שם ונשא לאשה גויה. אינו מעונין בקשר עמנו. 12-א13. יש לו שני ילדים: אינגריד, 1959 - וד"ר רוברט בונדהיים, 1963. הם גרים בדרום-אפריקה. פרטים נוספים לא ידועים לי.

ג. לגרדה בונדהיים-סימון ולבעלה יוליוס נולדה בת :

- 12-אג. ב 1929 נולדה HANNELORE. בארה"ב נישאה ל HANS-PETER DEUTSCH. 12-א13. ג. נולדו להם 2 בנות : יהודית-ERIKA, 1955 ו סטרה-SANDRA, 1961. הם גרים בניו-יורק. פרטים נוספים לא ידועים לי. המקורות: גרדה נור בארה"ב ואחייניתה מרגוט לויבונדהיים בדרום-אפריקה

ב. לאריק ולאשתו הגויה נולדה באמזן בת אחת:

- 12-ב1. ב 1933 נולדה באמזן URSULA BUNDHEIM, לא-יהודיה על פי ההלכה. אריק נאלץ להציל את עורו, מחמת ההאשמה הנאצית על "שטימא את הגזע הארי-טהור". בגלל סכנת החיים, ברח אריק להולנד ואשתו הגויה הסתלקה מחמת הבושה לעיר לא ידועה וזנחה את הבת מפתח הנאצים. הבת אורזולה אומצה על ידי הורי אמה, כפריים פשוטים. קצין גרמני חיפה עליה מגילוי ורדיפות גזעניות, כך סיפרה, אורזולה לפני כמה שנים למכרתי הגרמניה GESINE JANSSEN. זו קראה להפתעתה מודעה באחד היומונים המקומיים, כי URSULA HEYEN-BUNDHEIM מזמינה את מכריה לאירוע חגיגי.

כאשר התקשרה גזינה עמה טלפוניית לבשר לה, כי היא מכירה מבני משפחתה בונדהיים בישראל, נבהלה אורזולה ורצתה לנתק את השיחה. אחרי נסיונות שכנוע ארוכים הסכימה לבסוף לפגוש את גזינה בביתה בפרבר אמדן Oidersum. בעלה והיא מתפרנסים שם ממסעדה על אם-דרכים. לילה שלם שוחחו הנשים ביחידות כאשר אורזולה שפכה את מר-נפשה על כך, כי היא יהודיה למחצה, וכי עובדה זו גרמה לה ילדות ונעורים מלאי פחדים וסיוטים, שמא זה יתגלה. עתה היא לא רוצה לפגוע בבעלה ובמשפחתה ואינה מעוניינת בקשר עמנו וגם לא בגילוי "סודה" על ידי גזינה... פרטים אלה כתבה לי גזינה ינסן בפירוט דרמטי...

מדוע אם-כן חתמה גם בשם משפחת אביה היהודי? כנראה יש לה צורך נפשי בלתי נהיר גם לה, להזכר בכך. אך היא היתה בטוחה, שאיש לא יקשור שם זה עם יהודים, כי הרי אין כיום כאלה באזור, ואין מישהו שיכול לקשור את השם המצלצל כגרמני עם יהודים מן העבר... לכן הופתעה ונבהלה כהוגן, כאשר גרמניה-נוצרית "גילתה את סודה הכמוס".

ואולי הצליחה בינתיים להוכיח את זכותה על הרכוש הנטוש שהושאר על ידי סבה וסבתה אליעז ומרטה בונדהיים באמדן וזיכו אותה בו?? עתה חששה אולי, שמישהו יוכל להוכיח, כי גם הוא בעל זכויות של קרבת משפחה... וידרוש את חלקו ממנה...?

מכרתי GESINE שכנעה אותה, שראשית אין לאורזולה להתבייש בעברה היהודי למחצה, וכי היא בטוחה, כי אין לה מה לחשוש ממשפחתה היהודית בישראל, אשר בודאי תבין את גודלה האנושי-טראגי...

המקור: GESINE JANSSEN מן המקום Uttun בפריזיה המזרחית

עד כאן על משפחות בונדהיים מאמדן. ענפים אחרים להלן:

אצאית סלומון נתנס

דור 6. סלומון נתנס, יליד 1715, היה אחיו הבכור של סימון נתנס, יליד 1718. שניהם נולדו עוד בבונדה, לפני מות סבם סימון איזאקס ולפני הגירתו של אביהם נתן לנורדן.

סלומון נשא לאשה את GELLE LAZERUS, ילידת 1724.

דור 7. נולדו להם: לזרוס-1750; נתן-1752; אברהם-1755; מוזס-1756; והבת פרייקה-1760.

דור 8. בנם נתן הוליד את סלומון-1782; אנגלינה-1788; פרנקה--1791; מוזס-1793; ליפמן-1795; רבקה-1797.

ב 1811 קרא נתן סלומנס לעצמו ולבניו VAN KERSCHENBOOM.

המקור מיקרו-פילם HM 861

אצאית נתן סימנס באמדן

אחיו של מוזס סימון בונדהיים

דור 7. נתן סימנס, יליד 1758, היה צעיר ב 3 שנים ממוזס סימנס בונדהיים. נשא לאשה את FRIEDERIKE. נתן נפטר באמדן ב 1812.

ב 1811 קרא לעצמו ולבניו VAN DE VYK.

דור 8. בנם סימון נתנס נולד ב 1786 ונשא את גיטל-אוגוסטה בת סימון בן יעקב פעלס לאשה.

דור 9. בנם נתן סימון ואן דה וייק נשא לאשה את בתם של סימון מוזס בונדהיים-שרה בונדהיים.

ויטוס זה נעשה על ידי מריון נתן, תל-אביב

אני מודע לבלבול הרב השורר עקב שמות זהים לבני משפחות אלה, מדור לדור.

בני ראובן הנריקס

הערה כללית לכל הרשימות הבאות: יכולתי לציין רק את אלה מצאצאיו, אשר נכללו במחקרים עקב פועלם, שנרשם אי-פעם ברשומות רשמיות.

א. מיכאל הנריקס

דור 4-א. (אני חוזר על כמה פרטים מפרק ח'), בגלל העניין בתפוצות צאצאיהם של בני ראובן (אלה)

מיכאל הבכור ידוע מאוד במחקריו של קלנבנץ, כי הוא עסק במסחר רב-גונוני. ב 7.4.1671 קבל מיכאל אזרחות העיר גלוקסטאט. מכאן שהיה יליד 1645-1650. שמו מיכאל הוא תולדה (בשינוי קל) משם שושלת סבו- יחיא-יחיאל. נישא לבתו של יהושע הנריקס, שמחה.

יהושע היה בנו-בכורו של פאולו דה מילאן=משה אבנצור. עקב סכסוכים על רקע יצר השליטה של משה הנריקס בן יהושע, אחיה של שמחה, נפרדו מיכאל ושמחה ב 1674. ב 1677 עזב מיכאל את גלוקסטאט ופנה למקלנבורג שם היה לסוכן של סחורות יקרות-ערך, בין היתר של טבק ספרדי. הוא קשר קשרי שותפות עם משפחות סוחרים אשכנזיות מובילות, -גולדשמידט ופורסט. החוקר פרופ. קלנבנץ מקדיש לו הרבה תשומת-לב. בעיניו "ספק הוא אם מיכאל היה פורטוגזי מקורי, -או האם רק מפני שהוא נישא לשמחה בת יהושע הנריקס נחשב לפורטוגזי? האם נפרד מקהילת יהודי פורטוגל עקב ריב משפחות בגלוקסטאט או האם הריב היה רק העילה לחזור אל מקורו האשכנזי, ממנו בא מתחילה". שואל החוקר... אך ברור גם לו, שמיכאל הוא בן ראובן הנריקס, "אשר מוצאו לוט בערפל סמיך".

דור 5-א.

בנם השני של מיכאל ושמחה הנריקס, יהונתן מת זמן קצר לאחר גירושיהם. הבכור משה בן מיכאל התנצר ב 1692 וקרא לעצמו פרידריך-וויילהלם הינריכסן. בברלין ידועה מאוחר משפחה נוצרית בשם זה. יתכן והם צאצאיו.

מיכאל התישב ב Stettin והתחתן עם ססיל-CECILE בת יעקב חזן מאנשונה. מיכאל מכונה: טוה הטבק = Meister MICHAEL; Der Tabakspinner = רב-האמן מיכאל; מיכאל הפורטוגז ומיכאל גלוקסטאט. הוא ראשון המשפחה, אשר נושא את כינוי עיר הולדתו זו, עוד לפני סוף המאה ה 17.

ממיכאל וססיל הנריקס ידועות ארבעה בנות ובן אחד.

- אחת נישאה לבן אחיו מרדכי בר ראובן: למוהל והשוחרט ישראל שאבלי-הנריקס.
- שניה נישאה לבן אחיו ליזר בר ראובן: לראובן לזרוס, שעשה גדולות במסחר במקלנבורג, וישב בעיר הנמל Schwerin. כינויו = ראובן הזקן -Alt RUBEN.
- גם הוא היה נושא מחקרו של פרופ. קלנבנץ, עקב פועלו המסחרי הנרחב.
- שלישית נישאה לרב המחוזי של שלזוויג-הולשטיין, לר"י ירמיהו ישראל.
- אודות הרביעית אין פרטים.

-הבן נקרא ראובן מיכאל הנריכסן. הוא המשיך בתפקיד אביו כספק החצר של אחוזות Gottorf בשלזוויג-הולשטיין ו Schwerin במקלנבורג, אחרי מות אביו.

דור 6-א.

בן ידוע לבתם חנה שנישאה לרב המחוזי ירמיהו ישראל היה ישראל ירמיהו.

בודאי קיימים ענפים רבים אחרים, אך אלה נעלמו מן הרישומים. ראה גם קטעי האחרון ב"נספחים", בעמ' 297.

ב. לזר הינריכסן

דור 4-ב.

לאזרוס-LASERUS HINRICHSEN קבל אזרחות העיר גלוקסטאט ב 23.1.1693 תוך ציון שהיה סוחר. במאבק הפנים-קהילתי, שהובא לדיון בבית המשפט האזרחי של המחוז, מופיע LESER HINDRICHSEN, - בשמו העברי לזר בר ראובן בר יחיאל, ביחד עם RUBEN HINRICHSEN MORDOCHAI ו JECHIEL MEATOB בתביעות נגד הפרנסים MOSES JOSUA HENRIQUES ו MOSES JOSEPH WESEL (האחרון משכנזי). זה היה בשנים 1705-1711. באותה תקופה עזב לזר סופית את גלוקסטאט והתישב באחוזת Gottorf, את נסיכיה שירת כסוכן כספים ומוצרי מותרות.

דור 5-ב.

בנו הידוע של לזר הוא ראובן לזרוס-RUBEN LAZERUS שכונה ALT-RUBEN. זה נשא לאשה אחת מבנותיו של דודו מיכאל ראובן הינריכסן. הוא היה שותף לדודתו ססיל הינריכס, -אשת מיכאל המנוח, -ולבנם ראובן מיכאל הינריכסן בעסקי אספקה לחצרות הנסיכים הצפוניים, במחצית הראשונה של המאה ה 18.

דור 6-ב.

מהם ידועים לי שני בנים: (1) מיכאל ראובן שוערין. נפטר בהמבורג ב 1757. (2) יהודה ראובן שוערין. נפטר אף הוא בהמבורג. ברור, כי נולדו ב Schwerin, לכן כונו כך בבואם להמבורג.

דור 7-ב.

(1) שני בנים הידועים של מיכאל היו ראובן מיכאל שוערין שנפטר בהמבורג; ושמואל מיכאל גלוקסטאט, נפטר בהמבורג. (2) בנו הידוע של יהודה ראובן שוערין, שאף הוא היגר להמבורג ונפטר בה, הוא: ראובן יהודה בן ראובן - ובגרמנית RUBEN JUDA RUBENSOHN SCHWERIN

דור 8-ב.

בתו של האחרון נישאה לקרוב המשפחה שמשון ישראל גלוקסטאט מעיר זו, שהתישב בהמבורג.

דור 9-ב. אחד מששת ילדיהם, נקרא ראובן גלוקסטאדט. (ראה גם להלן 7-א, 2)

ג. מרדכי הינריךס שאבלי

לא מחזור על השושלת שלנו ממנו, אלא אפשר עתה שושלת בנו ישראל:
על ישראל שאבלי-הינריךס, המוהל והשוחר של גלוקסמאט, כתבתי בפרק י".
בעמ. 139-194.

בני ישראל בר מרדכי שאבלי המוהל ובת מיכאל:

דור 6-ג.

(1) משה ישראל מרכוס, -פרנס קהילת Elmsborn, דרומית לגלוקסמאט.
אשתו גלה-GELCHEN, נפטרה בהמבורג ב 1796.

(2) מרדכי-מרכוס ישראל הנריקס, אזרח וסוחר בגלוקסמאט.

(1) בניו של משה ישראל מרכוס הנקרא גם MANES ISRAEL.

דור 7-ג 1. ישראל בן משה MANES-מאנס, גם ISRAEL MAGNUSSOHN.
אשתו היתה רחל-RECHEL. לא בדור אם היא KUNIGUNDE, או זו משה גויה
שמתה ואז התחתן לרחל?

2. יצחק ישראל מרכוס, -חנוני בגלוקסמאט; מאוחר יותר פרנס ק"ק אלמסהורן.

3. שמשון ישראל, -חנוני תבלינים בגלוקסמאט. נשא לאשה בת ראובן שוערין.

4. שמואל ישראל, -סוחר בגלוקסמאט.

5-6-7. אברהם, שרה וגייטל מתו בשנה אחת, כנראה במגפה בהמבורג, ב 1773.

דור 8-ג 11 עד דור 11-ג 1.

(1) בני ישראל בן משה, גם ישראל מגנוס-זון (= בן מרדכי!) ורחל היו אברהם,
פני, שפרינגה ועוד שניים או שלשה.

ההתייחסות השמית של שושלת זו הינה למרדכי הפרנס בגלוקסמאט,

המקבילה לשושלתנו.

בידי רשימה גיניאלוגית מאוסטרליה, שקבלתי מאחת מבנות דורנו, דור 11, היא

MYRA BROWN. עזיתי לה להתחבר דרך שמות קדמוני אביה ל ISRAEL MANES
הוא ישראל בן משה, גם בן מגנוס-זון. הרשימה וחלופת מכתבים נשמרים בחיק
על שמה. אין כאן מקום לפרט בני הדורות עד אליה, הגם שפרטי מכתביה מעניינים
ונוגעים למשפחת MAGNUSSOHN (=בן מרדכי) בהמבורג-אלטונה.

ברור ממכתביה, כי אביה הדגיש, כי השם מגנוס-זון הותאם לסביבה האשכנזית של
יהודי אלטונה והמבורג, בתוסה התערו הצאצאים במאה ה 18, אך המסורת על מוצאם
מפורטוגזים בגלוקסמאט הועברה מדור לדור עד אליה.

דור 8-ג 2. לא עקבתי אחרי צאצאיו של יצחק ישראל מרכוס באלמסהורן.

דור 8-ג 11-3. בני שמשון ישראל ובת ראובן שוערין בהמבורג היו:

1781-גיטל; 1783-ישראל; 1786-ראובן; 1789-ירמיהו; 1791-הירש; 1793-וולף.

מבני ישראל, 2-3 דורות מאוחר יותר, היה וילפריד נתן ישראל. בראשית המאה
ה 20 היה הוא מבעליו של בית המסחר הגדול "ישראל" בברלין. אצלו עבד
כסוכנו בהמבורג, דוד בן גוסטב-מרדכי-אריה גלוקסמאט, אביהם של עליזה קהאן,
בנימין ואריה גליקשטאט בירושלים ורעננה. וילפריד נתן ישראל פעל בימי
הנאצים בגרמניה כסוכן חשאי בבריטניה אליה נמלט, מטעם ארגונים יהודיים,
שניסו להבריח יהודים לפורטוגל. בטיסה סודית הופל משוסו על ידי הלופטוופה
הגרמני, שסוכני החדש שלה חשבו בטעות, כי צ"רצ"ל טס במטוס זה לפורטוגל.
יתכן שעקב חלכו במבצע ההצלה, נעזרתי אני בנרחי לספרד ב 1944. יהא זכרו
ברוך.

דור 8-ג 8. בנו הידוע לי של שמואל ישראל, סוחר בגלוקסמאט, היה מיכאל שמואל
גלוקסמאט בהמבורג. אין לי פרטים נוספים על ההמשך.

(2) מרדכי-מרכוס בן ישראל הינריכס, סוחר בגלוקסטאט, בנו השני של המוהל. אשתו לא ידועה לי.

יום 7. מאיר מרדכי הנריכוס-MEYR MORDCHE-MORTIER HENRICUS, יליד 1777. היה הצבעי היהודי הראשון באלטונה ב 1799. ב 1810 היה קצין

תותחנים
תותחנים בצי הצרפתי בהמבורג. הוא נישא לבתו של אברהם BANN מאלטונה, פרנס הקהילה
הקהילה האשכנזית. אך לא היה מוכן לשלם מס קהילה בטענה, כי הוא פורטוגזי במקורו.

במקורו. באלטונה מונחת מצבתו, ונקרא עתה חיים-מאיר בן מרדכי הנריכוס, הענריכוס, שנוולד

שנוולד ב ו" ניסן ה-תקל"ז (= 13.4.1777) ונפטר ב י"ז סיון ה-תרי"ב (= 4.6.1852)

בראש המצבה בתוך עיגול מובלטת יד האוחזת בחרב, סמל משפחת שאבלי.

בהמבורג חיו בני משפחת HINRICHSEN. חלקם התפרסמו שם. במאמר אודות משפחה זו, וראש השושלת ראובן הנריכס בגלוקסטאט, בספר "אבי היה יהודי פורטוגזי" Mein Vater war Portugiesischer Jude, בהוצאת מחוז שלזוויג-הולשטיין

יחד ממסדרי המידע הוא KLAUS E. HINRICHSEN-London, יליד Luebeck. בהמבורג חיו בדור האחרון לפני השואה HENRI HINRICHSEN, יועץ כלכלי-משפטי יליד 1868. ירש מסבו בית הוצאה למוסיקה ב 1900. עם בניו MAX, WALTER וגם HANS-JOACHIM העלה הוצאה זו לשגשוג בעל מוניטין עולמי. ב 1936 היגר ואלטר לשיקגו, מקס ללונדון, שם יסד את הסניף הלונדוני של פירמה זו וניטר שם ב 1965. אשתו מרטה המשיכה לנהל מפעל זה.

הנרי עצמו עם אשתו והנס-יואכים היגרו לבלגיה. אשתו מתה בבריסל והוא נשלח משום למותו באושוויץ ב 1942. בנו הנס-יואכים נאסר, נשלח ונפטר במחנה בדרום-צרפת ליד Perpignan. (הכוונה כנראה ל St. Cyprien)

המאמר בגרמנית בספר הנ"ל בעמודים 115-120, כולל צילומיהם של הנרי, מקס, וואלטר וקרלה הינריכסן.

ה CASSIRER

בהמבורג חיו והתפרסמו בדור האחרון לפני השואה בני משפחת קסירר היהודית. אחד האחרונים והידועים כפילוסוף היה ERNST CASSIRER. היה מקורב לאבי וורבורג, בעל ספריה פרטית ענפה. מקרובי ארנסט קסירר ידועים גם המו"ל BRUNO C., מנהל הגלריה לאומנות PAUL C., - המלחין FRITZ C., - ורופא-המחקר RICHARD C.

אין לי ספק, כי משפחה זו היא המשך השושלת של בני קסרס-קשיריש-CACERES-CASSERES ולבסוף CASSIRER. השמירה על האות התחילית C בשם, ואי-רצונם לתת לשם צביון גרמני מובהק, - KASSIERER, שמשמעותו הוא גזבר, מעיד על שמירת המקור הקדום של שם-המשפחה.

בני המשפחה התעדרו היטב בחוגי-התדיבות הגרמנית, אך נדחו בסוף ע"י הלאומנים. המקור על ארנסט קסירר ב: Die Juden in Hamburg 1590-1990, עמ' 393-406

Claudia Haber

ד. בני הנריקס בקופנהגן

בבית העלמין היהודי בקופנהגן-דניה קבורים בני משפחת הנריקס רבים. טבעי וברור הוא, כי לא כל צאצאיהם של ראובן הנריקס ובניו מיכאל וליזר ומרדכי עזבו את ארץ הולדתם דניה-, אלא התיישבו בבירת הממלכה והקימו שם דורות נוספים. עדות לכך הם שמות בני הנריקס שם.

ב 23.1.1771 נקבר ראובן בן משה-RUBEN MOSES HENRIQUES בקופנהגן. מיהו? האם היה לראובן המורה בן בשם משה, שלא תועד בגלוקסטאט, כי לא ביקש את אזרחות העיר אלא היגר לקופנהגן, כפי שגם מיכאל וליזר עזבו עקב קשיי פרנסה שם? הדבר סביר ביותר!!

מרדכי היה כנראה צעיר הבנים, לכן נשאר ליד אביו המזקין והולך, והוא זה שירש את מקומו, כפי שזה היה מקובל אז. (למשל גם בבונדה)

ראובן משה הנריקס היה אם כן נכדו של ראובן, בנו של משה שהיגר לקופנהגן.

ב 1780 קבור שם ראובן מגנוס-RUBEN MAGNUS, בודאי בנו של מרדכי שאבלי-הינריקסן. יתכן והוא זה, החתום ב 1719 על ויתור מנהגי הפורטוגזים בגלוקסטאט כ RUBEN MARX? אם כן הוא, אז אבי שושלת גלוקסטאט בהמבורג, שנפטר ב 1751 ונקרא "מהור"ר עוזר ב"ס בן מרדכי ג"ש", הוא בן אחר ולא ראובן כפי ששיערתי. דור זה וחוליה זו ללא תועדו באופן רשמי, כנראה מחוסר סדר מנהלי קיים, או במתכוון, כדי לשמטש את שייכותם וכדי להעלים מפני השלטונות...

ב 1766 נולד יצחק ראובן הנריקס בקופנהגן. נקבר ב 1819 ב Fredericia. עיירה צפונית מגלוקסטאט.

לא יכולתי לשחזר דורות רציפים, אך שמות בנים ובנות ממשפחת הנריקס, כאשר השם ראובן ומשה כשם האב חוזרים ונשנים, עד לתוך המאה ה 20.

המקור: Det Mosaiske Troessamfund i Kobenhavn, INO JACOBSEN, Kontorchef.
Mosaik Nordre Kirkegard 1693-1967 (הרשימה שמורה נמי)

דוגמאות אחדות מרשימה זו:

- משה ראובן הנריקס-נפטר 1827 ואשתו רחל ב 1828. מקצוע silke og kladehal.
- ראובן הנריקס-נפטר 1845. מקצועו berider.
- ראובן יוניור הנריקס, נפטר 1846. מקצועו veksler.
- ראובן משה הנריקס, נפטר 1863. מקצועו grosserer.
- מוריץ ראובן הנריקס, נפטר 1895. מקצועו grosserer.
- מרטיין ראובן הנריקס, נפטר 1912. מקצועו vekselmækker.
- אשתו טרזה מבית ABRAHAMSEN, נפטרה 1882.

אודות הזוג האחרון, ראה הקטע הבא:

במאמר בעתון "את" מאפריל 1987 כותבת אסתר אדלשטיין מקופנהגן אודות "הקשר היהודי של הנס כריסטיאן אנדרסן", מחבר סיפורי הילדים הדני הידוע. סופר זה, "אגואיסט מושבע וגלמוד", נתמך בידי שני יהודים עשירים בקופנהגן: משפחת מרטיין רובינס הנריקס ומשפחת מוריץ מלכיוור הידועות. החל מ 1861 אכל משולחנם... "את הנחמה מצא באחרית ימיו אצל משפחת הנריקס ומלכיוור, אותן אהב באמת."

השם הלועזי מרטיין, בעברית הוא מרדכי או משה-, ורובינס הוא בנו של ראובן הנריקס. יש לנו כאן ענף אחר של בני ראובן הנריקס, דרך בנו מרדכי שאבלי-הנריקסן, פרנס גלוקסטאט, או דרך בנו נוסף של ראובן הנריקס, משה-, שלא תועד בגלוקסטאט, היגר משם בצעירותו ולא ביקש אזרחות עיר זו.

המידע המקרי הזה, עדות הוא להמשך מעמדה של משפחה ותיקה זו, בדניה.

ישראל פאול דה מילאן

אודות הדורות הראשונים כתבתי במסגרת חיבורי.
אשתו הראשונה הייתה לאה ד' אנדרדה מאמטורדפן. השניה אביגיל דיניס, אחות
שמואל יחיא-אלברטו דיאניס. פאולו, גם משה אבנצור, הוא דור 2 של הנריק.

דור 3. יהושע אבנצור=JOSUA HENRIQUES, בבית הדין בהמבורג=יהושע בר משה.
גביר בקהילה, אזרח העיר גלוקסטאט מ 1649, רשום כימאי ומנהל הדואר המלכותי.
בשנת 1667 פנה JOSUA bar MOISES לועד חכמי המבורג, כדי שזה יכריח את
אסתר, אלמנת שמואל דה קסרס, -הוא גבריאל גומז-, וכן את בנם אברהם, שנבחר
כגבאי שנה וחצי מוקדם יותר, להסכים לבוחרות בענין תביעתו של יהושע לגבי
רכוש הנפטר. האלמנה ובנה כופרים בחוב, שהם חייבים לתובע כביכול. יהושע
מוזהר ע"י "המעמד" שלא לנקוט בכל צעד מעשי להחרים את רכוש משפחת קסרס.
ב 1668 נדרש יהושע שוב לחתום, כי לא יעשה כל צעד להשתלט על רכוש קהילת
גלוקסטאט. עקב סכסוכים חוזרים ונשנים, שמקורם יהושע ובנו משה, נחלשת
הקהילה ומתדרדרת עד לעזיבת הרבה מחברי הקהילה את המקום, "שלא מביא מזל".
- קיימת אי-בהירות לגבי שם אשתו בדברי חוקרים מול רישום ארכיוני:
(א) -נשת יהושע ינטה בת משה, גם מוספיה. מכאן הנחתי, כי מוספיה פורטוגזית
היא MUSSA-FILHA, דהיינו Filha de Mussa=בת משה.
(ב) -BUENO JOSUA HENRIQUES קבור ב המבורג ב 1671. אשתו רחל ב 1658.
פוטלים אלה מ' אטק, מאלו לחמל העבור, II-I, 129, ע.
הארכיון המרכזי בירושלים, HM/4495b-Carton 42

דניאל אבנצור, שנשא אחת מבנות ד"ר בנימין מוספיה לאשה. צאצאיו בדניה.
עסק עם יעקב בן בנימין מוספיה בעניני כספים בחצר המלכות הדנית.

דור 4. בני יהושע הנריקס

- שמחה, נישאה למיכאל בר ראובן הנריקס, אך נתגרשה ממנו.
- משה, גביר הקהילה. אשתו חנה פלאחה מאמסטורדס. לשניהם מצבות מפוארות.
חנה הייתה בתו של יצחק בן יוסף פלאחה, אחיו של שמואל, שהתפרסם בתעוזתו
במאבק נגד הצי הספרדי-פורטוגזי באמסטורדס והיה מראשי הקהילה בראשית
המאה ה 17. יוסף אחיו ירש את כהונתו.
- משה היה מעורב בנסיון שוד ימי ונדון לחרם על ידי "מעמד ק"ק המבורג"
ביחד עם שותפיו. (כתבתי אודותיו בפרק י") - נפטר בגיל 81 בגלוקסטאט.
על מצבתו חרוטה דמות "משה ליד הסלע" והמלים: "בעולם עבר וביצרי גבר
ופה נקבר האיש משה- באלוהים ה' תאפק והעולם שבק וביוצרו דבק האיש משה -
הלא הוא הישיש ומעולה זקן ונשוא פנים כ'ר משה בכ'ר יהושע הינריקוס
נפטר ביום ו' ב' לחודש אייר ה'תע"ו". (=1716)
- יעקב הינריקוס. מצבת אשתו הראשונה אסתר-שרה בגלוקסטאט, מ 1688.
מצבת אשתו השניה, -בלומה-PALOMA באלטונה ליד זו שלו.
על מצבתו חקוק סוס ודוכבו, המניף חרב שלופה וחרוזים המהללים אותו:
"מצבת קבורת איש יקר מאוד גיבור חיל - אמת דיבר יומם וליל - קולו זך
הבין שמוע - בחייו צד הניד איל - בצד אשתו האשת חיל - הנעלה כ"ר יאקב
ישוע הינריקוס". האות א" במקום "ע" בשם יעקב, מעידה כנראה על אי-ידיעה של
חרט המצבות, גוי. אשתו השניה מתה זמן קצר לפניו, באותה שנת 1709.
הוטל עליו חרם דרבנן, על יוזמתו בנסיון השוד הימי עם אחיו משה, ועל כי
שידל שני בני הקהילה ההמבורגית בעסק מפוקפק זה. לכן היגר לאלטונה ושם מת.
- יוסף הנריקס=ALJOFAREIRO סוחר הפנינים. נפטר באלטונה ב 1696.
יוסף עזב את עירו ב 1667, לאחר השמועה המסעירה על המשיח שבתאי-צבי.

אשתו רחל בת יוסף פלאחה-ALJOFAREIRA=סוחרת הפנינים נפטרה לפני-כן בגלוקסטאט, ב 1664. היתה בתו של יוסף הנזכר לעיל כאחיו של שמואל. פ. שני האחים יעקב ויוסף מרדו גם בהמבורג נגד סמכות ה"המעמד" וגדמו לרוב ופילוג קבוצתם מיתר חברי קהילת הפורטוגזים בהמבורג. הוטל עליו חרם, כי העסיק שותף לא יהודי בשם SNUTHAHN (=מקור תנגול), בניגוד להוראת הרבנות.

כתבי מצבותיהם של משה ויעקב-יאקב יומרנים ואינם מיצגים את דעת הקהילה, בה מרדו. לא נודעו לי צאצאיהם, אשר המה בודאי הציבו את המצבות הנ"ל.

דור 5. בני משה וחנה הנריקס - גביר גלוקסטאט. (בעלי המצבות המפוארות) בנם הראשון:

א. יצחק הנריקס, נקרא ח"צ ג"ש, שפירושו חבר זנאט (senat) גלוקסטאט. היה בעליה ורב חובלה של האוניה Nordstern, "כוכב הצפון". כנראה הפליג בה לצפון, לארץ הלאפים או לגרינלנד. משם הביא כנראה את המוצר היקר של שמן Musk, שהופק מאילי הצפון. יתכן והאיל המוזכר על מצבת דודו יעקב, שהוא הניד-צד איל, הוא איל-הצפון הנ"ל. גם ענין השוד הימי שתוכנן על ידי אביו משה, שהעמיס חבית משמן זה על ספינה המבורגית, ביטח סחורה זו בסכום עתק, ורצה לשדוד אח"כ את הספינה, כדי למכור את הסחורה ובו זמנית לדרוש את דמי הביטוח של הסחורה שאבדה כביכול, - כך הואשם ע"י בית הדין היהודי בהמבורג, קשור בהובלת המוצר על ידי יצחק, רב החובל. יצחק זה הוא אבי השושלת שנקראה איציק ח"צ ג"ש בהמבורג. אשתו לא ידועה לי. אולי היתה בת משפחת ראובן הנריקס, כי כך קרא לאחד מבניו.

דור 6. בניו היו ראובן ומשה בן איציק ח"צ ג"ש.
ראובן נקבר ב 1748 באלטונה ; משה ב 1758 .
אין לי מידע על בני ראובן.

דור 7. בני משה היו שלושה:
א. מצבת אברהם-יוסף בן משה ג"ש נמצאת בחלקת המצבות שהועברו ל Ohlsdorf. מצאתיה במקרה בקרבת מצבת שלמה ואנה מונדען, בחלקת אנדרטת הזכרון ל GABRIEL RISSE. שנתה מ 1766.
ב. חיים בן משה ג"ש, אמן ההגדה המאוירת, קבור נפטר ב 1769.
אשתו היתה בת גומפל ראובן גליקשטאדט ושרה בת יוסף, אודותם כתבתי בפרק י", בתוספת שלוש מאיוריו המדהימים בצבעם, במקורם.
ג. ראובן בן משה ג"ש נפטר ב 1773.
אין לי פרטים אודות צאצאים של אברהם-יוסף וראובן, בני משה ג"ש.

דור 8. בני חיים בן משה ג"ש-אמן ההגדה.
א. ציפור בת חיים. נפטרה צעירה ב 1771.
ב. משה חיים גליקשטאדט. נפטר ב 1773, אף הוא אדם צעיר.
ג. מרדכי חיים גליקשטאדט - MARCUS HEYMAN . נפטר ב 1832.
ד. שמואל חיים גליקשטאדט - SAMUEL HEYMAN . נפטר ב 1827.

דור 9. בן משה חיים נקרא זעליג. כנראה נפטר אביו לפני לידת בנו-ובכורו. בדורות הבאים קראו לעצמם צאצאיו של זה זעליגמן-SELIGMANN .

בני מרדכי חיים ושמזאל חיים ג"ש נמשו אף הם את השם גלוקשטאדט, וקראו לעצמם על שם אמן ההגדה חיימן-HEYMANN .

דור 5. בנם השני של משה וחוה הנריקס:

ב. יהושע הנריקס. נקרא על שם סבו. בשנות ה 90 של המאה ה 17, ניסה לחזש את הסדר הימי מגלוקסטאט לארצות המזרח. הוא היה סוכן של "החברה הימית המזרח-הודית והמערב-הודית", אותה ניסה להפעיל מגלוקסטאט. גליקל פון המל-GLUECKEL VON HAMEL המתארת בכתביה, הכתובים בשפה גרמנית באותיות עבריות-, יידיש-טייטש-, את התקופה ההיא. "...לגלוקסטאט באה אניה עם הדבה פנינים. כל מלח החזיק בכיסיו כמה מהם. היתה נהירה לגלוקשטאדט, כדי לקנות בזול מן הפנינים ההם..." אך העיר ירדה מגדולתה ותקוות "עיר המזל" לא התגשמו. לכן היגר יהושע לאמזן, הביא לשם את כתב הפריוילגיות שניתנו לפורטוגזים בגלוקסטאט ב 1630. אלה נכתבו עתה בהולנדית למען פורטוגזים שיאזנו להתישב באמזן ולסחור בה. (יש לי העתק מפורט). בבית העלמין באמזן מונחות כמה מצבות פורטוגזיות מן העשור הראשון של המאה ה 19. אך יהושע חזר לאחר תקופת-מה לגלוקסטאט, ובית הדפוס של ספרי קודש עבריים שהקים באמזן לא הוכיח את עצמו. אומרים שהספיק להדפיס בו את התלמוד כולו. אשתו אסתר-רחל קבורה בגלוקסטאט ב 1717. הוא עצמו נקבר בה ב 1721, חמש שנים אחרי שאביו- משה הגביר- מת ונקבר בה.

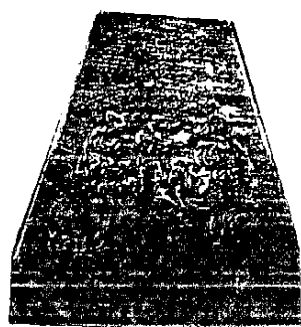
דור 7-ב. באלטונה קבור ב 1712 שלמה יהושע mm (?). איני יודע אם הוא בנו הקטין של יהושע הנריקס זה.

כן הנחתי בפרק ט", בתיאור הדור השני באמזן, כי משה בר יהושע בעיר הנמל הפרזי נורדן, היה בנו. בנותיו רבקה וגייטל חתנו לבני נתן איזאקס, שהתישב בבואו מבונדה, בנורדן. דרך דור זה חודש הקשר המשפחתי בין שני הענפים האלה, זה מבונדה וזה מגלוקסטאט (??).

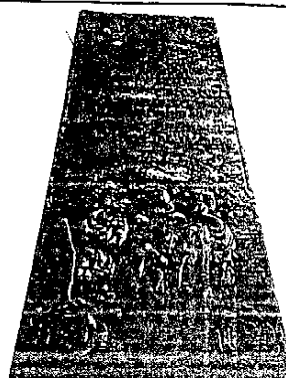
דור 5. בנם השלישי של משה וחוה הנריקס:

ג. יהונתן הנריקס היה בנו השלישי הידוע לי. שימש ליעקב מוספיה כמנהל חשבונות וכך גם לסוחר היהודי-אשכנזי יוסף ווסלי. היה כנראה אחרון הנריקס בגלוקסטאט, מצד בית פאולו דה מילאן-משה אבנצור. על מצבתו חרוט שמו, אך תאריך הפטירה חסר. יתכן והמצבה הוכנה בחייו, אך איש לא טרח להשלים את מועד פטירתו. או הוא עזב את העיר לפני מותו והמצבה שהונחה במקום אותו קנה, נשארה מונחת, ללא שנקבר בקבר שהכין לעצמו. לא גיליתי צאצאים. יתכן ולא היה נשוי.

מצבת משה הנריקס ואשתו חוה בגלוקסטאט

חוה והנחש

משה מוציא מים
מן הסלע

בני יחיא בליטא ופולין

כבר ציינתי בעבר את מחקרה של SUSAN C. SHERMAN, CG בירחון "מבוטח" כן 6 1900 2 מקיץ 1990: Sephardic Migrations into Poland.

בין היתר היא מציינת: "...משפחת DIAS MILLAO היא אחת המשפחות, אשר צאצאיהם נמצאים בפולין ודניה במאה ה 19... פאול דה מילאן ואלווארו דיניס, הוא אלברטוס דה-ניס בהמבורג ושמואל יחיא בין היהודים, שהיה נשוי לביאטריז הנריקס, אחות פאול. ב 1605 פיתח דיניס ממרכזו אשר בהמבורג, סניפים בלובק, גדנסק לארצות פולין... משפחות חרל"פ, PROTIGAL, BEJM, SABLUDOWSKY ו ZEMAN ודון יחיא הם מצאצאיהם בליטא-פולין...."

אציין כאן רק זאת: בארץ חי עתה עו"ד בני דון-יחיא. אביו שבתאי דון-יחיא היה עיתונאי ועורך "הצופה" במשך שנים רבות. בני דון-יחיא מראיין בטלביזיה בתוכניות של מסורת יהודית. לאחרונה תכנית בערבי שבתות. באוני. בר-אילן מדצה פרופסור בשם זה, שלא ענה למכתבי בענין מקור המשפחה. בליטא קראו בני משפחה זו לעצמם DONGIN גם DONCHIN, כך ספרה לי אחת מזכנות הדור הקודם, דודה לבני דון-יחיא. שם המקום ממנו באו, נקרא DUCIN, כך אמרה.

בני משפחת חרל"פ טוענים, כי ראשי התיבות מציינות סיא באש לגלות פולין. פירוש זה אינו סביר: חיא הוא שמו של שמואל יחיא קדמוננו. הוא היה ראש לגולי פורטוגל בכל המרחב הבלטי במשך דור. מצאצאיו התישבו בליטא ובפולין, כנראה בני מיכאל ולזר הנריקס ומרדכי שאבלי-הינריקס. השם זאבלודובסקי מציין בני זאבלי-SAEBELEI. השם BEYM או BEJM מציין "מלח" מפרץ Biscay-Bayonne, שאלברט דיאונים היה בעל הפריבילגיה הבלעדית לסחר בו במרחב הצפוני-הדני בתקופה 1630-1644. פרוטיגל הוא שיבוש של פורטוגל ו ZEMAN במקור היה Seemann, דהיינו "ימאי". פרט למשפחת חרל"פ, העידו צאצאים מאוחרים של משפחות אלה, כי מקורם פורטוגזי.

בנימין מוספיה-דיאונים

אחיו הצעיר של שמואל יחיא. כנראה בן אשה שניה, צעירה מאם שמואל ואחיותיו. בנימין יליד 1600\1606. הדעות חלוקות בענין. נקרא CORNELIUS JANSSEN כרופא המלך הדני. ניסה לפשר בין משפחת יהושע הנריקס ומשפחת שמואל דה קסרס, הוא גבריאל גומז-, על בית שהשאיר אלברט דיאונים ב 1644\1645. הוא עצמו עזב את גלוקסטאת ב 1646 והתישב באמסטרדם, שם זכה להכרה רבה כחכם. היו לו חמש בנות, שחתנו רובן לבני משפחת הנריקס. בנו היה יעקב מ. משפחת מוספיה היתה ממשפחות הפורטוגזים שהתישבו בסוף המאה ה 17 באלטונה. מצבת בנימין מוספיה באמסטרדם, מסוף שנת 1674 מאבן שיש. חרוט עליה:

"מה לך אנוש רימה זמן רמה - לחצוב לך בורות מקום ציה - שור כי זמן חלדך כצל דמה - חיש יחלופ הווה כלא היה - מרע ברח אם לעלות רמה - תרצה ונועם רב עליליה - זכרי לבנימין ידיד האל - קדוש ורב חסד לכל שואל".

בפורטוגזית חרוט : do exemlo da virtude - arquivo das sciencias - :
humanas J. divinas - Docto H.H. insigne - medico O illustre Sr
Benyamin Mussaphia - que foi chamado do - Se Deus ao immortal -
S gloriozo mundo - em 12 de Kislev - Ao 5435

ת.נ.צ.ב.ה.

התאריך תואם 11.12.1674. הכתב הפורטוגזי משבח אותו כרופא מעולה.
המקור מיקרופילם HM 2\4495a, קופסה 32, עמ' 8. העתיק Dr. H. de Castro

הנריקס אחרים

בגלוקסטאט ופריזלנד:

בתקופת יהושע הנריקס חי בגלוקסטאט מנואל מנדס הנריקס-כהן. יתכן והיה בנם של ד"ר הנריק כהן-רודריגס, -בן פדרו רודריגס וגויומר, מנואל, אחות הנריק דיאס מילאן שלנו-, ואשתו ליאנור הנריקס, אחות לביאטריז וגומז הנריקס. הנהיג וליאנור היו בני דודים. מנואל מנדס היה בעל תואר BUENO, כמו יהושע. שניהם עברו למתישבים יהודיים חדשים כלפי הסנט בגלוקסטאט. על פי העשרתי הם היו סבים ליואל מינדוס בימגוס בפריזיה, אשר בנותינו נישאו לנכד ולנין של סימון איזאקס מבונדה. יתכן ושמו על קשרי משפחה במשך דורות. כמה מצבות ממשפחה זו נמצאות בבי"הע היהודי ב Jemgum. ענף מאוחר יותר היגר להמבורג, ובניהם נשלחו משם מזרחה, להשמדה.

בלונדון התאזרח דוד גומז הנריקס ב 1668. בנו היה יעקב BUENO הנריקס, שנולד ב 1694 ב Kingston. קבלתי עץ יוחסים של משפחה זו. הרישום האחרון של שושלת זו בשם הנריקס הוא מ 1955.

Southampton University Library - Archives a.Manuscripts AJ 11113

באמסטרדם רשומים בני משפחות הנריקס ממקורות שונים:

de GRANADA ; de MESQUITA; de FARO; de ERGAS; da GOARDA; COHEN HENRIQUES GABAI H" ; FONCECA H" ; HISQUIAU H" ; LOPEZ H" ; PRETO H" ; MORENO H" ו JOSUA + RAHEL = BUENO HENRIQUES רשמתי תאריכי פטירה של: בתשובה אשת יצחק מילאן -1617; שרה הנריקס-1618;

שרה הנריקס -י"ד אדר 5415 = 1655, האם היא רודריגז הנריקס כהן, אם משפחתנו? אפשרי שהיא אשת גומז הוא אברהם ישראל דה סקירה, אם יצחק כהן הנריקס, מקדמוני בונדהיים, אנוה לא מצאתי בלונדון. אינני יכול להוכיח, כי זו היא, אך בלונדון לא היה ב 1655 עדיין מקום קבורה מיוחד ליהודים, שחיו אז עדיין במסווה של לא-יהודים. השנה היא שנת הגיעו ללונדון של סימון-יעקב דה קסרס, יליד אמסטרדם. כמחמתן לזוג גומז וביאטריז רודריגס, דאג אולי גם לבעיית קבורת אם-חתנו יצחק כהן הנריקס, שנפטרה באביב 1655...; ואח"כ הגביר פעלו ביחד עם החכם מנשה בן ישראל מאמסטרדם וזקני המושבה הפורטוגזית בלונדון להשגת פריבילגיות יהודיות בלונדון. ב 1657 רכשו הוא וקרדואל חלקת קבורה מחוץ לעיר לונדון. אך גופת אשת גומז רודריגס=אברהם ישראל דה סקירה עוד הועברה לאמסטרדם. ע"פ הנחתי נולדה בערך ב 1680 בליסבון והיתה במותה בת 75 לערך, כאשר נפטרה בפורים. לא יכולתי להוכיח הנחה זו, אך היא הגיונית. השם היהודי שרה תואם את שמו היהודי של בעלה אברהם. בחירת השמות האלה תאמו את רחשי ליבם, היותם זוג ראשון של חוזרים ליהדות באמונה, במודע. עוד מרשימת הפטירות באמסטרדם:

אסתר הנריקס-1664; יעקב הנריקס-1666; אביגיל הנריקס-1669; דבורה הנריקס-1676; יצחק הנריקס-1683; יצחק הנריקס-1684; רבקה אשת יצחק הנריקס-1680. בנוסף לאלה רשמתי נפטרים-ות בשם גומז; רודריגס גם רוז; קסרס; אבנצור. כל אלה קשורים אולי עם משפחתנו. לא פירמתי אותם.

המקורות HH/2 1731\32 + HH/2 4495-a1b

בבוליביה.

עילזה גליקשטאדט, בת דודי יהודה-ליאו נדהמה בביקורה בבוליביה, לפגוש שני אחים בשם הנריקס, שדמו מאוד לאביה ולדודה גוסטב-גומפל-אריה, אשר נפטר זה מכבר...דמיון חיצוני זה הסעיר אותה מאוד...ועל-כן סיפרה לי זאת.

סיימתי הרפתתו של מחקרי זה ב 16.2.1995, יום הולדתו ה 100 של אבי ז"ל, ה"ד.

סדר בני-אלדג'י ישריר ללא האחים והאחיות

דונות האבות לפני אלברט דיאנוניס-שמואל יחיא, ראה עמ' 7-12.
דונות האבות לפני הנריק דיאס קסרס וג'ורג' גומז דה מילא, ראה עמ' 15-16.

קו דיאנוניס-הנריקס-גלוקסטאדט	קו קסרס-סקיירה-בונדהיים
1 הנריק דיאס קסרס ג'ורג' גומז דה מילא	1 הנריק דיאס קסרס ג'ורג' גומז דה מילא
2 ביאטריז-אביגיל הנריקס אלברט דיאנוניס-שמואל יחיא	2 גומז רודריגז-אברהם ישראל דה סקירה ביאטריז (שרה ?) רודריגז-כהן
3 ראובן הנריקס ?	3 יצחק הנריקס-יצחק ישראל דה סקירה לאה דה קסרס-בת סימון
4 מרדכי הנריקס-שאבלי ? בת ישראל סגל ?	4 סימון איזאקס-בן יצחק ? בת נתן מנורדן ?
5 ראובן בר מרדכי עוזר ב"ס ג"ש ? אשת ראובן עוזר ב"ס בת ?	5 נתן סימון (? בת סלומון ?)
6 גומפל ראובן ג"ש שרה בת יוזפא-יוסף	6 סימון נתנס-שמחה בר נתן מבונדה גיטל בת מוזס-משה
7 ראובן גומפל גליקשטאדט בת ליב-לוין	7 מוזס סימון בונדהיים-משה בר שמחה שרה בת ליפמן פעלס
8 מוזס ראובן-לוין גליקשטאדט דייכה-דוריס בת סימון פירסט	8 נתן מוזס-בר משה בונדהיים גיטל בת ישראל-יואל מינדוס
9 ראובן-צבי גליקשטאדט חנה בת משה לוי	9 ליפמן-אליעזר בונדהיים יטה בת (אברהם ?) ליכטנשטיין
10 מוריץ-משה (יוסף) גליקשטאדט רוזה בת סלומון-שלמה מינדען	10 נתן בונדהיים קרולינה-גלה בת גרשון ורטהיים
11 יוהנה בת יוסף-משה גליקשטאדט & אלעזר-ארנסט בן נתן בונדהיים	
12 נתן-ליאונהרד + יוסף-משה-מנפרד + ישראל-פאול + חרצה + נעה-רוזל שושנה קטריבס שושנה גמליאל נחמה זלקינד ישראל אריה בן ברית בן ברית פייגנבוים ליזרוביץ קרית-שלום חבת ציון ירושלים בני-ברק חולנו	

על הקורות את הסבתות מדור 10, הורי מדור 11 ואותנו בני הדור 12, בע"ה, בספרי השני: "האודיסאה לבני הנריקס - זכרונות לבית בן ברית". (אוטוביוגרפיה)

התודה והברכה

- לנותן-החיים, בורא ושומר, על למות, אשר הצילני מכף אויב-אורב-ורודף, אשר הנחני אל ארץ אבותינו; - ואשר האיר לי פנים, כפתחו לפני גנזי הנשמות של אבות-אבותי ואמהות-אמהותי, ואשר בלי סיעתא-דשמיא שלו, לא הייתי מגיע לצפונות.
- לאבי-מורי ז"ל אשר חינכני בדרך-אמת, אך לא זכה לראות בתוצאות עמלו וחינוכו.
 - לאמי-מורתי אשר העשירה את מודעותי וסיפרה לי רבות על משפחתה ומשפחת אבי.
 - לדודתי פרידה וולקובסקי ז"ל, אשר עוררה אותי לחקור את עבר משפ" בונדהיים.
 - לדודתי מרים-מטה גליקשטאדט, שספרה לי פרטים על בעלה ז"ל, דודי ליאו-יהודה.
 - לאחי נתן, אשר ביקר וחידד סוגיות במחקרי המקדים, תרם לעבודתי תוכנה ממוחשבת לחישוב תאריכים ע"פ הלוח העברי והגריגוריאני, ומשתתף במימון ההוצאה-לאור.
 - לאחי ישראל ולאחותי תרצה, שהוסיפו מזכרונות ילדותנו; ולאחותי נעה אשר תהוותיה באשר לשורשינו מצדיקים עבודתי רבת-השנים, לדורנו ולדורות הבאים.
 - לבן-אחי רפאל ולזוגתו דורית שעודדו אותי בראשית מחקרי להעלות על הכתב את קורות אבותינו; ולרפאל שעוזר לי עתה בביצוע הטכני של ההוצאה לאור.
 - לבן-אחי אלעזר, אשר היה הראשון שביקר בביתה"ע באמדן וצילם מצבות-אבות שם.
 - לבת הדוד עליזה קהן-ג"ש ובעלה היום, אשר גילו את קיום "שמחת-פורים בג'ש".
 - לאחיה אריה ג"ש אשר הוציא לאור את "שמחת פורים בעיר גלוקסטאט" וסיפור על הגירסה הספרדית "הרחמן הוא יזכנו ויחיינו ויקרבנו" וכו', גם במשפחתו ג"ש.
 - לבנות הדודים עילזה ג"ש, חוה ורבקה לבית ג"ש, לבת-דודי שולמית כרמי לבית ב"ה, לבן דודי אדגר-ראובן ג"ש, אשר כ"א מהם הוסיפו פרטים מזכרונם האישי.
 - לאהרון סקרה בחיפה אשר גילה את קשר-האבהות בין יצחק סקירה בלונדון לבין סימון איזקס בבונדה, - ולבת דודי הילדה בונדהיים שצלמה מצבות בלונדון.
 - לאפרים יעיר מטירת-צבי, שהעשיר אותי במידע אודות משפחות קוך-מינדען-יואל.
 - לארכיבר העיר ג"ש, KOEHN, ששלח לי מידע אודות יהושע וראובן הנריקס.
 - לארכיבר העיר המבורג, J. SIELEMANN, אשר ביחסו החם והפתוח פתח לי שערים בארכיון שהוא מנהל, ועודד אותי נפשית בביקורי הראשון שם ואחר-כך, בנאמנות.
 - לתחזוקן בתיה"ע היהודיים בהמבורג, WERNER LICHTENSTEIN, שהדריך אותי שם.
 - לר. כץ, שהסיע אותי ואת שושנה לעיירה גלוקסטאדט, ללא תמורה, ב-1985.
 - ליעקב ואס דיאס בחיפה, שהפנה אותי לחוקרת הסטוריה LUCILIA M.L. FERREIRA בליסבון ולה, שכוונה אותי למחקרו של פרופ. H.F. SALOMON אודות האינקוויזיציה.
 - לזוג ALKE + GESINE JANSSEN מפריזיה המזרחית, אשר התנדבו להדריכני במחוז זה ובצפונותיו, בספרות ששלחו לי על חשבונם, באירוח והסעה לכל מקומות עברנו שם.
 - לזוג נפתלי ואסתר פלק בכפר הרא"ה, אשר הראשון מסר לי זכרונותיו מק"ק אמדן ומאחרוני הבונדהיים שם, והשניה שמסרה לי עזבון רשימותיו של חמיה ז"ל.
 - למנהלי הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים, דניאל כהן ז"ל, מר סגל ולהדסה אסולין שתרמו לי רבות במשך שנות מחקרי במוסדם החשוב, ביזע רב.
 - לגב. ד"ר PRITZLAFF, הסטוריונית בהמבורג, שעוררה אותי לכתוב מחקרי בגרמנית, הציעה הקדמה ספרותית-מסקרנית, - וענינה מו"ל מהמבורג, להוציא לאור את מחקרי.
 - לידידי יוסף פרידמן בחיבת-ציון, אשר העיר לי וחידד סוגיות מעורפלות-מידע.
 - לידידי ועמיתי מנהלי המרפד"ים אביבה הימן, יוסף לונדון ודוד מלמד ולמר יהודה הר-זוהר מחבת ציון, שעודדו אותי מוראלית בעבודתי רבת השנים.
 - לפקידות מרפ"ד חדרה מרים ויהודית, ששכפלו בעבורי לפני שנים מחקרי בנושא "שמות-משפחה", שהיה חלק חשוב ושלב מוקדם למחקרי ההסטורי-משפחתי הסופי.
 - ואחרונים חביבים: לאשתי היקרה שושנה שהבינה את הצורך שלי להקדיש שנים לנושא החשוב לי וגרמה לשלוותי בשנות הגמלאות, וליותה אותי גם במסעותי אל מחוזות העבר של משפחתי בשנים 1985 ו-1989, להמבורג, גלוקסטאדט, בונדה ואמדן; ולילדי נעמה, אבנר, שמעון, אפרת ומשפחתיהם, שעודדו אותי ותרמו למימון הפרסום.
- כל אלה עזרו לי בהתנדבות. על-כן לכולם התודה להם והברכה.

מפתח נושאים מפורט, למציאת קטעים, אישים והקובץ בו שמור כל קטע.

הקובץ	העמודים	הפרק ותוכנו המפורט :
מפתח-2	ללא מספור	מפתח התוכן
הנריק-1	2-1	הקדמה, ובה כמה עניינים:
"	3	מדוע אני כותב ?
כותרות	4	תדריך לקורא.
הנריק-1	5	מבוא הסטורי כרקע.
"	12-6	שושלת חכמי דון איבן יחיא בספרד ובפורטוגל.
"	13	מפת תפוצת משפ" דון יחיא באיטליה.
2-2	14	מבוא לשחזור ההסטוריה של משפחות בונדהיים וגלוקסמאדט.
"	16-15	מקור משפחות הנריק דיאס דה קסרס ואשתו גויומר מילאן.
"	17	מפת מחוזות העבר בקסטיליה ופורטוגל.
"	19-18	גיאוגרפיה של שמות: טיול אל מחוזות העבר של אבותינו.
"	22-20	מעללי האינקוויזיציה ושיטותיה, הרקע למעצר משפ" הנריק.

האנדיסאה לבית הנריק. חלק ראשון.

אוד"1	34-23	פרק א: מיומנה של ביאטריז הנריקס בהמבורג: 1606. מצבנו מחמיר... הברחתי להמבורג. הציפיה להורים. זכרונות נעורים מליסבון. הכיבוש הספרדי. קשרי משפחה בין ליסבון, ברזיל והמבורג. תוכנית הבריחה הוכשלה. הכנת תוכנית חדשה. תוכנית ההצלה יוצאת לדרך. (מפת העיר התחתונה של ליסבון = עמ. 31)
אוד"2	46-35	פרק ב: אני מתרגלת לחיות כיהודיה חופשית בהמבורג. אלברטו חוזר מאנטוורפן בסוף ספטמבר ומספר. הכנות להברחה. אלברטו יוצא לדרך. דאגות... אך אני לומדת על יהדות וחגי ישראל. (ותמונות מהורי המבורג = עמ. 37, ומפה יציאת פורטוגל כלולה בעמ. 46)
אוד"3	55-47	אני לומדת על אנוסים אמיצים. ראשית יציאת פורטוגל-לונדון, אמדן, אמסטרדם. שמואל פלאחה, הציר המרוקאי-חכמתו וגבורתו. (איורים כלולים בעמ. 53 + 55)
אוד"4	65-56	הכנות לחורף הצפוני. אחי מגיעים מברזיל. עיכובים בביצוע ההצלה. רוחות עזות, הים סוער ודאגתי גוברת. לראשונה אני חוגגת את חג החנוכה. הדאגה גוברת שוב... אלברטו מביא בשורת אירוב... מי הלשין ? תוכנית פעולה חדשה. הכנות מעשיות.
-----	66	דחיית ההפלגה... חג הפסח בחגג ביחוד.
אוד"5	79-67	מפת פורטוגל ותמונות ההפלגה. - אני אם יהודיה. מחשבות... מהו יעודו של בני בכורי ? על דודי הגיבור-אנטוניו דיאס קסרס. בעלי חוזר ריקם מהפלגת ההצלה ועמו בן דודתי.

פרק ג: שנה מאוחר יותר: עיכוב בשחרור יקירינו. למה?
מסקנות כואבות ותוכניות חדשות.
חלום בלהות...
מאורע מזעזע בליסבון.
צידוק הדין.
אשכבה לקדושינו הרוגי המלכות, בל"ג בעומר.
(תמונות האינקוויזיציה כלולות בעמ. 77 + 79)

מחקר: מחקר בתיקי האינקוויזיציה בליסבון. 91-80 הנריק-3
נסיונות הבריחה שנכשלו פעמיים.
המאסר, מי שוחרר ומי נשפט.
שנתיים וחצי מאוחר יותר: האשמה חדשה.
תיקו של פרנאן אלווארס מלו.
תיקו של ויסנטה פורטדו.
תיקו של גספר פרננדס פנסו.
העדים אנטוניו לופז ומנואל קרדוזו דה מקדו.
תיקו של הנריק דיאס מילאן.
הבת איזבל ובת-לווייתה ויקטוריה דיאס.
תיקו של אנטוניו ברבוסה.
תיקו של פרנאן לופז דה מילאן.
תיקו של גומז רודריגס דה מילאן.
תיקה של ביאטריז רודריגס.
תיקו של פאולו דה מילאן.
תיקי הנשים-אם המשפחה ובנותיה.
(מפה ותמונות של ככר ההוצאה להורג בעמ. 91)

פרק ד: הגבלות תנועה לבני המראנים. 92
כתב סתר: - מילוט בית הנריקס מפורטוגאל. 98-92 אונזיטה
דרכים נסתרות שלא נודעו...
(מפה של מסלול ההברחה כלולה בעמ. 96)

פרק ה: המשך יומנה של ביאטריז, שנתיים מאוחר יותר 106-99 התישבות1
ברית מילה; חג הפסח; ל"ג בעומר ונישואי הזוג
גומז ר. וביאטריז רודריגס. שמות עבריים.
רכישת אדמה לבית קברות יהודי.
גומז רודריגס, הוא דניאל אבנצור מתאריך 1613 :
מות האם גויומר אחרי הולדת הנכדים אברהם ויצחק.
החלטה לעבור עם משפחתו לאמסטרדם ואחיו פרננדו
והסיבות לכך.
צוואתו של דניאל אבנצור ואשתו לצאצאים.
(מפות עם מקומות התישבות האנוסים כלולים בעמ. 106)

מחקר: עובדות הסטוריות לשנים 1600-1620 :
 המצב בהמבורג ובאמסטרדם, עם גידול הישוב היהודי.
 התפתחויות בהמבורג, מעשיו המתרחבים של א. דיניס.
 משפחות אחי ביאטריז בהמבורג ובאמסטרדם.
 בני דודיו של שמואל יחיא-הפליירו-אבואב.
 שלב שני בהתישבות בני הנריק: אמסטרדם וגלוקסטאט.
 סיכום תאריכים ואירועים בחיי בית הנריק, חלק א".
 (תמונת הבנק הראשון בהמבורג כלולה בעמ. 111.)

פרק ה: ביאטריז הנריקס כותבת לבנה ראובן הנריקס
 112-122 אוד"7
מגלוקסטאט - ב 1625.
 -המצב בהמבורג לעומת אמסטרדם ומדוע לא גדל ראובן
 עם הוריו, אלא התחנך אצל דודו באמסטרדם?
 -יוזמותיו של, אלווארו דיניס מחוץ להמבורג.
 -איום במאסר ובריחה לאלטונה.
 -התחלה קשה בגלוקסטאט. מפעלי תעשייה של הפורטוגזים.
 -סכנה חדשה: סוכן חשאי. אמצעי זהירות.
 -ראובן הנריקס עונה לאמו, מאמסטרדם.
 -שיחותיו עם אביו. מלחמה במרכז אירופה.
 -ישוב יום הזכרון לסבו הקדוש.
 -על בני דודו המתבגרים, ההולכים בדרך אביהם.
אלברטו דיניס כותב לבנו ראובן הנריקס
מהמבורג לאמסטרדם - ב 1628.
 -המצור על העיר גלוקסטאט, חולשת אשתו וחזרתם
 להמבורג ומזמין את בנו להצטרף אליהם.
 (מפה ותמונות מגלוקסטאט כלולות בעמ. 122.)

אלברט דיניס כותב לגיסו גומז רודריגס ב 1629. 123-132 אוד"8
 -על הבן שהצטרף שוב להוריו בהמבורג.
 -על עיבוד והדפסת שלושים דרשותיו, בעזרת בנו ראובן.
 -איחולים לרכישת בית באמזן, עבור אחד מבני גומז.
דניאל זה לה פיאדרה=גומז רודריגס בשמו הנוסף,
כותב להמבורג ב 1630.
 -על החרמת ספינתו החדשה של פאולו בליסבון.
 -לכן התוכנית של דניאל ומשפחתו להגר במהרה ללונדון.
 -תפקידיו של אברהם ויצחק המתבגרים להרחיב את קו
 השייט, המסחר וההתישבות.
 -בעיות מוסר בין צעירי הפורטוגזים באמסטרדם
 והפתרון ההלכתי שנפסק ע"י ידי חכמי התקופה.
 -הזמנה לחופת אברהם וכלתו שרה לובטו בלונדון.
 (מפה ותמונה מנמל אמזן כלולות בעמ. 127.)
פרק ו: ראובן הנריקס כותב ב 1633 על מותה הפתאומי של
אמו ביאטריז, לאחיה גומז רודריגס בלונדון.
 -אחרי הנחת אבן המצבה חוזר אביו אלברטוס דיניס
 לעסוק בשיקום חורבות גלוקסטאט.
 -ול עיסוקו כמורה ליהדות במשפחתו בהמבורג.
 (נפט העיר המבורג-1594 כלולה בעמ. 131 ושל בה"ע
 הפורטוגזי בהמבורג ומצבת ביאטריז כלולים בעמ. 132.)

147-133 מ"ו 9

גומז רודריגס כותב מלונדון להמבורג.
-נסיון התישבות של בניו באמזן והסתבכות משפטית
שם, עכב קנאת הסוחרים המקומיים.
-גומז רודריגס משנה את שמו בק"ק לונדון הנסתרת
לאברהם בן ישראל זה סקוירה-A.I.DE SEQUEIRA
(מפות מזור בונדה ואיי המסחר באוקיינוס בעמ. 135)

! מחקר ! : קו דיאונזיס-הנריקס בשנים 1630-1650 .
-אלווארו דיניס ופעלו בגלוקסטאט עד 1644\45.
לא נפטר שם כדעת חוקרים, אלה היגר בסתר לאמסטרדם.
-אברהם ישראל זה סקוירה, בנו יצחק כהן הנריקס
-בנו יצחק כהן הנריקס באמזן ונכדו סימון איזאקס.

האודיסאה של אלווארו דיאונזיס : בגידה ובריחה.
מכתבו האישי של שמואל יחיא אל קרוביו בלונדון.
(תמונת נמל אמזן כלולה בעמ. 140.)
(צילום דף 1 ודף אחרון של 30 הדרשות כלולים בעמ. 144)
(דף שער "שמחת פורים+תמונת אמסטרדם ומפת מזור ג"ש
כלולים בעמ. 147)

160-148 ביבל-גרף

מקורות המידע, הערות והארות לחלק א".

פרק ז : המצב בשנים 1646-1660 במקומות-התישבות של
אבותינו עם תום מלחמת 30 השנים. (1618-1648)
סקירה כללית : ראובן הנריקס בגלוקסטאט .
מכתבו של שמואל יחיא=אלברטוס דיאונזיס מ 1650,
אודות "שמחת פורים בגלוקסטאט" משנת ה'ת'
ואודות יצחק הנריקס מלונדון ורכישת זכויות
באחוזה בונדה בפריזיה המזרחית.
צוואת שמואל יחיא לבנו ראובן .
תגליתי על המצאותו באמסטרדם בסוף 1650.
שוכן בעמ. 466

המשך הסקירה הכללית : פרעות ת"ח-ת"ט במזרח
השתחררות פריזיה מכיבוש זר. אמזן-אמסטרדם.
זכות ישיבה של סימון איזאקס בבונדה ב 1650.
היכן נפטר אלווארו דיניס ?
כל הביבליוגרפיה אודותיו במרוכז.

- סימון זה קסרס וגומז רודריגס, אבות משפחת בונדהיים.
-משה זה קסרס ואשתו שרה ומצבותיהם בהמבורג.
-סימון זה קסרס ופעלו החשוב בלונדון.
היכן נקבר ? תגליתי הבלעדית.
- גומז רודריגס, הוא אברהם ישראל זה סקוירה ופעלו
המסחרי והקהילתי בלונדון עד מותו ב 1678.
(עדות מ. דיאונזיס ב 1650 באמסטרדם כלולה בעמ. 166)
(מפת בה"ע בלונדון וצילומי + ביה"כ החדש כלולים בעמ. 172)

הדור הרביעי.

בני אברהם ישראל דה סקוירדה=גומז רודריגס: 184-173 דורות 3-4
- יצחק כהן הנריקס בלונדון הוא אלפונסו רודריגס,
ויצחק ישראל דה סקוירדה ופעלו בלונדון.
נשואיו השניים עם רבקה מנדס. בניהם.
צוואתו המתורגמת לעברית וכתב מצבתו.
(מצבת יצחק י.ס. וחלקת קבורת אביו כלולות בעמ. 177)
(הסכמות ק"ק לונדון 1-2-3 בדף שלם 178)
בנם יחידם של שמואל יחיאל וביאטריז הנריקס:

פרק ח: ראובן הנריקס בק"ק גלוקסטאט- מורה, שמש ובלן.
פואמה חינוכית שנמצאה ושוחזרה:
"שמחת פורים בעיר הבצורה ומהוללה גלוקסטאט".
חיו בצל יהושע בר משה הנריקס ובנו משה.
מציאת מצבת קבורתו בגלוקסטאט ותעלומת סמל
החרב המובלעת עליה.
מי היתה אשת ראובן הנריקס ?
(מצבת ראובן ה. וצילום בה"ע כלולים בעמ. 180)

בני ראובן הנריקס, ילידי גלוקסטאט.
מרדכי בר ראובן הנריקס- 1655-1730
התדדויות כלכלית וקהילתית. שינוי מקצוע.
מצבתו של מרדכי וחרב מובלעת והשם שאבלי
צאצאי א. דיניס-יחיאל בלטביה-ליטא
(מצבת מרדכי ה. כלולה בעמ. 183)
(שער בה"ע ותמונת הנמל כלולים בעמ. 184)

פרק ט: יהודים בפריזלנד - בתי קברות עתיקים . 185-192 פריזלנד
איבוד המסמכים הקהילתיים מתוך הזנחה.
דור ד"ס=סימון איזאקס, יהודי חסות ראשון ויחידי
בבונדה, 1671-1720.

הדור החמישי בפריזלנד.

נתן סימונס בנורדן ואממן. אחיו.
בערך מ 1676\77 עד 1756.
מהפך פוליטי בעל השפעה מרחיקת-לכת.

הדור הששי בפריזלנד-עתה באממן.

סימון נתנס ומשפחתו. ירידה במעמד.
קהילת אממן בירידתה הכלכלית.
מצבת שמתה בר נתן מבונדה משנת 1778.
(מצבת גיטל, מפת בה"ע אממן וצילום סמלינגן בעמ. 192)

פרק י: הדור החמישי מגלוקשטאדט להמבורג. 205-193 המבורג I

צאצאי פאולו דה מילאן משה הנריקס ויהושע בנו.
מי היתה אשת מרדכי בר ראובן ? ומי הם בניה ?
ראובן עוזר ב"ס בר מרדכי ג"ש, מ 1685 עד 1751.
ישראל בר מרדכי שאבלי וצאצאיו.
הינריך מרכוס ואחרים באלטונה-וונדסבק ובקופנהגן.

המבורג: ק"ק הפורטוגזים מתפרקת ב 1697.
קהילה אשכנזית החל מ 1714.
שינוי במעמד ובשמות היהודים.
פרטים מועטים על ראובן עוזר ב"ס ג"ש.

הדור הששי והשביעי בהמבורג.
גומפל בר ראובן ג"ש ואשתו שרה בת יוזפא.
תעלומת העדר מידע על ראובן, דור שביעי.
פתרון בלשי לתעלומה עקב ידיעה אחת.
משבר חמור בהנהגה הרוחנית של ק"ק המבורג.
ראובן בן גומפל ואשתו בת ליב-לוין בן משה.
אמן-סופר הגדה, חיים בן משה גלוקשטאדט.
(מצבות גומפל ושרה בת יוזפא כלולות בעמ. 196)
(3 תמונות מהגדת ג"ש כלולות בעמ. 203)

הדור השמיני בהמבורג.
משה ראובן-לוין גלוקשטאדט ואשתו דוריס פירסט
בהמבורג, וילדיהם.
מקום מגוריהם ועיסוק ע"פ הרישומים.
(פטירת הזוג בהמבורג והורי דוריס בעמ. 223-224)

פרק י"א: הדור השביעי באמזן. 217-206 אמזן

מוזס סימונס ואשתו שרה ליפמן וילדיהם.
מגורים, עיסוק וילדיהם.
הכיבוש הצרפתי הליברלי. חובת שם משפחה.
השם החדש בונדהיים למוזס ולבניו.
רבני קהילת אמזן עד 1840.
מהפכים שלטוניים נוספים.
פטירת מוזס סימונס ושרה בונדהיים.

הדור השמיני באמזן.
נתן מוזס בונדהיים ואשתו גיטל מינדוס.
החמרת הפיקוח על נישואי בן שני במשפחה.
משפחת סימון-שמחה בונדהיים בקצרה.
נישואי נתן וגיטל, ילדיהם וצרותיהם.
פטירתה המוקדמת של גיטל ומשפחת מינדוס.
פטירת נתן מוזס בונדהיים.
(חתימת מוזס סימון כלולה בעמ. 210).
(4 מצבות בונדהיים כלולות בעמ. 213)
(גיטלה ב. ונתן בונדה כלולות בעמ. 215+216)
(בעמ. 217 = רשימת ק"ק אמזן, תמונת בונדה ומפת העיר אמזן)

פרק י"ב: הגירת נתן האלמן וילדיו היתומים להמבורג. 228-218 המבורג-2
שלטון צרפת בהמבורג.
שינויים במבנה הקהילה היהודית.
פטירת משה ראובן-לויין ג"ש ואשתו דוריס.
משפחת פורסט, הודי דוריס.

פרק י"ג: הדור התשיעי בהמבורג:
ראובן צבי גלוקשטאדט ושתי נשותיו מבית לוי.
ילדיה של פאני גלוקשטאדט וכתב מצבתה.
ילדיה של חנה גלוקשטאדט.
מצבת קבורתו של ראובן-צבי ושל בתו גיטל.
האנה-חנה גלוקשטאדט ומצבת קבורתה.
(אישור כלול בעמ. 224, ומצבות 225, 226, 227)
(צילום ראובן-צבי וחנה, והזוג מינדן כלו"בעמ. 228)

הדור התשיעי בהמבורג-אלטונה. 238-229 אלטונה
בני נתן וגיטל בונדהיים:
ליפמן-אליעזר בונדהיים באלטונה.
שתי נשותיו יטה ליכטנשטיין ועמליה פלס.
ילדי יטה ועמליה.
הטרגדיות בחיי ליפמן-אליעזר בונדהיים.
פטירת הדור התשיעי, תיעוד ומצבות.

פרק י"ד: הדור העשירי של משפ. בונדהיים באלטונה.
משפחת נתן בן אליעזר בונדהיים באלטונה.
נישואי נתן וקרולינה בונדהיים מבית וורטהיים.
גודל אחי נתן: איזידור-ישראל ומרטין-מרדכי.
לידת בני נתן וקרולינה בונדהיים בסוף המאה.
מצבות קבורת נתן בן אליעזר ואחיו ישראל ב.
(צילום מצבותיהם וביה"ח ע"ש היינה כלולים בעמ. 238)

הדור העשירי של משפ. גלוקשטאדט בהמבורג. 250-239 המבורג-3
משה-מוריץ גלוקשטאדט ואשתו רוזה מונדען.
צאצאי ראובן צבי גלוקשטאדט מנשיו פני וחנה.
דורות משפחת מונדען בהמבורג.
מצבת קבורת שלמה מונדען ואשתו חנה לבית קוך.
דורות משפחת קוך בהמבורג.
אומנות הכתב הגותי ותפריטי בישול למסיבות.
הדור האחת-עשרה: בני יוסף-משה ורוזה גליקשטאדט.
האזירה היהודית ורבני המבורג בתקופה ההיא.
מצבת קבורת יוסף-משה-נפתלי גליקשטאדט. (עמ. 249)
מצבת קבורת רייצקה גליקשטאדט. (עמ. 250)
(מצבת האח יוסף כלולה בעמ. 240)

פרק ט"ו : השנים 1900-1918 בחיי בני ב"ה וג"ש. 251-262 מלחמה-1

דודי ודודותי מבית בונדהיים וגלוקסטאדט.
ושכלה ומקצוע.

(גרשון וורטהיים והיחוס, צילום ראשון של אבי,
מוריק-רוזה וילדיהם 1900, והילדים 1908 עמ. 254)

מלחמת העולם הראשונה-1914-1918.

צילומי כל החיילים ממשפחתנו.

2 מפות המלחמה

263
263 אחורנית

תקופה ווימאר בהמבורג : 264-267 ווימאר
הנוער היהודי, הזרמים הרוחניים, תרבות וחברה.

משפחות-1

נישואי דודי והורי = דור 11

ולידת דורי = הדור ה 12 של צאצאי הנריק.

268 פרידה בונדהיים + מרדכי וולקובסקי הכהן.

269 משה-מקס בונדהיים + ארנה לוי.

270 גרטרוד-גיטל בונדהיים + משה זומר.

272-271 אלעזר-ארנסט בונדהיים ויוהנה גלוקסטאדט.

(צילומי כ"א + ביחד + נייד מסחרי כלולים 271)

273 ראובן-דיוקארד גלוקסטאדט + פאני לוי.

274 דניאל גלוקסטאדט + אנה גאבל.

275 יהודה-ליאון + מרים-משה אולמן.

גומפל-מרדכי-אריה-גוסטב ג"ש + רוזה דה-בער.

276 + אלזה כץ.

277 אחרית דבר לספרי הראשון

משפחות-2

נספחים: 1- ענפים ושושלות מקבילים למשפחות

278 גלוקסטאדט ובונדהיים בהמבורג.

281-280 ענפים מקבילים לנתן בונדהיים: אחיו.

דורות 11 + 12 + 13

282 ענפים אחרים מבנות ראובן-צבי גלוקסטאדט

מנשותיו פאני וחנה.

2- שושלות מקבילות מבני הנריקס.

283 בני יצחק סקירה בלונדון. דורות 4-15

284 בני סימון איזאקס: מרקריין-פריזלנדר-לבנשיין

287-285 בני סימון מוזס בונדהיים באמזן.

287 בני סלומון נתנס ונתן סימונס באמזן.

291-288 בני ראובן הנריקס: מיכאל, ליזר ומרדכי. קסירר.

292 בני הנריקס בקופנהגן.

295-293 שושלת פאולו דה מילאן-אבנצור. (+2 מצבות)

296 בני יחיא בליטא ופולין. בנימין מוספיה.

297 הנריקס אחרים בגלוקסטאט, אמסטרידם, אנגליה...

גנאלוגיה 298 קו גנאלוגי ישיר, 12 דורות עד להורי ואלינו

תודות 299 התודה וההכרה